

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

△

S. PUFENDORFII^o
 DE
 OFFICIO
 HOMINIS & CIVIS
 JUXTA
 Legem Naturalem
 LIBRI DUO.

Selectis VARIORUM Notis, maximeq; propriis
 illustravit, celeberrimi BUDDEI Historiam

*Buddeus
 Johann Franz.*

Juris Naturalis Notis adauctam præ-
 misit, Indicemq; rerum subjunxit

[mas]

via Stadthampton

THO. JOHNSON, A. M.

COLL. MAGD. CANT. SOC.

Editio Tertia longe auctior & emendatior.

A7 774

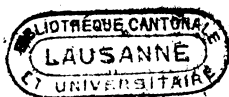
L O N D I N I

. Impensis GUL. THURLBOURN, Bibliopolæ Cantab.
 Prostant apud I. BEECROFT P. VAILLANT & I.
 NOURSE, Londini; & FLETCHER, & CLEMENTS,
 Oxonii, 1748.

Digitized by Google

Dict. of nat.

S. - S.

PRÆFATIO

EDITORIS.

Nolumus multa præfando, ut moris est, lectorem diutius in limine morari ; cum ne patientia ejus & otio abutamur, tum ne liber, qui jam satis pinguescit, in majorem quam par est molem excrescat. Nolumus vel in laudibus auctoris longe celeberrimi enarrandis, vel in disciplinæ quam tradit præstantia & utilitate prædicandis tempus conterere. Notissima hæc omnia, & fere quotidianæ operæ. Attamen pauca sunt, quæ de ratione & instituto nos-

A

tro

tro in libro hoc edendo forsan scire
avebit lēctor, & nostrā intererit
dicere; ne miretur aliquis qua fi-
ducia & spe, quo consilio & men-
te post toties iteratas editiones à
viris celeberrimis TITIO, BAR-
BEYRACCIO, OTTONE, WE-
BERO, TREVERO, CARMICHAE-
LE, LEHMANNO aliisq; adorna-
tas & commentationibus satis fu-
perque illustratas, ipse alteram pa-
raverim. Non est nostri alienos
labores sinistris sermonibus carpere
& lacerare, etsi votis & desideriis
nostris haud prorsus satisfaciant.
Nemo inficias ibit viros illos doc-
tissimos in PUFENDORFIO ador-
dando utilissimas operas præstitisse:
plane injustus essem, si illos præ-
clare (proculdubio longe supra meas
vires & moduli rationem) in hac
palæstra se exercuisse haud luben-
ter

ter agnoscerem, ex quibus uberri-
mos ipse fructus percepi. Sed plus
vident oculi quam oculus; & si
priorum hominum laboribus adju-
tus ipse his longe inferior opuscu-
lum *Pufendorffianum* meliori forma
& habitu è prelo exire jussero, minus
tamen laudis & gloriolæ (quam
ex hac re nequaquam capto) mihi
exinde accreverit, non minus ta-
men commodi & fructus percipiet
lector novitius, & in hisce rebus
parum exercitatus. Etenim non est
nostri instituti aut expectationis,
ut doctis & harum rerum peritis
prosim; hoc solum in votis est,
ut tyronibus quiddam adjumenti
afferre possim; & Juventuti, Aca-
demicae præsertim, quæ *Juri Na-*
turali operam dat, notitiam ejus
faciliorem reddam.

F A T E O R equidem affatim scriptorum reperiri posse, qui hanc materiam cum laude tractarunt : inter quos primas partes tenere GROTIUM & PUFENDORFIUM nemo est in hisce literis mediocriter versatus, qui non ultro agnoscit. Ille vero eruditis scribens, tyronibus se minus utilem præbuit, quippe quod stylus brevis & terminis scholasticis impeditus haud facile intelligatur, & testimoniis veterum perpetuo refertus non nisi adultis & his literis imbutis tentandus sit. Præterea tota ejus hypothesis falso fundamento nititur : in his præcipue claudicans, primum quod *Jus Naturale* ab abstractis rerum naturis, seposita Dei voluntate, derivet ; deinde quod *Jus Gentium* à Jure Naturæ prorsus distinctum & diversum, idque

EDITORIS.

v

que ex moribus gentium Proteo mutabilioribus quodammodo exsculptum, sibi in mente fingat: ob quas causas multis ambagibus & difficultatibus sæpe sæpius implicatur. Noster vero PUFENDORFIUS, in gratiam tyronum
 “ brevi & perspicuo compendio
 “ (verbis ipsius utor) præcipua
 “ juris naturalis capita exposuit;
 “ ne si citra cognitionem velut
 “ elementarem in diffusa ejus disciplinæ spatia sese immiserint,
 “ copia & difficultate rerum protelentur.¹” Certis & firmissimis principiis Systema adstruxit; legis naturalis originem & auctoritatem ab ipso naturæ auctore deduxit; officia hominis ab ipsius indole & natura sociali profluere docuit;

¹ Vid. Præfat. Auctoris, § 1.

omnia denique (paucissimis minoris momenti exceptis) subacto ingenio & acri judicio construxit, & si minus copiose & ornate, vere tamen apteque dixit.

CUM igitur Juventutem, quæ in nostro Collegio bonarum literarum satagit, erudiendi instituendique mihi demandatum sit munus ; id vero maxime necessarium habui, ut Jurisprudentia & Philosophia Moralis, in quarum studio omnium artium, quæ ad rectam vivendi viam pertinent, ratio & disciplina continetur, in Pupillorum gratiam illustrentur : hunc ad finem PUFENDORFIUM mihi ducem selegi, & ex eo quæ ad *Jus Naturale* & *Mores* spectant, docere & exponere suscepi ; Juventutem nostram bonum exinde fructum percepturam esse

esse sperans: nec ut opinor spes me fefellit. Sed cum plurima in hoc libello præclara & bonæ frugis invenerim, facile tamen sensi eum non omnibus numeris absolutum esse; multa perquam necessaria extremis tantum labiis attingere; nonnulla prorsus omittere; pauca denique (quod humanum est) perperam tradere. Omnia hæc in libro exponendo auditorum gratia mihi notanda esse duxi: ideoque memoriæ causa animadversiones, quæ vel legendo vel cogitando mihi occurrebant, chartis commisi, quas singulis libelli foliis interposui. Ex hoc fonte & origine PUFENDORFIUS jam hac nova facie & ornatu in publicum prodit. Nihil tale meditabar, cum notas exscripsi, quæ nostris omnino & Pupillorum paucorum usibus des-

tinatæ fuerunt: sed cum privatis meis commodis eas inservire expertus sim, aliis etiam haud prorsus inutiles esse posse speravi; ideoque animus utilitatis publicæ, præsertim academicæ, studiosus in propriis scriniis eas diutius delitescere haud passus est. Neque causam vidi, quare me ab hoc instituto deterrent aliorum in eadem palæstrâ labores; cum facile perceperim tantam esse hujusce doctrinæ ubertatem, ut locus sit pluribus idem argumentum tractare, & plurima bonæ frugis addi posse iis, quæ ab aliis in commentariis suis edisseruntur; præsertim cum nemo inter nostrates reperiatur qui ullam hujusce libri editionem emisit; iisque editionibus, quæ in *Germania* evulgatæ fuerint, haud tam facilis in Bibliopolarum nostrorum officinas

EDITORIS.

12

officinâ pateat aditus. Quænam verò in hâc nostrâ editione adorandâ præstitimus, & in quibus præcipuè utilis esse possit, paucis accipiat lector.

CUM plurima ab ipso auctore penitus omittantur, alia vero nimis concise tradantur (ut supra monuimus) id præcipue laboravi, ut ea supplerentur, quorum accessione ipse liber una cum notis justum systema tum Jurisprudentiæ naturalis, tum Philosophiæ moralis conficere posset. Hæc autem vel ex proprio penu, vel ex aliorum Editorum, præcipuè verò cl. BARBEYRACCII Gallicanis commentariis, vel ex probatissimis auctoribus, quales sunt GROTIUS, SANDERSONUS, BUDDEUS, &c. subministravi. Nolui sane illa unquam

P R Æ F A T I O

unquam dicere, quæ magis apte
& ornatè alius quisquam prius
dixerat. Spero itaque me lectoris
veniam impetrare posse, quod cum
deficit auctor, ex aliis scriptoribus
ea, quæ ad rem propositam perti-
nere maxime videbantur, identi-
dem allegavi: nequit illi fraus esse,
cum ipsorum nomina semper sub-
jeci. Sæpe etiam exemplis singu-
laribus generalia auctoris præcepta
illustravi; modo ex jure *Romano*,
modo ex veterum Philosophorum,
ARISTOTELIS, CICERONIS, SE-
NECÆ, &c. scriptis, iis, quæ ma-
gis recondita & obscura sunt, lu-
cem affundere conatus fui. Erro-
res item, in quos nonnunquam
labitur auctor (ecquis autem non
aliquando dormitat?) diligenter no-
tandos esse duxi. Deinde in grati-
am illorum, qui eandem materiam
fufius

fulius & prolixius tractatam videre velint ; parallela loca GROTH & PUFENDORFII in opere majori semper admissim indicavi * : adeo ut duos istos auctores, si quis velit, pro perpetuo commentario ad hoc opusculum sibi comites habeat.

IN secunda hac editione ut nihil deficiat, quod Juventutis commodis inservire possit, non tantum notas auctores feci, sed & *Historiam Juris Naturalis* à viro doctissimo J. FR. BUDDEO conscriptam, lectu dignissimam præmisi, quam notis adauxi eo fine ut perfectior evaderet & ad hanc usque ætatem perduceretur.

* Numeri, quos a principio ad finem libri in margine adscriptos videbit Lector, parallela PUFENDORFII loca indicant.

DENIQUE *Indicem rerum*, tam
quæ in textu, quam quæ in notis
occurrunt, subjunxi. Nil aliud
restat, quod lectorem monendum
esse volui, nisi quod conatibus
nostris faveat, & si quæ maculæ
irrepperint,

— *Quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura* —

nobis eas humaniter condonet.

T A B U L A

T A B U L A CONTENTORUM.

BUDDEI <i>Historia Juris Naturalis.</i>	Pag. 3
PUFENDORFII <i>Dedicatio.</i>	p. 91
<i>Ejusdem Præfatio ad LECTOREM.</i>	p. 97

De Officio Hominis & Civis.

LIBER PRIMUS.

I. D E <i>Actione humana.</i>	p. 113
II. <i>De Norma actionum humanarum, seu de Lege in genere.</i>	p. 149
III. <i>De Lege Naturali.</i>	p. 169
IV. <i>De Officio Hominis erga Deum, seu de Religione Naturali.</i>	p. 187
V. <i>De Officio Hominis erga Seipsum.</i>	p. 217
VI. <i>De</i>	

- VI. *De Officio quorumlibet erga quoslibet; & primo, de non lacerandis aliis.* p. 246
- VII. *De agnoscenda Naturali Humanum aequalitate.* p. 258
- VIII. *De promiscuis Officiis Humanitatis.* p. 265
- IX. *De Officio Paciscentium in genere.* p. 274
- X. *De Officio Sermocinantium.* p. 299
- XI. *De Officio Jurantium.* p. 308
- XII. *De Officio circa acquirendum rerum dominium.* p. 318
- XIII. *De Officiis, quæ ex Dominio rerum per se resultant.* p. 339
- XIV. *De Pretio.* p. 343
- XV. *De Contractibus, qui pretia rerum præsupponunt, & fluentibus inde Officiis,* p. 352
- XVI. *Quibus Modis solvantur Obligationes, quæ ex Pactis oriuntur.* p. 369
- XVII. *De Interpretatione.* p. 374

LIBER SECUNDUS.

- I. *DE Statu hominum naturali.*
p. 381
- II. *De Officiis conjugalibus.* p. 393
- III. *De Officiis Parentum & Libero-
rum.* p. 403
- IV. *De Officiis Dominorum & Ser-
vorum.* p. 413
- V. *De Causa impulsiva constituenda
Civitatis.* p. 417
- VI. *De interna Civitatum Structura.*
p. 423
- VII. *De partibus summi imperii.* p. 430
- VIII. *De Formis Rerumpublicarum.*
p. 438
- IX. *De Affectionibus imperii civilis.*
p. 444
- X. *De modis acquirendi Imperium,
imprimis Monarchicum.* p. 448
- XI. *De Officio summorum Imperan-
tium.* p. 453
- XII. *De Legibus civilibus in specie.*
p. 460
- XIII. *De*

XIII.	<i>De jure Vitæ & Necis.</i>	p. 465
XIV.	<i>De Existimatione.</i>	p. 475
XV.	<i>De Potestate summi imperii in bona Civitate contenta.</i>	p. 480
XVI.	<i>De Bello & Pace.</i>	p. 489
XVII.	<i>De Fœderibus.</i>	p. 491
XVIII.	<i>De Officiis Civium.</i>	p. 494

VIRI CL.

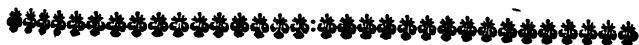
Joan. Francisci Buddei

Theol. D. et P. P. O.

Apud JENENSES

HISTORIA JURIS NATURALIS.

Notis EDITORIS adaucta.

HISTORIA¹ JURIS NATURALIS.

I.

QUI eam philosophiæ partem, *Jus Na-
turæ cum
hominibus
natum.*
quæ de officiis hominum ad om-
nem honestatem componendis
præcipit, quam plerique re-
centiorum *jus naturæ* appelli-
tant, cum ipsis hominibus natam esse asse-
runt²;

¹ Hæc literaria Historia *Juris Naturæ* primâ vice
prodiit *Lugd. Bat.* 1692. PHIL. REINH. VITRIARI
Institutionibus Naturæ & Gentium adjecta. Postea auctor
ipse eam longe auctiorem reddens & ad suam usque
etatem perducens in lucem emisit inter *selecta quædam*
Juris Naturæ & Gentium. Hæke. 1704.

Si quis Historiam *Juris Naturalis* plenius cognoscere
voluerit, plurimi sunt libri huic usui inservientes, quos
hic recensebimus.

JOAN. BALTH. WERNH. Dissertatio de præcipuis
nonnullis *Juris Naturæ* scriptoribus. *Lipſæ.* 1699. 4to.
JOAN.

runt²; ita ut par est, utque doctrinæ hujus & ratio & antiquitas exigit, sentiunt. Quod enim nonnulli,

JOAN. GROENINGII Præfatio ad *Pufendorhium de Officio Hominis & Civis*. *Holmiæ*. 1701. 12mo. *Ejusdem* Bibliotheca Juris Gentium Exotica. *Hamb.* 1703. 8vo.

JAC. FRID. LUDOVICI Delineatio Historiæ Juris divini naturalis & positivi universalis. *Halæ*. 1701. 4to. Recusa auctius, 1714, 8vo.

JOAN. NIC. HERTII Commentatio de Jurisprudentia universalis, quæ *Opusculis* inserta legitur. *Fracc.* 1700.

CHR. THOMASII Historia Juris Naturæ paulo plenior. *Halæ*. 1709. 4to.

GOTTL. STOLLII Introductio in Historiam literariam latinè versa à *Langio*. P. 3. c. 2. *Jenæ*, 1728. 4to.

JO. FR. BUDDEI Compendium Historiæ Philosophicæ, à *Walchio*. cap. 6. *Halæ*. 1731. 12mo.

REHMANNI Historia literaria. Vol. 6. 1718.

EPHR. GERHARDI Prolegomena ad delineationem Juris Naturæ. *Jenæ*. 1712. 8vo.

BURC. GOTT. STRUVII Bibliotheca Juris selecta, Cap. 7. *Jenæ*. 1725. *Ejusdem* Bibliotheca Philosophica, cap. 8. *Jenæ*. 1721.

DAN. GEORG. MORHOFII Polyhistor Literarius. Tom. 3. L. 6. *Lubecæ*. 1732. 4to.

Denique qui instar omnium est, JOAN. BARBEYRACII Historica Præfatio ad versionem Gallicam *Pufendorfi de Jure Naturæ & Gentium*. *Amstel.* 1706. 4to. & sæpius posthac recusa.

² In quo sensu vult auctor *Jus naturæ cum ipsis hominibus natum esse*, haud certe perspectum habeo: sed vehementer suspicor eum notitiam quandam à naturâ insitam & ingentitam innuere: quippe qui in alio opere [*sc. Philos. Moræ*. P. 2. c. 2. p. 398.] *innata* quædam esse *Principia Practica* ex professo docet, eaque contra LOCKIUM acerrimè propugnat. Hanc autem Hypothefin esse ab omni verâ Philosophiâ longè alienam, vix quisquam inveniri potest, si modo Philosophiam vel summis labris attigerit, qui ignoret. Jus naturæ

nonnulli, interque eos C. CORN. TACITUS³ rerum suarum longè consultissimus scriptor, tradidere, *vetustissimos mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna, aut coercionibus egisse, & sponte sua, sine lege, fidem rectumque coluisse*; id ejusmodi est, ut aut a fide abhorreat penitus, aut principum jussis, tabulisque legum, scriptisque eos saltem caruisse monumentis, evincat condoceatque.

II. Parentes vero suos erudivisse liberos, rectique & honesti non minus imbuisse elementis, quam vero de Numine sensu, id si quis in dubium vocaverit, nœ! is simplicium proborumque, & sanctiorum, quibus prædicti erant cordatissimi mortalium, morum, haud sane æquus est æstimator. Ast, cum aut alienæ potentiæ metus, aut alia quævis ratio jungeret homines, & in majores coetus, quos *civitates* deinceps appellarunt, coire juberet; pristinis moribus eousque vixerint, ut a parentibus, quid jus fasque & nefas esset, acciperent liberi; rectores autem civitatum rerumque domini, saltem quæ e re civitatis essent, sancirent statuerentque. Erumpere inde in ævum omne nefas, hominum pravitas

A Parentibus inculcatum liberis;

naturæ eo sensu naturale & innatum esse profiteamur, quo ipsa Ratio vel Lingua à naturâ insita dici potest: sed non alio. Natura facultatem, Usus & Institutionem ipsam sive habitum concessit. Vid. Tractatum anonym. *De morali Obligatione*.

³ *Annal.* III. 26. add. OVID. *Metam.* I. 1. & LUCRETIVS, Lib. V.

B 3

magis

magis magisque se prodere, fraudibus, dolis se invicem convenire, sceleribus injuriisque nec modum nec finem statuere.. Qui itaque rerum summam tenebant, ruere præcipiti casu & collabascere civitates, intelligebant, ni vitia hominum suis circumscriberentur limitibus, poenisque coercerentur.

*Deinde ab
imperanti-
bus, civi-
bus.*

III. Nimirum & spernere rationis imperium, & domesticam disciplinam negligere, ut rebus deperditis ac profligatis non aliud quid remedio esset, quam publica auctoritate sanctionibusque, ad observanda ea, quæ honesta sunt, turpia fugienda, homines rationis rectæ contemptores compellere. Sed vero & tunc ut credo patuit, quod nunquam fere non experientia est comprobatum, clarissimum illud fulgentissimumque lumen, infusum a sapientissimo Numine, insitumque mortalium pectoribus, velut nubibus quibusdam obductis abscondi, nec cuivis quid pulchrum honestumque sit, quid turpe foedumve, semper perspicui. Quæ ergo præeunte ac prælucente ratione quilibet facere debebat, ad ea civilibus sanctionibus adigi coepere. Cum primis quæ ut homo homini exhiberet, fas erat, sedulo erant inculcanda, cum proclives valde pronique sint mortales ad se invicem lædendos; unde lites contentionesque & infinita quibuscum civitatibus conflictandum est, mala enascuntur.

*Leges civi-
les præci-
pua ejus
capita con-
tinent.*

IV. Sic itaque arbitror, quod gentium aut omnium, aut plerarumque leges, quæ civiles vocantur, præstantiora simul juris naturalis capita complectantur, id non aliunde magis esse

esse arcessendum. Faciet pretium operæ, quæ gentium tum veterum, tum recentiorum, & inter illas earum quam maxime, quæ nostram incoluere Germaniam, leges, quæ ceu servatæ ex naufragio tabulæ magnorum virorum ope ad nos pervenere, excusserit; & hujus, quod ratio omnes docet, juris vestigia luculentissima subinde deprehendet. Romanas enim leges lubens prætereo, quippe in quibus naturales illæ tanto manifestius quandoque se conspiciendas præbent, quanto ceterarum gentium institutis & sanctionibus, eruditissimorum virorum confessione atque judicio præstant⁴. Attici quoque juris, quod secundum a Romano, suo merito occupat locum, non minor est præstantia, nec obscuriora hujus sententiæ nostræ suppeditat documenta, id quod ne quenquam fugeret, JOANNIS MEURSII atque SAMUELIS PETITI e tenebris illud strenue eruentium opera, æternis laudibus digna effecit.

V. Hunc proinde in modum naturæ leges *Nec facile positivarum*, ut vocari solent, involucris vestitæ & circumseptæ, quandoque & per legumlatorum inscientiam obscuratæ aut eversæ, *ab iis discernuntur*, longe quidem lateque, per civitatum omnium jura dispersæ sunt atque diffusæ; simul tamen civiles & naturales inter se confusæ ita

⁴ Conf. de Jure Naturæ & Gentium, Romanorum speciatim Jureconsultorum, JOANNES GROENINGIUS in *Bibliotheca Juris Gentium juxta disciplinam Europæorum*. Lib. II. c. 1. seqq. qui & cap. 6. de Jure universali secundum doctrinam Germanorum & Borealium agit.

atque commixtæ, ut has ab illis secernere, res summi & desperati fere laboris, doctissimis quoque viris visa fuerit⁵. Intellexit hoc probe, si quis alius, JOANNES SELDENUS, *Britannia* illud immortale decus. Namque perplexa rite extricare, confusa invicem distinguere, veri ac falsi confinia, horumque finuosos anfractus satis habere exploratos, & demum ex eis quæ superstruuntur, de fundamentis seu principiis recte conjicere (qui illis utique subeundus est labor, qui naturales civilesque leges inter se permixtas secernere rite ac sejungere volunt) rem perquam arduam, pene inaccessam, & mortalium paucissimorum esse, diserte profitetur⁶. Jam ergo mirari desino tot effluxisse secula, feracia quidem doctissimorum virorum legumque civilium interpretum sapientissimorum, quibus ingenium æque ac industria adeo non defuit, ut commentationum, quas seduli assidueque homines in lucem protulere, mole jam pridem orbis eruditus laboret; sed recentiori demum ætate extitisse, qui præclarum istud pulcherrimumque opus, ex involucris suis, tegumentisque evolvendi naturæ effata, ingenti animo, labore incredibili, sed successu felicissimo, aggrederentur.

Item Theologia im-
mixtum;

VI. Ceterum ut civilibus legibus (id quod commonstratum hæctenus comprobatumque

⁵ Vid. SAMUEL RACHELIUS in Prolegom. ad *Officia* CICERONIS. § XXIV.

⁶ De Jure Naturæ & Gentium secundum disciplinam *Ebræorum*, Lib. 1. c. 3.

est)

est) ita & sanctiori illi reconditæque disciplinæ, quam *Theologiam* nuncupant, non minus interspersa fuerunt, & intermixta rationis dictata, tanto majori inde industria eruenda & colligenda, quanto acrius sacri antistites in campo, in quo illis nec meti nec feri videbatur, ingenii exercuere vires. Utrique ita est, non ultimam in hac arte sedem occupant officia, quibus sanctum & immortale Numen ex luminis naturalis præscripto colunt mortales. Dum igitur nondum in civitates coaluissent homines, unumquemque patrem familias sacra rite faciendo, & exemplum prævivisse suis, & quid de Numine sentire, quo pacto istud venerari fas esset, eos edocuisset arbitror. Conditis autem rebuspublicis, ut viris morum integritate, & puritate, & sanctitate præditis illud munus demandaretur, publica auctoritate, bonorum omnium principum maxime, & ipsarum civitatum intererat. Si enim forte quosdam parentes negligentius suo munere fungi contingeret (contingere autem facile poterat) feroces homines legumque contemptores inde prodire necesse erat, qui exemplo alios, ut ad quævis scelera ita ad impietatem invitant, civitatesque non raro in maximam salutis discrimina adducunt. Venenum istud si simul quorundam mentes afflavit, longe lateque serpit, viresque eundo sumit, & incrementa inopinata. Sanctioris itaque disciplinæ antistites, præter ea, quæ de ratione Deum sacrificiis placandi, aut crimina expiandi, & quæ de Numine quemque sentire oporteret, exponebant solerter; &

cum

cum probe scirent, mente pura scelerumque experti Deum coli quam rectissime, subinde & de morum sanctitate pariter ac iustitia, multa præcepere. Laudo hoc proboque, idque eo magis, quod juris naturalis scientia, quam ita sibi vindicaverunt sacrorum præfecti, istorum cura & vigilantia immunis ab labe ac errore, ad posteros & ultima secula transferri, & propagari potuisset; nisi infernalis genii fraude abrepti, non tam rationis rectæ dictamina, aut doctrinam a maioribus acceptam, quam inepta ingenii commenta, hominibus propinare maluissent.

Et Mythologia Gentilium.

VII. Ex quo enim cœlestem divinamque veritatem erroribus polluere, & commaculare coeperunt gentiles, in ipso quoque naturæ jure nihil sanum, nihil integrum fuit, cuncta corrupta, depravata, tenebrisque plus quam Cimmeriis involuta⁷. Hoc vero nomine nescio an doctas istas, eruditasque veterum theologorum ac poetarum fabulas redarguere debeam. Fuere quippe & tum, si quibusdam credimus, qui rectius saperent, quibus ne non desipere fraudi esset, aut involucris imaginibusque occultarunt veritatem, aut certe in ipsis figmentis vestigia ejus quæsliverunt. Nec vero naturalis saltem scientiæ mysteria,

⁷ Culpam hanc veterum Gentilium hoc modo reprehendit LACTANTIUS. "Nihil ibi differitur, quod proficiat ad mōres excolendos, vitamque formandam: nec habet inquisitionem aliquam veritatis, sed tantummodo ritum colendi, quod non officio mentis, sed ministerio corporis constat". *Instit. Divin.* Lib. IV. c. 3.

Sed

sed moralis civilisque philosophiæ cumprimis, jurisque adeo naturalis capita longe præstantissima, hisce sub tegumentis latitare putant, quod cum ab aliis doctissimis in hoc literarum genere viris, GERHARDO JOANNE VOESIO⁸, FABIO PLACIADAE FULGENTIO⁹, JOANNE BORATIO¹⁰, NATALI COMITE¹¹, PICTORIO VILL¹², tum maxime a FRANCISCO BACONE *de Verulamio*¹³, quam luculentissime evictum est & commentatum.

VIII. Disputa autem quæ orbi universo incumberebat caligine, orta que denuo post *na-* *A Theologia christi-*
ana resti-
tutum. CHRISTUM fervatorem celesti veritate, redditus est & naturali juri pristinus splendor, restituta puritas, superstitio denique neque ac impietas subinde proscripta ac profligata. Sublimiora fateor longeque sanctiora sunt, quæ a viris divino afflatu perculsis proficiscuntur, quæ tamen & recta quoque ratio honesta esse dictabat; tantum abest, ut ab illis rejecta sint, ut potius egregie stabilita & confirmata, fervatore ipso subinde ad rationis dictamen provocante. Ea utique christianæ doctrinæ est indoles, ut præter fidem, vitam quoque ad omnem honestatem compositam, ab hominibus exigat, modo quidem & ratione longe excellentiori, quam ut ad mores christianos formandos sola sufficiat ratio; in-

⁸ De Idololatria Gentilium. ⁹ In libris III de Mythologia. ¹⁰ In Libris XV, de Genealog. Deorum.

¹¹ Mythologiarum libro X. ¹² In Theologia Mytholog. ¹³ De sapientia veterum. Add. *Buddæi* Dissertatio de usu Fabularum in Philosophia.

terim

terim tali profecto, ut, quæ ex rationis præscripto honesta sunt, neutiquam habeat pro turpibus, quin ut ceteras virtutes proprias Christianis, ita & illas, quæ omnibus communes sunt, commendet.

*A patribus
ecclesiæ
cultum;*

IX. Sæpius igitur antiquissimis etiam ecclesiæ doctoribus, de juris naturalis capitibus haud perfunctorie sermo instituitur ¹⁴. BASILIUM MAGNUM, GREGORIUM NAZIANZENUM, ipsumque CHRYSOSTOMUM non tantum græcæ, sed universæ quacunque patet ecclesiæ, summum decus, evolvat, legat, scrutetur, cui dubium forte ambiguumque, id quod a me asseritur, videtur. Hos, ingenio acris, iudicio singulari, juris hujus quæstiones, quoties eas attingerent, (attigerunt autem sæpius) expeditivisse constat, ut ipse HUGO GROTIUS, restaurator hujus philosophiæ felicissimus, tum demum & pondus & robur, & lucem insignem, se assertis suis conciliare posse, si præfulum horum auctoritate, sententiam suam muniret, fuerit opinatus ¹⁵. AMBROSIIUS, qui plane ad TULLII exemplum tres *de officiis* libros

¹⁴ Ad. MICHAELIS FOERTSCHII dissertatio de philosophia morali & jurisprudentia naturali christiana veterum ecclesiæ doctorum, subjuncta AMBROSIO de officiis, ab illo edito, in qua jurisprudentiam naturalem CLEMENTIS ALEXANDRINI, GEORGII NYSSENI, LACTANTII, & AUGUSTINI exhibet.

¹⁵ Longe ab hac sententia recedit cl. BARBERACCIUS, qui in Historica Præfatione, quam operi Pufendorfiano *de Jure Nat. & Gent.* præmisit, de morali Patrum Theologiâ copiose verba fecit, eorumque errores,

libros composuit ¹⁶, quanta solertia in hac doctrinæ parte fuerit versatus, nemo puto ignorat; aut si quis ignoret, JOANNEM HENRICUM BOECLERUM adeat velim, qui in Præfatione ad hosce AMBROSII libros, quanti istius viri labor sit faciendus, omnes edocuit.

X. Hi ipsi autem ecclesiæ doctores, officia hominis & christiani, (id. quod non est dis-

*Sed cum
Theologia
moralis im-
mixtum.*

errores, quotquot reperiri possunt, acriter perstrinxit. Adversarium nactus est REMIGIUM CEILLIER, qui patrum causam egit in Libro cui titulus; *Apologie de la Morale des Peres de l'Eglise, contre les injustes Accusations du Sieur Jean Barbeyrac*. Paris. 1718, 4to. Cui respondit Barbeyraccius in, *Traité de la Morale des Peres*, 1728. Noster BUDDEUS hujusce controversiæ merita summam tradidit in *Isagoge Historico-Theologica*. L. 2. c. 4. Lipsiæ. 1727. Quædam nuper contra BARBEYRACCIIUM in Anglia strictim dicuntur a viro doctissimo DAN. WATERLAND, S. T. P. in libro cui titulus: *The Importance of the H. Trinity asserted*, Cap. 7. Lond. 1734. Quæ BARBEYRACCIO stomachum moverunt in Præfatione ad quintam editionem Gallicæ versionis libelli Pusendorfiani *de officio hominis & civis*. Amst. 1735. Sunt & alii duo libelli in linguâ Anglicanâ conscripti, ad hunc locum spectantes. 1. *The Spirit of Ecclesiasticks, of all Sects and Ages, detected*. Lond. 1722. Auctor hic nihil aliud egit, quam ea, quæ a BARBEYRACCIO contra Ethicam Patrum dicuntur, anglicè transulit. 2. *The Spirit of Infidelity detected*. Lond. 1722. Auctore ZACH. GREY, L. L. D. qui iterum longe auctorior prodijt. Lond. 1735. De meritis hujusce controversiæ nil dicemus; non nostri est tantas componere lites.

¹⁶ Recusi sunt A. MDCXCIX. Stuttgardiæ, opera & studio MICHAELIS FÖERTSCHII, qui & dissertationes quasdam subjunxit.

simulandum).

simulandum) multo minus principia, diversa utique & admodum inter se differentia, non ita ut par est, secernendo, quæ tamen secernenda esse ipsi sine dubio quidem perspectum habuere & exploratum; aliis ut in eundem errorem inciderent, ac, quod & hodie non adeo infrequens est, *theologiam moralem* cum *jure naturæ* confundèrent, suppeditavere occasionem. Quod ut excusemus quam lubentissime, admiremur autem, si imitari non licet, quæ recte sapienterque ab optimis viris dicta factaque sunt, nostrarum quidem erit partium.

A Scholasticis obscuratum;

XI. Et utinam non duriora fata, & theologiam & jus insimul naturæ, exceperissent? Ecquis ignorat, fuisse tempus, cum sæda & tristis ignorantia orbi universo incumberet, & superstitionis regnum magnis undique viribus stabiliretur¹⁷? Deplorent alii cladem puriori doctrinæ cœlesti illatam. Id ego nunc non ago. Philosophiam moralem quoque cum ceteris artibus incultam, squalore & rubigine obsitam jacuisse, ut proscriptam velut profugamque avolasse, & mortalium deseruisse sedes, censere ejus artis homines potuissent, neminem fugit. Non quidem defuerunt, cum *scholasticorum*, ut vocant, barbaris vocibus literarum sedes & sapientiæ sacra personarent; ex ipsis etiam theologis, qui hanc doctrinæ partem sub incudem revocarent, ast adeo infeliciter, ut nullus dubitem,

¹⁷ Conf. BRONZI inst. Phil. eccl. T. I. Part. I. Cap. V. §. IV. seqq.

multos

multos in eam viros sententiam, fatius hosce homines & sibi, & optimæ arti consulturos fuisse, si hæc sacra non contrectassent ¹⁸.

XII. Qui vero in horum successerunt locum, ejusdem disciplinæ alumni aliquanto retentiores, industriam profecto & ingenium ¹⁹, ad scientiam hanc excolendam, quod non diffiteor, attulerunt, & subtili ac spinoso dicendi genere, quæ fere propria illorum hominum hæc est, multa juris naturalis excusserunt capita; sine ordine tamen cuncta tradunt, infirmo aut lubrico fundamento, quæ docent, superstruunt, divina humanaque jura miscent, rationum momenta aut plane non, aut jejuna quandoquæ & ridicula afferunt, sæpissime contra ad patrum auctoritatem, ad conciliorum canones, ad Romanorum præsulum decreta, intempestive provocant. Sunt tamen, quæ indefesso horum hominum studio, id quod æquus rerum existimator non abnuet, atque labori incredibili debentur. Nec tamen ab erroribus variis, hisque gravissimis fuerunt immunes, quos tantum abest, ut Romanæ ecclesiæ theologi, qui horum ceu majorum suorum se premere vestigia gloriantur, emendaverint conrexerintque, ut auxerint etiam, hereditatem novis commentis locupletatam ad posteros transmissuri.

¹⁸ Plenior Philosophiæ Scholasticæ Historiam videre erit, si cui voluptas esse possit, apud BUDDÆI *Hist. Philos.* cap. 5. vel ejusdem *Isagog. Theolog.* P. 2. c. 4. §. 6.

¹⁹ Conf. GROTIUS in Prolegom. operis de J. B. & P. §. 52. add. BORCLER. *ad loc.* p. 22.

*Exemplum
ex proba-
bilis opini-
onis usu.*

XIII. Certe veteres illos minus desipu-
isse, contendere ausim, adeo aut ignorantia,
aut, quod credere malim, malitia, quosdam
eorum in transvorsum agit. Fidem faciunt
illepida ista de *probabilis opinionis usu*, unde,
judice LUDOVICO MONTALTIO, vel potius
BLASIO PASCHALI, (hunc enim MONTAL-
TII nomine tegi accepimus) ceu ex vitiatō
fonte, cetera doctrinæ flagitia fluxerunt, ut
& de *peccato*, ut vocant, *philosophico*, commen-
ta. Hujusmodi figmentorum, utut jam in
antiquioribus illis THOMA, BONAVENTURA,
VASQUESIO, SANCHEZIO, CARENA, NA-
VARRO, CORDUBA, AZORIO, RAMIREZIO,
CASTANNEGIO, ESCOBARIO, LEDESMA,
VALENTIA, CASTRO PALAO, MEDINA,
SANCTIO, ARRAGONIO, LOPEZIO, MAR-
TINEZIO, ZARANDO, VILLABOLOSIO, aliis-
que, cum primis vero DIANA, vestigia quæ-
dam deprehendantur: recentiores tamen,
HONORATUM FABRI²⁰, ANTONIUM TE-
RILIUM²¹, AMADEUM GUIMEDIUM²²,
& plures, audacia eousque provexit, ut non
tantum assererent, sed & scriptis publicis con-
tenderent fas esse, eligere sententiam, vel u-
nius viri doctrina inclyti auctoritate munitam,
utut ceteroquin legi plane repugnantem.

*Quod con-
fidentur
quidam
Romanen-
ses.*

XIV. Cui quidem temeritati an addi ali-
quid possit, vehementer dubito. Idque in-
tellexerunt cordatiores, sanioresque ex ipsis

²⁰ In Apol. doctrinæ moral. Jesuit. ²¹ In regula
morum contra *Elcaldum*. ²² In sing. theolog. moral.
&c.

ecclesiae Romanensis propugnatoribus, VINCENTIUS BARONIUS²³, GONETUS²⁴, ESCLAPEZIUS²⁵, ANTONIUS MERENDA²⁶, STEPHANUS GRADIUS²⁷, JOANNES SINNICHIUS²⁸, ANTONIUS CELLADEUS²⁹, alii-
que. Quin *Jesuitici* ordinis viri ægerrime jam ferre incipiunt, tam lepidi foetus parentes inter suos quæri. Certe THYRSUS GONZALEZ, in *Salmanticensi* quondam *Academia* Theologiæ Professor, deinde Præpositus generalis *societatis Jesu*, commentum hujus primum excogitati gloriam adeo non suo ordini vindicat, ut ceu crimen ab illo amoliri, quin hanc ipsam sententiam a societati huic addictis, FERDINANDO REBELLO videlicet & PAULO COMITOLÒ, primum impugnata fuisse, contendere non ita pridem ausus fuerit³⁰. Ipse vero, etsi probabilium opinionum non plane rejiciat usum, ita tamen eundem temperat, ut longe honestiorem sententia ista induisse faciem videatur. Quæ tamen affert, sintne veritati consentanea, ab aliis discussum iri, nullus fere dubito.

XV. Mea quidem parum refert, sintne *A Jesuitis* *Jesuitæ* an alii figmenti hujus auctores: nunquam tamen a me quisquam impetrabit, ut non cladem, quam aliis erroribus suis, &

²³ In theolog. morali advers. probabil. ²⁴ In disert. de probabilismo. ²⁵ Contra probabil. ²⁶ In disput. de consil. ²⁷ De opinione probabil. ²⁸ In tractat. de probabil. ²⁹ Contra probabil. Jesuit. ³⁰ In fundament. theologiæ moralis, h. e. tractatu theologiæ de recto usu opin. probab.

theologiæ & philosophiæ morali, quidam ex *societatis Jesu* sacerdotibus (omnes enim eodem loco habere nefas esset) intulerunt, tantam esse censeam, ut dubitem, an ullis, quantumvis præclaris istorum in literas bonasque artes meritis, possit pensari. Sed acceperint hunc errorem ab aliis: fortissimos tamen, pertinacissimosque ejus defensores, hæc ipsa societas subministravit. Ab ea vero periculossimas opiniones subinde in moralem doctrinam invectas fuisse evictum, ut alios taceam, jam pridem est a CASSIANO a S. ELIA ³¹. Theologis *Nemausensibus* ³², atque ARNALDO ³³. Et nonne profanum istud de *peccato philosophico* commentum annitentibus societatis hujus doctoribus in scenam prodiit? Aut, si antiquus error est, quod non plane abnuo, a STEPHANO BAUNIO ³⁴ tamen eundem maxime ab orco revocatum, exceptum ab ESTRUXIO ³⁵, defensum & propugnatum ab ANTONIO BURGUNDO ³⁶, JACOBO PLATELLO ³⁷, TERILLO ³⁸, præsertim *Divionensibus Jesuitis* fuisse, palam est; si quis vero inficiari auset, eum rectiora ANTONIUS ARNALDUS ³⁹ docebit.

³¹ In theologia morali a corruptelis Jesuitarum repurgata. ³² *Kennisio, Baquino, Gotuifio* in doctrinæ Jesuitarum capitibus retextis. ³³ Dans la morale

practique des Jesuites. add. auctor libri: *Religion des Jesuites*; item, quæ de utriusque libri historia diximus, in dissertatione, de superstitioso mortuorum apud Chineses cultu. ³⁴ In sum. peccat. ³⁵ In thesibus A. 1688. die 23. Jul. prop. ³⁶ In thesibus A. 1670 editis. ³⁷ In Synopsi theol. ³⁸ In regula morum.

³⁹ In nova hæresi episcopis & principibus denunciata. add. ejus denunciatio secunda, & tertia.

XVI. Ita moralis doctrina, optima nobilissimaque philosophiæ pars, profuga velut & extorris, modo per jureconsultorum, modo theologorum castra oberrans, mitius profecto ab illis, quam his habita est, quippe quibus parum fuit, non ita ut decebat illi litare, sed corrumpere insuper & depravare, pulchrum visum fuit. Nec alia eam temere excipere fata potuerunt, ex quo a philosophis neglecta, quin ejecta in exilium, & penitus proscripta fuit. Rem omnem a primis, quod aiunt, arcescere fontibus juvat.

Philosophis neglectum.

XVII. Fuerunt, res nota est, olim homines, qui rerum omnium scrutabantur & investigabant causas. Hos sapientes ab initio, deinde post PYTHAGORAM philosophos appellabant. Cum vero in naturalium maxime rerum contemplatione ætatem agerent, SOCRATES tandem 4º eam veram sapientiam esse intellexit, quæ homines non tantum doctiores, sed & meliores redderet; adeoque de formandis ad omnem honestatem hominum moribus fuit sollicitus. Permulti ejus fuerunt disci-

Philosophiæ moralis origo a SOCRATE repetitur.

4º Nec tamen reliqui philosophi, qui *Socratem* antecesserunt, hujus doctrinæ fuere expertes. conf. de jure naturali ad mentem Græciæ Poetarum, itemque septem sapientum ac *Pythagoræ*, JOANNES GRONINGIUS in Bibliotheca juris gentium Europæa, lib. I. cap. 2, 3, 4. De septem Græciæ sapientibus, & horum philosophia, & nos egimus in peculiari commentatione, cui titulus: Sapientia veterum. De *Socratis*, *Cynicorum*, *Democriti*, ceterorumque philosophorum jurisprudentia naturali idem agit l. c. cap. 5, 6. BUNDEUS.

C 2

puli,

puli, qui varias iterum condiderunt sectas, quarum illæ demum quam proxime ad sapientissimi viri disciplinam accedere videbantur, quæ in moribus emendandis, in vitæ integritate & puritate tuenda, plurimum studii atque operæ collocabant.

Deinde a
Platonicis
colitur.

XVIII. *Platonicorum* cumprimis, & *Aristotelicorum* celebre olim fuit nomen. Et PLATO quidem de *moralis* philosophia, ipsoque adeo jure *naturæ* subinde præcepit⁴, præsertim vero in *apologia Socratis*, in *Critone*, *Pbilebo*, *Menone*, *Alcibiade primo & secundo*, *Charmide*; hi enim sunt dialogorum tituli. Sunt qui fundamento certò ubique non inniti, quæ differit, contendunt, nonnulla etiam dissimulasse aiunt; unde multæ ejus de gravissimis quæstionibus sententiæ nemini sint perspectæ. Quicquid vero hujus sit, præclara admodum ejus extare effata constat, quibus jus naturæ exornari haud mediocriter possit. *Platonici*, quorum ad nos pervenere scripta, sunt PHILO JUDÆUS, (modo recte *Platonicis* annumeretur) PLOTINUS, APULIUS, MAXIMUS TYRIUS, CHALCIDIUS, JAMBlichus, PROCLUS, ALCINOUS, qui cum de officiis præcipiunt, ejusmodi ea sunt, ut de plurimis

⁴ Conf. Jo. JOACHIMI ZENTGRVALL specimen juris naturalis secundum doctrinam Platoniam, 1679. editum. add. de philosophia juris Platonica præter alios etiam Jo. Nicolaus HERTIUS de jurisprudentia universalis sect. I. §. XXXI. T. I. opuscul. Sed & FLEURI legi meretur dissertatio de Platone, libro ejus de selectu & methodo studiorum subnexa.

juris naturæ capitibus recte eos sensisse inde edoceamur, doctrinæque adeo morali lucem haud contemnendam affundunt.

XIX. ARISTOTELES itidem in hac philosophiæ parte ingenium exercuit ⁴² : nec contemnenda sunt *Peripateticorum*, THEOPHRASTI ERESII, ANDRONICI RHODII, ALEXANDRI APHRODISÆI, ceterorumque opera. Ego tamen ita arbitror, *Stoicos Socraticæ* disciplinæ alumnos in hoc literarum genere ita excelluisse, ut *Peripateticis* pariter ac *Epicureis* ⁴³ dubiam reddiderint palmam, licet & ipsi subinde a recto abberrarint tramite ⁴⁴. Extat Epistola NAZIANZENI ad *Eudoxium Rhetorem* ⁴⁵, in qua cum ceteris philosophis ita contendit Stoicos, ut his principem tribuat inter omnes locum ; cujus judicio eous-

Et ab Aristotelis.

⁴² Conf. de philosophia juris *Aristotelica*, HERTIUS l. c. & reliqui ejusdem generis scriptores, quibus addenda SAMUELIS RACHELII ad Philosophiam moralem *Aristotelis* introductio, itemque JOANNIS EISENHARTI institutionum Juris Naturalis in Moralis Philosophiæ Doctrina repræsentatio.

⁴³ Horum doctrinam moralem exhibet GASSENDUS in systemate *philosophiæ Epicurææ*, & alibi : item BERNIER *Abregé de la Philosophie de Gassendi* : add. GATAKERUS præloquio in *M. Aurelii Antonini* librum de se ipso ad se ipsum.

⁴⁴ Hoc ipse ostendi in quatuor dissertationibus *de erroribus Stoicorum* in philosophia morali. Ipsam illorum doctrinam moralem ex recentioribus JUSTUS LIPSIVS, & CASPAR SCIOPPIUS, dederunt, & DU VAIR, dans la *philosophie des Stoiques*. Add. GATAKERUS in præloquio ad *Antoninum*, & de Jurisprudentia illorum naturali ; HERTIUS, &c. BUDDEUS.

⁴⁵ Apud *Basil.* 1618.

que subscribo, quod in morum doctrina non temere occurrant inter veteres, qui *Stoicos* superaverint. Non spernenda, fateor, sunt *Pythagoræorum* effata, quæ præter *SCHALLERUM*, vel potius *MARCUM MAPPUM* ⁴⁶, aliosque, e tenebris produxit *Magnus DANIEL OMEISIUS* ⁴⁷. *Stoicorum* tamen in quibusdam, si non pluris, cerre non minoris ego fecerim decreta. Utinam veræ multo præstantissimorum virorum, qui strenue in porticu militarunt, pulcherrimæque de officiis hominum, quæ periire, commentationes ad nos pervenissent! Sane tum demum posset intelligi, quantum jus naturæ deberet *Stoicis*. Præclara quidem sunt, quæ *SENECA*, *Stoicis* utique, non *Epicuræis*, ut *SCALIGER* censet, aut *Cynicis* annumerandus ⁴⁸, *EPICETUS*, & qui, iudice *DACERIO* ⁴⁹, utrumque superat, *M. AURELIUS ANTONINUS Imperator & Philosophus* præcepere; iis tamen, quæ æternis tenebris obruta sunt, *Stoicorum* operibus hæc cedere puto.

Itemque a
Stoicis.

XX. Non leviter autem *Stoicos* jus naturæ attigisse, nec intra *paræneses* substituisse, vel *CICERONIS de officiis libri* testantur. Utut enim *Academicorum* subinde illi probentur placita; in *moralis* tamen *philosophia* ex *Stoi-*

⁴⁶ In Dissert. de Ethica Pythagor.

⁴⁷ In Ethica Pythagoræa. add. auctores hactenus laudati.

⁴⁸ Vid. JONSIVS de scriptoribus *Histor. Philos.* lib. iii. cap. xx.

⁴⁹ In Præfat. ad *M. Aurelii Antonini* versionem Gallicam.

~~fontibus~~ fontibus sua ut plurimum irrigavit
 arva ⁵⁰. Hæc vero quoties mecum reputo,
 mirari subit, qui factum, ut non christiani
 veteres manibus pedibusque in Stoicorum
 philosophiam iverint. Errores enim illorum
 haud difficulter potuissent refecari. HIERO-
 NYMUS quidem a christianorum de moribus
 placitis quam proxime abesse Stoicos pro-
 fitetur diserte ⁵¹: Nihilofecius plerique vete-
 rum *Platoniorum* sectati sunt dogmata, sæ-
 pius etiam incautius cum christiana religione
 ea conjungendo in gravissimos errores præ-
 cipitati. Si conjiciendo hic proficeretur ad
 rei summam, quæ tamen ceteroquin lubrica
 admodum via est, præterquam quod ipsa
Platonice quoque & *Christiane* doctrinæ con-
 venientia multos inducere ad hoc potuerit;
 haud adeo displiceret mihi eorum sententia,
 qui multitudine sua christianis quam maxime
 nocuisse Stoicos, præsertim cum moribus in-
 tegris vitæque honestissime acta magnam sibi
 parassent auctoritatem, indeque adeo odio
 illis fuisse opinantur. Sane Stoicos sua ætate
 omnes ceterarum *hæresium* philosophos nu-
 mero superasse, SEXTUS EMPIRICUS ⁵² lo-
 cuples mihi testis est. Prior tamen apud me
 potior est ratio, cum existimem, in quibus-
 dam sanctiorem adhuc esse PLATONIS &
 PYTHAGORÆ philosophiam, quam *Stoicorum*,
 & huic multis nominibus præferendam; cujus

⁵⁰ Vid. HENRICUS JULIUS SCHEURLIUS in *Biblio-*
graphia morali, § xxix.

⁵¹ In cap. viii. *Esaiæ*.

⁵² Lib. 1. de Philoſ.

causam facile perspiciat, qui secum expenderit longe plura utrumque a barbaris gentibus, forte & ab ipsis Ebræis per traditionem accepta, retinuisse, quam reliquos philosophos. Quicquid hujus sit, neglexerunt *Stoicam* philosophiam; & *Platonicam* initio, deinceps vero *Aristotelicam* inito quasi certamine amplexi sunt, eo quidem eventu ut parum abfuerit, quin moralis doctrinæ jacturam fecerint.

*Peripateticorum
commentationes
jejunæ.*

XXI. Enimvero ut illorum, qui se *Peripateticos* aut *Aristotelicos* esse gloriantur, de undecim virtutibus commentationes quandoque satis jejunas, dignas esse quæ hoc titulo superbiant, credam, vix a me impetrare queo. Non is sum, qui de gloria & exultatione istius Philosophi aliquid detractum cupiam. Scio multos tum demum sapientiæ se litasse credere, si in *Stagiritam* acriter insurgant: inter quos FRANCISCUS ille PATRITIUS primum obtinet locum⁵³; sed nec illud me fugit hominem fuisse ARISTOTELEM, & eum excellenti quidem ingenio præditum, multis tamen iisque gravissimis & vitiis & erroribus fuisse obnoxium: quæ vero de *moralis philosophia* scripsit, ad *civilem* rectius referri⁵⁴,

⁵³ In discussionibus *Peripateticis*: add. PETRUS GASSENDUS in exercitationibus paradoxicis contra *Aristoteles*.

⁵⁴ Genuinum *Ethicæ Aristotelicæ* systema, *civilem* potius quam *moralement* doctrinam exhibens paucis delineavi T. I. *Instit. Philos. Ecclæ.* part. I. c. IV. § XXXIII. De nævis etiam *Ethicæ Aristotelicæ* meo ductu dissertationem juvenis quidam scripsit. Defectum agnoscunt, qui ceteroquin communem sententiam sequuntur. vid. OMBESII theatrum virtutum ab *Aristotele* omittarum. BUDDENS.

& cum iis, quæ aut PLATO, aut Stoici de ea præceperunt, neutiquam esse comparanda; saltem veris & genuinis doctrinæ moralis fontibus recludendis non sufficere: tantum abest, ut omnem ejus ambitum exhaustiant. Et nihilominus per aliquot secula, ex quo scholas occupavit *Stagirita*, intra hosce terminos morum doctrina substitit. Quin aliud adhuc malum græci sermonis imperitia accedebat, unde hi ipsi, qui peripateticæ philosophiæ præclari audiebant interpretes, ne mentem quidem *Stagiritæ* satis assequebantur, ludicraque adeo commenta suis propinavere discipulis. Sed huic quidem malo præter alios PETRUS VICTORIUS eruditissimus vir obviam ivit.

XXII. Atque de ARISTOTELE quidem *Jus Nature a* multi præclare meriti sunt, moralis tamen GROTIÛ doctrina non alia inde incrementa sumisit, *restauratum.* quam ut nunc demum, quid ARISTOTELES senserit, neminem facile latere posset⁵⁵. Fata tandem

⁵⁵ De NICHOLAO MACHIAVELLO, qui in hoc argumento multa præclara, licet non omnia calculo nostro notanda, scripsit, nihil hic dixit auctor. Igitur quæ ad hanc rem necessaria videntur, ex ipsius BUDEI *Historiâ Philosophicâ*, p. 502, Edit. Walchii hic supplebimus. "Inter scripta hujus loci sunt *Princeps* ejus cum animadversionibus politicis. *Herm. Conringii* editus Helmstadii. 1686. 4to. Et *Disputationes de Republica*, 1620. 8vo. In hisce, præsertim in priori, sive *Principe*, talia docuit, quæ non omnibus placuerunt: cum primis id vitio datum, quod Principem suum ita instruxerit, ut quæcumque ratione dominatum aut consequi aut tueri minimè nefas confendum sit; imo
" eundem

tandem dedere HUGONEM GROTIVM, illum
juris natura restauratorem felicissimum, qui

“ eundem non tantum cuncta ad suum commodum in-
 “ super habitâ populi salute, referre docuerit; sed el-
 “ dem pro virtute solida simulationem virtutis commen-
 “ daverit, imo à virtutis regiâ viâ defleendum isti
 “ suaserit, si sua salva esse velit. Sunt & alii, qui alia
 “ in MACHIAVELLO culpant; quemadmodum nec de-
 “ sunt, qui eum aut defendunt aut excusant. Sed ob
 “ ea, quæ recitavimus, dogmata, *Florentinum* huncce
 “ Politicum non sine ratione male audire, *Herm. Conrin-*
 “ *gius* æquissimus MACHIAVELLI censor pronunciat, in
 “ præfatione ejusdem *Principi* præmissa. Interim cer-
 “ tum, MACHIAVELLUM revera nihil novi docuisse.
 “ Ipsum *Aristotelem*, ne quid de aliis tum Philosophis
 “ tum Historicis, & inter hos de *C. Cornelio Tacito* dicam,
 “ jampridem eadem docuisse, MACHIAVELLUMQUE
 “ suæ ex *Aristotele* desumfisse idem, quem jam laudavi-
 “ mus, *Herm. Conringius* pronuntiat. [Introd. in Polit.
 “ *Aristot. c. 3. p. 683.*] Multos MACHIAVELLUM de-
 “ testari qui revera nihil aliud agunt, quàm quod Ma-
 “ CHIAVELLUS docuit, imo hunc nihil aliud docuisse,
 “ quam quod plerique Principes rerumq; Domini agunt,
 “ experientia docuit — Inter censes, quos MA-
 “ CHIAVELLUS nactus est, eminent *Innoc. Gentiletus*,
 “ *Antonius Possevinus*, *Tho. Bozius*, *Petrus Ribadencira*,
 “ *Hieron. Osorius*, *Joan. Laur. Luccbesinius*: uti autem
 “ omnibus, qui contra MACHIAVELLUM scripserunt,
 “ citra controversiam præferendus est *HERM. CONRIN-*
 “ *GIUS* in *animadversionibus politicis* in ejusdem *Principi*;
 “ ita idem vir doctissimus in *Præfatione* observat non-
 “ nullos ex MACHIAVELLI censoribus scripta ejus non
 “ legisse, aut si legerunt non intellexisse; speciatim ab
 “ *Antonio Possevino* Jesuitâ haud inolebrâ, cujus in-
 “ stinctu maxime à Romanâ inquisitione MACHIA-
 “ VELLI *Princeps* damnatus fuit; huncce librum ne
 “ quidem lectum fuisse luculenter ostendit. Inter illos,
 “ qui MACHIAVELLUM defenderunt, principis est
 “ *CASP. SCIOPIUS* in *pædia Politicæ*.

restituta

restitutæ suo nitori hujus philosophiæ moralis partis gloriam apud literatum, quacunque patet, orbem jam pridem retulit. Reprehenduntur, fateor, in ejus *de belli & pacis jure* libris singulares quædam sententiæ, quas tamen facile declinabit peritus lector, neque, propter aliquem nævum, totius corporis pulchritudinem despiciet. Hic signum aliquod ad bene de jure naturali sperandum sustulit, viamque primum ingressus est, quam clarissimi deinceps solertissimi que viri suis signarunt vestigiis.

XXIII. Non speranda equidem jam ante *In eodem* GROTIUM in medium attulere PHILIPPUS *labora-* MELANCHTHON ⁵⁶, atque BENEDICTUS *runt* WINCKLERUS ⁵⁷; ille quidem in sua *Melanch-* *sophiæ moralis epitome*, hic autem in *thon &* *commentatione de principiis juris*. Sed dispellendis *Winck-* *læram* tam crassis, quæ orbi incumbabant tenebris, lux tenuis non sufficiebat: cum post MELANCHTHONIS ætatem omnes, præeunte Theologorum ordine, in scholasticorum commentis postliminio reducendis, immo augendis atque stabiliendis, certatim elaborarent. GROTIUS demum ingenium, & tanta inter

⁵⁶ Omisit Auctor, qui inter *Melanchthonem & Wincklerum* inferi debet, NIC. HEMMINGIUM; cujus Methodus apodictica *de lege naturæ* prodiit, *Wittenberg.* 1562.

⁵⁷ WINCKLERI PRINCIPIA JURIS in lucem prodierunt, A. D. 1615. Constat hoc opus ex quinque libris, quorum I, agit de lege omnia primo movente ac gubernante. II, De Jure primo ac proprie dicto. III, De Jure Naturali. IV, De Jure Gentium. V, De Jure positivo ac civili.

eruditos

eruditos obtigerat auctoritas, ut vel hoc nomine, si quisquam alius, ille sane par esse tam arduo operi merito crederetur. Nec tamen constitutum illi quicquam aliud fuit, quam gentium integrarum controversiis hanc juris accommodare tractationem; ut *juris gentium* quoque nomine appellare illos libros voluerit, quos de *belli pacisque jure* deinceps inscripsit. Hoc ipsum vero cum ita exequeretur, ut certis ex gentium, immo ex humani generis natura, constitutis principiis reliqua ordine inde derivaret, exemplum prævit reliquis præclarum utique & omnino imitandum, quod in universo naturæ jure, qua singulorum etiam officia spectat, hunc in modum adornando sequerentur.

*Grotius ab
Inquisitione Romæ
damnatus.*

XXIV. Prodiisse hos HUGONIS GROTII libros primum *Parisiis* A. M. DC. XXV. constat, quos suasu summi viri PEIRESCII composuit, cujus singulari in litteras earumque cultores favori, egregios quos orbis eruditus inde percepit fructus, merito haud ingrata imputat posteritas. Nec quisquam, quam diu ipse vixit GROTIUS, contra eos quicquam movere ausus est: nisi quod tertio, ab eo tempore quo prodierunt, anno, M. DC. XXVII. die quarto *Februarii*, ab *inquisitionis*, quod *Romæ* est, officio nota *Hærosecos* illis inureretur. Quam severitatem forte non expectasset GROTIUS, qui multa Romanæ ecclesiæ placita etiam hoc ipso in opere, non sine aliorum indignatione, comprobavit. Ceteros ut auctoritate forte famaue a censura, quam diu vixit, deterruit; ita erumpente liberius

berius post mortem invidia celebrari contra magis hi libri coeperunt, passimque eruditorum commentariis illustrari, ut tum demum, quid GROTIUS sibi voluisset, intelligi videretur.

XXV. Sed JOANNES tamen SELDENUS *Hunc cepit Seldenus.* actus gloriæ cupiditate in transvorsum videtur, si standum illorum judicio est, qui GROTII æmulatione incensum putant virum doctissimum, eruditum illud *de jure naturæ & gentium, juxta disciplinam Ebræorum opus*⁵⁸, in lucem emisisse. Certe hoc sua industria effecit, ut quæ *Ebræorum* de gravissimis juris naturæ capitibus sententia sit, neminem fugere possit. Exstitisse autem in hac gente, qui & ingenio, & doctrina cum quibusvis certare queant, vel MOSIS MAIMONIDIS, doctissimi utique viri & juris peritissimi, exemplo constat. Accedit, quod quæ a majoribus suis acceperunt, diligentia qua possunt maxima referant *Ebræi* doctores, ut vel hoc nomine, de hac moralis doctrinæ parte, non male meriti videantur. Et SELDENUS quidem, *Noachidarum* decantatis *præceptis* fundamenti loco substratis, longe lateque per varia non juris modo sed antiquitatis capita procurrit, in *Ebræis, Græcis, Latinis, Arabicis*, scriptoribus, immo ipsis *Scholasticis*; nihil

⁵⁸ Primâ vice prædiit Lond. 1640. Fol. Postea vero *Argentorati* 1665. 4to. Natus est ipse Auctor Dec. 26. 1584. Mortuus Nov. 30. 1654. Conf. Vitam ejus erudite conscriptam a Viro Cl. JOAN. WILKINS, S.T.P. quam præmisti SELDENI operibus ab ipso editis 6 Vol. Fol. Lond. 1726.

intactum

intactum relinquens, quod suo quodammodo instituto interservire putavit. Hoc ipsum vero est, quod nonnulli in eo reprehendunt, qui suo eum comprobasse exemplo aiunt, quam facile nimia eruditionis consecratione iudicii vim obtundant viri docti. JOANNEM SELDENUM hac ratione sua ita perturbasse studia, ut eodem tempore de rebus toto genere diversis cogitaret. Digressiones, enim, inquirunt, captat adeo remotas & interdum tam longas, ut nisi ita studia instituisset, (hæc enim mali istius, quod eruditos vexat origo) non potuisset tantam ordinis & rerum perturbationem ferre. Ac sane dum ordinem & perspicuitatem negligit, non parum tædii lectoribus creat; quæ vera ac utilia habet, longe plurimâ minus facile intelliguntur, & sicubi in errorem delabitur, vix origo erroris deprehendi potest ⁵⁹.

XXVI. Mortuo HUGONE GROTIÛ, in illortum numero, qui lucem juri naturæ affundere annitebantur, comparuit THOMAS HOBBIUS, *Malmesburiensis*, vir omnium

*Proxime
sequebatur
Hobbe-
sius, quem
refutarunt
Cumber-
landius,
Bramhal-
lus, Coc-
quius,
Sharroc-
kius, Fil-
merus,
Schafstus,
Strimefi-
us, aliiq;*

⁵⁹ Isthæc de SELDENO scripsit JOAN. CLERICUS in *Arte Criticâ*, P. I. c. 5. § 5. Quæ proximus a SELDENO scripta fuerunt, operæ pretium sibi duxit noster *Buddens* in compendium mittere; ut in eo citra ambages, sine cultu, sine ornatu (verbis ipsius utor) moralem Hebræorum Doctrinam eruditorum oculis subjiceret, & ipsius ut plurimum SELDENI verbis exponeret. Aliorum etiam scriptorum præsertim accuratius jus naturæ interpretantium subinde indicavit loca, usui futura illis qui revocare ad Examen Ebraicæ gentis placita cupiunt. Prodiit ad calcem VITRIARIÛ Institut. Lug. Bat. 1734-judicio

judicio ingenii subtilissimi. Is si tantam ad litterarum studia attulisset probitatem, quantum attulit ingenium, ingens ab eo emolumentum cum omnes litteræ tum maxime juris naturalis disciplina capere potuisset. Jam vero suam quam excogitavit de statu naturali fabulam, ceteraque quæ eidem superstruxit, eo comparatam voluit, CAROLO *secundo* ut placeret *Angliæ Regi*: Plane ac si imperantium in tuto collocari majestas nequeat, nisi advocatis in subsidium figmentis. Is vero etiam dum pius in regem videri voluit, parum abest, quin impius in Deum ipsam religionem imperantium arbitrio subjiendo, injuriusque in cives servili prorsus conditioni eos addicendo, extiterit. Videre vero & hic licuit, quam difficile sit mediam tenere viam, quoties civium libertas auctoritasque Principum inter se committuntur. HOBBSIUS vero suæ audaciæ pœnas abunde dedit RICHARDO CUMBERLANDIO ⁶⁰, JO. BRAMHALLO ⁶¹, GISBERTO COCQUIO ⁶², ROBERTO SHARROCKIO ⁶³, ROBERTO FILMER ⁶⁴, JO. SCHAFTO, SAMUELI STRIMPSIO, aliisque ⁶⁵, qui ingenium calamoſque

contra

⁶⁰ *Disquisition de Leg. Nature*, 1672. 4to.

⁶¹ *Vindictio vera Libertatis*. 1675.

⁶² *In Vindictis pro Lege & Imperio, & Anatomie Hobbesianismi*.

⁶³ *De Officiis secundum Jus Naturæ*. 1660. 8vo.

⁶⁴ *Observat. ad HOBBSII Leviathan*. 1679.

⁶⁵ Scil. CLARENDON. contra *Hobbesii Leviath.* PARKERO in *Disputationibus de Deo*. 1678. Et *De Legibus Naturæ*

contra eum acuerunt : quorum ut idem scopus, ita nescio, an idem fuerit successus : ne quid nunc de iis dicam, qui non quidem ex instituto, sed data occasione, & *ὡς ἐν παροδῳ* illum aggressi sunt. Nec tamen defuerunt qui patrocinium ejus susciperent, ejusque philosophiam defenderent, quos inter LAMBERTUS VELTHUYSIUS eminet ⁶⁶, ingenio perfecto & acumine ipsi HOBBSIO comparandus ⁶⁷. DANIELIS SCARGILI enim conatus, cujus auctor vitæ Hobbesianæ meminit, in ipsa, quod ajunt, herba suppressi sunt ⁶⁸.

Et

Naturæ. 1681. SETH WARD *Exercitatio Epistolica*, 1656. Et qui instar omnium est, RAD. CUDWORTHIO in *System. Intellect. & de æterna & immutabili Moralitate*; qui nuper prodierunt latinè versû à Doctiss. MOSHEMIO. 2 Vol. Fol. *lenæ* 1733.

⁶⁶ In disquisitione epistolica *de principiis justis & decori*, primo seorsim, deinde cum reliquis ejus operibus edita. 3 Vol. 4to. *Roterod.* 1680.

⁶⁷ Non tamen ita defendebat HOBBSIUM, ut in verba magistri juraret, vel eum per fas & nefas vindicaret. Studium seipsum conservandi pro fundamento moralis obligationis, omnisq; istius quod justum & decorum haberi solet, cum multis viris cordatissimis posuit; sed principiis istis nefandis *de Statu Naturæ Statu Belli, de Jure omnium in omnia, de pactis fonte Obligationis*, & ejusmodi, nequitiam patrocinatus est.

⁶⁸ Paucos alios nactus est HOBBSIUS defensores. NIC. HIERON. GUNDLINGIUS eum ab Atheismi crimine vindicare annititur. *Observat. Sel.* Tom. I. p. 37. Item *de Statu Naturali HOBBSII defenso & defendendo*. Easdem partes suscepit RAD. BATHURST in *Vita Hobbesii* ejusq; auctario. 1681. Quædam HOBBSII placita JO. CHR. BECMANNUS calculo suo comprobavit in *Meditationibus politicis*, itemq; in *politica parallela*. Sed &

PETRUS

Et HOBBSII quidem *de cive elementa* A. M. DC. XLVI. lucem primum adspexerunt, quæ aliquot post annos videlicet M. DC. LI. alter ejus foetus, cui *Leviathan* titulum fecit, excepit⁶⁹.

XXVII. Sed GROTHII tamen nondum ita oblitterata memoria erat, ut non quosdam ejus *de belli & pacis jure* libri occuparent. Et hoc ipso sane tempore JOANNES A FELDEN vir juris pariter ac matheseos callentissimus, pro eo quem erga *Aristotelem* animo conceperat favore insurgere in Grotium, ejusque dicta, in quibus a tanto sapientiæ magistro dissenferat, atro notare lapillo in animum induxit. Cujus conatus non displicebant illis, qui famam & gloriam GROTHII ægris intuebantur oculis. Quos inter & CLAUDIUS SALMASIUS

Grotio *ad-*
versatur
Feldenus,
tuetur
Grafwin-
kelius.

PETRUS GASSENDUS, dum Juris & Justitiæ originem ex pactis derivat, aliaq; *Epicuri* dogmata tuetur, ne latum unguem ab Hobbesio discedit. *Vid. Syntagma Philos. Epicur.* P. 3. c. 26. PUFENDORFIUS noster HOBBSII vestigia in quibusdam premit, in iis Scil. quæ sana sunt & Philosopho digna; nonnulla tamen impia ejus dogmata solidè et præclarè refellit.

⁶⁹ Pauca hujus libri exemplaria prius evulgata sunt *Parisiis* 1642. Deinde auctior prodiit *Amst.* 1647. De hoc HOBBSII Opusculo hanc sententiam profert PUFENDORFIUS. *Etsi quid profani sapiat, pleraque tamen cætera satis arguta ac sana.* Præfat. ad Elem. Jurisprud. Ineunte anno 1650 publicatum est HOBBSII opus, linguâ vernaculâ conscriptum, de naturâ humanâ; sicut etiam anno vertente liber *de corpore Politico Londini* impressus est. A. D. 1655 prodiit latinè liber *de corpore*, et proximo anno vernaculè. A. D. 1658 in lucem emissus est Liber *de Homine*. Qui plura vult de HOBBSIO, adeat BÆLII *Diſſon. Histor. et Crit. vel vitam Hobbesii* à RAD. BATHURST. 1681.

D

fuit

fuit, qui suæ invidiæ præclarum hoc extare voluit monumentum in quadam epistola, quam e tenebris produxit vir clarissimus THOMAS CRENIUS ⁷⁰: “ in philosophicis, “ si disputandi solertia spectetur, vix me- “ diocribus par est: nec unquam vidi, qui “ minori cum vi ratiocinetur: id quod testan- “ tur scripta ejus, quibus RIVETUS & MA- “ RESIUS rescripserunt: in studio literarum “ multos habet pares, & plurimos superiores. “ In jure quantum excelluerit, ostendit spar- “ sio florum ad *jus Justinianum*. Librum “ ejus *de jure belli ac pacis* refutandum suscepit “ quidam Professor *almæ Juliæ*, qui amicis “ aliquot, quos vidi, adfirmavit se ostensu- “ rum esse, nullam paginam vacare insigni- “ bus erratis”. Nullus dubito quin FELDE- “ NUM designet SALMASIUS, qui quo animo ad hanc censuram accesserit, vel ex hoc ipso in- telligere licet, quod nullam paginam erratis vacare se ostensurum pollicitus sit. Prodie- runt vero tandem annotata ista M. DC. LIII. quibus THEODORUS GRASWINKELIUS, vir doctus & civilium rerum haud imperitus, anno sequenti stricturas suas opposuit, quas duobus HUGONIS GROTII filiis sacras esse voluit. Non equidem sibi defuit FELDENUS, sed re- sponsum ad istas stricturas edidit, tacente quidem GRASWINKELIO, forte quod per- spexisset optimam hanc esse vincendi litigio- sos homines rationem, si res suas sibi habere jubeantur.

⁷⁰ T. I. Animadvers. *Philolog. & Histor.* p. 22.

XXVIII. Sed juvabit, observata quantum fieri potest annorum serie, quæ naturalis juris doctrina subierit fata, porro pertexere. Anno itaque M.DC. LIX. MARTINI SCHOOKII, viri in quo alia omnia potius quam diligentiam desideraveris, prodiit *de jure naturæ* liber in quo tamen nihil eximii admodum & non quotidianum attulisse visus est : quamquam idem & aliis scriptis ad civilem moralemque doctrinam spectantibus ingenii periclitatus sit vires. Quæ inter de *imperio maritimo* eminet commentatio. Qui vero illum in hoc ordine excepit JO. HENRICUS BOECLERUS, majorem doctrinæ copiam vimque ingenii exquisitiorem ad hoc attulisse opus traditur. Anno namque M. DC. LXIII. commentarius ejus in librum primum, & septem priora capita libri secundi lucem adspexit, cui selectæ aliquot, *de insignibus juris naturalis capitibus*, dissertationes adjunctæ sunt. Multis utique præsiidiis instructus hunc adgressus est laborem BOECLERUS : civilis doctrinæ peritia in eo haud vulgaris, veteris recentiorisque historiæ cognitio, fontesque, ex quibus sua hauserat GROTIUS, perspecti penitus. Anfractus tamen nescio quos, & ambages in eo vituperant nonnulli, & impeditum dicendi genus, quo plura ubique polliceri videtur, quam præstare : cui doctrinæ ad illorum, quos offendere nolebat accommodatio, in plerisque viri doctissimi scriptis manifesto se prodens accedit. Morte autem præpeditus perducere ad finem cœpta non poterat non sine insigni, ut creditur, literati orbis damno.

Schookii
& Boecler.
ri *merita*
in *jus natura*.

Compendia
Grotii à
Müllero
& Klen-
kio.

XXIX. JOANNES PHILIPPUS MULLERUS sequenti anno M. DC. LXIV. in tabulas redegit GROTH de belli & pacis jure libros. Etenim ut studiis atque moribus, ita ingeniis maxime differunt homines; videasque alios fastidire libros, quos non contextus rationum succulenta & plena oratione ornatus commendat, alios contra sceletis illis, ut nunc cum medicorum filiis mihi loqui liceat, maximo-pere delectari. Mercatores itaque si imitentur eruditi, quid mirum? quos tum demum a sapientia commendari novimus, si merces gustui & indoli emptorum diversimode attemperatas exponant. Hinc tam diversus etiam in jure naturæ ad ingenium mortalium aptando & instruendo labor. Hinc præter tabulas compendia, quorum ni fallor primum a JANO KLENKIO concinnatum est, quod sub titulo *institutiones juris naturæ, gentium, & publici*, A. M. DC. LXV. lucem adspexit.

Zieglerus
in Groti-
um com-
mentator.
Gul. Gro-
tius cum
suis com-
mentatori-
bus.

XXX. Crescere tum indies existimatio coepit de utilitate librorum GROTH, ut passim, in academiis viri docti juvenibus eosdem prælegere & interpretari consultum ducerent. In his summus quoque vir, isque non minus juris quam omnium literarum consultissimus fuit, CASPAR ZIEGLERUS, cujus in istos *Hugonis Grotii* libros animadversiones M. DC. LXVI. prodierunt. Libertatem modestia temperatam in eo laudant omnes. Nec eruditionem in iis, nec judicium desideraveris; meliora tamen & exactiora ab isto viro proficisci potuisse, si ingenii sui vires intendere aut voluisset.

isset, aut per temporis rationes potuisset, omnes judicant, quibus res ejus cognitæ fuere ac exploratæ. Utilem tamen illis operam præstitit, qui a singularibus in religione opinionibus, quas more suo & huic operi passim insperfit GROTIUS, sibi cavere cupiunt. Has enim non temere prætermisit, quin notaret eas & pro re nata refelleret. ZIEGLERO jungamus jureconsultum, & doctrina, & modestia eo non inferiorem, eumque ipsius Hugonis fratrem, GULIELMUM GROTIUM, qui de principiis juris naturalis enchiridion, quod vocat, edidit. Is in compendio tradere, quæ prolixiori ambitu complexus est frater, instituit; nec tamen, quæ sibi constituerat, stadia prorsus emensus est. Agnoscas facile virum elegantioribus literis innutritum & civilis juris peritia imbutum, a scholasticis minutis abhorrentem minusque adeo placentem illis, quibus pulchrum nihil est, nisi quod ineptis vocibus conditum, ineptiori methodo adstrictum, sub nescio cujus æstimatione specie illis adblanditur. Academicis tamen studiis cum inservire voluit GEORGIUS GOEZIUS, disertissimus quondam Jenensium antistes; cujus exemplum secuti sunt, qui deinceps suis hoc enchiridium commentationibus illustrarunt JO. GEORGIUS SIMON, & JO. JACOBUS MULLERUS.

XXXI. Eodem circiter tempore nova ad Mevii hanc doctrinam facta est accessio, per prodromum jurisprudentiæ communis, DAVIDIS MEVII, in tribunali Suecico, quod Wismaria est vice-præsidis, qui in altera editione, nu-

Prodromus
Jurispru-
dentiæ.

clei juris naturalis & gentium, titulum gerit. Vel ex fronte libri constat, alterius longe majoris operis hunc velut esse præcursores : id quod & ex ipsa tractatione ea, quæ generatim de naturali jurisprudentia disceptari solent, exhibente perspicitur. Et fama, & ingenium auctoris, & eruditio singularis, nihil nisi eximium de ipso opere sperare omnes jubebant, desideriumque vehemens illud videndi & usurpandi in multorum excitavit animis ; irrita tamen hæc eruditorum fuere vota. Id quod quo fato contigerit nescio, cum maximam saltem libri partem jam tum perfectam a se testaretur auctor, cum prodromum emitteret in lucem. Est tamen non diffidendum, & in ipso hocce prodromo non omnium promeruisse calculum MEVIUM. Parumque abfuit, quin ad agendas causas quam profundioris juris naturæ inquisitionem, aptiorem eum nonnulli censerent. Id tamen, quod maxime in illo reprehenditur, quod ex statu integritatis principium ac normam juris naturæ repetierit, cum multis ei commune est : diceturque ea de re suo loco. De mutabilitate autem juris naturæ quæ dixit, censuram non admodum benignam SAMUELIS RACHELII 70 provocavit. Nec difficile foret & alia in eo reprehendere, si quis erroribus aliorum in lucem producendis se natum crederet.

Oslandri
commenta-
rius ad
Grotium;

XXXII. MEVIUM excepit *Tubingensium Theologus* JOANNES ADAMUS OSIANDER,

70 De jure naturæ thes. LVI.

cujus

cujus observationes maximam partem theologicas in *Hugonem Grotium*, M. DC. LXXI. orbis eruditus primum vidit; *Tubingæ* quippe eodem anno impressas. Exemplo *ZIEGLERI* incitatum virum dicas ad ea & notanda & consignanda, quæ offendere aliquem ecclesiæ *Lutheranæ* scitis innutritum poterant. Nec negaverit fecisse utrumque quod operæ præmium sit, qui cogitaverit subinde asserere *Grotium* talia, quæ castigantur reprehendunturque merito. Nimium rigorem facile condonabunt *OSIANDRO*, qui theologum fuisse recordantur, qui, cum ardua semper tractant, nec minutias, quæ periculum asserere possunt, prætermittere solent. De fatis autem *GROTII*, quod suo quædam operi præmisit, id magis historiæ causa, quam ut ullam inde illi conflaret invidiam, eum fecisse arbitror. Scholasticorum vero quod subinde placita advocavit, id ejusmodi quidem est, ut elegantioribus multum displiceat, qui vellent tandem ab hisce quisquiliis moralem doctrinam repurgatam penitus: sed a viro, qui omnem his in studiis ætatem egit, expectandum aliud nihil fuit. Prætermittenda itaque hæc sunt, & in ceteris, quæ recte dicta & observata sunt, sua non defraudandus laude. Idemque existimare omnes velim de altero ejus opere, qui *typus legis naturalis* inscribitur, quodve itidem ad ejus juris, quod ex natura omnibus constat, studium promovendum comparatum esse voluit.

XXXIII. Longe aliam viam ingressus est *SAMUEL PUFENDORFIUS*, ad quem nunc
D 4. temporis

Pasendor-
fus, alter
restaura-
tor juris
naturæ.

temporis nos deducit ordo. Facile vidit vir perspicacissimus, commentariis, annotationibus, stricturis, censurisque in *Hugonem Grotium*, parum in naturalis juris doctrinâ profici; eo namque tandem rem redire, ut quid *Grotius* senserit, intelligatur; modo intelligatur, cum commentariis facilius obscurentur auctores, quam illustrentur. Comprobatur nimirum & *Grotii* exemplo est perpetuis velut circulis literarum studia circumagi, ut quandoque existant, qui ex ipsa rerum natura, non ex solis libris sapere gestientes, eo usque provehantur in rerum perscrutatione, ut supra communem hominum sortem positi penetrasse in istos recessus videantur, ad quos ceteris aditus sit interclusus. Hos mirari, quæ mortaliū est ignavia, quam imitari plerique malunt: remque prorsus egregiam se suscepisse putant, si & ipsi dicant, quod heros ejusmodi dixit, & novitatis specie se commendent. Hinc novorum systematum, compendiorum, tabularum, uberrimus proventus: hinc commentationum & adnotationum florentissima seges, in quibus ex obsoletis denuo conferunt & convectant, quæ auctor spreverat, ostensuri, & alios ea dixisse, quæ ipse asseruit, aut dubiola movent, aut simile quid quisque pro ingenii sui modulo agunt. Hæc *Aristoteles*, hæc *Plato*, hæc *Thomas de Aquino*, hæc *Cartesius*, hæc *Grotius*, expertus est fata. Hæc quotidie luditur fabula. Postquam ejusmodi librorum pertæsum, surgit iterum aliquis, qui magno impetu prostratis & rejectis quotidianis istis nova consecratur, eandem commentatorum

torum & adnotatorum turbam post se tracturus. PUFENDORFIUS itaque Grotii vestigia premens facile vidit hoc in illo laudandum, quod ex ipsa hominum natura accuratioreque ejus consideratione novum aliquod juris naturæ ædificium exstruxerit. Hoc unicum esse, quò reliquis Grotius præstet, hoc ergo & sibi faciendum: præsertim cum exquisita illa humani ingenii meditatio nunquam sine fructu instituat, ut non detegat aliquid, quod perspectum cognitumque neutiquam fuit alijs. Hæc magnorum virorum vestigia feliciter premens PUFENDORFIUS, parum absuit quin superaret ipsum Grotium, exemplum saltem longe clarius una cum Hobbesio præiret ceteris, quæ vera ratio esset perficiendi perpoliendique juris naturalis. Hujus sui instituti specimen equidem jam dederat in *elementis jurisprudentiæ universalis*: sed illud demum opus, quod plenam doctrinæ ejus faciem exhibet, omniumque oculos animosque in se convertit, M. D.C. LXXII. prodiit. Quod deinceps ipse in compendium misit, ti-

ⁿ Scil. *De Jure Naturæ & Gentium*, quod prodiit *Lundini Scanorum*, 4to, 1672, & sæpius deinde recusum; tandem vero cum adnotationibus JOAN. NIC. HERTII, *Francf.* 1704. Versiones ejus *Germanicam*, *Gallicam*, *Anglicanam* commemorat auctor *Bibliothecæ Juris Imper.* c. 1. p. 31. Sed Gallica JOAN. BARBEYRACCII cum primis commendanda, summo quippe studio confecta, & doctissima Præfatione, & notis exquisitissimis exornata & locupletata, quibus præcipua Juris naturalis capita copiosius illustrantur. PUFENDORFIUM cum cl. BARBEYRACCII notis anglicana versione donavit BASIL KENNET. Lond. 1729. Fol. Ed. 4ta.

tulo *de officiis hominis & civis* indito⁷³ : sed ita, ut & compendia confici, quæ a scholasticorum barbarie aliena essent, posse ipso hocce exemplo comprobaret.

⁷³ In gratiam eorum, qui PUFENDORFII Historiam desiderant, brevem vitæ ejus narratiunculam, quam nobis suppeditat STOLLIIUS in *Histor. Liter.* p. 764, hic subjungemus. SAMUEL PUFENDORFIUS *Lipsiæ* commilitonem habuit *Valentinum Alberti*, & postea *Jenæ* cum celeberrimo *Weigelio* amicitiam contraxerat, qui suam *Ethicæ Euclidæ* liberæ ejus voluntati tradidit, quâ & in *Elem. Jurisprud. Univ.* Hag. 1660. editis nonnullis in locis usus est. Eruditus ille Palatinatus Princeps Elector *Carolus Ludovicus*, cujus nomine illa præscripserat, Professore eum *Juris Naturæ & Gentium Heidelbergæ* constituit. A. D. 1668 *Lundini* in *Scandia* Professor factus est, ibidemque 1672 opus suum *de Jure Naturæ & Gentium* in 4to edidit. Quod verò in eo ulterius quidem ac *Grotius* progressus fuerat, scholasticorumque nugæ penitus rejecerat, multos equidem experiebatur adversarios, in quorum acre tamen non diu fuerat. Interea Consiliarius Regius, & Historiographus *Holmiensis* factus, nobilitatisque insignibus ornatus est. Conscripsit hinc opera illa *de Rebus Suecicis sub Gustavo Adolpho usque ad abdicationem Christianæ*, & *de Rebus a Carolo Gustavo gestis*. Ita hæc suscipiebantur benignè, ut non multum post res *Friderici Gulielmi* Principis Electoris *Brandenburgensis* describere juberetur. Ornabatur simul officio Consiliarii intimi *Electoris Brandenburgici*. Rex *Sueciæ* CAROLUS XI. liberum Baronem eum pronuntiabat, juraque ipsi ea concedebat; immo ipsemet Imperator *Leopoldus* magnis eum pollicitationibus conatus est ad vitam suam describendam persuadere, quod nunquam tamen in se suscepit. Mortuus est Oct. 26. 1694. ætatis 63; postquam & alia publicarat scripta, *jusque suum faciale divinum* reliquerat in MS^{to}; quod postea typis exaratum erat, & tum latine tum anglice in lucem emissum.

XXXIV. Per

XXXIV. Per istam autem, quam tenuit, *Acrius à multis impugnatus.* philosophandi rationem, PUFENDORFIUS non potuit non a receptis scholasticorum decretis, in quibusdam dissentire. Ægre istud tulerunt quidam ex theologorum ordine viri, qui introducta semel ista sentiendi libertate, nihil tam sanctum, tam inviolabile fore autumabant, quod non convellere auderet hominum nova consecrantium profana libido. *Lutheri* namque jam pridem relicta simplicitate, scholasticorum postliminio reduxerant commenta, his ecclesiæ purioris dogmata ita involverant, ut his salvis, profligari illa posse, non crederent. Integra itaque ad *Pufendorfi* impugnandum coorta est cohors, in qua principes *Josua Swarizius, Nicolaus Bekmannus, Jo. Adamus Scherzerus, Valentinus Veltbemi- us, Valentinus Alberti, Jo. Joachimus Zent- gravius, Samuel Strimesius, Fridericus Gesenius*, notissima nomina, totam fere *Germaniam* nobilissimasque in ea academias suo strepitu complevere. Nec rationibus magis quam convitiis certatum strenue, ut tanto præclariorem quisque retulisse victoriam sibi videretur, quanto acrius ingenium in convitiis exco- gitandis probasset. Omnibus vero, quod mireris, unus sufficebat PUFENDORFIUS, si ab infelici ejus hyperaspiste *Klingero* discedas, qui sub nomine *Rolleti* latitare dicitur, & læ- sæ majestatis scholasticæ poenas in academia *Jenensi* dedit. Nemini namque, quicumque is esset, aut ingenio aut eruditione aut promptitudine aut mordaci & aculeato scribendi ge- nere se inferiorem demonstrabat. *Eris Scan- dica*

dica PUFENDORFII, & alia ejusdem generis scripta utrinque eo tempore, haud exiguo numero edita, docere & hæc quæ diximus, & totam belli istius umbratici seriem possunt, si quis accuratius hæc nosse sua interesse putat.

*De Con-
troverfiis
istis judi-
cium.*

XXXV. Ejusmodi utique erant, supra quibus magnis tum animorum motibus concertabatur, ut aut tuto ignorari aut facile, si mens non læva fuisset, componi potuissent. De statu enim naturali, quem ab *Hobbesio*, sed sacris literis magis attemperatum, acceperat PUFENDORFIUS, de *fundamentali propositione legis naturalis*, de *origine moralitatis*, & *indifferentia motus physici in actione humana*, similibusque disceptabatur acerrime. Eoque effectum, ut magno equidem strepitu passim in academiis jus naturæ doceretur, cum non temere litis materiam dimittant, qui in scholis & academiis vivunt, & infiniti libelli, & dissertationes innumeræ hac de re conscriberentur: sed ut omnis labor in speculationes inutiles de *principio juris naturæ*, similibusque doctrinæ scholasticæ capitibus abiret. Et qui de hisce verba facere didicerant, pulchre sibi sapere, jurisque naturæ consultissimi videbantur, cum ejus essent ignarissimi. Ita infelici ista concertatione evenit, ut nobilissima ista philosophiæ pars a viris cordatis & ad majora natis, quippe quos scholasticarum ejusmodi quisquiliarum pudebat, neglecta; occupata contra ab hominibus, a quibus multum obscuritatis parum lucis aut dignitatis accipere poterat, suo pretio excideret, & succo nervoque spoliata jejunisque quæstionibus ob-
ruta

nata eodem apud sapientiores loco, quo istud ineptiarum chaos, quod *metaphysicam* vocant, haberetur. Sed juvat tamen, ne quid desit, languentis & tantum non agentis animam fata porro persequi.

XXXVI. Inter præcipuos PUFENDORFII adversarios VALENTINUS ALBERTI fuit, Alberti,
Mevius,
Seckendorffius
ejus ad-
versarius. vir nec elegantioris doctrinæ rudis, & ceteris multum ingenio præstans. Is non tantum variis scriptis controversa PUFENDORFII placita impugnavit: sed novum quoque juris naturæ systema, suæ quam elegit hypothesi, superstructum condidit. Vocavit illud *compendium orthodoxæ theologiæ conformatum*, inque eo illud potissimum egit, ut ex statu integritatis, in quo conditus homo initio fuerat, regulam normamque officiorum omnium, quæ lex naturæ ab omnibus exigit, derivaret accerferetque. Qua in re non sacri modo ordinis viros plerosque, sed ex jureconsultis quoque DAVIDEM MEVIUM, quem supra laudavimus, & VITUM LUDOVICUM SECKENDORFIUM sibi adstipulantes habuit. Et hujus quidem cum hæud obscure niteretur auctoritate, aliterque sentientibus ea objiceretur, oportuit SECKENDORFIUM PUFENDORFII quoque experiri aculcos, liberrimumque judicium, non adstrictum ullius estimatione, sed unice rationibus suffultum. Ego vero maximopere miror, potuisse inter viros doctissimos ullam hac super re existere dissensionem. *Pufendorfius* illorum exponebat officia, qui christianæ religionis sunt expertes: horum contra instruunt vitam & theologi, aut quotquot nature

naturæ aut integræ aut restitutæ conditionem considerant. Alio itaque fundamento illum, alio hos niti oportet. Recte utique hæc a se invicem discernuntur, cum multa sint, quæ rationis captum superant, & quæ frustra illis obtruseris, qui religionis christianæ scitis non sunt imbuti. Cum ejusmodi vero hominibus cum raro nobis commercium intercedat, rursus dissimulandum non est, si a principum negotiis discedas, in privatæ vitæ institutione longe ampliorem, imo unicum illius juris usum esse, quod ad christianam disciplinam hominum mores exigit. Ut ergo errant, qui jus naturæ non aliud agnoscunt, quam quod ex scitis christianæ religionis aut statu naturæ vel integræ vel restitutæ derivatur, nec satis, quæ ratio dicitur, discernunt ab iis, quæ ex revelatione constant: ita rursus decipiuntur, qui ubique jus naturæ crepant, & christianorum etiam ad illud componi actiones volunt, qui tamen longe excellentiori jure, quod naturæ scilicet restitutæ est, utuntur; id quod plerisque PUFENDORFII sectatoribus contigit.

Hunc laudant et sectantur plurimi.

XXXVII. Superiorem ex hoc certamine discessisse PUFENDORFIUM multa evincunt. Namque ut alia taceam, in iis ipsis academiis, in quibus tam acriter impugnata fuit ejus philosophia, eadem recepta & propagata sola fere regnat; explosis & conscriptis adversariorum ejus decretis. Cum dignitatibus etiam, quibus a magnis principibus ornatus fuit, auctoritas ejus crevit, ut ad eam passim provocetur, multisque pro ratione sit. Nec quidquam

quidquàm defuit, quo minus *Grotio* tandem æquaretur, quam ut commentarii & adnotationes ad illius opus conscriberentur. Compendium ex eo fecit quidam, sub titulo *iurisperudentiæ universalis*, tironibus non prorsus spernendum. Placita ejus cumprimis sectatur ADAMUS RECHENBERGIUS in *Lipstensi* academia Theologus longe clarissimus, qui mira brevitate & exquisito judicio in lineamentis philosophiæ suæ civilis cuncta complexus est, additis ex suo fundo quæ ad integrum civilis doctrinæ complexum deesse videbantur. Ad libellum etiam *de officiis hominis ac civis*, observationes scripsit GOTTLIEB GERHARD TITIUS⁷⁴.

XXXVIII.

⁷⁴ Fuerunt & plurimi alii inter eruditos, qui *Opusculum* hoc *Pufendorfanum* dignum judicarunt, in quo edendo & commentando operam suam rectè collocare possent: inter quos ultimum ordine, non meritis, locum occupat TREVERUS; quid id adnotationibus illustratum in lucem emisit, *Lipsiæ*, 1734. cujus Historiam horum editorum & commentatorum, qui ei præcesserunt, haud inutilem operam agam, si in medium proferam. "Licet" (inquit, in *Præfat. adnotationum*) varii in eundem librum sunt commentati, illorum tamen intentio, methodus & tractationis materia ita inter se differunt, "ut nemo alterius limites attigisse dicendus sit. TITIUS definitiones, divisiones & terminos maximam partem examinavit, minutias nonnunquam sectatus, "methodi *Pufendorfi* acerrimus ubique censor. "HOCHSTETTERUS in *Collegio Pufendorfi* non tam librum hunc respexit, quàm locos communes Juris Naturæ condidit, Theologiam moralem admisit, " & Theologiæ revelatæ principiis in Juris Naturæ placitis firmandis usus est. WEBERUS textum fere tantum

Quid in
Jure na-
turæ præ-
stiterunt
Hennin-
ges, Si-
mon, Ra-
chellius,
Velthe-
mius.

XXXVIII. Ut redeam, unde digressus
sum, cum *Pufendorfius* suum luci exponeret
opus

“ tantum brevissime declarat, & omnia ad usum præ-
“ cipue juridicum dirigit. KEMMERICHUS in Apho-
“ rismos librum hunc commodissime resolvit, inter-
“ sperfis iis, quæ à *Pufendorfo* omissa fuerunt. JAS-
“ TER duabus plagulis in tabellas redegit. WALD-
“ KIRCH exemplis Juridicis, nonnunquam Historicis
“ illustravit, vix in ullius sententiæ veritatem inquisi-
“ vit. BARBEYRACIUS in Gallicam linguam ele-
“ gantissimè transtulit, notis paucissimis adjectis quum
“ omnia vastissimo suo commentario ad majus *Pufen-*
“ *dorfi* opus complexus esset. PRÆLEUS omnia Juris
“ Naturæ Dogmata ex conservatione sui immediate
“ deducens hunc librum principio isti, majori quidem
“ ordine & ratiociniorum nexu, accommodavit, lima-
“ toque Judicio proposuit : sed principia justi & ho-
“ nesti non satis distinxit. PAGENSTECHEER edidit qui-
“ dem denuo libellum *Pufendorfi*, sed promissas in
“ eum observationes, quantum mihi constat, nondum
“ in lucem protraxit. His accesserunt LEHMANNI ad-
“ notationes, qui variorum sententias ex diversâ sæpe
“ hypothesi exortas congeffit, placitaque sua interjecta
“ collustrare magis voluit, quam demonstrare. Jo.
“ BALTH. WERNHERI *Analecta* ad hunc librum valde
“ extemporaria sunt & jejuna, soliditatem hujus doc-
“ trinæ parum juvantia”. Hisce addendi sunt CAR-
MICHAEL Philosophiæ Professor in academia *Glasgovi-*
“ *ensi*, cujus præcipuus est scopus (teste *Ottone*) ut Phi-
“ losophiam moralem ex ipsis naturæ principiis deductam
“ legisque naturalis obligationem atque præcepta ex per-
“ fectione supremi numinis demonstraret, totamque mo-
“ ralem disciplinam ordine naturali delinearet ; & EVER-
“ ARDUS OTTO JUS & Antecessor, cui illud adhuc super-
“ esse videbatur, ut Juris naturalis doctrina magis ad
“ usum & intellectum Legum Civilium v. gr. Hebræarum
“ & Græcarum sed maxime Romanarum applicaretur,
“ quo plenius tandem apparere posset eas non vana homi-

num

opus, alii adhuc in ornando explicandoque *Grotio* elaborarunt. Etenim M. DC. LXXII. observationes suas prodire jussit HENRICUS HENNINGES, in quibus id operam dedit, ut defenderet *Grotium*, & contra censores ejus tueretur. Eodemque fere tempore JO. GEORGIUS SIMON, qui initio in *Jenensi*, postea in *Hallensi* academia docuit, recudi *Grotii* opus fecit, additis itidem notis, eruditis iis quidem, aut non semper ad rem facientibus, nec naturali juri insignem affundentibus lucem. In hoc laudandus, quod subinde ad *publicum*, quod vocant, *jus*, naturalis juris decreta accommodaverit. *Grotium*, ad rem ipsam quod attinet, quandoque sequitur, quandoque deserit, interdum & cum *Feldeno* contra *Grotium* facit. Qui his M. DC. LXXVI. accessit, SAMUEL RACHELIUS, *juris in academia Kiloniensi Professor*, in dissertationibus *de jure naturæ & gentium*, *Aristotelis* legit vestigia, nec facile quicquam, quod alibi obvium non

num existimatione, sed ratione arteque constare. Hunc ad finem tendunt propriæ ipsius adnotationes, quibus aecedunt *Titii* ad hunc librum *Observationes*. Prodiit *Trajecti ad Rhen.* 1728. Sic alii alios in hoc libro edendo sibi proposuerunt fines; ipsius vero TREVERI institutum est, sicut ipse profitetur, Juris naturalis dogmata exponere, præjudicia quæ circa eadem oriri solent remove, justum ab honesto & decore secernere, in recentiorum sententias & thesium veritatem inquire, rationibus pro virili omnia fulcire, & explicatiora auditoribus suis exhibere. Post tot eruditorum labores in hac palæstrâ, si quis mirabitur, quo fine et institutò ipse eundem librum iterum prodire jusserim, hunc ad Præfationem meam remitto.

E,

fit,

fit, assert: idem tamen jam antea sua in *Ciceronis officia* commentatione, eidemque de natura honesti præmissa dissertatione, suæ doctrinæ specimen dederat. VALENTINI VELTHEMII autem, quæ eodem anno comparuit, ad *Hugonis Grotii* sæpius laudatos libros introductio, cujusmodi sit, ex dictis facile conjectura quis assequatur. Laudaveris diligentiam viri, conatusque rem literariam juvandi; scholasticis tamen nimis eum indulgisse trices res ipsa docet. Ista vero tractandi jus naturæ ratione, si alio seculo vixisset, ingentem promereri potuisset laudem: sed hac ætate, qua multi jam scholasticam istam fuliginem animo detergere instituebant, placere paucis poterat.

Gronovii
& Kulpi-
fii Com-
mentarii in
Grotium.

XXXIX. Jureconsultis hucusque & theologis negotium facessiverat *Grotius*: nunc vero & criticorum diligentiam provocavit. GRONOVIVM innuo, qui M. DC. LXXX. cum notis suis *Grotii* opus recudi curavit. Sunt istæ, uti constat, diversi prorsus generis, quam quibus vexatus laceratusque a ceteris fuerat *Grotius*. Non de rebus ipsis, sed sensu *Grotii* sollicitus est, quem ut recte percipiat lector, anniti debet; hinc obscurius dictis lucem affundit, quod nemo rectius facere poterat GRONOVIO ⁷⁵. Nec interea defuerunt, qui

⁷⁵ Elegantem hujusce operis editionem, omniumque quæ hactenus prodierunt, emendatissimam, cum *annotatis* auctoris, ejusdemque dissertatione de *mari libero*, ac libello singulari de *æquitate, indulgentia & facilitate*, necnon *Joan. Fr. Gronovii* Notis, suas quoque notulas addens,

qui consuetam viam tererent, licet non eodem omnes successu. JO. GEORGIUS KULPISIUS M.DC.LXXXII. his annumerari voluit, edito *collegio* isto *Grotiano*, quod maximum eruditi orbis adplausum promeruit. Brevitate enim & judicio, & moderatione omnibus se commendat ⁷⁶. Optima ex omnibus feligit, ut multis commentariis carere facile queat, qui eo uti voluerit, cum, quod eximium in omnibus est, hic unico fasce comprehensum videas. Est, ubi receptas scholæ sententias non prorsus exuere potuit: ast hosce qualescunque nævos magnis virtutibus compensat.

XL. Ceterum *Grotii* nomine cum orbis ita personaret; & in aulis, in scholis, in circo, in trivio, *Grotius* aut celebraretur aut damneretur, quid mirum, si & homines latinæ linguæ imperitos cupido legendi tam præclarum opus incenderet? Horum inservire desideriis CURTINUS voluit gallica versione, eleganti & perspicua, ut eadem & commentarii vicem sustinere posse credatur ⁷⁷. In indice accu-

Curtini
Versio Gallica
Opera
Grotiani.

E 2

rato

addens, summâ curâ ornavit cl. JOAN. BARBEYRAC, & in lucem emisit, *Amstel.* 1728, iterumque 1736. 2 Vol. 8vo. Ejusdem quoque viri doctissimi & Jurisprudentiæ Professoris celeberrimi versio gallica cum commentariis copiosissimis pariter ac præstantissimis lucem aspexit, *Amst.* 1724. 2 Vol. 4to.

⁷⁶ Post KULPISIUM prodijt JOAN. SCHEFFERI *Grotius Enucleatus*. Helmstad. 1712. 8vo.

⁷⁷ Longe aliter sentit BARBEYRACCIUS, qui CURTINI versionem acriter reprehendit, cum *Grotii* mentem haud recte tenuisse innumeris in locis asserens, & stilum

fit, assert : idem tamen jam antea sua in *Ciceronis officio* commentatione, eidemque de natura honesti præmissa dissertatione, suæ doctrinæ specimen dederat. VALENTINI VELTHEMII autem, quæ eodem anno comparuit, ad *Hugonis Grotii* sæpius laudatos libros introductio, cujusmodi sit, ex dictis facile conjectura quis assequatur. Laudaveris diligentiam viri, conatusque rem literariam juvandi ; scholasticis tamen nimis eum indulgisse trices res ipsa docet. Ista vero tractandi jus naturæ ratione, si alio seculo vixisset, ingentem promereri potuisset laudem : sed hac ætate, qua multi jam scholasticam istam fuliginem animo detergere instituebant, placere paucis poterat.

Gronovii
& Kulp-
fii Com-
mentarii in
Grotium.

XXXIX. Jureconsultis hucusque & theologis negotium facessiverat *Grotius* : nunc vero & criticorum diligentiam provocavit. GRONOVIVM innuo, qui M. DC. LXXX. cum notis suis *Grotii* opus recudi curavit. Sunt istæ, uti constat, diversi prorsus generis, quam quibus vexatus laceratusque a ceteris fuerat *Grotius*. Non de rebus ipsis, sed sensu *Grotii* sollicitus est, quem ut recte percipiat lector, anniti debet ; hinc obscurius dictis lucem affundit, quod nemo rectius facere poterat GRONOVIO ⁷⁵. Nec interea defuerunt, qui

⁷⁵ Elegantem hujusce operis editionem, omniumque quæ hætenus prodierunt, emendatissimam, cum *annotatis* auctoris, ejusdemque dissertatione de *mari libero*, ac libello singulari de *æquitate, indulgentia & facilitate*, necnon *Joan. Fr. Gronovii* Notis, suas quoque notulas addens,

qui consuetam viam tererent, licet non eodem omnes successu. JO. GEORGIUS KULPISIUS M. DC. LXXXII. his annumerari voluit, edito *collegio* isto *Grotiano*, quod maximum eruditi orbis adplausum promeruit. Brevitate enim & judicio, & moderatione omnibus se commendat ⁷⁶. Optima ex omnibus feligit, ut multis commentariis carere facile queat, qui eo uti voluerit, cum, quod eximium in omnibus est, hic unico fasce comprehensum videas. Est, ubi receptas scholæ sententias non prorsus exuere potuit: ast hosce qualescunque nævos magnis virtutibus compensat.

XL. Ceterum *Grotii* nomine cum orbis ita personaret; & in aulis, in scholis, in circo, in trivio, *Grotius* aut celebraretur aut damneretur, quid mirum, si & homines latinæ linguæ imperitos cupido legendi tam præclarum opus incenderet? Horum inservire desideriis CURTINUS voluit gallica versione, eleganti & perspicua, ut eadem & commentarii vicem sustinere posse credatur ⁷⁷. In indice accu-

Curtini
Versio Gallica
Opera
Grotiani.

E 2

rato

addens, summâ curâ ornavit cl. JOAN. BARBEYRAC, & in lucem emisit, *Amstel.* 1728, iterumque 1736. 2 Vol. 8vo. Ejusdem quoque viri doctissimi & Jurisprudentiæ Professoris celeberrimi versio gallica cum commentariis copiosissimis pariter ac præstantissimis lucem aspexit, *Amst.* 1724. 2 Vol. 4to.

⁷⁶ Post KULPISIUM prodijt JOAN. SCHEFFERI *Grotius Enucleatus*. Helmstad. 1712. 8vo.

⁷⁷ Longe aliter sentit BARBEYRACCIUS, qui CURTINI versionem acriter reprehendit, eum *Grotii* mentem haud recte tenuisse innumeris in locis asserens, & stilum

rato, quem addidit, cuncta velut in compendium misit, novamque lucem, additis observationibus, locis Grotii difficilioribus conciliavit. Prodiit ista versio M. DC. LXXXVIII. & hoc ipso anno, quo hæc scribo, M. DCC. III. recusa est. Ex quo facile documentum capias, eruditis eam haud prorsus ingratam fuisse.

Pufendor-
fium vin-
dicat Tho-
masius.

XLI. Interim in academiis præcipuis *Germaniæ* controversiæ *Pufendorfianæ* adhuc fervebant, & magnis animorum motibus agitantur. Præsertim in *Lipsiensi* causam *Pufendorfi* contra acerrimos ejus censores tuendam susceperat CHRISTIANUS THOMASIUS, vir ingenii acutissimi, ipsique *Pufendorfo*, ut paucis omnia dicam, comparandus. Is animadvertit, recte equidem, *Pufendorfsium* Grotii vestigiis insistentem, ex societatis custodia officia hominum secundum naturæ legem derivare, & hanc viam premendo multa ceteris neglecta detexisse, aut accuratius & clarius explicasse, sed nondum omnia eum exhaustisse. Multa etenim adhuc superesse in jure naturali, cum illo, quod *Pufendorfsius* ponebat, principio, clariori & evidentiori ratione connectenda. Hoc ergo sibi datum credidit. Hinc

stilum ejus barbarum, horridum & obscurum, notasque falsas, imperfectas, & confusas appellitans, adeo ut quæ illustrari debent, obscuriora fiant. Vid. *Præfat. Histor. Sect. 31*. Neque, ut opinor, BUDDEVS ipse tam magnifice de *Curtino* sensit, postquam Versionem & Notas BARBEYRACCII viderat, quippe quas pro meritis suis laudat in *Hist. Philos.* p. 517; eumque reliquis omnibus, qui hosce GROTII libros illustrare aggressi sunt, dubiam reddidisse palmam disertè asserit.

istud

istud *Pufendorffii de societatis custodia* principium suis limitibus circumscripsit, & quæ inde derivari possent, accurate ostendit, quæ vero non possent, ea juris naturæ esse, intrepide negavit. Simul tamen ut illis, qui quæ juris naturæ non sunt, statim licita esse, inferre possent, occurreret, non tantum commonstrat, ex alio fonte officia hominis erga Deum & seipsum fluere, sed de legibus etiam *positivis universalibus* accuratiorem quam huc usque factum inquisitionem instituit, & in *matri-
monialibus* rebus præcipue, ubi naturæ leges non sufficerent, ad divinas positivas recur-
rendum statuit.

XLII. Apertius itaque cum multa theolo- *Hinc nova
lis de Pu-
fendorffii
Doctrina.*
gorum & jureconsultorum scita, quam ab ullo ante eum factum, impugnaret, non potuit non multorum in se concitare odia. Hinc acriter subinde *de cultu Dei externo*, quem juris naturalis esse ille negabat, *de gradibus
affinitatis & consanguinitatis*, impurisque & illicitis commixtionum generibus, disputatum fuit. Maxime autem cum opposita hæc philosophia illorum sententiæ esset, qui in rationis locum revelationem substituentes, ex *statu*, quem vocant *integritatis*, & disciplina christianorum jus naturæ derivabant, non poterat non, tum ab aliis tum a clarissimo jureconsulto eodemque elegantiorum quoque literarum pertissimo JO. LUDOVICO PRASCHIO dissentire, qui in sua *de lege charitatis* commentatione, itemque in designatione juris naturalis secundum disciplinam christianorum, in eadem se versari opinione demonstrabat.

Recruduit ergo inter illos hoc certamen, PRASCHIO quidem cum suis, imperfectionem huius juris, quod ex socialitate, prælucente ratione derivatur, urgente: THOMASIO contra naturalis juris a theologia, quam *moralem* vocant, observandum discrimen, nec rationis revelationisque confundendos limites, contentente. Et hæc quidem aliaque disputata acriter sunt, eo tempore, cum hîc prima vice *iurisprudentiam* suam *divinam* in lucem emitteret, id quod M. DC. LXXXVIII. factum. Recusa vero eadem fuit, non sine accessione, M. DC. XCIV ⁷⁸.

Contraversia de legibus Dei positivis universalibus.

XLIII. Legum divinarum, quas positivas universales nonnulli vocant, quia antea injecimus mentionem, quid viros doctos, ut eas in scenam producerent, impulerit, paulo explicatius hic tradere operæ pretium fuerit. Ipse, ut rem a prima origine repetam, *Hugo Grotius* præter naturæ leges alias adhuc esse, quæ universo hominum generi a Deo latæ

⁷⁸ Sed deinceps prodit Editio 4ta præcedentibus auctior, *Hale* 1718. 4to. in qua vir doctissimus suam non tantum de *legibus positivis universalibus*, sed generatim quoque de *Jure Naturæ* mutavit sententiam, & ejusmodi excogitavit systema, quod illi soli proprium esset, & ex quo nemo quidquam sibi vindicare posset. In eam nimirum ingressus est sententiam, *Leges Naturæ* propriè dictas *leges* non esse, sed tantum *consilia*, quæ obligatione quidem, sed internâ tantum, id est, improprie sic dictâ, gaudeant; quemadmodum nec pœnæ propriè sic dictæ, seu *positivæ* dentur, sed tantum *naturales*, hoc est, quæ per consequentiam naturalem ex hominum vitiis fluant. Vid. *BUDDEI, Hist. Philos.* c. 6. §. 525.

sint, subiitnuit, a libera quidem Numinis voluntate profectas, eas tamen utiles adprime omnibus valdeque necessarias. Non equidem istas leges diserte designat, nec rationem a naturalibus luculenter illas discernendi monstrat: aliis tamen, accuratiori meditatione hoc prosequendi, occasionem suppeditavit. Nec displicuit id discrimen *Zieglero Kulpisio*, aliisque, licet non deessent, qui rejicerent, ut fastidire nonnulli, quæ novitatis speciem habent, assolent. Ex theologorum tamen ordine Jo. CONRADUM DANHAVERUM, Jo. ADAMUM SCHERZERUM, aliosque, ejusmodi leges quæ naturales non sint ad omnes tamen pertineant, agnovisse, observatam jam nobis ipsis alibi ⁷⁹ est. Ut vero accuratiori studio in eas nonnulli inquirerent, id, quæ de *Polygamia* ortæ sunt deceptiones, effecerunt. Etenim circa annum M. DC. LXX. & sequentibus, quidam Jo. LYSERUS, mox sub *Sinteri Wahrenbergii*, mox sub *Theophili Alethæi* nomine latitans, variis scriptis polygamie causam agebat, quam & vir quidam illustis & insigni eruditione clarus *Daphnæi Arcuarii* nomine tectus defendendam suscepit. Hunc certatim refutabant Jo. MUSEUS, DIECMARUS, FELTMANNUS, BRUNSMANNUS GISENIUS, alique; sed juris naturalis scitis insistentes, vix tollere cuncta quæ opponebantur poterant, ut non dubitandi rationes superesse crederent, qui præ ceteris

⁷⁹ In dissertatione de eo, quod abominabile Deo est, seu charactere legis moralis

perspicaciores videri volebant. Nec defuit, qui sub *Albanasii Vincentii* nomine polygamiam triumphatricem scriberet, sive *LYSE-RUS* is sit, sive alius. Aliam itaq; viam sibi ingrediendam censuit is, quem laudavimus *CHRISTIANUS THOMASIVS*, defensoribusque polygamiae id dedit, naturae lege non esse nefas, plures ducere uxores; sed aliis Numinis legibus, quas *positivas universales* vocavit. Id vero ne lubricum videretur fundamentum, ut indolem legum istarum explicaret, omnesque scrupulos removeret, omni elaboravit opera. Celebrari inde passim istae leges, & a quibusdam admitti, rejici ab aliis. Utique, ut mihi videtur, ad *equivocum* illarum actionum, quae naturae lege prohibitaemonstrari nequeunt, nihil accommodatius: unde & ipse non dubitavi huic subscribere sententiae, & naturalibus divinas istas positivas, quae omnes tamen homines obstringant, adjungere. Ne quid tamen dissimulem, remanet semper circa originem & promulgationem istarum dubium, quam positam in aprico oportebat, si mortalium ad eas exigere actiones, fas ducimus. Nec tanta nunc earum mihi apparet necessitas, disciplinam christianam non respuant, qui de his officiis disputant: haec autem abunde expleat, quae naturali jure deesse videntur. Esto ergo, naturae lege non haberi nefas, plures una ducere uxores: ducant, qui tantum naturae lege vivunt, sed sciant etiam, sibi inter christianos locum non esse; his enim, quod idem non liceat, divinae literae quarum iis, qui christiani

christiani videri cupiunt, non potest non sacra & inviolabilis esse auctoritas, nos ignorare non sinunt. Hoc vero est, quod & ipse alibi monui, recte inter naturæ jus & christianam disciplinam, quam theologia moralis tradit, discrimen constitui: & ubi de actionibus privatæ fortis hominum disceptatur, ad hanc, non ad aliud, eas exigendas. Proinde & si in hisce naturæ leges deficient, recurrendum omnino ad disciplinam christianam esse, quæ naturam restitutam, & ad integri status indolem componendam supponit, & hinc longe perfectiora hominum officia, quam quæ juris naturæ sunt, describit.

XLIV. Ad temporis ordinem revertimur. Etenim M.DC. LXXXIX. SIM. HENRICI MUSEI *jus paradisiacum*, & JO. JACOBI A RYSSSEL *de jure naturæ & gentium* liber, uterque non adeo magni momenti, lucem adspexit. Hic *Pufendorffii* vestigia legit; ille contrariam viam ingreditur, ut vel titulus libri indicat. Ne quid nunc de ECKII principiis juris naturalis, quæ identidem eodem anno edita sunt, commemorem. Hisce enim non diu admodum immorandum. M. DC. XC. autem HENRICUS BODINUS, tunc *Rintbelen-sis*, nunc *Hallen-sis* Jureconsultus longe celeberrimus, suam *de jure mundi* dissertationem dedit, M. DC. XCVIII, *Halæ* recusam, & vel hoc nomine laudandam, quod, diversam ab aliis viam sectans, ex ordine creaturarum cuncta juris naturalis capita derivari posse, demonstraverit. Majoris autem expectationis opus anno sequenti aggressus est, & M.DC. XCI. ad

Musei,
Ryffelii,
Eckii,
Bodini,
Becmanni,
Spinæi,
labores in
hac palæ-
stra.

ad finem perduxit JOANN. CHRISTOPHORUS BECMANNUS. Illorum namque exemplum, qui vetēres scriptores variorum criticorum notis ornatos dederunt, imitatus, *Hugonis Grotii de jure belli & pacis* opus eadem ratione recudi curavit, additis *Gronovii* ceu maxime ad *Grotium* intelligendum necessariis, *Ziegleri*, *Ostlandri*, *Simonis*, aliorumque notis selectis quidem & magna cum industria ex ipsis horum virorum commentariis excerptis. Laudanda, quicquid alii dicant, illorum diligentia, qui non tam suæ gloriæ, quam illorum, qui literarum sacris operantur utilitati consultum cupiunt; Quod profecto & illi faciunt, qui vasta aliorum volumina in compendium mittunt, magno illorum commodo, qui & tempori, & sumptibus parcere cupiunt. Difficillimum autem hic est omnium satisfacere votis, cum ut moribus ita judiciis maximopere a se diffideant mortales, & necessarium religendumque præ ceteris existimet unus, quod supervacaneum & omnino prætermittendum alii arbitrantur. BECMANNUS autem sollicitè hoc labore perfunctus est, adeo ut neque *Curtini* gallicam versionem prætermitteret, si quid forte & ex ea *læcis Grotio* affundere posset. Imitatus equidem hoc institutum in *Belgio* SPINÆUS quidam est, itidem cum notis variorum *Grotii* opus edens, sed minori, quam BECMANNUS, ut ego quidem judico, successu.

Vitriarii,
Schefferi,
Dethlevi,
Compendia
operis Grotiani.

XLV. Ita ergo *Grotius* semper præ ceteris eminuit, ut nondum desinerent viri eruditi, aut commentarios in eum scribere, aut

cx

ex eo compendia concinnare. Principem in his locum merito obtinet PHILIPPUS REINHARDUS VITRIARIUS, qui serenissimo principi *Christiano Ludovico, Marchioni Brandenburgico*, naturæ leges explicaturus, *Hugonem Grotium* in quæstiones luculentas redegit, summa juris naturalis capita iis ita complexus, ut, quod optimum in præcipuis commentatoribus, simul infereret; subinde etiam ad statum imperii *Germanici* respiceret, *Grotio* autem ita inhæreret, ut nec ab eo dissentire sibi religionem duceret. Edidit has quæstiones titulo, *institutiones juris naturæ & gentium, ad methodum Hugonis Grotii conscriptæ*, M. DC. XCII. *Lugduni Batavorum*; quas jam duabus vicibus heic loci, addita hac ipsa historia juris naturalis, quam nunc auditiorem damus, itemque synopsi juris naturæ & gentium *Seldeniana*, recudi curavimus. VITRIARIO autem comitem damus, quem sibi adjungi haud ægre puto feret, summum virum JOANNEM SCHIEFFERUM, ex tot præclaris ingenii monumentis orbi erudito haud incognitum. Is in gratiam *Gustavi Adolphi Comitis de la Gardie*, summam succinctis propositionibus *Grotii* opus complexus fuit, mira & brevitate & perspicuitate indeque enatus est *Hugo ille Grotius* enucleatus, quem DETHELVUS MARCUS *Priese*, M. DC. XLVI. luci exposuit. Aut me omnia fallunt, aut dubiam libellus hic reliquis compendiis palmam reddit. Tanta fide, tam accurate, simulque tam breviter *Grotii* mentem reddidit, ut dubitem, an ipse *Grotius* mentem explicare aptius

tius potuerit, si breviori uti sermone voluisset: simul tam perspicue, ut & pro commentario esse queat. Exigua, scio, laus est mittere in compendium alterius laborem; accurate mittere, profecto non cuiusvis est.

Van Der
Muelen,
Tesmari,
& O-
brechti
*commen-
tarii ad
eundem.*

XLVI. A compendiis iterum ad splendidi-
ora opera convertimur. Anno namque
M. DC. XCVI. GULIELMUS VAN DER MUE-
LEN, & JOANNES TESMARUS in hoc ordine
comparuerunt, quorum commentationibus
illustratus est *Grotius*. Illius opus *Ultrajeſti*
impressum est, tribus constans tomis, quorum
ultimus demum hoc ipso, quo hæc scribo,
anno M. DCC. III. prodiit. Vastum equidem
opus, & varia eruditione refertum, sed quod
sine lectoris, ut puto, damno minore constare
mole potuisset. Ingenii sui specimen ceteroquin
hac in doctrinæ parte idem auctor dedit in con-
tentione, *de jure naturæ paradisiaco*, cum SI-
MONE HENRICO MUSÆO. Hujus enim
sententiam cum ille in dissertatione *de juris*
naturæ origine impugnasset, MUSÆUS qui-
dem vindicias juris naturæ scripsit, quibus
MUELENIUS suæ dissertationis defensionem,
ut huic iterum MUSÆUS responsionem
opposuit. Sed hæc jam ante M. DC. LXXIV.
sequentibusque acta sunt. Alter vero, JO-
ANNES TESMARUS, de augendo potius *Gro-
tio*, quam jure naturæ explicando, sollicitus
fuit. Id enim præcipue agit, ut ex historicis,
aliisque veterum monumentis, testimonia &
exempla congerat quibus dicta confirmet at-
que illustret. Haud credo perpendit etiam
res optimas, cum nimis sunt, noxias esse:

Planeque

Planeque suffragor *Joanni Henrico Boeclero* ²⁰, exquisitam juris naturæ notitiam ex iisdem petendam fontibus, ex quibus eam ipse hausit *Grotius*: sed ita etiam legendos ejusmodi auctores, ut lecta rite digeramus ad exemplum *Grotii*, addi velim. Philosophos ille consuluit omnium sectarum, consuluit & historicos, oratores, & poetas, qui haud raro cum philosophis paria faciunt. Certe ex hujusmodi scriptoribus, quantum roboris aut præsidii, aut subsidii auxiliique, aut cultus ac ornamenti accedat juri naturæ, ex uno incomparabili *Grotii* de jure belli ac pacis opere intelligi posse, *Jo. Andreas Bosius* ²¹ pronuntiavit. Recte equidem, modo in his omnibus selectus instituatur, nec judicii vim infringat imminuatque rerum, quas ubivis secutur, copia. Sed ad TESMARUM redeo, cujus commentationi satis prolixæ accedunt etiam observationes summi viri, & harum rerum longe peritissimi, ULRICI OBRECHTI. Ego sic arbitror, si quis aliquid *Grotio* dignum proferre potuisset, hunc esse OBRECHTUM: id quod dissertationes ejus, *de sponsore pacis* & *ratione belli*, condocent. Hæ tamen observationes opinioni, quam omnes de viri istius exquisita doctrina animo conceperunt, non respondent: idque ideo, quod ipso invito, quas juvenes docendo prout in mentem venerant posuerat, impressæ, & TESMARI com-

²⁰ In Præf. Comment. ad *Grot.*

²¹ De comparanda prudent. civil. §. CVI.

mentationi

umentationi ut pretium inde accederet, *affi-*
nexæ sint.

Controver-
sie inter
Cocceium
aliasque de
fundamen-
tali Prin-
cipio Juris
Naturæ.

XLVII. OBRECHTI interim constitit ex-
emplo, cum hanc doctrinam cura sua indig-
nam non reputasse, licet hucusque scholasticis
disputationibus valde esset commaculata. Et
unica hæc est ratio, ut pristino nitori restitu-
atur, si viri non prudentia minus, quam doc-
trina pollentes, in ea percolenda operam stu-
diumque collocent. Quo nomine & laudan-
dus illustris vir HENRICUS COCCÆIUS, cujus
maxima in rem literariam merita nemo nisi
omnium rerum rudis ignorare potest; qui
magna cum laude in *naturali* quoque *juris-*
prudentia versatus est. Id cum passim juvenes
testarentur, qui ejus in *Hugonem Grotium*
prælectiones frequentaverant, & ex positio-
nibus quoque ejus pro explicatione juris gen-
tium illucesceret, HENRICUS tandem ERNE-
STUS KESTNERUS, *juris in academia Rintbe-*
lensi Professor, quæ ab illo acceperat, additis
de suo nonnullis, uberiori commentatione, in
lucem COCCÆII placita protulit, edita M. DC.
xcvii. *prudencia juris naturalis* sex disputa-
tionibus exposita. Biennio post M. DC. xcix.
ipse illustris vir, suam in dissertatione, de
principio juris naturæ unico, vero & adæquato,
mentem de hoc jurisprudentiæ capite, de quo
tamdiu, tamque acriter concertatum, aperuit,
doctrinæque suæ summam complexus est. Ex
eo vero intelligebatur, quod & aliunde con-
stabat, *voluntatem Dei* pro vero & unico juris
naturæ & obligationis principio, ex mente
viri summi, habendam esse. Hanc vero, qua
jus!

jus permissivum, a facultate & libertate agendi a creatore nobis concessa, qua jus præceptivum, aliunde cognosci atque nobis innotescere. Abire ea in re quam longissime a receptis hætenus opinionibus videbatur, ut nec temperare sibi hinc inde viri quidam docti possent, anonymus scilicet quidam, ²² Jo. NICOLAUS HERTIUS, ²³ & JACOBUS FRIBERICUS LUDOVICI noster, ²⁴ quin sua contra hanc sententiam dubia exponerent. Eas res occasionem dedit SAMUELI COCCIO magni parentis haud degeneri filio, ut tractatum, quem vocat, *juris gentium*, de principio juris naturalis unico, vero, & adæquato, M. DCCII. in lucem emitteret, in cujus parte altera suam parentisque sui sententiam clare & perspicue edisserit, in altera a dubiis doctorum virorum & objectionibus eam vindicat. Summa doctrinæ, quam uterque eruditissimus vir, & pater & filius tuetur, eo redit; primum juris naturalis, uti & antea indicavimus, principium esse ipsam *Numinis voluntatem*; cum ad id demum obstricti homines sint, quod Deus velit, id possunt, quod ille non prohibeat; id autem quod Deus permittat, vel ex ipsa libertate & facultate mortalibus a Deo concessa intelligi, cum nefas sit cogitare concedi a Deo facultatem agendi, quam exeri nolit.

²² In dissertatione peculiari, *Ephemeridibus literariis Hannoveranis* mense Julio M. DCC. inserta.

²³ In dissert. *de socialitate*, primo juris naturalis principio.

²⁴ In delineatione *historia juris divini*.

Quoties autem illa libertas naturalique facultas a Deo restringatur & certis circumscribatur limitibus, tum inde oriri illud jus quod *præceptivum* vocant. Hoc vero intelligi atque cognosci ex verbis Dei, ex motibus a Deo creatis, ex actionibus creatoris, ex fine actionis necessario vel probabili, ex medii necessitate, & denique ex natura perfectissimi creatoris, qui nihil frustra fecerit. Eleganter hæc ita & accurate docentur. Nec enim mihi persuadere possum, a præstantissimis juris naturæ magistris eorumque decretis, immo ipso *Pufendorfio* hæc magnopere dissentire, ut prima quidem fronte videri poterant. Dei enim voluntatem esse juris naturalis causam, quam efficientem, itemque *principium essendi*, in scholis barbære vocare solent, nemo puto temere negaverit. Eamque rem, cum *Grotii* dubitatio statim explosa a cordatioribus sit, multis comprobari, quod nulla de ea lis esset, forte supervacaneum quibusdam videri poterat. Ea vero Numinis voluntas recte quidem ex iis, qui ~~alibi~~ sunt, fontibus intelligitur, facultate scilicet libertateque agendi a creatore nobis concessa, ceterisque; sed & ex societatis custodia, quam alii urgent recte intelligitur. Huc ergo omnis tandem ista contentio redit, quidnam in hominis natura deprehendatur, quod quam facillime, quam evidentissime illam Numinis nobis patefaciat voluntatem? Fateor, multa in homine sunt, quæ accuratiore consideratione expensa hanc nos edoceant. Ideoque mirum non est diversas doctorum virorum de primo juris naturalis

turalis principio, quod *cognoscendi* in scholis vocant, esse sententias. Multiplici enim ratione homo considerari potest, multique adeo inde nascuntur conceptus, ex quibus hominum derivare officia pronum est. Nec tamen inde ulla juris naturalis colligenda est incertitudo: cum non ad ipsas naturæ leges, sed ad modum accuratius eas cognoscendi, & interpretandi, tota ea pertineat disputatio; quæ profecto, si rem, uti est, efferre licet, & ipsa non adeo magni momenti est, in *logicorum* potius quam *jureconsultorum* commentationibus ventilanda.

Ergo ex istis utriusque COCCII criteriis voluntas Numinis intelligitur, & etiam ex socialitate: sed ex hac tamen ea saltem officia, quæ ad alios homines pertinent. In officiis namque hominis erga Deum & erga seipsum, alium nostræ cognitionis fontem quærendum constituendumque esse, lubens fateor. Suis autem limitibus circumscripta societatis custodia, cum, quæ aliis debemus, & apte satis & plene & luculenter exhibeat; non video, cur respuere eam debeamus, & in ejus vicem alios conceptus & quidem plures substituere, qui ne quidem universi nostram cognitionem æque ac socialitatis adjuvent; tantum abest, ut singuli hoc efficere valeant. Nec evinci potest exemplis, omnibus officiis erga alios hunc non sufficere fontem, cum ea aut omnino juris naturalis non sint, aut saltem ad officia erga alios non pertineant. Possunt autem omnino quædam juris naturalis esse, licet ad alios non spectent homines: modo id observetur, duplici subinde acceptatione vocem ju-

ris venire, quæ subinde inter se misceantur. Nam cum quis ab alio exigere aliquid potest, id *jus* vocamus; & etiam leges generatim, quibus homo obstringitur, hoc nomine comprehendimus. Ad priorem, nisi me omnia fallunt, significationem illustres illi viri, de quibus hic sermo instituitur, subinde respiciunt: & ita etiam non potest non illud, quod inter jus & virtutem constituunt, discrimen inde fluere. Altera autem apud plerisque significatio obtinuit; quam adeo qui sequuntur, facile intelligunt jus ac virtutem æquale patere, positumque in eo saltem discrimen, quod jus obligationem *perfectam* pariter ac *imperfectam* inferat, animi autem dispositionem designet virtus *.

* Ejusmodi his nuper in Angliâ mota est, in quâ fundamentale Principium moralis obligationis ex *voluntate Dei* pendere contendunt nonnulli, alii vicissim ex *abstractis rerum relationibus*, seposito proptus ad præmia & poenas respectu, derivant; adeo ut virtus omnino eadem maneat, utrum existentiam Dei supponamus sæpe. Hujusce controversiæ origo ex eo petenda est, quod Dr. WATERLAND eandem Auctoritatem & obligandi vim secum ferre præcepta Dei tum positiva tum moralia contra CLARKIUM asseruit. Vid. Tractatum ejus de *Naturâ & Efficaciâ Sacramentorum*, cum ejusdem *Supplemento*. Lond. 1730. Adversarios expertus est Dr. SYKES, NICHOLLS, CHUBB, quibus responsum dedit *Anonymus*, in uno tractatulo, cui titulus; *an Essay on Moral Obligation*. Lond. 1731. Per id tempus multa de fundamento moralis obligationis in lucem emissæ sunt scripta; uti videre erit, cui libet, in *Questionibus nostris Philosophicis*. cap. 11. *Caas*. 1735.

XLVIII. Jus

XLVIII. Jureconsultos excipiunt adhuc Zentgrafii
theologi duō clarissimi, qui identidem sua ^{& Fort,}
extare *de jure naturali* monumenta voluerunt. ^{Schii scrip-}
^{ta de hac}

Alter *Argentoratensium* est, JOANNES JOA-
rs.

CHIMUS ZENTGRAFIUS, *Tubingensium* alter,
MICHAEL FORTSCHIUS. Hic *Ambrosii de*
Officiis libros tres dum, ut supra diximus,
recudi fecit, quinque adjecit dissertationes,
primam analyticam *de officiis Ambrosii*, al-
teram *de patrum philosophia* morali historico-
analyticam, tertiam *de natura & indole officii*
secundum disciplinam christianam, *de officii*
efficientia quartam, & quintam denique *de*
officiorum comparatione. Ostendit vero ubi-
que intimiores doctrinæ moralis recessus sibi
non esse ignotos; eaque affert, quæ profun-
diorem facile provocare meditationem que-
ant. Ille vero notus jam ex aliis, hujus
argumenti, ingenii monumentis, præsertim
disquisitione illa *de origine, veritate, & im-*
mutabili rectitudine juris naturalis, secundum
disciplinam christianam, ad gentilium tamen
caput instituta, & *Pufendorffio* M. DC. LXXVIII.
opposita: itemque vindiciis originum sua-
rum, contra *Pufendorffum & Strimesum*,
A. M. DC. LXXXI. editis, summam juris di-
vini, sive *isagogicam*, ut vocat, *institutionem*,
de justitia & jure, A. M. DC. XCIX. emisit.
Conjunxit, ut vel ex fronte libri patet, ratio-
nem cum scriptura sacra; nec adeo tantum
jus naturæ, sed & haud contemnendam theo-
logiæ moralis partem tradit, exemplo non
quidem vituperando, caute tamen, ne per-
fiscamus secernenda, imitando.

F 2

XLIX. Et

*Reliquo-
rum scrip-
ta summa-
tim indi-
cantur.*

XLIX. Et hæc quidem juris naturalis, ad nostram usque ætatem, fuere fata, æqua, iniqua, communia omnino cum reliquis literarum generibus. Nunquam enim ullam doctrinæ partem excellentium ingeniorum monumentis perfici insigniter contigit, ut non mox eadem, intempestiva ut plurimum, illorum, qui ejus se cultores profitentur, diligentia novis involveretur tenebris: quibus discutiendis dum alii iterum incumbunt, idem semper volvitur faxum, vicesque aut illustratæ aut obscuratæ disciplinæ ejusdem recurrunt. Nec adeo mihi placeo, ut existimem omnes omnium in jure naturæ me recensuisse labores. Scio multorum adhuc superesse scripta, quorum injicere me oportuisset mentionem. Namque in ipsum *Grotium* *SWICERI* quoque extare *compendium Grotianum* memini, & *WACHTLERI* lectiones *Grotianas*, & *JOANNIS REINHARDI HEDINGERI* *scilimenta philosophica juris*, ex illustris *Grotii* libris *de jure belli ac pacis*, & si qui alii sunt ejusdem commatis libri. Ex illis autem, qui sui ingenii ductum secuti sunt, *HUGO DE ROY de eo quod justum est*, *CYRIACUS LENTULUS de jure belli ac pacis*, *FELDENI elementa*, *LUCE OPALENI de officiis* libri tres, *HENRICI MICHAELIS vinculum juris universalis*, circa naturalia, moralia & politica, *LANGII conceptus juris naturalis*, & plurimæ aliæ aliorum commemorandæ mihi fuissent commentationes, si cuncta exequi animus tulisset. Addendæ quoque fuissent dissertationes doctorum vi-
rorum,

rorum, de selectis naturalis juris argumentis. Has enim plurimi facio, cum quæ levi ut plurimum brachio attinguntur in generali ista totius disciplinæ pertractatione, exquisitiori studio, cum de singulis ejus argumentis tractatio suscipitur, evolvi soleant. Cujus rei illustre documentum, ut nunc alios taceam, JOANNES NICOLAUS HERTIUS & JOANNES WERLHOFIUS præbent, quorum ille in *Giesensi*, hic in *Helmstädiensi*, academia, prudentiam juris magna cum laude docent. Et HERTII quidem integer exstat ejusmodi dissertationum fasciculus, in commentationibus ejus ac opusculis, M. DCC. conjunctim editis, videlicet *de jurisprudentia universali, de socialitate primo juris naturalis principio, de comæatu literarum, de matrimonio putativo, de modo constituendi civitates, an summa rerum semper sit penes populum, deque tutela regni*. WERLHOFII autem sparsim exierunt dissertationes exquisitissima eruditione refertæ, *de usu juris Romani*, aliorumque privatorum jurium, *de decidendis controversiis liberarum gentium, de genuinis fontibus recte decidendi controversias publicas & illustres, vindiciæ Grotiani dogmatis de præscriptione inter gentes liberæ contra Petrum Puteanum*, & quæ aliæ sunt ejusdem generis. Sed hisce aliisque immorari diutius consultum non duxi, cum per illustria & maxime necessaria saltem historiæ hujus ire capita animus fuerit. Manebit etiam suum cuique libro pretium, si vel maxime mihi non innotuerit, aut isto loco, quo memorari debuisset, a me non sit collocatus.

Scriptores
de jure
Gentium.

L. Ast nimis incurius rerum mearum meique instituti immemor videri possem, si de illis non aliquid adderem, qui de *gentium*, ut vocant, *jure* commentati, simul de naturæ jure haud male meriti sunt. Quaecunque enim gentium jus comminiscantur, ad rem ipsam cum veniunt, aut mores gentium pro jure venditant, aut recurrendum ad ipsas naturæ leges est, quod & plerique faciunt, qui jus gentium se docere profitentur. Ipsum quidem *Grotium* ad integras magis gentes, quam singulos homines, cum suum de jure belli & pacis opus scripsit, se retulisse constat. RICHARDUS deinde ZOUCHÆUS hoc exemplum secutus est, in *juris*, ut vocat, *judicii fecialis*, sive juris inter gentes, & questionum de eodem explicatione: qui liber *Hagæ Comitum* A. M. DC. LIX. impressus est, & deinceps *Moguntia* recusus. In hoc laudandus, quod ex historiarum monumentis dicta subinde illustret. WOLFGANGUS TEXTOR in *synopsi juris gentium*, itidem quas diversa a jure naturæ sint, non tradit. In naturam & indolem hujus juris, quod *gentium* dicitur, accuratius inquirunt JOANNES LUDOVICUS PRASCHIUS, & JO. JOACHIMUS ZENTGRAVIUS: ille in disquisitione *de jure gentium*, hic in commentatione *de origine, veritate & obligatione juris gentium*. Sed falluntur omnes magnopere, qui gentium jus a jure naturæ distinctum fingunt, & leges aut cum moribus, aut cum pactis turpiter confundunt. JOANNES JACOBUS MULLERUS, in sua *jurisprudencia gentium*, *Grotii* vestigiis accurate

accurate insistit, immo ipsum *Grotium* alia methodo exhibet. *JOANNES GROENINGIUS* in *bibliotheca juris gentium* communi, europæa & exotica, haud ita pridem editis, gentium de rebus ad mores spectantibus præsertim philosophorum placita collegit. De ceteris dicere nihil attinet. Unicus tamen mihi commemorandus adhuc est, *ULRICUS HUBERUS*, qui *institutionum* suarum *historicarum* tomo primo, jurisprudentiæ historicæ, sive observationum ad superiores libros historiæ civilis, ex jure publico potissimum universali, specimen addidit. Quod quidem viri institutum nemo, nisi ferum harum ignarissimus, reprehendet: mirorque neminem extitisse, quæ monstratam ab eò viam ingrederetur. Uti enim historiarum monumenta & lucem affundunt juri naturali, & rationem applicandi ad ipsos actus civiles monstrant; ita historias is demum recte colere censetur, qui prudenter de omnibus, quid jus fasque aut nefas, quid utile, quidve noxium, existimare didicit.

LI. Atque huc gentium etiam integrarum imperantiumque, tum inter se tum cum civibus controversiæ pertinent. In his enim demum maxima jurisprudentiæ naturalis sese exercit utilitas, quum non aliis, quam naturæ legibus, in ejusmodi litibus componendis locus sit. Et eas quidem, quibus imperantium civiumque mutua jura & officia diriguntur, diligenter quidam viri eruditi, de structura & indole civitatis agentes, explicarunt, nobilissimamque juris naturalis partem hoc ipsa illustrarunt egregie. Locum inter

*Lites de
Jure Gen-
tium.*

eos haud extremum occupat JO. FRIDERICUS HORNIIUS, in *politica*, quam vocat, *architectonica*, ceteris omnibus in hoc genere præferenda, nisi in quibusdam per nimiam sentiendi libertatem in devia se abripi passus esset vir ceteroquin acutissimus. Cujusmodi illud est, quod de imperii civilis per naturalem consecutionem origine commentus est, & de majestate solis imperiis monarchicis propria, & quæ forte alia sunt ejusdem generis. De ULRICI HUBERI autem *jure civitatis* non est ut dicam, cum nemo facile egregium opus ignoret, quamvis & in eo nonnulla post tam accuratam juris naturalis inquisitionem utique emendanda alii deprehenderint. Generatim autem omnes, qui de *juribus* quæ vocant *majestaticis* commentantur, in hunc ordinem redigendi sunt, quibus haud contemnenda jus naturæ incrementa imputat. Quos inter HENNINGEM ARNISÆUM strenuum *monarchomachicorum* impugnatores, & CASPAREM ZIEGLERUM, utrumque in opere de *juribus majestaticis* eminere nemo nescit, ut reliquos silentio prætermittam. Acrius hæc agitari solent, cum ipsa partium jura defendenda sunt, quæ scriptorum genera, uti neutiquam negligenda, ita in naturali jure consulenda cum primis; cum non tam scholæ quam aulæ inserviant, & eruditorum meditationes velut in aciem deducant. Omnia quæ possem, si recensere vellem, rem susceperem, non quidem a meo, qui juris naturæ historiam condo, instituto alienam, infiniti tamen laboris, & a nobis heic non perficiendam.

JURIS NATURALIS.

73

endam. Pauca speciminis loco adferre satis erit. *Belgæ*, cum *Hispanorum* jugum excuterent, armis non minus quam scriptis, illi pro libertate, hi pro imperio pugnarunt. Horum causam quidam *Armacanus*, sub quo nomine CORNELIUM JANSENIUM latitare fama est, egit, & in academia *Lovanienfi* NICOLAUS VERNULÆIUS: illorum, MARTINUS SCHOOCKIUS *de justitia belli*, quod *federati Belgæ* ob perpetuam pacem cum *Hispanorum* Rege gesserunt. Similis vero, si a nonnullis discefferis, & *Lusitanorum* causa fuit contra *Hispanos*, cum horum imperio illi se subtraherent. Nec utrisque aut argumenta defuerunt, quibus causam suam ornarent, nec defensores. Ut enim CARAMUEL LOBKOWIZ in *Philippo prudente*, itemque in *responsione ad manifestum regni Lusitanici Hispanorum*, ita ANTONIUS DE SOUSA, in *Hispania liberata*, & AGEYRA *de successione Portugallica Lusitanorum* partes tuendas suscepit. In *Anglia*, quæ inter *Carolus I. Regem*, populumque Anglicanum orta est dissensio Regi admodum funesta, longe alterius indolis est; eruditum tamen provocavit calamos, ingeniaque ad imperantium & populi jura excutienda, & certos utrisque limites constituendos, excitavit. Vel JOANNIS MILTONI, *pro populo Anglicano*, & CLAUDII SALMASII *pro Rege*, impari & expectatione, & eventu edita scripta hoc satis superque testantur ¹⁶.

LII. Ea

¹⁶ De Origine civilis Imperii adeoque de Principum sanctitate & Auctoritate inviolabili plurima apud nostrates

*Lites de
monar-
chiâ.*

LII. Ea res in memoriam mihi revocat varias illas contentiones, quæ subinde inter eruditos de *imperantium populique juribus* fuere agitatae, ut *Monarchomachicorum & Antimonarchomachicorum* quoque nomina inde sint enata. Illustre ubique juris naturalis caput & maxima sollicitudine definiendum, ne aut pro principibus tyrannos obtrudamus populo, aut illos infimæ plebis potestati submittamus. Vix reperies tamen, qui mediam teneant viam, nec cum alterius detrimento consultum alteri cupiant; idque eo magis, quod affectus studiumque partium, si unquam, huic certe doctrinæ generi sese immisceat. GEORGIUM BUCHANANUM *Scotum*, poëtam sæculi sui facile principem, in dialogo *de jure regni Scotiæ*, populo præ Regibus favere constat. Ast facere aliter non poterat, qui totus ab illis pendebat, qui dejecta MARIA STUARTA, *Scotiæ* regina, rerum ad se trahere summam annitebantur. Quid MARIUM SALAMO-

trates versata fuit controversia. Sunt qui a Deo per *Patriarchas* id ducendum esse profitentur. FILMERI *Patriarcha*, Lond. 1680. 8vo. LESLY *de origine civilis Imperii*. BEDFORD *de Jure Principum hereditario*. Lond. 1713. Sunt vicissim, qui idem a populi consensu & pactis oriundum esse volunt. LOCKE *de civili Imperio*. Lond. 1698. SIDNEY de eodem. HOADLEY *de orig. & Instit. civilis Imperii*. Lond. 1710. Hinc in diversas abeunt opiniones de supremi magistratus Potestate, quam sanctam esse & inviolabilem prorsus contendunt divinz ejus originis assertores, dum qui ex parte populi sunt, isti resistere licere in supremo Reipublicæ discrimine doceant. Plures ex utraque parte scriptores vid. in *Question. Philosoph. Cap. II. S. 3.*

NIUM

NIUM in libro *de principatu*; personatum illum STEPHANUM JUNIUM BRUTUM, sive PHILIPPUS MORNÆUS juxta *Hugonem Grotium*, sive HUBERTUS LANGUETUS, juxta *Boeclerum*, sive alius sub hoc nomine latitet, in *vindictis contra tyrannos*; quid JOANNEM BOUCHERIUM in *justa Henrici III. abdicatione a regno Francorum*; quid FRANCISCUM HOTTOMANNUM in *Franco-gallia*, & in libro *de jure regni gallici* impulerit, ad noxias imperantium auctoritati opiniones defendendas nemo puto ignorabit, qui temporum & regnorum, in quibus vixere, reputaverit conditionem. JOANNES ALTHUSIUS, an peculiare, quæ in hanc eum induxerint sententiam, habuerit rationes, nescio: hoc scio, acrius nimis de eo censuisse HERMANNUM CONRINGIUM, quod pestilenti velut sidere affatus eo impudentiæ progressus sit, ut illa ipsa seditiosorum hominum deliramenta in formam artis redigere, scripturæ sacræ testimoniis in crustare non erubuerit. Ego ALTHUSIUM non defendam: hoc tamen fateor, multa vere & cordate ab illo dicta, quæ hodie forte assentatoribus principum, ut plerique sunt, qui se politicos jactitant, maxime in academiis, dura nimis aspera videntur. Nec dubito, quin multa monarchomachicorum effata commodam admittant interpretationem, & ideo saltem displiceant, quod aperte nimis veritatem prodant. Æquitati ubique studendum, præsertim in scriptis eruditorum censendis: ast mirifice ab ea alieni sunt, qui affectibus præpediti ad hæc sacra accedunt.

Quæ

Quæ dicta ab his contra sanctitatem principum sunt, merito rejicienda: sed an dicta sint, diligenter prius dispiciendum. Juxta hanc regulam de reliquis etiam pronuncian- dum, qui in hujus criminis suspicionem veni- unt, uti PHILIPPUS HÆNONIUS in *disputa- tionibus politicis*: GULIELMUS ROSSÆUS, sive potius WILHELMUS GIFFORDUS, in libro de *vindicta reipublicæ christianæ*, adversus re- ges impios & hæreticos, & denique auctor libri, de *regimine civili*, qui ex anglicana lin- gua in gallicam est translatus.

*Lites de
Dominio
Eminentis.*

LIII. Cum autem principum imperium subinde cum civium libertate collidatur, duo tamen præ reliquis momenta sunt, in quibus sine summo vix hoc fieri posse periculo merito censeretur; religio, & bonorum, quæ cui- que obtigerunt, secura possessio. Hic ergo, ut imperii rite definirentur, per naturæ quo- que leges, limites, eruditi recte dedere ope- ram: nec tamen ita definivere, ut non subinde super iis disceptatio oriatur. Idem, quos supra notavi, & hic recurrunt affectus, prout quisque aut principi aut populo suas, quas composuit, placere voluit fabulas. Et ad bonorum quidem possessionem quod at- tinet, nata est, superiori seculo, agitata de *dominio eminenti* controversia. Afferuit hoc HUGO GROTIUS, primusque hanc vocem usurpavit, quanquam alii hanc gloriam HU- GONI CARDINALI vindicent. Secuti GROTII exemplum sunt JACOBUS ANDREAS CRU- SIUS, in peculiari de hoc argumento com- mentatione, itemque quidam HELENUS PO-

LITANUS

LITANUS, in dissertatione *de dominio eminenti in imperio Romano*, aliiue. Sed limites istius facultatis extendere, ultra quam par est, multis visus est, is quem supra laudavimus Jo. FRIDERICUS HORNIUS, in dissertatione *de dominio supereminenti*, in academia *Wittebergenfi* M.DC.LVIII. habita, cui mox theses quasdam opposuit WILHELMUS LYSERUS, in eadem academia tunc juris professor. Nec defuit sibi HORNIUS, sed in *politica*, quam *architectonicam* vocat, denuo hoc argumentum sub incudem revocavit, suamque sententiam contra LYSERUM defendit; LYSERO demum, HORNIO jam mortuo, dissertationem *pro imperio*, contra dominium eminens, M.DC.LXXIII. eidem opponente. In eo autem facile consentiunt, nefas esse imperantibus citra necessitatem utilitatemque manifestam reipublicæ privatorum invadere bona: saltem imperiumne, an dominium, imperantis in bona civium facultas dicenda sit, disquiritur. *Dominium* vocat HORNIUS; *imperium* mavult LYSERUS, quod ex dominio ita imperantibus propria forent civium bona, ut iis semper ex arbitrio uti possent. Ast pone posse & aliam dominiæ esse significationem, & facile inter eos conveniet. Utique facultas ipsa, justis limitibus circumscripta, quod imperantibus competat, constat: imperium vero an dominium quis eam vocare velit, perinde fuerit.

LIV. De potestate principum circa sacra, *Lites de potestate principum circa sacra.*
& acrius & sæpius, magnis animorum motibus concertatum fuit. Namque non tantum civium omnium interest, ne imperantes limites
sue

sue potestatis hic migrant; sed accedunt
 etiam sacri ordinis viri sibi ea haud raro vin-
 dicantes, quæ rerum debentur dominis. Hinc
 mox cives conquerentes audias sævire princi-
 pes in conscientias, & id, quod soli Deo
 proprium est, nefando ausu involare; mox
 verbi divini ministros, conculcari pedibus
 potestatem & auctoritatem divinitus sibi con-
 cessam; mox principes a clericis sacrilega
 impietate, erepto sacrorum jure, suam im-
 minui majestatem. Ergo omni tempore ut-
 rum ex scriptura sacra; tum ex naturæ legi-
 bus hoc jus desiniretur, strenuè fuit elabora-
 tum. Nihil dicam de jure *regaliæ*, de quo
 inter *Galliæ* reges & *pontifices* toties fuit dis-
 putatum, immo & inter Imperatores *germa-
 nicos* atque *pontifices*; ³⁷ uti vel *Henrici IV.*
 Imperatoris fata testantur. Sub *Ludovico*
Bavaro, ut alibi à me ostensum, vindicata
 egregie imperantium auctoritas fuit contra
 insultus pontificis, multorum eruditissimorum
 virorum monumentis, quæ in unum collecta
 conservavit nobis MELCHIOR GOLDASTUS
 ab *Haimensfeld*, in *Monarchia sacri Romani*
Imperii. LUTHERI opera, quam egregie
 proculcata hætenus imperantium potestas
 restituta sit, & aliunde constat, & BALTHA-
 SAR etiam BABELIUS in dissertatione, *de*
beneficiis magistratui politico beati LUTHERI
ministerio exhibitis, demonstravit. Nec mini-
 mum illud reformationis a LUTHERO insti-

³⁷ Conf. hac de re præ ceteris JOANNES SCHIETTERUS
 in præclaro *de Libert. Ecclæs. Germ.* opere.

tutæ est momentum, ut imperantium & decentium ordo justis limitibus circumscriberetur. Sed postea quoque subinde de hac re disputatum, nescio tamen, an acrius unquam, & majori eruditionis adparatu, quam in *Belgio*. Cum etiam *Remonstrantes* faventes sibi haberent imperantium animos, perque eos suam posse promoveri causam crederent, strenui assertores potestatis civilis circa sacra existebant. Imprimis hoc VYTENBOGARDUS egit, in libro Belgica lingua conscripto; quem tamen ex iis, quas olim defendit, sententiis, refellere adgressus est RUARDUS ACRONIUS. Tum vero BOGERMANNUS, SIERANDUS LUBBERTUS, capita *Contra-remonstrantium*, aliique, acriter *Statuum Belgii* circa sacra potestatem impugnabant, eam quod causæ suæ nocere arbitrabantur: quibus tamen pietatem ordinum *Hollandiæ* opposuit HUGO GRÖTIUS. Et hic quidem in alia commutatione, de imperio summarum potestatum circa sacra, erudite hoc argumentum pertractavit, quod & NICOLAUS VEDELIUS fecit, in libro de episcopatu *Constantini Magni*. Sed eadem alibi passim instructa fuit scena; eruntque semper, qui hac super re disputent, & mox potestatis hujus, quam principes circa sacra sibi asserunt, limites extendant, mox restringant & coarctent, prout suis institutis aut faventes aut resistentes principes habebunt. Id illæ, quæ non ita pridem apud nos, inter JOANNEM BENEDICTUM CARPZOVIVM, aliosque ex sacro ordine, viros & CHRISTIANUM THOMASIVM agitatæ controversiæ

fiæ sunt, condocent. Hic vero, ut ubique de naturæ jure præclare meritis est, ita in aliquot etiam scriptis, latino & germanico idiomate *de jure principis circa sacra* editis, in hoc argumento enodando multum studii collocavit⁸⁸.

LV. Dum

⁸⁸ De Potestate Principum circa sacra plenioram Historiam exhibuit auctor noster in *Illoge Histor. Theol. Anglic.* l. 2. c. 5. § 10. sed caute legendus; quoniam Ecclesiæ Lutherane addito Regimen Ecclesiæ Episcopale huic nequitiam arridet. Inter eos, qui in *Angliâ* Jura Episcopalia asseruerunt, præcipue eminet HENR. DODWELLUS, qui hoc ex instituto agit in *Parænesi ad exteros de nupero schismate anglicano*. Lond. 1704. 8vo. cui responsum dedit ipse BUDDERUS in *Dissertatione de origine & potestate Episcoporum*. Sunt & hodie plurimi, qui disciplinam omnem ecclesiasticam rejiciunt & impugnant, quos non opus est ut hic recenscam. Sed quoniam *Erastianorum* vestigiis præcipue insistant, de horum doctrina pauca subjungam, quæ nobis præbuit vir doctissimus JOAN. HENR. HEIDEGGERUS in *Corpore Theol. Christianæ*. Loc. 28. Sect. 1. "Horum ante-signanus fuit THOMAS ERASTUS, *Heidelbergenfis* Medicus. "Censent illi, ecclesiæ nullum regimen, nullam sententiæ dictionem, nullum forum, nullam potestatem "verbum Dei per censuras, excommunicationem imprimis, applicandi à Christo datam esse; potestatem clavium in solo verbi præconio consistere; & ecclesiam "magistratui Christiano, omnem quam usurpat disciplinæ auctoritatem ex mera magistratus delegatione usurpare, cum omnis Politia externa, omne regimen & "omnis cœtuum minorum potestas in republicâ à summâ majestate derivari & in eandem refundi debeat. Proin "etiam magistratuum fasces censuræ ecclesiæ obnoxios "esse iidem pernegant; & a sententiis ecclesiasticis ad "magistratuum tribunalia, utpote quibus ultimum. & "supre-

LV. Dum vero in eo sum, facere non possum, quin & illud addam, solere subinde juris naturalis decreta, & ad religionis, quam quisque

Utrum & quum sit Jus naturale ad Religionis & Reip. Statum accommodare?

“supremum rerum omnium in republica judicium conveniat, provocationem permittunt. . . . Horum sententiam, in *Anglia* gliscentibus *Presbyterianos* inter & *Independentes* controversiis, quidam *COLLEMANUS Londinensis Pastor* in crustavit; qui Politicorum instinctu & vanâ prurigne motus in concione *Londini Parlamento* coram habitâ *Regimen Ecclesie* magistratui obtulit: cui se *G. GILLESPIUS* & *SAM. RHETERFOORDIUS* doctissimis dissertationibus, quibus omnem *Erasiani* commentu iniquitatem aperuerunt, oppugnatum iverunt. . . . In *Belgio* *GROTIUS* & *Remonstrantes* (quos peculiari libro *VYTENBOGARDUS* defendit magistratui architectonicam in Ecclesiam potestatem adferens) *Erasmo* secundas fecerunt. Sed *Remonstrantes* qui quamdiu magistratum sibi faventem & propitium experti sunt, mirè potestatis ejus peristromata dilatarunt: conversa fortuna, velificationem sinuare cœperunt.” Horum partes tuendas suscepit *LUDOVICUS MOLINÆUS* in *Parænesi ad ædificatores Imperii in Imperio*, Lond. 1656. 4to. De hoc libro sic pronuntiat *MELCH. LEIDECBERGUS*: “Ibi damnata Hierarchia episcopali, & regimine simul presbyteriali, tradita tandem omnia politico Principi vides *independentium* consiliis. Itaque *T. Erasmus* ad cœlum extollit cum *Grotio*. Liber *Cromwellio* dedicatus est.” . . . Hæc ideo recitare jurebat, quoniam hujusce controversie ortum & progressum velut in compendio exhibent. Adjicere liceat quosdam apud nostrates hodiè delitescere, quibus nimium arident *Erasianorum* & *Independentium* placita, quippe non tantum *Discipline Ecclesiasticæ* manibus pedibusque impugnare studeant; sed & viros omnes Ecclesiasticos in laqueum ire jubeant. Horum antesignanus est *TYNDALIUS* in libro famoso, cui titulus; *Rights of the Christian Church*. Lond. 1706: quem adstantur haud

G

Pauci

quisque proficitur, & ad reipublicæ etiã, in qua quisque vivit, statum accommodari. Quæ res quam noxia sit, per se patet; prætermittenda mihi tamen non est, ut non incrementa modo, & decrementa juris naturalis, sed causæ etiam utrorumque intelligantur. Constitit vero omnibus, id quod dixi, ut nunc alia exempla præteream, in ea controversia, cui occasionem dedit *Hafnienſium* theologus, HECTOR GÖDERIED MASIVS. Is M. DC. LXXXVII: librum edidit, quem *Interesse principum circa religionem evangelicam* vocavit. In eo id dat operam, ut demonſtret *Lutheri* discipulorum eam de summo principum imperio doctrinam esse, per quam hoc firmum & supra omnes monarchomachicorum insultus positum sit, cum ea, quæ ex divinis literis & juris naturalis decretis afferunt, huc maxime sint accommodata. Id quidem recte.

pauci causæ christianæ non nimium faventes, qui nuper contra viri optimi EDMUNDI [Gibson] hodie Episcopi Londinensis *Codicem Juris Ecclesiastici Anglicani* scripturarunt. In hac classe non infimas habent partes Ephemerides quædam, quæ singulis hebdomadibus prodeunt hoc titulo, *The Old Whig, or Consistent Protestant*, insignitæ; sed imprimis eminet in hac causa anonymus quidam [sed nominatim, si qua famæ Fides, FORSTER Proprætor Bristolensis] qui nuper in lucem emisit, *An Examination of the Scheme of Church Power laid down in the Codex Juris Ecclesiastici Anglicani*. Lond. 1735. quem librum Clericorum tum munera tum personas contumeliis & maledictis acriter insectantem ad examen revocat & funditus evertit vir doctissimus & utriusque Juris peritissimus in libro, cui titulus: *An Answer to the Examination of the Codex, &c.* Lond. 1735.

Idem

Idem vero dum de reliquis, in quas orbis Christianus scinditur sectis, contrarium probare annititur, istis *Reformatos* adjungit. Quæ res uti cordatis omnibus, & prudentibus, admodum displicuit, ita & HUBERTO MOSANO, hoc est, doctissimo viro JO. CHRISTOPHORO BECMANNO bilem movit, ut erudito scripto lingua vernacula edito istam MASII temeritatem castigaret. Variis hinc, ut inter eruditos moris est, iisque vehementioribus scriptis inter utrumque concertatum fuit, hoc eventu, ut innotesceret utrinque nonnullos incommode sæpius fuisse locutos, utrinque extitisse qui eâ de auctoritate imperantium ex jure naturæ & theologia assument placita, quæ rebus suis quam maximè conducere arbitrarentur: quod vero superest, ipsam utriusque partis religionem ita comparatam esse, ut nec auctoritati nec majestati imperantium quicquam detrahat, & cum iis, quæ jus naturæ hac de re omnes conducet, accurate consentiat atque conspiret.

LVI. Et ea quidem, quæ hucusque diffinuimus, ad imperantium atque civium officia *Lites de successione- bus illastrum:* mutua spectant. Hinc vero priusquam discedam, de *successionibus illustrium* aliquid addendum; de quibus cum sæpius concertatum sit, vix fieri hoc potuit, quin ad naturalem jurisprudentiam aliqua inde ex eruditorum monumentis accessio fieret. Vel de successione in regnum *Portugalliæ*, post mortem *Sebastiani* Regis, quæ multis librorum voluminibus disceptata sunt, ad hoc evincendum sufficiunt. Dixi & ipse ea de controver-

sia aliquid, in mea *de successione primogenitorum* dissertatione, in qua & alia, quæ huc facere queant, attigi. Quæ de jure devolutionis *Brabantinæ*, ab auctore tractatus *de juribus reginæ christianissimæ*, itemque ab auctore dialogi *de juribus reginæ*, aliisque, pro *Galliæ Rege*, a PETRO STOCKMANNO contra de jure devolutionis, & auctore *clypei status & justitiæ* pro *Hispaniæ Rege* scripta sunt, alterum exemplum præbent. Nostra vero ætate, ut reliqua nunc prætermittam, successio illa Hispanica, quam hinc *Austriaca*, illinc *Burbonica* sibi gens asserit, ut Europam fere universam ad arma pro libertate, ita eruditos ad calamos pro justitia expediendos impulit. Nec aliunde tamen, quam ex naturæ jure momentum causæ decidendum, sive de testamenti a *Carolo II.* conditi valore, sive de successionis jure per testamentum, non tollendo, sive denique de efficacia renunciationis a *Delphini* matre factæ, quæstio instituitur. Id equidem & ipse in peculiari demonstravi dissertatione, sed alii etiam viri eruditi in eadem elaborarunt causa, quorum alibi indicare animus est monumenta. Istæ vero de successione controversiæ, ut ex naturæ jure ceu unico fonte rite derivandæ sunt, ita rursus accuratius pertractatæ, ipsi juri naturæ lucem insignem affundunt. Hinc nec eodem, qui ad eas animum adjecerunt, id fecere successu. Certe qui, antequam per HUGONEM GROTIUM naturali juri suus restitueretur nitor, de ejusmodi argumentis exposuere, dici non potest, quam turpiter plerumque se traduxerint,

riat, *juris civilis, canonici, publici, naturalis*, decreta inter se commiscendo, ut ipsi vix aliquid invenirent, in quo pedem figerent. Ast qui recentiori ætate hocce munus in se suscipiunt, tanto felicius ad summum & caput causæ provehuntur, quanto ipsi hujus juris, quo solo principum & gentium fata continentur, fuere peritiores. Nemo vero ita peritus est, ut non, quoties ad specialia applicatio instituenda, pulchram in eo proficiendi indispiscatur occasionem * 2.

LVII. Et dubia quidem ista atque incerta *Lites de dominio Maris.* succedendi ratio, non tantum imperantes cum civibus, sed & diversas secum committit gentes. Longe autem plura sunt, quæ tantum inter gentes ipsas agitari solent, & atrocium haud raro bellorum causæ existunt. Horum si vel præcipua saltem, non dicam enumerare aut ediffere, sed indicare saltem vellem, rem susciperem magnæ molis integroque libro

* Huc spectat controversia non ita pridem apud nostrates mota de *Succeffione Hereditariâ* ad Regnum *Britanniæ*, in qua præcipuas partes sustinuerunt HIGDENUS & BEDFORDIUS, qui ex adversis invicem partibus steterant: cum enim munus probandi Jus ad Regnum *Britanniæ* non adeo esse sanctum & inviolabile, quin & arbitrio Potestatis Legislativæ subjici possit, in se suscepisset alter imprimis in libro, cui titulus, *A View of the English Constitution*, Lond. 1709; & deinceps in ejusdem defensione, Lond. 1710: alter id præcipue agendum esse sibi duxit, ut contra HIGDENUM probaret jus regum *Britanniæ* hereditarium esse absolutum, & nullo modo, ne quidem in summo rerum discrimine, violandum, id libro, qui hunc præ se fert titulum; *The hereditary right of the Crown of England asserted*. Lond. 1713. Fol.

suffecturam. Etenim quam dives statim librorum leges efflorescat, cum inter rerum dominos ejusmodi exoriuntur disputationes vel illorum exemplo patet, qui de *dominio maris* agere ita instituerunt, ut assererent illud, aut infringerent, prout illorum, quorum causam tuebantur, rebus conveniens hoc esse putabant. Ipse HUGO GROTIUS primum velut suæ in jure naturali peritiæ tirocinium hac ipsa in quæstione posuit. Cum enim circa seculi proxime elapsi initium inter Hispanos & Belgas de induciis tractantes multa etiam de libertate *indicanorum* commerciorum, quam invitis & reluctantibus *Hispanis* sibi vindicabant *Belgæ*, disceptarentur; HUGO GROTIUS pro eo quo patriam complectebatur amore, edito (titulo *maris liberi*) libello liberam ad *Indos* navigationem asserere adgressus est °°. Ipse tamen deinceps, in majori *de jure belli & pacis* opere, in quibusdam sententiam suam emendavit, certisque, quæ ante posuerat, limitibus circumscripsit. Nec quisquam contra eum quidquam movit, donec plurimis jam præterlapsis annis, trigesimo videlicet quinto seculi proxime elapsi, JOANNES SELDENUS idem sub incudem revocaret argumentum, editoque *de mari*, ut vocat, *clauso*, libro contrariam adstrueret sententiam. *Anglorum* forte referre putavit, ut ad *Batavorum* commercia intra angustiores limites coercenda, gentibus ejusmodi quid persuaderetur. Et

°° Vid. DOMINICUS BAUDIUS lib. II. de *induciis Belli Belgici*, add. BOECLERUS ad *Grotii* lib. II. cap. II. p. 49.

tum demum concertari ea de re coëptum. GROTII namque partes defendendas sibi putavit THEODORUS GRASWINKELIUS in *vindiciis*, quas vocat, *maris liberi*, & JO. ISAACUS PONTANUS, *Danorum* insimul atque *Norwegorum* causam acturus, in duobus *discussionum historicarum* libris. Pro *Seldeno* contra stetit GULIELMUS WEELWODUS, PETRUSQUE BAPTISTA BURGUS, in opere *de dominio Maris Ligustici*, cui is, quem antea laudavi, THEODORUS GRASWINKELIUS refutationem opposuit. Nec defuerunt, qui a partium studiis alieni proficere demum ex ejusmodi scriptis ad veri investigationem simulque juris naturalis amplificationem visi sunt. Quos inter eminet THOMAS RIVIVS in sua *historia navali media*, JACOBUS GODFREDUS in dissertatione *de imperio maris*,⁹¹ JOANNES STRAUCHIUS in *de imperio maris* dissertatione: ne quid nunc de LOCENIO aut. STYGMANNQ dicam, quorum uterque de commerciorum maritimorum jure, nisi his delibutis, præcipere non potuit: nec de CLAUDIO BARTHOLOMÆO MORISOTO, cui in orbe maritimo non satis fuit generatim quædam de maris dominio delibasse, sed de Hispanorum quoque, Lusitanorum, aliarumque gentium imperio maritimo speciatim sibi exponendum duxit.

LVIII. Ejusmodi vero cum sæpe & nostra *Conclusio.*
& majorum nostrorum ætate, inter gentes,
& qui harum vicem gerunt, imperantes

⁹¹ Ad leg. deprec. 9. ff. de L. Rhodia de jactu.

rerumque dominos lites agitatae sint, iisque definiendis non aliae, quam naturae leges sufficerent; facile patet, necessitate velut quadam inductos viros ingenio & eruditione praestantes, in accuratorem earum incubuisse investigationem. Nec ullam credo temere esse hujus doctrinae partem, quae inde aut lucem non ceperit, aut capere saltem non potuerit, si modo in media non voluerunt coecutire luce, qui ad illustrium causarum momenta disceptanda animum adjecerunt. Id quod ut illis, quae afferre animus fuit, exemplis abunde constat, ita reliquis, quorum haud pauca superesse scio, idem comprobare praezum fuisset, nisi decretum constitutumque fuisset juris naturalis historiam condituro, per summa saltem rerum maximeque illustria ire capita. Constare vero nunc omnibus puto, per vices hanc philosophiae partem, quam *jurisprudentiam naturalem* vocamus, mox illustratam scriptis prudentum, mox umbraticorum & scholasticorum hominum variis disputationibus obscuratam, majori quidem studio quam reliquas philosophiae practicae partes cultam, neutiquam tamen perfectam, ea expertam & adhuc experiri fata, quae omnia scientiarum genera manent. Ii vero ipsi, qui promovere eam debebant, cum ludicris suis figmentis quam maxime illi nocuerint, quid mirum, quod a summo fastigio multum absit? Nec credo meliora expectanda fata, ex quo imperitorum abusu eo res processit, ut cordati quidam huic se non aliter obviam ire posse opinentur, quam profligato illorum errore, qui,

qui, pro verbo divino jus naturæ crepantes, vix sentiunt in ethnicos se degenerasse, quos & supra jam notavimus. Ita enim fieri aliter non potest, quam ut ipsum merito suspectum reddatur jus naturæ: saltem culturæ, quæ huic impenditur, jacturam potius faciendam, quam ut pro christianismo ethnicismus tandem palam obtrudi omnibus permittatur, nemo rerum suarum consultus temere abnuet. Manet interim hæc jurisprudentiæ naturalis, præ ethices & prudentiæ civilis doctrina, prærogativa, quod longe majori studio præstantissimi in eam se dederint viri: sed nunc tamen & his pristinum redire quodammodo videtur decus, quod vix ex istis scholasticorum nebulis, quibus academiæ tantum non hætenus obtenebratæ fuere, emergere potuit. Optamus vero merito, ut emergat: modo ita emergat, ut coelesti veritati, qua christianorum disciplina sola constat, suus servetur honor; immo ut ad hanc, quæ sola vera sapientia, & fons etiam omnis sapientiæ est, conservandam, illustrandam, amplificandam, cuncta referantur. Faxit ergo Deus, ut primo vera & non fucata pietas, deinde vero & artes illæ literæque, quæ huic inserviunt, in dies magis magisque provehantur, & lætius efflorescant.

S. D. G.

Illustrissimo atque Celsissimo Heroi Domino

Gustavo Ottoni · Steenbock,

Comiti in Bogesund, Libero Ba-
roni in Chronabeech & Ohresteen, &c.

Regni SUECIÆ Archithalasso, & Acade-
miæ Gothorum Carolinæ Cancellario; &c.

DOMINO MEO GRATIOSISSIMO.

Illustrissime atque Celsissime COMES,

DOMINE GRATIOSISSIME,

 *AUT levis in diversa animum
meum distrahebat dubitatio, num
satis ex decoro foret tantillum
opus tam illustris sibi nominis auspicia
adscitum ire. Nam ex una parte rubo-
rem incutiebat libelli tenuitas, qui nul-
lius ingenii aut splendoris capax erat;
quippe*

quippe prima duntaxat rudimenta Moralis Philosophiæ, ex diffusiore nostro opere fere excerpta, complectens. Qui uti fortasse aliquem præbere usum potest primum eam ad disciplinam gradum molientibus; ita si & fastigii Tui, & meæ obligationis heic habenda erat ratio, ad neutram satis adparebat attemperatus. Ex altera parte devotissimum ILLUSTRISSIMÆ TUÆ EXCELLENTIÆ animum stimulabant privata non minus quam publica Tua merita; ut ingrati notam sibi vehementer pertimescendam duceret, si qualemcunque occasionem negligeret, saltem contestandi, quantopere Eisdem foret devinctus. Neque de illis jam meritis loquor, queis per res domi forisque egregie gestas patriam Tibi maxime opere obstrictam reddidisti, simulque Nomen Tuum immortalī gloriæ dudum dedicasti. Ista pro dignitate recensere, historiæ labor est; quæ dum circa gloriosissima Nationis Tuæ facinora, & felicissime per tot regiones circumlata arma desudat, magnam Te semper tantarum rerum partem deprehendit; Eundemque, ubi a bellis cessatum est, primum amplissimæ provinciæ gubernandæ, post totius reg-

nt

D E D I C A T I O.

PA

*in tutorio moderamini admotum, non minus
 pacis artibus efflorescentem admiratur.
 Ista potius hoc loco attingere fas fuerit,
 quæ in recentem hanc Academiam, in
 qua, invitante Optimo Maximo REGE,
 fortunarum sedem figere mihi datum fuit,
 ab ILLUSTRISSIMA TUA EXCELLENTIA,
 profecta sunt. Quæ Te sapientissimum
 juxta ac benignissimum defensorem, ac sum-
 mum moderatorem nunquam pro meritis
 satis deprecare potest, dum suis commo-
 dis ac ornamentis inter tantam publicorum
 negotiorum molem citra tedium velifican-
 tem quotidie deprehendit. Enimvero quæ
 peculiariter ILLUSTRISSIMA TUA EX-
 CELLENTIA in me contulit, qua cum ve-
 neratione a me æstimanda sunt? Aliis
 summa votorum est, ejus fastigii Viris
 innotescere, & probari. Ast mihi ita
 effusa Tua gratia allubuit, ut eandem &
 in commodis meis promovendis, & in assul-
 tibus malevolorum abs me averruncandis,
 non semel benignissimum expertus sim.
 Quibus ut aliquid reponatur, cum longe
 supra mensuram fortunæ meæ sit, neces-
 sarium tamen utique fuerit saltem submis-
 so animi cultu, & ingenua tot beneficiorum
 professi-*

DEDICATIO.

professione defungi; postquam id quoque
 summorum Virorum benignitas habet, ut
 grati contestatione animi libenter sibi satis-
 fieri patiatur. Et quia generosis mortali-
 um solenne est, etiam tenni sibi exhibito
 cultui interpretatione pietatis dignationem
 ultro addere; id quoque ILLUSTRISSIMÆ
 TUÆ EXCELLENTIÆ bonitas sperare
 me jubet, ut in magnitudinem Tuam deli-
 quisse non videar, si tam exiguo opusculo
 utar in occasionem publice exprimendi erga
 eandem devotissimi mei animi. Nam
 splendidius aliquod, & quod ævum ferre
 queat opus, abs me expectare longum fue-
 rit; præsertim cum immane quantum
 refrigerentur ingenia, si deprehendant, dum
 vulgo sese laborant eripere, livorem &
 inscitiam impune in se dentem exercere,
 otii rationem non reddi. Novo tamen
 vigore efflorescet animus, & oborta tædia
 ejiciet, si huncce cultum ab ILLUSTRISSI-
 MÆ TUÆ EXCELLENTIÆ placida fronte
 admissum intellexero; simul in posterum
 de gratia, & patrocínio Tuo securum me
 esse jusseris. Ita DEUS O. M. ILLUS-
 TRISSIMAM TUAM EXCELLENTIAM in
 Patriæ, Splendidissimæ Tuæ Familiae, ac
 nostræ

DEDICATIO.

95

nostræ novellæ Reip. decus ac emolumentum, plurimos per annos florentem vigentemque conservet!

Illustrissimæ Tuæ Excellentie

Devotissimus

SAMUEL PUFENDORF.

*Londini Scanorum
X. Kal. Febr. A.
M.DC. LXXIII.*

Sam.

Sam. Pufendorfius
LECTORI

BENEVOLO SALUTEM.

I. I receptus plerisque eruditissimos legis propemodum vim induisset, supervacuum videri poterat circa rationem hujus scripti aliquid præfari; cum res ipsa fatis loquatur, me nihil aliud egisse, quam ut tironibus præcipua JURIS NATURALIS capita brevi, &, ut arbitror, perspicuo compendio exponerem: ne si citra cognitionem velut elementarem in diffusa ejus disciplinæ spatia sese immiserint, copia & difficultate rerum ab initio protententur¹. Simul & illud publico expedire visum, ejusmodi *Doctrina Morali*² studiosæ juven-

¹ Auctor hoc compendium literis tradidit paulo post editum librum illum insignem *de Jure Naturæ & Gentium*. Nam opus majus in lucem prodiiit A. D. 1672. hoc vero opusculum A. D. 1673.

² Sub hoc nomine auctor non tantum *Ethicam* propriè dictam, sed etiam Jurisprudentiam *naturalem* & *politici-*
tam complectitur.

tutis animos imbui, cujus usus manifestus in Vita Civili spectaretur. Et licet alias semper inglorium judicaverim, aliorum diffusiora scripta, & multo magis propria, in compendium redigere³: tamēn cum superiorum auctoritas accederet, a cordatis vitio mihi versum in non arbitror, quod isthoc laboris unice Juventutis utilitati dare voluerim; cujus merito tantus esse favor debet, ut in ejusdem gratiam suscepta opera, etiam ingenii & splendoris non capax, nemine indigna sit judicanda. Cæterum quin ejusmodi principia ad universam Juris disciplinam magis idonea sint, quam cujusvis Juris Civilis elementa, nemo cui sanum sinciput abnuet. Atque hæc in præsens sufficere poterant, ni quidam monuissent non abs re fore, aliqua præmittere, quæ ad indolem JURIS NATURALIS in universum intelligendam, ejusdemque limites accuratius designandos facerent. Quod eo libentius suscepi, quia hoc modo prætextus adimitur hominibus importune curiosis febriculosam suam censuram extendendi ad hancce disciplinam, quæ sæpe velut interjecta ab ipsorum provincia disjungitur⁴.

II. Mani-

³ Vide Ipsius Auctoris (sub nomine *Julii Rondini*) Præf. ad Erid. Scandic. in Postscripto. Et Comment. ad *Pullum Venet.* p. 46, 47.

⁴ JOsuAM SWARTZIUM & NICOLAUM BECKMANNUM (illum Theologiæ, hunc Juris Professores, suosq; in academia *Carolina Lundini* Collegas) his verbis notat, qui livore & invidia agitati, præter *Indicem Novitatum* in odium operis confectum, *Scaniae* Episcopum instigabant

II. Manifestum igitur est, ex tribus velut *Tres fontes scientiæ moralis.* fontibus homines cognitionem OFFICII sui, & quid in hac vita sibi tanquam honestum sit agendum, tanquam turpe omittendum haurire; ex *Lumine rationis*, ex *Legibus civilibus*, & ex peculiari *Revelatione divini Numinis*. Ex primo fluunt Officia hominis communissima, præcipue quæ ipsum cum aliis hominibus sociabilem reddunt: ex altero Officia Hominis, quatenus peculiari & definitæ civitati subiectus degit: ex tertio, Officia Hominis Christiani.

III. Inde & Tres separatæ Disciplinæ pro- *Tres disciplinæ morales;* veniunt: quarum prima est *Juris Naturalis*, omnibus gentibus communis. Altera *Juris Civilis* singularum civitatum, quæ tam multiplex est, aut esse potest, quot numero sunt civitates, in quas genus humanum discessit: Tertia *Theologia Moralis* habetur, illi parti Theologiæ contradistincta, quibus credenda exponuntur. Singulæ harum Disciplinarum modum sua dogmata probandi adhibent, suo principio respondentem. In Jure Naturali *Jus Naturale,* aliquid faciendum asseritur, quia per rectam rationem idem ad socialitatem inter homines necessarium colligitur. Præceptorum *Juris Civilis,* Civilis ultima ratio est, quia Legislator ita constituit. Theologus *Theologia Moralis,* Moralis in eo ultimo adquiescit, quia Deus in Scripturis Sacris ita jussit.

bant, ut sibi censuram libri a rectoribus regni postulare. In horum ergo gratiam fines trium disciplinarum vulgo tunc confusos regit, ut, ubi inchoet natura & definat, quæve Rationes huc pertineant vel non, liqueret. Vid. Auctoris *Eris Scandica*. OTTO.

Sibi invicem non repugnant.

IV. Quemadmodum autem disciplina Juris Civilis Jus Naturale tanquam generalem magis disciplinam præsupponit: ita si quid Jure Civili continetur, de quo Jus Naturale filet, non ideo hoc illi repugnare censendum est. Simili modo si in Theologia Morali aliqua tradantur, ex revelatione divina profluentia; ad quæ ratio nostra jam non pertingit, quæq; adeo & Jus Naturale ignorat; imperitum valde foret, ideo illam cum hac committere, aut repugnantiam aliquam istarum disciplinarum somniare. Vice versa, si quæ in disciplina Juris Naturalis præsupponantur ex eo quod per rationem investigari potest; illa propterea iis, quæ Sacræ Literæ super eadem re liquidius tradunt, nequaquam opponuntur, sed tanquam abstrahendo concipiuntur ⁵. Sic v. g. in disciplina Juris Naturalis, abstrahendo ab illa cognitione, quæ ex Sacra Scriptura hauritur, formatur conditio primi Hominis, utcunque in mundum projecti ⁶, quatenus sola ratiocinatio assequi potest. Ista opponere iis, quæ super eadem conditione Divinæ Literæ tradunt, hic vero est succus nigræ loliginis, hæc est ærugo mera ⁷.

⁵ Hæc ideo monet noster, quoniam ab adversariis, quos nactus est liber *de Jure Nat. & Gentium*, multis contumeliis laceffitus est ob quorundam omissionem, quæ non nisi Revelationis ope nobis innotescunt.

⁶ Qualis esset naturalis iste Hominis status, ostendit infra lib. i. c. 3. § 3. & lib. ii. c. 1. § 6. & *de Jure Nat. & Gent.* lib. ii. c. 1. § 8. & c. 11. § 2.

⁷ Ex HORAT. *Serm.* I. iv. 100.

—Hic nigræ succus loliginis, hæc est
Ærugo mera.—

V. Enim-

V. Enimvero uti Juri quidem Civili, & *Eorem differentia.*
 Naturali, facile inter se conveniet: ita inter
 idem Jus Naturale & Theologiam Moralem
 fines regere, ac quibus potissimum partibus
 illa different definire, paulo operosius videtur.
 Qua super re paucis sententiam meam expo-
 nam, non quidem pro auctoritate Papali, ac si
 ab omni errore privilegio aliquo mihi cautum
 foret; neque qui ex somniis divinitus immif-
 sis, aut irrationabili aliquo instinctu singularis
 cujusdam illuminationis fiducia animetur;
 sed tanquam talis, cui Spartam sibi commif-
 sam pro modulo ingenii exornare cordi sit.
 Ita tamen, ut quemadmodum cordatos &
 eruditos viros meliora fuggerentes lubenter
 audire, & citra pertinaciam prius placita
 emendare sum paratus: ita flocci faciam
 Midæ æmulos censores, rerum ad se nihil
 spectantium arbitria proterve - involantes;
 totamque ardelionum nationem, cujus cha-
 racterem lepidissime PHÆDRUS * repræ-
 sentat;

*Trepida concursans, occupata in otio,
 Gratis anbelans, multa agendo nihil agens,
 Sibi molesta, & aliis odiosissima.*

1. Primum igitur discrimen, quo istæ
 Disciplinæ invicem separantur, resultat ex
 diverso fonte, unde sua dogmata utraque
 derivat; de quo jamjam tetigimus. Ex quo
 consequitur: si aliqua sint, quæ Divinis Lite-

* L. ii. Fab. 5. v. 2.

ris agere aut omittere jubeamur, quorum necessitatem tamen ratio sibi relicta perspicere nequit; illa extra Jus Naturale esse, & ad Theologiam Moralem proprie spectare.

2. Præterea in Theologia Lex consideratur, prout innexam habet Divinam promissionem, & quandam rationem Foederis inter DEUM & Homines ⁹. Abs qua consideratione Jus Naturale abstrahit; quippe cum ista à peculiari Dei revelatione proficiscatur, quam sola ratio invenire nequit.

3. Illud porro discrimen longe maximum est; quod finis disciplinæ Juris Naturalis tantum ambitu hujus vitæ includatur ¹⁰; adeoque

⁹ Vid. Exod. xix. 5. Deuter. v. 23. Confer de hac re Auctoris librum de *Jure Fœciali*, in quo hoc ex professo agit, ut ostendat Religionem Revelatam habere Rationem Fœderis inter Deum & Homines.

¹⁰ Auctori id vitio dederunt nonnulli, quod finem Jurisprudentiæ Naturalis intra hujus vitæ terminos conclusit, speciatim vero Jo. JOACH. ZENTGRAPHIUS in *Orig. Juris Nat.* p. 129. Alij vicissim eum de hac re vindicare aggressi sunt, v. gr. HOCHSTETTERUS in *Coll. Pusend.* iv. 40. & BUDDEUS in *Theol. Morali*, Proleg. ad Part. 2. § 8. De hac controversiâ ambage verborum a nonnullis perplexâ sic judicandum esse arbitror. Juris Naturalis Præcepta non alia sunt, quam quæ humanam felicitatem in hac vita promovere possint, quæ proinde est primarius ejus finis; unde *commune bonum* a CUMBERLANDIO recte vocatur *suprema lex*. Hoc vero non obstat, quo minus Jus Naturæ vitam futuram (quatenus nobis innotescit) prospiciat, eo nimirum sensu quo sanctionem suam a Deo, præmia & poenas hujus observationi & neglectui annectente, habeat. *Finis, ad quem* tendunt ejus præcepta, est vitæ præsentis, maxime quæ socialis, felicitas; sed finis, *ob quem* obediendum, ipsa est

adeoque ea hominem formet, prout hanc vitam cum aliis sociabilem exigere debeat. Ast Theologia Moralis hominem Christianum informat, cui propositum esse debet non hanc solum vitam honeste transire, sed qui fructum pietatis post hancce vitam maxime expectat, quique adeo *πολίτευμα* suum in cœlis habet, heic autem viatoris duntaxat aut peregrini instar gerit ¹¹. Quanquam enim animus hominis non solum ardenti cum affectu immortalitati velut immineat, sui que destructionem vehementer aversetur; atque inde apud plerosque gentilium inoleverit persuasio de animæ à corpore separatæ duratione, & quod tunc bonis bene, malis male sit futurum: ejusmodi tamen circa hæc persuasio, in qua animus hominis plane & firmiter acquiescere possit, ex solo Dei verbo hauritur ¹².

4. Inde & Juris Naturalis scita ad forum duntaxat humanum adaptantur, quod ultra hancce vitam sese non extendit; quæ ipsa

est sanctio legis, quæ non nisi ex præmiis & pœnis, maxime quæ in statu futuro expectantur, petenda est. Profecto non est dissimulandum, auctorem cum de hac re differit, vix sibi constare, vel saltem hoc in loco non satis caute verba fecisse.

¹¹ Vid. PAUL. ad Philipp. iii. 20.

¹² Etsi verissimum est viam certam & tutam, quâ ad æternam felicitatem pervenire possumus, non nisi Revelationis lumine nobis esse patefactam; quoniam scil. nîmis apertè constat neminem leges divinas, ut decuit & potuit, observâsse: attamen statum aliquem, in quo bonis bene, malis male futurum sit, rationis ope colligi posse, si quid saltem valeat maxima verisimilitudo, ipse, ni fallor, ostendi in not. ad libr. 1. c. 4. § 8.

H 4

multis

multis in partibus prave ad forum divinum adplicantur, circa quod Theologiæ maxime curæ est.

5. Ex quo & illud fluit, ut, quia forum humanum circa externas tantum hominis actiones occupatur, ad ea autem, quæ intra pectus latitant, nec aliquem effectum aut signum foras produnt, non penetret; adeoque nec circa eadem sit sollicitum; Jus quoque Naturale magnam partem ¹³ circa formandas hominis exteriores actiones versetur. Ast Theologiæ Morali non sufficit, exteriores hominis mores utcunque ad decus composuisse; sed in eo maxime laborat, ut animus, ejusque motus interni ad placitum Numinis fingantur: & illas ipsas actiones improbat, quæ extrinsecus quidem recte se videntur habere, ab animo tamen impuro promanant. Quæ ratio etiam videtur, quare in divinis Libris haut ita frequenter agatur de illis actionibus, quæ poenis fori humani sunt sancitæ, aut circa quas ibidem jus dicitur: quam de illis, quæ uti ¹⁴ SENECA loquitur, sunt *extra publicas tabulas*; uti manifeste adparet iis, qui præcepta & virtutes ibidem inculcatas accurate inspexerit. Etsi cum & illæ ipsæ virtutes:

¹³ Hinc patet auctorem non *omni ex parte* excludere internum mentis habitum, uti criminatus est Leibnitzius in Epistola quadam ad Pufendorfum.

¹⁴ Locus occurrit in lib. ii. de Ira, c. 27. *Quam angusta est innocentia ad legem bonum esse? Quanto latius officiorum patet quam juris regula? Quam multa pietas, humanitas, liberalitas, justitia, fides exigunt, quæ omnia extra publicas Tabulas sunt?*

Christi-

Christianæ animos hominum ad socialitatem quam maxime disponant, Theologia quoque Moralis ¹⁵ honestatem vitæ civilis efficacissime promoveat. Uti & vice versa, si aliquem videas qui turbulentum & importunum vitæ civilis membrum se gerat; tuto judices licet, Religionem Christianam intra labra tantum ipsi hærere, cor nondum penetrasse. Atque ex hisce non solum genuini limites, qui Jus Naturale, prout à nobis illud traditur, à Theologia Morali separant, manifeste puto adparent: sed etiam quod Jus Naturale nequaquam dogmatibus veræ Theologiæ repugnat; sed tantum à quibusdam ejus dogmatibus, quæ per solam rationem investigari nequeunt ¹⁶, abstrahat.

VI. UNDE & illud patet, necessarium esse, *Homines* ut in disciplina Juris Naturalis homo confide- *esse natura* retur, prout ipsius natura est corrupta, adeo- *corruptos.* que prout est animal multis pravis cupidinibus scatens ¹⁷. Nam etsi nemo tam stupidus sit,

¹⁵ V. Auctoris Dissert. Acad. IV. de System. Civit. § 7. & IX. de Concordia veræ Polit. cum Religione Christiana.

¹⁶ Hujusmodi sunt officia quædam erga Deum, Hominem & nosmetipsos. V. G. Ut colamus Patrem, Filium & Spiritum Sanctum; ut erga inimicos amice nos geramus; denique ut nosmetipsos abnegemus; quæ omnia vel supra rationem posita sunt, vel saltem in naturali gentium Religione locum non invenerunt.

¹⁷ Sunt, qui hanc nostri doctrinam insimulant, quasi S. S. literis minus consentaneam; sed nescio quo jure. Volunt utique Juris Naturæ normam ad purum & integrum hominis statum accommodatam esse; volunt ideale quiddam

sit quin in seipso inordinatos ac in devia tendentes affectus deprehendat¹¹, tamen nisi Divinæ Literæ prælucent, nemini jam constare posset, istam affectuum rebellionem per culpam primi hominis provenisse. Et consequenter cum Jus Naturale ad ea non abeat, quo ratio pertingere nequit; incongruum foret, idem ex natura hominis integra velle deducere. Præsertim cum & pleraque præcepta ipsius Decalogi, prout verbis negativis concepta sunt, naturam hominis corruptam manifeste præsupponant. Sic v. g. *primum præceptum* utique præsupponere videtur hominem ad idololatriam & πολυθεΐσιν credendam proclivem. Si enim ponas hominem, integra adhuc natura præditum, in quo liquida DEI

quiddam & a vero hominum statu prorsus alienum. Sed cui usui inserviet lex ista hypothetica? Vel quid magis rationi congruum, quam ut lex hominibus designata ex natura humana, qualis qualis sit, petita esset? Attamen vix edito opere majore male audiebat noster, quasi multum detraxerit dignitati Juris Naturæ. Sic VAL. ALBERTI *jus naturæ pertinere ad reliquias imaginis divinæ & à Christiano Philosopho ex notitiâ de statu integritatis hodie post Lapsum exquisitâ tradi debere contendit, in Præf. ad compendium Juris Naturæ orthodoxum, p. 3. iterumque cap. 1. § 14. Fons, inquit, è quo à Christianis pura Juris Naturalis notitiâ hauriri potest & debet; est orthodoxa doctrina de statu integritatis, cujus notitiâ non ex ratione, sed relatione aut revelatione hauriri potest. Quibus in locis id magis laborasse videtur auctor, ut quo Jure quave Injuria se orthodoxum profiteatur, quam ut veritatem investiget. Huic respondet noster in Posscr. ad Apol. § 28. Specim. Controversarum, c. 4. Comment. ad Veneris Lips. pullam, p. 37. Er. Scand. p. 354.*

¹¹ V. Specimen Controversarum c. 1. § 2.

erat

erat cognitio, & qui subinde velut familiari ejus revelatione fruebatur, non video, quomodo tali in mentem venire potuerit, aliquid sibi fingere, quod loco veri DEI aut cum eo colere vellet; aut credere in eo Numen inesse, quod ipse finxerat. Igitur huic opus non erat verbis negativis injungi, *Ne deos alienos coleret*: sed sufficebat eidem simplex & affirmativum præceptum; *Diliges, honorabis, & coles Deum*, quem Universi hujus, & tuum quoque Creatorem nosti. Idem circa *Secundum præceptum* obtinet. Nam quare negativo præcepto vetaretur Deum blasphemare, qui liquido ipsius majestatem & beneficia intelligebat, & quem nullæ prævæ cupidines agitabant, cujusque animus statu sibi à Deo assignato placide adquiescebat? Quomodo hunc tanta infania subire poterat? Quin hic affirmativo tantum præcepto monendus erat, ut nomen Dei glorificaret. Aliter tamen dicendum videtur de *Tertio*, ut & *Quarto præcepto*: quæ cum affirmativa sint, neque necessario corruptam naturam præsupponant, in utroque statu locum invenire possunt. Sed circa *reliqua præcepta*, proximum spectantia, res æque est manifestissima. Homini enim, qualis initio a Deo conditus erat, sufficebat simpliciter injunxisse, ut proximum suum diligeret; ad quod & natura proclivis erat. Ast quomodo eidem poterat præcipi, ne occideret; quando nondum mors cadebat in hominem, quæ per peccatum in mundum introivit? Verum nunc negativo præcepto quam maxime opus est, ubi pro dilectione tanta odia inter homines

homines grassantur, ut etiam magna eorum
 seges detur, qui ex mera invidia, aut libidine
 alterius fortunam invadendi, alios non inno-
 centes solum, sed & amicos, & de ipsis bene
 meritos subversum ire non dubitent; & qui-
 dem ut horridum & inconsultum turbulenti
 animi impetum sub conscientiae vocabulo, si
 diis placet, venditare non erubescant. Sic
 quid opus erat expresse adulteria vetare inter
 eos conjuges, qui tam ardenti & sincero amore
 sese amplecterentur? Aut quid furta vetare
 intererat, cum nulla penuria foret, & nemo
 quid sibi proprium putaret, quo alteri pro-
 desse posset? Aut quid necessum erat falsa te-
 stimonia interdicere, cum nondum existerent,
 qui exinde famam sibi atque gloriam aucupa-
 rentur, si alterum foeda atque inficeta calum-
 nia adspargere possent? Sic ut non inepte huc
 adplicaveris illud TACITI ¹⁷; *Vetustissimi
 mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine pro-
 bro, scelere, eoque sine pœna aut coercionibus
 agebant* ¹⁸; *Et ubi nihil contra morem cuperent,
 nihil per metum vetabantur.*

*Num Lex
 sit eadem
 in statu in-
 tegro ac
 corrupto?*

VII. Atque hæc ipsa probe intellecta viam
 pandere possunt ad amovendam eam dubita-
 tionem; num igitur *Lex diversa* ¹⁹ fuerit in
 statu

¹⁷ Annal. l. iii. c. 26. Huc etiam spectat illud Ovid.
 1 Met. 89.

Aurea prima sata est ætas, &c.

¹⁸ Hic omittuntur verba, quæ in loco citato occur-
 runt: *Neque præmiis opus erat, cum honesta suo pte ingenio
 peterentur.*

¹⁹ Quæstio est sæpius versata, utrum *Jus Naturæ* in
 statu integro idem sit ac in corrupto? Partem affirmati-
 vam

statu naturæ integræ, an vero eadem? Ubi paucis responderi potest; Summa Legis capita in utroque statu esse eadem: sed multa præcepta particularia, propter diversitatem conditionis humanæ, variare; Seu potius, eandem summam Legis per diversa, (non tamen contraria) præcepta sese explicare, prout diverso sese modo habuit homo, cui illa Lex observanda. Summam Legis Salvator noster ad duo capita redegit; *Dilige Deum, & Dilige proximum.* Ad hæc capita referri potest universa Lex Naturalis, tam in integro quam in corrupto statu hominum; (nisi quod in statu integro nullum aut modicum videatur discrimen fuisse inter Jus Naturale, & Theologiam Moralem.) Nam & socialitas, quam nos pro fundamento Juri Naturali substravimus, commode in dilectionem proximi resolvi potest. Sed quando ad præcepta particularia descenditur, sanè discrimen non leve emergit tam circa præcepta affirmativa, quam negativa. Et quidem affirmativa præcepta

vam defendunt contra nostrum ALBERTUS, SECKENDORFIUS, & alii. Neque multum distare videtur horum Hypothesis a recentiorum quorundam Religioni revelatæ oppugnantium dogmate, qui jus naturæ perfectum esse docent, & Religionem veram omnibus esse unam eandemque. Sed in his tota lis dijudicatur. 1. Finem generalem omnis veræ Religionis (sit naturalis an revelata, sit in statu integro an corrupto) esse eundem, nimirum *dilige Deum, & dilige proximum.* 2. Media ad hunc finem necessaria, i. e. particularia præcepta uti satis probavit noster, esse in diversis diversa, non autem contraria.

quod

quod attinet, eorum non pauca jam in isthoc statu dantur, quibus in primævo statu locus non fuisse videtur: idque partim quia illa præsupponunt tale institutum, quod an in felicissimam hominum conditionem cadat, non constat; partim quia sine miseria & morte, quæ ab illo statu exulabat, non intelliguntur. V. G. Jam inter præcepta Legis Naturalis est, ne quis alterum in emtione & venditione decipiat²¹; ne falsa ulna, mensura, aut pondere utatur; ut pecuniam creditam convento tempore restituat. Ast illud nondum ad liquidum est perductum, an si peccati expers genus humanum perstitisset, ejusmodi commercia, qualia nunc agitantur, exercenda fuerint, & an aliquis usus pecuniæ tunc futurus fuerit. Sic si tales civitates, quales nunc sunt, in statu innocentiae locum non habuerunt; locus quoque ibidem non fuit præceptis, quæ id genus civitatum, iisque contentum imperium præsupponunt. Jam quoque Jure Naturali jubemur succurrere egenis, subvenire iniqua calamitate oppressis, curam habere viduarum, orphanorumque. Atqui hæc frustra præcipiuntur iis, qui miseriæ, egestati, mortisque non sunt obnoxii. Ad condonandas injurias, pacemque conciliandam pronos esse nos jam jubet Lex Naturalis. Quæ frustra est inter eos, qui in leges socialitatis non

²¹ *Ne quis alterum in emtione & venditione decipiat ne falsâ ulnâ, mensura aut pondere utatur*] Hæc verba sic immutavit WEBERUS (ut in emtione & venditione bona fide agamus, ut recte ulnâ, mensurâ, aut pondere utamur) eâ scil. mente, ut præcepta sint affirmativa.

peccant.

peccant. Atque id ipsum manifeste quoque perspicitur in praeceptis negativis, ad Jus jam Naturale (non positivum) spectantibus. Etsi enim quodvis praeceptum affirmativum virtualiter contineat interdictum omnis oppositi; (V. G. qui jubetur diligere proximum eo ipso vetatur inferre illi omnia, quæ dilectioni repugnant :) tamen ut expressis praeceptis illa sanciantur, superfluum videtur, ubi nullæ pravæ cupidines ad talia patranda propellunt. Ad quod illustrandum accommodari potest, quod SOLON²² parricidarum poenam lege publica sancire noluit, quod tantum scelus in aliquem filium cadere non arbitraretur. Cui simile est, quod FRANC. LOPEZ de Gomara, *Hist. Gent. Ind. occident.* Cap. 207. refert de populis *Nicaraguae*, apud illos nullam fuisse statutam poenam in eum, qui regulum (*Cacique* ipsi vocant) occidisset; quod nullus, aiebant, sit subditus, qui excogitare aut patrare tam dirum facinus velit.

VIII. Vereor ne putidum videatur isthæc tam aperta pluribus inculcare. Ad tironum tamen captum hoc exempli addam. Sunt alicujus informationi commissi duo pueri, sed dispari plane indole. Unus modestus est, verecundusque, & magno literarum amore flagrans. Alter dissolutus, petulans, scedas potius libidines, quam libros amat. Summa officii utrique eadem, literas addiscere. Sed peculiaria praecepta disparia. Priori enim sufficit injunxisse, quæ studia, quo tempore,

*Illustratio
per Exem-
plum.*

²² V. *Diog. Laert.* in *VITA SOLONIS*, l. I, n. 5. *Cic.* pro *Roscio Am.* c. 25.

quave

quave ratione tractare debeat. Alteri præter hæc acerrima sub comminatione vetandum, ne circumcursitet, ne alea ludat, ne libros vendat, ne in exercitiis componendis aliena vitula aret, ne pergræcetur, ne scorta consecratur. Eadem si quis prioris indolis puero operose declamare instituat, hic εὐφημεῖν ipsum jubebit, & cuivis potius quam ista sibi canere, qui talium nulla cupidine tangatur.

Conclusio.

IX. Ex quo manifestum arbitror esse, longe aliam fore Juris Naturalis faciem, si quis statum hominis integrum velit præsupponere. Simulque, cum tam liquido limites hujus Disciplinæ, quibus a Theologia Morali sejungitur, designati sint; non deteriore hancce disciplinam conditione futuram, quam Jurisprudentiam Civilem, Medicinam, Scientiam Naturalem, aut Mathesin; in quas si aliquis ἀμύντῃ irrumpere audeat, sine populi suffragiis censuram sibi vindicans, non dubitant ipsi occinere, quod quondam APELLES MEGABYZO, de arte pictoria nescio quid differere aggredienti: *Quæso, aiebat, tace, ne pueri, qui melidem terunt* ²¹, *te irrideant, loqui orsum de rebus, quas non didicisti* ²². Sed cum bonis quidem, cordatisque viris facile nobis conveniet. Malevolos autem, ineruditosq; obtrectatores fatius fuerit invidiæ suæ excruciantos commendare; siquidem utique constat, æterna positumq; lege est, ut *Æthiops cutem non mutet*.

²¹ i. e. colores in pictoris usum conterunt.

²² V. *Ælian.* Hist. Var. l. xi. c. 2. De *Zeuxi*, non de *Apelle* traditur, teste BARBEYRAC.

D E

OFFICIO

HOMINIS & CIVIS.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

DE ACTIONE HUMANA.

I. FFICIUM nobis heic vocatur, *Officium, Actio hominis pro ratione obligatio- qualis ho- minis ac- tio?*
nis ad præscriptum legum recte at-
temperata.

¹ Respondet hic Titulus alteri, quem majori operi inscripsit auctor, DE JURE NATURÆ ET GENTIUM. Hoc peculiare est, atque hominem spectat, quatenus in civitate degit, & legibus adventitiis subjicitur; illud universale, atque hominem attingit, quatenus statu naturali utitur, abstrahendo omne illud, quod civili proprium est. Hinc OFFICIUM HOMINIS ET CIVIS omnia complectitur, quæ JUS NATURÆ ET GENTIUM jubet: nihil linquit intactum, quod utriusvis nomine obligare possit. Hujus verò locutionis genus est *περίστροφον* & auctoribus diversis diversa ejus significatio. JUSTINIANUS id vocat JUS NATURALE, quod natura omnia animalia docuit; JUS GENTIUM, quod naturalis ratio inter omnes homines constituit; JUS CIVILE, quod quisque populus sibi jus constituit. Instit. Lib. I. Tit. 2. GROTIUS JUS NATURALE definit dictatum rectæ rationis, indicans actui alicui inesse moralem turpitudinem, aut necessitatem moralem; JUS GENTIUM, quod gentium om-
nium

Cap. I. *temperata* *. Ad quod intelligendum, necessarium est præmittere tum de natura Actionis humanæ, tum de Legibus in universum.

*Est actio
humana
non quæ-
vis;*

II. Per *Humanam Actionem* ; intelligimus non quemvis motum a facultatibus hominis procedentem ; sed illum duntaxat, qui provenit ac dirigitur ab iis facultatibus, quas humano generi præ brutis Creator O. M. attribuit ; nempe qui velut prælucente *Intellectu*, ac decernente *Voluntate* suscipitur.

*Sed ab in-
telligente
& volente
suscepta.*

III. Datum quippe est homini, ut non solum varias res, quæ in hoc universo occurrunt,

nium aut multarum voluntate vim obligandi accepit ; JUS CIVILE, quod à potestate civili proficiscitur. De Jure Belli & Pacis, L. I. cap. i. §. 10, 14. Noster tale jus gentium à jure naturæ distinctum non agnoscit, quippe homines sint naturâ æquales, & dari non possit lex universalis, nisi quæ ad jus naturæ immutabile pertineat. Vid. De Jure Nat. & Gent. Lib. II. c. iii. §. 23. Sed Jus naturale denominationem *Juris gentium* fortitur, quando genti cum gente, nationi cum natione intercedit, licet in suo formati non differat a Jure naturali, quale est jus legatorum.

² OFFICII nomen consentit cum græco τὸ καθήκον. Sic CICERO ad Attic. XVI. 11. Quod de Inscriptione quæris, non dubito, quin τὸ καθήκον OFFICIUM sit. Desinivit idem de Finib. III. 17. Quod ratione actum sit, id OFFICIUM appellamus. Ad hunc locum recte notat BARBEYRACCIUS definitionem nimis generalem & vagam esse. Versatur ratio circa omnia ad humanam vitam spectantia, utut adiaphora esse possint, & nihil habeant cum rebus moralibus commune. Qui sibi finem aliquem proponit, neque modis ad eum assequendum necessariis utitur, is rationis præscripto adversatur ; si vero nulla ei necessitas [moralia] incumbit rem proposi-

tam

runt, possit cognoscere, eas inter se conferre, Cap. I. & harum occasione novas sibi notiones formare 4: sed ut etiam possit prospicere, quid acturus sit, ac ad id exsequendum sese movere; idemque ad certam normam, certumq; finem conformare, & quid inde proventurum sit, colligere; quin & quæ peracta jam sunt, an ad regulam congruant, judicare 5: Sed nec omnes hominis facultates sese perpetuo, aut modo uniformi movent: verum aliquæ istarum intrinseco hominis impulsu excitantur, excitatæque temperantur, & diriguntur. Denique nec in omnia objecta promiscue homo

tam exequendi, non peccat, nihil inhonestum commeretur; vel quod poenam poscat. Itaque rectius noster, qui in officio definiendo ad *legem* præscriptum rationem habet. Vid. infra. cap. ii. § 3.

3 *Actio humana* est, quam scientes volentes suscipimus; sicut distinguitur ab actione (si ita loqui liceat) *necessaria*, quales sunt motus cordis, perceptio sensuum, &c. *Actio moralis* sensum minus latum obtinere solet; ad eamque constituendam requiritur, ut ad legem moralem referatur. Illa adiaphora esse potest; hæc nequit non esse vel bona vel mala. . . . Porro notandum est vocabulum *Actionis* hoc in loco complecti omissionem, juxta illud SENECAE. Epist. 95. *Omnia, quæ præstanda sunt ac vitanda, formula humani officii includit.*

4 Nimirum *perceptione*, *comparatione*, aliisque operationibus, quas mens in Ideas exercere solet. V. LOCKE de *Intell. Humano*. L. ii. c. 9, 11.

5 Similiter CICERO. "Homo quod rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum videt, earumq; progressus & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, & rebus præsentibus adjungit atq; adnectit futuras, facile totius vitæ cursum videt, ad eamq; degendam præparat res necessarias. De Offic. I. 4.

Cap. I. fertur, sed quædam adpetit, quædam aver-
 fatur⁶. Sæpe quoque licet objectum agendi
 adsit, motum suspendit; & pluribus objectis
 præsentibus unum eligit, cætera respuit.

*Intellectus
 hominis
 Officii con-
 scius.*

IV. Circa facultatem ergo comprehendendi
 & dijudicandi res, quæ *Intellectus*⁷ voca-
 bulo venit, id ante omnia pro certo habend-
 um est; cuilibet homini matura ætate &
 c. 3. §. 5. mente integra tantum supereffe naturalis velut
 luminis,

⁶ Intelligit voluntatem, quæ facultas est eligendi,
 respuendi, vel suspendendi. Vid. nos infra, ad § 9.

⁷ Ad hunc locum notat BARBEYRACCIUS auctorem
 duas mentis facultates inter se commiscere. Voluit nimi-
 rum cum *Cartesianis* iudicium ad *voluntatem* pertinere:
 PUFENDORFIUM vicissim tueretur TREVERUS, qui illud ad
intellectum referat. Si quid ego in hac causâ iudico, sic
 statuendum est. Iudicium duplici modo sumitur; vel
 perceptionem convenientiæ aut discrepantiæ Idearum
 denotat, vel ipsum animi assensum, quo rationibus
 acquiescit. In priori sensu ad Intellectum pertinet,
 quatenus non aliud est quam *perceptio*, quæ necessariò est
 id quod est. Quod percipimus, id revera percipimus,
 idq; certo modo pro circumstantiis datis, nempe facul-
 tatibus nostris, Phænomenis rerum, &c, quæ necessariæ
 sunt, & a nobis non pendent. Quod si *assensum* animi
 denotat (quo modo intellexit BARBEYRACCIUS idq;
 summo jure) certo certius ad *voluntatem* referri debet.
 Nam 1. dari potest Iudicium vel Assensus, & sæpissimè
 datur, ubi non datur perceptio; quod errorum nostrorum
 præcipuus est fons. 2. Si quando sibi sint comites Per-
 ceptio & Assensus, non tamen unum idemq; sunt, nec
 inter se commisceri aut confundi debent. Ideo assensum
 præbemus, quoniam rem hoc vel illo modo se habere
 percipimus. Præit perceptio, sequitur assensus; illa est
 causa, hic effectus. 3. Hinc planè discernitur à *percep-
 tione*; cum autem omnes mentis actus ad perceptionem

&

hominis, ut adhibita cultura, ac debita meditatione, possit recte comprehendere saltem generalia illa præcepta & principia, quæ ad vitam hancce honeste & tranquille exigendum faciunt: simulque judicare, ista utique indolis humanæ congruere³. Hoc enim nisi, saltem intra sphæram fori humani, admittatur, quibusvis suis delictis homines ignorantiam invincibilem obtendere possent: cum nemo in foro

& volitionem, omnesq; ejus facultates ad intellectum & voluntatem, referri debent; *Judicium*, quod à perceptione distinctum esse liquet, non potest non ad voluntatem pertinere. 4. Ad argumentum, quo probare aggrediuntur nonnulli *judicium* ad intellectum referri debere, ex eo quod nequit vel cogi vel cohiberi, facile est responsum, *viz.* non esse necessarium, nisi cum prius detur clara perceptio; eâ verò datâ, *judicium* nihilominus à perceptione distinctum esse, ideoque voluntarium etsi necessarium: uti voluntati adscribendum est hominem eligere quod sibi arridet, etsi non potest non eligere.

³ Per lumen naturale non intelligit cognitionem quamvis innatam vel mentibus humanis a natura insitam, de qua somniarunt veteres quidam Philosophi, sed facultates mentis, quæ si rite colantur, homines ad veritatem recta via perducere possunt. Neque tamen omnes omnium facultates æquali vi gaudent, neque iis, qui præstantissimis utantur, ad omnes veritates patebit aditus. Id solum sibi voluit auctor, talem esse naturalem intellectus rectitudinem, & præcepta quædam generalia tam in aperto jacere, ut nemo, nisi per se steterit, ea ignorare possit, vel in errores *fundamentales* (ut loquuntur Theologi) dilabi. Huc pertinet, quod nos docet SENECA de benef. L. 7. c. 1. *Quicquid nos meliores beatosque facit, aut in aperto aut in proximo locavit natura.* Et PAUL. ad Rom. II. 15. *Gentes quæ legem non habent, sibi ipsi sunt lex, quippe ostendunt opus legis in cordibus suis inscriptum.*

Cap. I. humano argui possit violasse regulam, quam
 sapere supra ipsius vires est.

*Conscientia recta,
 & probabilis.*
 c. 3. § 6.

V. Intellectus hominis, quando de eo, quod agendum vel omittendum est, recte informatus fuerit, & quidem ita, ut sententiæ suæ certas & indubias rationes norit reddere, solet vocari *Conscientia Recta* 9. Sed ubi quis veram quidem sententiam circa agenda vel omittenda fovet, quam tamen ipse per rationes demonstrare nequeat, sed eandem ex vitæ civilis tenore, ex assuetudine, aut superiorum auctoritate hauserit, neque tamen ipsi suppetat ratio,

9 Perfunctoriè nimis hunc locum tractavit noster, adeoque facile nobis ignoscet lector, si rem paulo penitus perscrutemur. 1. Supplenda est definitio *Conscientiæ*, quam auctor omisit. *CONSCIENTIA est Judicium de morali actionum naturâ factum, approbans quod nobis videtur normæ morali consonum, & damnaus quod huic contrarium existimatur.* Actiones ipsas modo antecedit, modò consequitur, unde vel *antecedens*, vel *consequens* appellatur. 2. Sedulò advertendum est, ne quid naturæ nimis tribuatur in hac re, ut sæpe fieri solitum est. Sunt, qui docent conscientiam quandam esse facultatem naturalem, a ratione discernendam, a Deo hominum mentibus insitam, quam recti & obliqui indicem esse voluit, & vicem judicis vindicisque in animo sustinere. Sic SANDERSONUS conscientiam vocat *habitu innatum*. *Prælect.* i. p. 16. Hoc autem ab omni vera Philosophia prorsus alienum videtur, ut cuiusvis facillè patebit. Sit enim conscientia, vel ipsa ratio de natura actionis morali judicium ferens, vel ipsum judicium immediate & sine ullo ratiocinandi actu elicited, supposito duntaxat actionis apprehensione. In *priori* sensu conscientia non magis innata est & naturalis quam ipsa ratio, quæ tamen sine institutionis & culturæ adminiculo pro nihilo habenda est. In *posteriori* verò, quod immediatum videtur

ratio, quæ contrarium magis persuadeat, solet vocari *Conscientia Probabilis*. Qua maxima pars mortalium regitur: quippe cum paucis rerum cognoscere causas concessum sit. Cap. I.

VI. Solet tamen quibusdam non raro evenire, circa casus potissimum singulares, ut ex utraque parte sese offerant rationes; nec illi ita polleant iudicio, ut, utræ præponderent, liquido discernere queant. Id quod vocari fuit *Conscientia Dubia*. De qua hæc est regula: *quamdiu in ancipiti hæret iudicium, bonum quid* *Etiam dubia suspendens actionem.*
c. 3. § 8.

& sine ratiocinio elicited, reverà effecit vel prævia institutio, vel interna animi meditatio, vel aliorum auctoritas, vel alia ejusmodi, quibus subjicitur non solum approbandi & averfandi, sed & (quod plerumque fit) iudicandi ratio. Mens humana est ad omnia habilis & idonea, accedente usu & institutione; unde variz sunt hominum approbationes & averfationes, varias formas induunt facultates mentis, quas vulgus hominum & minorum gentium Philosophi pro naturalibus habere solent. 3. Cavendum est ab istorum hominum errore, qui conscientiam in genere pro suprema actionum norma constituunt, cujus dictamina qui ex animo sincero & sine furoe sequitur, criminis est expers, & tuto in portu navigat. Plura (ut opinor) humani generis peccata à supina negligentia & ignorantia voluntaria quam à prava peccandi libidine contra immediatum conscientiz lumen originem ducunt. Conscientia actionum immediata norma esse debet; causa est *sine qua non* (ut logicè loquamur) moralis actionum rectitudinis; adeo ut qui contra conscientiam agit, pro certo peccet; sed non exinde sequitur eum peccati immunem esse, qui ex conscientiz dictatis crimen admittat. 4. Denique notandum esse velim, auctoris distributionem conscientiz in suas species haud ritè institui; nam *recta* opponi debet *errori*, & *certa probabilis*.

I 4

fit,

Cap. 1. *fit, an malum, actio erit suspendenda* ¹⁰. Nam nondum discussa dubitatione, ad agendum sese determinare, propositum peccandi, aut saltem neglectum legis involvit ¹¹.

Error vincibilis, in quo quis, & in quibus? VII. Sæpe etiam intellectus hominis pro vero falsum adprehendit, & tunc in *Errore vincibilis*, versari dicitur ¹². Qui error *Vincibilis* solet adpellari, quando quis adhibita attentione & diligentia debita cavere poterat, ne in eum

c. 3. § 11.

incideret. *Invincibilis* autem, quando quis etiam adhibita omni diligentia, quam vitæ communis ratio fert, istum evitare non poterat. Qualis error tamen saltem inter eos, quibus rationis lumen excolere, & vitam ad honest-

¹⁰ Ratio est, quoniam in re dubiâ tutior pars semper eligi debet. V. G. Si Christianus in incerto hæreat, utrum sanguinem edere sit licitum necne, omnino ab esu abstinendum est, quoniam abstinentia pro certo licita est, incertum vero, utrum esus sit licitus. *Quod dubitas ne feceris*, regula est tam sacris literis quam veterum Philosophorum scriptis consentanea. Vid. PAUL. ad Rom. xiv. 23. CIC. de Offic. 4. 9. PLIN. Epist. i. 18. Nec militis dubitantis de justitia belli exemplum, quod adducit GROTIUS, huic regulæ contradicit; nam tutior pars est mandato Principis obtemperare, cui parendum esse in re dubia nulla est dubitandi ratio. Vid. GROTIUM de Jure B. & P. L. ii. c. 26. §. 4. PUF. de Jure Nat. & Gent. L. i. c. 3. §. 8. & L. viii. c. i. §. 8. SANDERSON de Obligat. Conscient. Præf. vi. §. 17. TAYLOR Ductor Dubitantium, L. i. c. 5. p. 184.

¹¹ Si conscientia frustra & ineptè dubitat, vocatur *scrupulosa*. De Jure Nat. & Gent. l. i. c. 3. §. 9.

¹² Conscientia erronea, quæ hic innuitur, est perceptio relationis inter actiones nostrasq; de norma moralis sententias erroneas. Reminiscimur erroris practici vel

honestatem componere cordi est, non circa Cap. I.
 communia vivendi præcepta, sed duntaxat.
 circa singularia negotia incidere suevit. Nam
 & naturalis juris præcepta generalia plana
 sunt: & qui leges positivas fert, id ante
 omnia agere solet & debet, ut illæ subjectis
 innotescant. Unde citra supinam negligenti-
 am heic error non nascitur. Sed in singu-
 laribus negotiis facile est, ut error invito &
 præter culpam obrepit circa objectum, ali-
 asque actionis circumstantias ¹³.

VIII. Ubi vero simpliciter cognitio abest, *Ignoran-*
 vocatur *Ignorantia* ¹⁴. Quæ duplici modo *tia intel-*
 consi- *lectus va-*
ria.

vel præjudicii vulgaris tanquam normæ vivendi, quæ
 apud nos auctoritatem legis obtinuit: ad illam referi-
 mus nostras actiones. Perceptio vero ista sive consci-
 entia non est erronea in se, sed ita dicitur propter effec-
 tum & objectum suum, quod est error. Veram enim
 adipiscimur notionem relationis: verè eam percipimus
 actionem cum regula comparandam, sive regula vera
 sit aut falsa. *Etiam si* (monente LOCKIO *de Int. Hum.*
L. 2. c. 28. § 20.) *haud recta sit norma, & quod ad*
eam attinet verfer in errors, convenientia tamen & repug-
nantia rerum cum illa comparatarum mihi manifestissima
sunt: atq; in hoc relationis notio consistit. Per falsam vero
regulam rem mensurans de morali ejus Rectitudine falsum
judicium laturus sum, quoniam eam ad regulam haud
veram exegi: haud vero erro circa actionis istius relationem
ad regulam, cui à me comparatur, quæ convenientia est,
aut repugnantia. TREVERUS.

¹³ Quales sunt modus, intentio, instrumentum aut
 qualitas actionis. Vid. BARBEYRAC. *ad loc.*

¹⁴ Nescio an justa sit, sed pro certo obscuritate
 laborat auctoris Doctrina de variis ignorantie speciebus.
 Foran præferenda sit hæc triplex divisio, quam TITIO
 acceptam referimus. 1. Ratione *Objecti* in ignorantiam
 juris

Cap. 1. consideratur; uno, prout ad actionem aliquid confert; altero, prout invito, aut non citra culpam, oborta fuit. Priori respectu ignorantia solet dividi in *Efficacem & Concomitantem*¹⁵. Illa est, quæ si abfuisset, præsens actio non fuisset suscepta: Hæc est, quæ licet abfuisset, nihilominus actio suscepta fuisset. Posteriori respectu ignorantia est *Voluntaria*, vel *Involuntaria*. Illa est, quam quis vel ultro affectavit, rejectis veri cognoscendi mediis; vel debita diligentia non adhibita, obrepere sibi passus est. Hæc est, quando quis ignorat, quæ nec scire poterat, nec

juris & facti. 2. Ratione *Effectus* in efficacem & concomitantem. 3. Ratione *Consensus* in voluntariam & involuntariam. Sed quoad moralem actionis naturam tota res (ut mihi videtur) in eo expedita est, quod ignorantia sit vincibilis aut invincibilis, sive voluntaria aut involuntaria. Hoc in loco nos monet BARBEYRACIUS, errorem & ignorantiam fere semper misceri, sive tamen jungantur sive separentur, eos quoad imputationem eundem parere effectum, easdem sequi regulas.

¹⁵ *Efficax* dicitur, quæ efficit ut actio fiat quæ alias non facta fuisset, nisi adfuisset illa ignorantia: *Concomitans*, quam nihil ad actionem contulisse, sed eam saltem comitatam fuisse credunt, quod, licet ignorantia abfuisset, actio tamen fuisset suscepta. LEHMANNUS. Ignorantiam efficacem rectius vocari *essentialem*, & concomitantem *accidentalem* hîc observat BARBEYRACCIUS, duoque addit exempla, quibus res illustretur. Uxorem aliquis ducat, quam innuptam esse credit, vel nescit maritum ejus adhuc in vivis esse. Ecce ignorantiam, quæ ipsam rei naturam spectat, ideoque *essentialis* est. Si nihil occurrat, quod ei suspicionem moveat eam alteri nuptam esse, & de hac re, quantam par fuit, inquit, criminis prorsus absolvitur: sin vero ulla

nec tenebatur ¹⁶. Et hæc iterum *duplex* est Cap. 1.
 Vel enim quis in præsens quidem ignorantiam exuere non potuit, ut tamen in culpa sit, quare in tali statu versetur ¹⁷: Vel non solum in præsens ignorantiam vincere nequit, sed & in culpa non est, quare ad talem conditionem sit devolutus ¹⁸.

IX. Altera facultas, quæ in homine præ Volunta-
 bris peculiariter cernitur, *Voluntas* vocatur, ^{ria actio}
 per quam velut intrinseco impulsu ad agen- ^{spontanea}
 dum sese homo movet, & eligit quod sibi ^{est & libe-}
 maxime arridet, averfatur, quod sibi non c. 4. § 1.
 convenire videtur ¹⁹. Habet igitur homo a
 voluntate,

ulla licet minima oriatur suspicio eam, quam ducturus est, revera esse alterius uxorem, vel si non operam det ut se de hac re certiores reddat, Ignorantiæ rationi reddendam obnoxius est, ut ut animus ab ejusmodi conjugio, si eam aliis fuisse viri pro certo sciret, longe abhorreret. Ecce vero exemplum ignorantie *accidentalis*. Hominem, quem nescit, vel alium esse putat, quidam injuriâ afficit. Pœnam pariter meretur, si potuit scire necne cui injuriam fecerit, licet hoc cognito facere refugeret; quoniam nulli damnum inferre licuit. BARBEYRAC.

¹⁶ Voluit WEBERUS has voces, *nec tenetur*, omitti. Sed ad idem redit, utrum omittantur necne, quoniam nemo id scire tenetur, quod sciendi non datur facultas.

¹⁷ Hæc ignorantia voluntaria existimari debet, quippe in causis suis vincibilis.

¹⁸ Inter omnia ignorantie genera, quæ memoravit auctor, hæc sola est involuntaria, & reatûs immunis.

¹⁹ Et si inter omnes convenit (nisi Atheos quosdâ excipiamus) homines libertate quadam gaudere, & ab externa omni necessitate immunes esse: attamen de natura hujusce libertatis in diversas admodum distrahuntur opiniones; quarum præcipuas, haud inutilem operam agemus, si breviter recenscamus.

1. Sunt,

Cap. I. voluntate, tum ut *Sponte* agat, id est, ut non per intrinsecam aliquam necessitatem ad agendum determinetur, sed actionis suæ ipse auctor sit; tum ut *Libere* agat, i. e. ut uno objecto

1. Sunt, qui per libertatem intelligunt potestatem agendi vel non agendi juxta mentis determinationem; i. e. libertatem asserunt, quatenus impulsui cuivis externo opponitur, sed eligendi aut respuendi libertatem adimunt. LOCKE *de Intell. Hum.* L. ii. c. 21. §. 20. *Epist. ad LIMBORCH*, p. 474.

2. Alii per libertatem volunt Physicam potestatem agendi & non agendi vel juxta vel citra vel contra mentis determinationem; i. e. libertatem homini attribuunt, quatenus omni vi tam internæ quam externæ opponitur. CLARKE *Respons. ad COLLINS*, p. 24. JACKSON *Defens. Hum. Libert. contra CATONIS Epist.* p. 99.

3. Quidam libertatem ponunt in *indifferentia* quadam ad omnia objecta; i. e. vim quandam activam voluntati ascribunt, qua sese determinat, sine ratione habita vel ad anxietatem, vel ad intellectum, vel ad majus bonum, & cui non aliud præ alio natura convenit, sed id maxime congruit, cui applicari contigerit. KING *de Orig. Mali*; Cap. v. §. 1. Hanc Hypothesin acutè defensam (si modo defendi possit) vid. in *Notis Anglican. Version. ab EDM. LAW*.

4. Vult LEIBNITZIIUS homines ideo gaudere libertate, quoniam sine *ratione sufficiente* determinare non possunt: Quæ ratio *sufficiens* est majus apparens bonum. Cum rationes æquale habere momentum videntur, determinatio sequi non potest. Quod si hanc hypothesin *necessitatem* humanarum actionum secum implicare asseratur, respondet id libertati salvandæ sufficere, quod ratio illa inclinet, non cogat. Vid. *Theodicea*, §. 45.

5. Qui cum auctore nostro per voluntatem intelligunt facultatem mentis, qua bonum appetimus, & malum fugimus, ii in eo libertatem ponunt; nos, quod bonum apparet,

objecto proposito possit agere vel non agere, Cap. I.
idemque eligere vel respuere; aut pluribus
objectis propositis unum eligere, cætera re-
spuere

apparet, eligere posse, quod malum, respuere, & in quibusdam circumstantiis determinationem suspendere. Non possumus non felicitatem appetere, vel miseriam averfari; id nimirum voluit auctor naturæ sibi quemque charum & proximum esse, idque, quod bonum apparet, necessario cuique placere, quod malum, displicere. Malum quàm malum eligere non possumus, vel bonum quàm bonum averfari: sed deliberandi & suspendendi suppetit facultas, adeo ut nunquam ad hoc vel illud eligendum cogamur, nisi cum per se & manifesto pateat (de qua re decipi nequimus) objectum propositum in causis contineri, quæ necessario requiruntur ad nostram felicitatem. Si cui vero incidat suspicio hanc hypothefin nobis libertatem omnino adimere, ad ea quæ sequuntur animum advertat quæ mihi sufficere videntur, ut nobis libertatem vindicent. 1. Quod nunquam ad malum amplectendum cogamur. 2. Quòd deliberare in animo & suspendere possimus, nisi cum summam nostram felicitatem in objecto contineri planissimè perspectum habemus. Eodem scil. modo se habet voluntas ad bonum & malum, ac Intellectus ad verum & falsum; & sicut assensus cogi nequit nisi à veritatibus evidentissimis, sic nec voluntas nisi a bonis certissimis. 3. Quod, si quando ex utraque parte rationes in æquilibrio ponantur, utramvis eligere possimus. 4. Quod ultimum intellectus judicium (cujus *Electio* indivulsus est comes) magnam partem ex voluntate pendeat, ideoq; etiam si, determinatio voluntatis necessario sequatur ultimum judicium, vel (quod ad idem redit) majus apparens bonum, attamen non est in causis suis necessaria: quatenus sæpe efficere potest voluntas, ut hoc vel illo judicet intellectus, ut malum boni, bonum mali speciem induere possit. Res ipsa profecto & experientia docet, quod intellectus præcedat voluntatis determinationem. Nequit enim voluntas id appetere aut averfari, quod non ullâ cognitum ratione

Cap. 1. spuerere ²⁰. Porro cum actionum humanarum quædam propter se suscipiantur, quædam quatenus ad aliud consequendum inserviunt, i. e. cum quædam rationem *Finis*, quædam *Mediorum* habeant ²¹; circa finem quidem ita voluntas versatur, ut eum cognitum primo adprobet, dein ad eundem consequendum efficaciter sese moveat, & velut ad eum tendat, vehementius aut remissius; eoque obtento adquiescat, placideque fruatur. Media autem primo probantur; tum quæ maxime idonea fuerint visa, eliguntur, ac demum usui applicantur.

Ejus ratione homo actionis auctor.

X. ²² Quemadmodum autem hoc maxime nomine homo actionum suarum auctor habetur, quia ipse voluntario eas suscepit; ita circa voluntatem id cum primis observandum,

ratione menti, aut perspectum sit num bonum aut malum; juxta effatum illud vulgare, *ignoti nulla cupido*. Attamen vicissim, voluntas determinare intellectum potest ad bonum aut malum accuratius examinandum & disquirendum, vel contra; imo ad objectum ea ratione considerandum, qua id considerari volumus, ut exinde appetitus vel averfatio nostra excitari aut augeri possit. Quo vero aut quali modo voluntas intellectum dirigit, vel hac illac movet, me prorsus ignorare lubens agnosco; rem autem ita revera se habere, etsi causa lateat, experientiâ comprobatum & certissime perspectum habeo.

²⁰ Sponte fieri dicuntur, quæ sine deliberatione fiunt; ut motus manûs, dum scribo ad materiam tractatam attentus; digitorum actio, dum citharam pulso harmonia captus; Liberè vero, quæ cum deliberatione & scientes volentes suscipimus, & quæ vel eligere vel respuere possumus. Mens nil nisi sponte saltem agere potest, hæc crepta, unâ eripitur voluntas. Potest autem non libere assentiri, non libere velle. Spontaneitati invitum, libertati coactum opponitur.

ejus

ejus spontaneitatem utique asserendam esse, Cap. 1.
 saltem circa illas actiones, de quibus ab homine in foro humano ²³ ratio solet exigi. Ubi autem homini nihil plane spontaneitatis relinquitur, ibi non ipse homo, sed qui eidem necessitatem adfert, auctor habebitur actionis, ad quam homo invitus membra viresque suas accommodat. c. 4. §. 2.

XI. Porro quanquam voluntas bonum in *Voluntas* genere semper adpetat, & malum in ²⁴ *ge-* fertur in *bonum,* nere aversetur: magna tamen inter singulos *idque va-* homines tum adpetituum tum actionum *rium.* certitur varietas. Idque inde provenit, quod non omnia bona & mala homini velut pura adpareant, sed invicem mixta, bona malis, mala bonis ²⁵. Et quia diversa objecta diversas

²² Sapissime idem objectum habebit & *medii & finis* rationem. Felicitas est *finis ultimus* humanarum actionum; Virtus, Honor, Divitiæ, Doctrina, &c, sunt *media* ad hunc finem consequendum idonea; at finis ultimus sæpe sæpius evanescit, & media ipsa, quasi fines, persequimur. Sic ambitioso finis est Honor, avaro Divitiæ, &c.

²³ Quæ sequuntur in § 10—15. ad incitamenta, vel (ut vulgo dicitur) *motiva* omnino spectant.

²⁴ Non opus fuerit tanta cautela; neque Deus est injustus, ut id ab hominibus exigat, quod voluntati non subjicitur.

²⁵ *In genere*, i. e. bonum qua bonum, & malum qua malum.

²⁶ Sic avarus, si sit idem ambitiosus, cum nullis parcat sumptibus ut præ cæteris emicet, hoc pro bono habet si ambitionem consulat, pro malo si avaritiam. Hæc boni & mali mixtura ex eo profluit, quod pugnant inter se officii ratio & vitiosi affectus, ut patet ab exemplo *Me-* *die* apud Poetas. Interdum quod in præsens adparet bonum

Cap. I. versas velut partes in homine peculiariter afficiunt, v. g. quædam æstimationem illam quam homo de seipso habet, quædam sensus ejus exteriores, quædam amorem sui, quo seipsum conservare studet: inde est, quod illa quidem homo adprehendat tanquam *Decora*, ista tanquam *Jucunda*, hæc tanquam *Utilia*¹⁶. Et prout quodque horum validum motum homini impressit, ita eundem quoque versus se peculiariter propendere facit. Cui accedit in plerisque hominibus ad certa quædam peculiaris inclinatio, aut a certis aversatio. Hinc fit, ut circa quamlibet fere actionem sese simul offerant species bonorum & malorum, verorum aut adparentium, ad quas solide discernendas aliis major, aliis

bonum, in futurum evadit malum; sic fructus gustui gratus postea ventrem excruciat. Vicissim quod in præsens malum censetur, in futurum bonum esse potest: sic medicamentum palato ingratum salutis recuperandæ inservit. Denique bonum pro malo & malum pro bono habetur, si cum majori bono vel malo respectivè comparetur. BARBEYRAC.

¹⁶ *Bona* vocantur, quæ voluptatem afferunt augentve, vel dolorem minuunt auferuntve; ea vero *mala* appellantur quæ dolorem sunt pariendo vel augendo, sive voluptatem auferendo vel minuendo. Amborum varia sunt genera, neque facile ad suas species referuntur. Noster bona dividit in *decora*, *jucunda* & *utilia*, BARBEYRAC. in corporea & spiritualia; forsan justior erit eorum distributio juxta diversas affectiones, vel diversas percipiendi facultates, quæ plerisque mortalibus contigerunt, quarum quinque habentur classes. 1. Quæ per sensus externos introeunt. 2. Quæ sensus internos vel imaginationem percellunt. 3. Quæ honorem sequuntur. 4. Quæ benevolentiam. 5. Quæ sui approbationem.

motum

minor est perspicacia ²⁷. Inde mirum non est unum ad id ferri, abs quo alter maxime abhorret. Cap. I.

XII. SED nec semper voluntas hominis circa quamlibet actionem velut in æquilibrio posita deprenditur, sic ut inclinatio in hanc aut illam partem unice ab impulsu ejusdem intrinseco post mature perpenſa omnia proveniat : sed frequentissime per extrinseca velut momenta versûs unam magis quam alteram partem homo propellitur. ²⁸ Ut enim prætereamus communem illam mortalium in prava proclivitatem, cujus originem atque indolem alterius fori est excutere ²⁹ ; primo voluntati singularem quandem vergentiam

Hæc quoque à peculiari ingenii dispositione.

c. 4. §. 5.
& Grot.
L. 2. c.
20. §. 18.

²⁷ Ut de bono *reali* jussè discernamus, nonnihil adjumenti adferre possunt regulæ quæ sequuntur. 1. Quantitas boni æstimanda est ab intensitate voluptatis ductâ indurationem. 2. Nulla habenda est ratio de tempore præſenti vel futuro ; sive, distantia valorem boni non imminuit, si modo certus sit eventus. 3. Quod si eventus sit tantum probabilis, imminuitur valor boni proportionè imminutæ probabilitatis. 4. Præſens bonum negligendum, quod majus malum in futurum adferet. 5. Præſens malum negligendum, quod majus bonum in futurum adferet. 6. E duobus malis minus eligendum.

²⁸ Perspectâ jam naturâ humanæ libertatis, mox sequuntur causæ quæ eam vel impedire vel plane tollere solent. Sunt autem maximè peculiaris ingenii dispositio, temperamentum corporis, consuetudo, affectus, furor, ebrietas ; quibus attribuendum est homines nubem pro Junone amplecti, mala pro bonis eligere.

²⁹ Intelligit pravorum hominum affectus à primorum parentum lapsu derivatos, de quibus Theologorum est disſerere.

Cap. I. conciliat *peculiaris ingenii dispositio*, quæ ad certum genus actionis aliqui valde proclives redduntur; ~~que~~ non in singulis tantum hominibus, sed & integris in nationibusprehenduntur. Eam autem producere videtur cœli nos ambientis ³⁰, solique genius, humorum in corporibus temperatura ex ipso semine, ætate, victu, valetudine, studiorum ratione, similibusque causis proveniens; item conformatio organorum, quæ animus ad functiones suas obeundas utitur, & similia ³¹. Ubi notandum, præterquam quod homo adhibita cura temperamentum suum non parum retundere & alterare possit; quantacunque etiam vis eidem tribuatur, non tamen eousque illa valere judicanda est, ut hominem necessario in violationem legis naturalis rapiat, quousque hæc in foro humano exercetur; ubi pravæ cupidines, intra actum *interiorem* ³² subsistentes, non attenduntur. Adeoque si vel maxime natura recurat, furca licet expulsa ³³, id tamen prohibere potest,

³⁰ *Emollit gentes clementia cœli.* LUCAN. L. VIII. v. 366.

³¹ Nullus est dubitandi locus, quin magna inest animis e corporis temperamento vis, quam sententiam videlis propugnatam à GALENO in singulari libro, quod *mares temperamentum corporis sequantur*.

³² Omnino legendum est *interiorem*, etsi omnes quas vidi editiones, præter unam quæ LEHMANNI operâ prodiit *exteriorem* exhibent.

³³ HOR. I Epist. 10. 24.

*Naturam expellas furca, tamen usque recurret,
Et mala perumpet furtim fastidia vitæ.*

ne exteriores actiones vitiosas producat. Et Cap. I. quæ in superanda ejusmodi inclinatione occurrit difficultas, illam splendor laudis pensat, quæ heic victorem manet. Quod si autem ejusmodi stimuli animum concutiant, quos nulla ratio, quo minus erumpant, reprimere potest; via tamen est, ut citra peccatum ³⁴ velut depleri queant.

XIII. VALDE quoque in certas actiones voluntatem inclinât frequens ejusdem generis actionum repetitio, ex qua enata proclivitas *Consuetudo* vocatur ³⁵. Per hanc quippe efficitur *A consuetudine ex frequenti actione.* c. 4. §. 2.

³⁴ Hoc non semper fieri posse arbitrantur BARBEYRAC & TREVERUS, quorum hic non deplendas sed resinguendas esse passiones monet. CICERONI de hac re auscultemus. Tusc. Disp. iv. 37. *Qui natura dicuntur iracundi, aut misericordes, aut invidi, aut tale quid; eis sunt constituti quasi mala valetudine animi, sanabiles tamen, ut SOCRATIS dicitur.* Item HOR. I Epist. 137.

*Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator;
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo cultus æ patientem præbeat aurem.*

³⁵ Oritur consuetudo ex repetito actu; & quam vocat CICERO alteram naturam (de Fin. v. 25.) forsân natura ipsa in plerisque rebus rectius dicetur. Sic ARNOB. L. II. *Consuetudo in ipsam naturam vertitur.* Et JUVEN. Sat. xiii. 29.

— *Ad mores natura recurrit*

Damnatos, fixa & mutari nescia.

Neque mirum hoc cuivis videri potest, qui cum LOCKIO nostro vim habitus & usus ab idearum associatione derivat. Idæ, scil. quæ in societatem solent venire, paulo post temporis separari nolunt: unde

K 2

media

Cap. I. ficitur, ut libenter & expedite actio aliqua suscipiatur, sic ut objecto præsente in id velut trahi animus videatur, aut idem absens vehementissime desideret. De qua id observandum: uti nulla videtur esse adfuetudo, quin eam adhibita diligentia iterum exuere possit homo; ita nulla quoque animum eoque detorquere valet, ut non exterioribus saltem actibus, in quos illa rapitur, heic & nunc cohibendis par homo sit. Et quia penes hominem fuit ejusmodi adfuetudinem contrahere, inde utut hæc actiones faciliat, tamen neque inde bonarum actionum pretio aliquid decedit, neque pravarum malitia redditur levior. Quin uti bona adfuetudo hominis laudem, ita prava ejusdem turpitudinem intendit.

*Ab animi
motibus seu
affectibus.*

XIV. PLURIMUM quoque interest, an placida tranquillitas animo consistet; an vero idem peculiaribus motibus, quos *Affectus* vocant, concutitur³⁶. Circa quos illud tenendum:

media pro finibus sæpe amplectuntur homines, & voluptates doloresque sibi creant & conficiunt. LOCKE de Int. Hum. L. II. c. xxxiii. Prælim. Diff. ad KING de Orig. Mal. Neque hoc prorsus ignotum fuisse Romano Philosopho visum est, hoc modo de amicitia differenti: "Primos congressus copulationesque, & consuetudinum instituendarum voluntates fieri propter voluptatem: cum autem usus progrediens familiaritatem effecerit, tum amorem efflorescere tantum, ut, etiam si nulla sit utilitas ex amicitia, tamen ipsi amici propter seipso amantur." CIC. de Fin. I. 20.

³⁶ Animi *affectus* (quos Cicero *perturbationes* appellat nos plerumque *passiones*) à sensibus nostris originem

dum: quantumcunque vehementes isti sint, Cap. I.
tamen debito rationis usu hominem iisdem
superiorem esse posse, ipforumque impetum c. 4. §. 7.
saltem intra ultimum actum sistere. Cum au-
tem affectuum alii excitentur specie boni, alii
specie mali, & stimulent, vel ad acquirendum
aliquod gratum, vel declinandum molestum;
naturæ humanæ congruens est, ut hos, quam
illos, plus favoris aut veniæ mortales inter
comitetur, eoque magis, quo infestius & in-
tolerabilius fuerit malum, quod eos excita-
vit. Longe quippe tolerabilius habetur ca-
rere bono, ³⁷ ad naturæ conservationem non
adeo

nem trahunt. Objecta quæ dolorem excitant *ingrata*
vocamus, quæ voluptatem afferunt *grata*. Hæc ani-
mam adblandiuntur, alliciunt, attrahunt, unde con-
suetudinis vi nascitur *amor*; illa aversionem excitant
& repellunt, unde oritur *odium*. Sed ex amore & odio
cæteri omnes nascuntur affectus: eorumque causæ *volup-
tas* & *dolor*, i. e. sensationes gratæ & ingratae sunt duo
quasi cardines, in quibus omnes vertuntur. Ex *voluptate*
ortum suum ducunt amor, gaudium, spes, &c. ex *doloris*
odium, tristitia, terror, invidia, ira, cæteri; ejusmodi
affectus tetri, qui animam contaminant & corrumpunt.
“Vacandum est (inquit CICERO) omni animi perturba-
“tione tum cupiditate & metu, tum etiam ægritudine
“& voluptate animi, & iracundiâ, ut tranquillitas
“adfit & securitas, quæ adfert tum constantiam tum
“etiam dignitatem.” *Offic.* I. 20. Et paulo post:
“quæ cum aliqua perturbatione fiunt, ea nec constan-
“ter fieri possunt, nec ab iis qui adsunt approbari.”
I. 38.

³⁷ Eodem modo ARISTOTELES. *Ethic. ad Nicom.*
L. III. c. xii. Ἡ μὲν λυπή ἐξίσησι καὶ φθείρει τὴν τῷ
ἔχοντι φύσιν· ἢ ὅτι ἡδονὴ ἐδὲν τοιούτων ποιεῖ μᾶλλον
ᾧ ἐκείσιν, διὸ καὶ ἐπονείδιστότερον. *Dolor quidem na-*

Cap. I. adeo necessario. quam excipere malum, ad naturæ destructionem tendens.

*A morbis
& ebrietate,
inclinetur.*

XV. DENIQUE uti dantur certi *Morbi*, qui usum rationis in perpetuum, aut ad tempus plane tollunt: ita multas apud nationes frequens est, homines sibi ultro accessere morbi quoddam genus brevi transiens, usum rationis non parum perturbans. ³⁸ Quo inveniuntur *Ebrietatem*, ex certis potulentorum generibus, ac quibusdam fumis provenientem; quæ violento motu sanguinem ac spiritus impellit & turbat, ac ad libidinem imprimis, iram, temeritatem & enormem lætitiā homines proclives reddit; sic ut multi velut extra se per ebrietatem rapti videantur, & diversum plane genium induisse, quam quo sobrii conspiciantur ³⁹. Hæc tamen uti non semper omnem

turam ejus, qui angitur, de statu suo deturbat & interimit: voluptas autem nihil tale facit; est igitur magis voluntaria adeoque flagitiosior. BÆLIUS prorsus contrarium asserit, & acriores esse voluptatis quam doloris stimulos probare aggreditur. *De Comet.* §. 167. Quam opinionem refellit cl. BARBEYR. *sur le Droit de la N. & G.* L. I. c. vi. §. 14. not. 4. Conf. GROTIUS. *de Jure B. & P.* L. II. c. xx. § 31.

³⁸ Meridionales nationes plerumque detestantur hoc vitium, libidini majorem in modum studentes; & summā ignominiam afficitur *Hispanus*, quando ebrii titulo insignitur. Septentrionales & contrario *Bacche* ut plurimum litant: licet & Boream malus auferat amor, & in imperio *veneris* non detar zona frigida. TREVERUS.

³⁹ Tritum est illud, *Ebrietas non excusat delictum.* Sed ut res plenius intelligatur, audiamus de hac re TITIUM in loc. *Ebrietas vel est modica, hæc actionem*

nem usum rationis sequestrat; ita quatenus Cap. I.
 ultro arcessita est, odium potius quam favorem
 actionibus per eandem susceptis conciliare
 apta est.

XVI. PORRO actiones humanæ, uti *Volun-* Actio vo-
tariæ solent vocari, quatenus a voluntate pro- luntaria,
 ficiscuntur & diriguntur; ita si quæ reluct- invita,
 ante voluntate scienter suscipiuntur, *Invitæ* ad- mixta.
 pellantur, pressius sumto hocce vocabulo. Nam
 latius id acceptum etiam illas comprehendit,
 quæ per *Ignorantiam* patrantur. Invitum au- c. 4. §. 9.
 tem nobis hoc loco idem notat, quod *Co-* 10.
actum; quando nempe quis ab extrinseco
 principio validiore adigitur membra sua ad-
 plicare, ita ut averfationem & diffensum suum
 signis ac præcipue renitentia corporis signifi-
 cet. Minus autem proprie *Invita* & illa di-
 cuntur, quando incumbente graviore neces-
 sitate aliquid tanquam minus malum eligitur,
 & suscipitur, abs quo alias homo extra neces-
 sitatem constitutus vehementer abhorrebat.
 Quales actiones vulgo *Mixtas* vocant. Hæ
 cum spontaneis illud habent commune, quod
 voluntas pro præsentis statu eas utique eligat

nem voluntariam relinquit; vel *summa*, quæ omnem usum
 rationis sequestrat. Hæc si fuerit quoad originem *invol-*
untaria, (puta si quis vim & efficaciam vini ignoret) actio-
 nem invitam producit, adeoque agentem excusat: si vero
voluntaria, tum actus *indifferentes* (ut contractus) adhuc
 imputari non posse videntur; quia hi liquidam cognitio-
 nem requirunt, nec iis animandis culpa præcedens sufficit:
 sed actus *illiciti* seu delicta imputabuntur. Quod si quis
 directe ob eorum executionem ebrietatem contraxerit,
 tum gravior imputatio obtinet.

K 4

tanquam

Cap. 1. tanquam minus malum. Cum invitis autem aliquatenus quoad effectum conveniunt, quod vel plane non, vel non ita graviter, uti spontaneæ, soleant agenti imputari ⁴¹.

*Quæ actio
homini im-
putari
queat.
c. 5. § 2, 3.*

XVII. CÆTERUM actionum humanarum, quæ ab intellectu & voluntate proficiscuntur & diriguntur, hæc est præcipua affectio, quod illæ homini possint imputari, seu quod homo pro earum auctore recte possit haberi, ac ad reddendam de iisdem rationem adstringi; quodque in ipsum redundant effectus, qui ex istis proveniunt. Nulla enim propior ratio est, quare alicui actio quæpiam imputari possit, quam quia ab isto sciente & volente, mediate aut immediate, profecta est; seu quia penes ipsum fuit, ut fieret vel non fieret ⁴². Hinc
axio-

⁴¹ Actio mala, altero cogente, imputatur, quia nequit cogi voluntas, & quia malum patrari non debet, ut exinde eveniat bonum; actio bona non item, quia ex omni parte perfecta esse debet. Ideo Lucretia nequaquam excusari potest ob violatam à Tarquinio pudicitiam, etsi non nisi dedecoris terrore victa succubuit. Vid. Liv. Hist. L. I. c. lviii.

⁴² Ut actionum moralium natura rite intelligatur, earum essentia apte distribuitur in partes, *materialem* & *formalem*. *Materia* actionis est ipsa actio in *esse* suo vel physice considerata; *forma* vero, à qua moralis ejus natura derivatur. Noster in *Elem. Jurisprud. Univ.* moralis actionis essentiam in tribus consistere voluit; quorum unum est materiale, alterum fundamentale, tertium formale. “ 1. *Materiale* est motus aliquis physicus potentiae physicae, puta locomotivæ, appetitus sensitivi, &c. 2. *Fundamentale* est ratio proæretica, qua motus ille physicus, ut à decreto voluntatis productus intelligitur. 3. *Formale* consistit in imputatione,

axiomatis primarii loco in disciplinis morali-
bus ad forum humanum spectantibus habetur,
quod de illis actionibus ⁴³ rationem posci
queat homo, quæ ut fiant vel non fiant, pe-
nes ipsum est. Seu, quod eodem recidit;
quod quælibet actio, directionis humanæ ca-
pax, quam ~~pecca~~ aliquem est fieri vel non
fieri, ipsi queat imputari. Sic & contra ne-
mo pro auctore ejus actionis haberi potest,
quæ penes ipsum neque in se neque in sua
causa fuit ⁴⁴.

XVIII. Ex hisce præmissis aliquot particu-
lares formabimus propositiones, unde constet,
quod cuique imputari, seu cujus actionis even-
tusque auctor quisque possit haberi. Primo,
Actiones ab alio patratæ, ut & operationes
quarumvis aliarum rerum, nec non quivis e-
ventus, non possunt alteri imputari, nisi qua-
tenus ille potest & tenetur istas moderari. Ni-
hil quippe est frequentius inter homines,

Actio alte-
rius alteri
an impute-
tur.

c. 5. § 5.

“tatione, seu potius in imputativitate, qua effectus
“actionis voluntariæ agenti potest imputari, sive ipsum
“agens effectum physice produxerit, sive per alios eum
“produci fecerit. A qua quidem actionis formalitate
“ipsum etiam agens moralitatis denominationem par-
“ticipat, & causa moralis appellatur.” L. I. Def. i.
p. 2, 3.

⁴³ Hic addit WEBERUS Præpositionem ‘ad’, sed
otiosa est & tuto omitti potest. Sic OVID. Met. I.
137.

Nec tantum segetes alimenta q; debita dives

Poscebatur humus ———

⁴⁷ Eodem modo CICERO. Culpam autem nullam esse
cum id, quod ab homine non potuerit præstari, evenerit.
Tusc. Disp. L. III. c. 16.

quam

Cap. I. quam ut uni commissum sit alterius actiones dirigere. Heic igitur si actio aliqua ab altero sit patrata, circa quam iste omisit quod penes se erat; actio illa imputabitur non solum ei, qui immediate ipsam patravit, sed etiam isti, qui ex debita & possibili directione aliquid omisit ⁴⁵. Habet tamen ea res fere suum modum finemque, sic ut illud *possibile* cum aliquo velut temperamento & moraliter sit intelligendum. Cum per quamcunque subjectionem unius sub altero, subjecti tamen libertas non extinguatur, quin alterius directioni reniti, & in diversa tendere possit; nec vitæ humanæ indoles ferat, ut quis uni perpetuo velut affixus, omnes istius motus observare queat. Igitur si quis omnia fecit, quæ direc-

⁴⁵ Ut in exemplo magistratûs, vel parentis, vel tutoris nimia lenitate peccantis; ita ut eorum, qui auctoritati subjiuntur, corrumpantur & in nequitiam dilabantur mores. Traducitur privatorum culpa ad personam publicam, cui vel alienos mores formandi vel intellectum erudiendi cura mandatur; quoniam vel id, quod fieri non debuit, commisit, vel, quod debuit (ut sæpius fit) omisit. Et hinc liberorum facinora ad parentes, subditorum ad principes referuntur, tanquam eorum auctores; si modo iis prævenire potuerint, neq; tamen præveniebant. *Qui non vetat peccare, cum possit, jubet.* SENECA. Neque solum publicis personis transferri possunt aliorum actiones, verum etiam aliquo modo privatis; nimirum si vel hortatu, vel scriptis, vel pravo exemplo aliis peccandi occasionem & causam præbeant. Sed de hac materia legas omnino JOHANNIS BURTON Concionem Lat. cui titulus HELI, multo cum ingenio pariter & animo utilitatis publicæ studiosissimo conscriptam.

tionis

tionis sibi injectæ natura ferebat, ubi nihilominus quid ab altero patratum fuit, patranti soli imputabitur. Sic postquam in animalia homines dominium exercent; quæ per illa in alterius detrimentum facta sunt, domino imputabuntur, siquidem is ex debita custodia & circumspeditione aliquid neglexit ⁴⁶. Sic & quævis mala, quæ alteri obtingunt, imputari isti possunt, qui eorum causam & occasionem, cum posset & deberet, non subtrahit. ⁴⁷ Sic cum multarum rerum naturalium

⁴⁶ Vid. infra, cap. 6. § 12.

⁴⁷ Tres sunt conditiones quæ necessario postulantur ad justam criminis imputationem. 1. *Ut nexus sit aliquis (vel essentialis vel accidentalis) actionis sive omissionis cum re ipsi cujus est occasio.* 2. *Ut hic nexus cognoscatur & verisimilitudo detur effectum præveniri posse.* 3. *Ut agentis aliquatenus obligatio incumbat ne id agat, quod effectui occasionem præbuit.* Si quando omnes hæ conditiones absint, culpa nequit imputari. E. Gr. Omnes in eo conveniunt conditiones, qui foveâ effossâ in viâ publicâ eam asseribus operire vel palis cingere negligit, eo fine, ut nec puerulo luce, nec cuivis noctu in eam incidere contigerit, quod ut accidere possit, facile quispiam prævidebit. Prima deficit conditio in sententiâ, quam tulisse *Cneum Pisonem* refert *SENECA De ira* I. 16. Præterea in hac re revocanda est in memoriam Fabula Lupi & Agni ad eundem rivum bibentium. Secunda in eo desiderabitur conditio, qui vitam præ dolore in laqueo concludit, quod virginis quam deperiret repulsam accipit, vel de pecunia decidit quam commodare vellet. Tertia verò deficit, cum conscii non simus malum aliquod huic vel illi suboriri posse, vel si ejus conscii fuimus, id ne quidem de jure nostro cedendo impedire potuimus. Si Pater familias foveam in areâ suâ effodiat, noctuq; forte interveniat

Cap. I. lium operationes promovere aut suspendere fit penes homines; quod ab hisce commodi vel damni datum sit, istis imputabitur, quanti eorundem opera vel neglectus ad id momenti attulit ⁴⁸. Aliquando etiam præter ordinem imputantur alicui eventus tales, qui alias supra humanam directionem sunt, quatenus intuitu certi hominis istos divinum

terveniat aliquis, cui nihil isthuc fuit negotii, & in eam incidat, pro infortunio habendum est. Caupo à vino vendendo abstinere non requiritur propterea quod sciat plures emptores eà inebriatos iri, turbasq; forte excitaturos. Vel enim nescit, quinam sint qui nimium meri sibi indulerint, vel si sciat, nulli tamen usui inservire potest si emptores rejiciat, quoniam plures in vico tabernæ occurrunt. Quod si ebriosi, vel quos ebriosos esse suspicatur, noctu & horâ minimùm tempestivâ vinum postulant, criminis expers haud erit, qui iis suppeditat; sicut nec Faber armorum, qui cuiuspiam gladium vendit, quem ad alium occidendum adhibiturum esse probe cognoscit. Hæc est consequentia tum clara tum proxima, cui occurrendum est, quantum potuit. BARBEYRAC.

⁴⁸ Sic qui incendium extinguere, vel furto obitare negligit, damnum refarcire tenetur. *Qui non defendit nec obstitit, si potest, injuriæ, tam est in vitio, quam si parentes, aut amicos, aut patriam deserat*; ut nos monet CICERO, *De Offic.* L. I. c. vii. Huic innititur lex, quæ in Anglia hodie valet, ut iter facientibus interdiu, si à latronibus in viâ publicâ spolientur, ab incolis refarcitur damnum. Eandem legem valere in *Heracleâ* tradit ARISTOTELES, *Auscult. Mirab.* & in *Ægypto*, DIODOR. SIC. L. I. c. lxxvii. Ejusmodi quoque legem in Gallia latam esse A. D. 1713. memorat TREVERUS; ut eo vigilantiores redderentur pagorum incolæ ad latrocinia impedienda.

Numen

Numen peculiariter procuravit ⁴⁹. Extra hosce Cap. I.
 & similes casus sufficit, si de propriis actionibus rationem quis possit reddere.

XIX. Secundo, *Quæcunque in quolibet homine sunt vel non sunt, quæ penes ipsum non fuit ut adessent vel non adessent; non possunt ipsi imputari, nisi quatenus per industriam naturalem defectum non supplevit, aut nativas vires non adjuvit.* Sic cum perspicaciam ingenii, viresque corporis nemo sibi præstare possit; nemini quoque eo nomine imputari quid poterit, nisi quantum culturam adhibuit, aut adhibere neglexit. Sic non rustico, sed urbabano atque aulico, horridi mores vitio vertuntur. Unde & valde absurdæ sunt judicandæ exprobrationes ejusmodi qualitatum quarum causa penes nos non fuit; v. g. brevis staturæ, formæ parum felicitis, & similium.

XX. Tertio, *Quæ per ignorantiam invincibilem patrantur, imputari non possunt.* Quia neque dirigere actionem possumus, ubi intellectus lumen non prælucet: Et præsupponitur, tale lumen sibi hominem non potuisse comparere, neque quo minus posset, in culpa fuisse. Quin & in vita communi *τὸ ποτὶς μο-*

An, cujus causa penes aliquem non est?

c. 5. § 7.

An, quæ ex invincibili ignorantia patitur?

c. 5. § 10.

⁴⁹ Sicut, cum publicæ calamitates propter peccata principis vel populi civitati infliguntur. Ad hunc locum monet BARBEYRACCIUS, ad eventus extraordinarios nobis non esse temerè recurrendum, nisi à revelatione patet eos esse extraordinarios. Idem quoque hic loca S. Literarum indicat, in quibus exempla hujusmodi occurrunt; viz. Gen. XVIII. 32. XIX, 21. 2 Sam XXIV. 13, 17. 1 Reg. XVII. 1. XVIII. 42. Jacob. V. 17, 18.

Cap. I. raliter accipitur pro illa facultate, solertia & circumsp̄ctione, quæ vulgo sufficere judicatur, & quæ probabilibus rationibus subnixa fuit.

An, quæ ex ignorantia legis & officii? XXI. Quarto, *Ignorantia, ut & error, circa leges & officium cuique injunctum, ab imputatione non liberat.* Nam qui leges & officium alicui injungit, efficere solet & debet, ut in notitiam subiecti illæ perveniant. Et ad subiecti captum leges ac regulæ officii attemperari solent & debent; circa quas cognoscendas & retinendas quemlibet sollicitum esse oportet. Unde qui est causa ignorantie, respondere etiam tenebitur de iis actionibus, quæ ex illa ignorantia promanant.

An, cujus exequendæ defuit occasio? XXII. Quinto, *Cui occasio agendi citra suam culpam deest, illi non imputatur, quod non egerit.* Videtur autem occasio quatuor hæcce complecti; ut objectum actionis sit in promptu ⁵⁰, ut adsit commodus locus, ubi non possimus ab aliis impediri, aut malo aliquo multari ⁵¹, ut adsit opportunum tempus, quo non sint obeunda negotia magis necessaria, quodque item aliis, qui ad actionem concurrunt, sit opportunum ⁵²; ut denique na-

⁵⁰ Quasi dixerit materiam agendi adesse oportere, finemque in quem agendum est. Huc enim omnia, quæ adducit auctor, referuntur Exempla. BARBEYRAE.

⁵¹ Addere oportuit restrictionis causâ; *saltem si alias se periculo objicere non devinciatur.* Sic militem pro deridiculo haberemus, qui ad stationem se referre jussus præ timore mandato non pareret. BARBEYR.

⁵² Sic magistratus concilio, cujus pars est, adesse nequit, si eum ad se accersat Princeps. BARBEYRAE. turales

turales vires suppetant ³³. Citra isthæc enim cum actio fieri nequeat, etiam absurdum fuerit, si alicui imputetur, ad quod agendum occasio defuit. Sic medicus segnitæ non potest argui, si nemo ægrotet. Sic liberalis esse non conceditur, qui ipse indiget. Sic talentum suum defodisse argui nequit, cui rite ambienti statio denegata fuit. Et cui multum datum fuit, ab eo multum repetetur ³⁴. Sic non possumus simul forbere & flare ³⁵.

Cap. I.

XXIII. Sexto, *Non potest quoque alicui imputari, quod non præstiterit ea, quæ vires ipsius excedunt, neque per eas probiberi aut effici possunt.* Inde vulgo impossibilium nulla esse obligatio dicitur. Addendum tamen, modo quis sua culpa vires præstandi non detriverit, aut perdiderit. Hic enim eodem

An, quæ vires agentis excedit?

c. 5. §. 8.

³³ Si cohortes, verbi gratiâ, quibus vel ad prælium committendum vel ad obsidionem suscipiendam opus est Duci, ei se adjungere non sint paratæ; hîc non adest agendi materia, ideoque ad primam referri debet conditionem. Ut modo brevissimo maximeque concinno quatuor hæ conditiones proponantur, dicendum est, me iudice, hominem omissionis rationi reddendæ obnoxium esse, 1. Cùm modi adsint necessarii, qui ad agendum requiruntur. 2. Cùm istis uti possumus, nec officium magis necessarium violantes, nec occasionem magno alicui malo nosmetipsos objiciendi præbentes. Sic regulæ hujus paragraphi & sequentis ad unam reducuntur. BARBEYRAC.

³⁴ Ex LUC. xii. 48.

³⁵ Ex PLAUTI *Mosel.* Act. iii. c. 2. v. 405.

Simul flare forbereque band facile

Est: ego hic esse & illic simul non potui.

modo

Cap. I.

*An, quæ
quis co-
acte pati-
tur aut
agit?*

c. 5. § 9.

modo tractari potest, atque si vires adhuc obtineret ⁵⁶: cum alias facilis esset via quamvis obligationem paulo laboriosiore eludendi, ultro corruptis præstandi viribus ⁵⁷.

XXIV. Septimo, *Imputari quoque non possunt, quæ quis coacte patitur, aut agit.* Talia enim amoliri aut defugere supra ipsius vires positum intelligitur. Cogi autem dicimur duplici modo: uno, quando alius valentior per violentiam nostra membra ad aliquid agendum aut patiendum adplicat: altero, si potentior grave aliquod malum cominus intendent, (idque statim repræsentandi facultatem habeat) nisi ultro nos ad aliquid faciendum moveamus, aut a faciendo abstineamus. Tunc enim, nisi expresse obligemur id quod alteri est inferendum, nostro malo redimere;

⁵⁶ Non vult auctor legistatorem id exigere posse, quod plane impossibile est, dum maneat impossibilitas; eos vero, qui se impotentes reddiderunt, æquè puniri posse, ac qui, cum sint agendo, recusent. Exemplum adferre licet eorum, qui inter veteres Romanos vel sibi vel filiis pollices absciderunt, ut bellis ob-eundis impares essent. Fieri etiam potest nos rationem rei impossibilis reddendo obnoxias esse, licet per nos non steterit ejus impossibilitas; scilicet cum negotio al-licui nos immisceamus, quod sciamus, vel scire facile potuimus vires nostras exsuperare. Sic si equitandi disciplinæ rudis alacriter equum ferocem, quem cohibere nequit, conscendat, & damnum alteri inferat, id proculdubio resarcire tenetur. Sic etiam cum mulione agitur, qui mulos alendo quæstum facit, quamvis eos regere nesciat; quo modo hunc casum dijudicavit Jus Romanum. L. 8. §. 1. *Dig. ad Leg. Aquil.* BARBEY.

⁵⁷ Hic addit WEBERUS; *nisi quis infirmitatis sue conscius se negotio temerè immiscuerit.*

is qui eam nobis necessitatem adfert, pro auctore facinoris habebitur; nobis autem non magis factum istud imputari poterit, quam gladio aut securi cædes ⁵⁸. Cap. 1.

XXV. Octavo, *Eorum, qui rationis usu destituuntur, actiones non imputantur.* Quia ^{An, quæ rationis usu destituuntur?} quid agatur, liquido dignoscere, & ad normam comparare nequeunt. Et huc spectant actiones infantum, antequam usus rationis paulo distinctius sese incipit exserere. Quod enim isti propter quasdam actiones increpantur aut verberantur, id non ideo fit, quasi in foro humano poenam proprie dictam meriti sint; sed per modum nudæ emendationis, & disciplinæ, ne per talia molestiam aliis facessant, aut ne pravam adfuetudinem contrahant. Sic & furiosorum, mente motorum, & delictorum actiones pro humanis non habentur, quibus equidem citra suam culpam iste morbus provenit. c. v. § 10.

XXVI.

⁵⁸ Auctor, ut mihi videtur, hujusce coactionis effectum ulterius quam par est extendit. Non est diffidendum eam in foro humano culpam minuere; sed in foro divino non penitus excusat. Exemplum gladii vel securis nihil hic ponderis secum fert; etenim qui non alio adigitur modo quam magnum aliquod malum interminando, sine vi aliquâ physicâ & irresistibili, ille profecto sciens volens agit, & actioni quam patrat quodammodo assentitur. Præterea, humanas vires non prorsus exsuperat, ut mortem subire statuamus quam evitare possimus; id quod ipse agnoscit auctor in majore opere. L. 3. c. 7. §. 5. Fuerunt, qui in rebus levioribus hanc fortitudinem demonstrarunt. Possem equidem

L

Cap. I. XXVI. Nono, denique imputari non possunt, quæ quis in somnis agere sibi videtur; nisi quatenus talibus interdum cogitandis cum delectatione immoratus, eorum imagines animo impressit⁵⁹; etsi & hæc rarissime in foro humano attendantur. Alias enim phantasia in somno est veluti cymba sine rectore fluitans, sic ut penes hominem non sit præstare, qualia visa isthæc effingat.

*Actio a-
genti prin-
cipali &
instrumen-
tali qui
imputetur?*

XXVII. CIRCA imputationem autem actionum alterius, paulo distinctius observandum,

equidem ostendere principia auctoris neque fundamento satis firmo niti neque sibi constare: Hoc autem non hujus est loci. Unicum solummodo proferre possum exemplum, quo superiori prava jubenti obtemperare licet, ut malum minitatum evitemus: Nimirum cum is, ad quem illicita actio spectat, nosmet ipsius gratiâ infortunia subire nolit, quibus mastrabimur si nos immorigeros præstemus: Et in hoc quidem exemplo advertendum est in animo rem ejusmodi esse oportere, ut malo quo mastrandus est, assentiri liceat, vel jus quod violatur, istud esse, de quo cedere fas sit. Siquis enim mihi ipsum interimendi licentiam concedat, nequeo tamen licitò me alterius furoris talem ministrum præbere, ut minis ejus perterritus innocentis vitam adimere adducar. BARBERYAC.

⁵⁹ Ut in exemplo *Byblidis* apud OVID. *Met.* ix. 467.

*Spes tamen obscenas animo dimittere non est
Ausâ suo vigilans. Placida resoluta quiete
Sæpe videt, quod amat —
Somnus abit; filet illa diu; repetitq; quietis
Ipsa suæ speciem; dubiaq; ita mente profatur:
Me miseram! Tacitæ quid vult sibi vultis imago?
Quam nolim rata sit! —*

quod

quod aliquando quidem contingat, ut actio ei, qui immediate eam patravit, plane non imputetur, sed alteri, qui hoc tantum velut instrumento usus est ⁶⁰. Sed frequentius est, ut & ei, qui actionem patravit, & alteri, qui ad eandem agendo quid vel omittendo concurrat, illa simul imputetur. Id quod fit triplici potissimum modo; vel ut alter principalis causa actionis, patrator minus principalis habeatur; vel ut uterque pari velut passu ambulet; vel ut alter minus principalis, patrator principalis causa sit ⁶¹. Ad primam classem pertinent, qui alterum auctoritate sua ad

Cap. I.

c. v. § 14.

⁶⁰ Plurimi sunt modi, quibus aliquid conferre possumus ad alienas actiones. Hos sic recenset GROTIUS: "Qui factum vitiosum jubent, qui consensum requisitum adhibent, qui adjuvant, qui receptum præstant, aliove modo in ipso crimine participant, qui consilium dant, laudant, assentantur, qui cum ex jure propriè dicto teneantur vetare, non vetant, aut cum teneantur ex simili jure opem ferre injuriam patienti, non ferunt, qui non dissuadent, cum dissuadere debent, qui factum reticent quod notum facere ex jure aliquo tenebantur; hi omnes puniti possunt si in ipsis talis sit malitia, quæ ad meritum pænæ sufficiat." *De Jure B. & P.* l. 2. c. 21. §. 1. Conf. eundem. c. 17. §. 6—9. Horum præcipuos memorizæ gratia duobus versiculis sic complectitur THOMAS AQUIN. 2da 2da quæst. 62. Art 7.

*Jussio, consilium, consensus, palpe, recursus,
Participans, mutus, non obstant, non manifestans.*

⁶¹ De concursu ad alienum crimen accuratius distinxit BARBEYRACCIUS, & harum trium causarum, (quas principalem, collateralem, & subalternam nominat)

Cap. 2. ad quid permoverunt; qui consensum requisitum adhibuerunt, citra quem alter agere non poterat; qui poterant & debebant prohibere, & non fecerunt. Ad secundam classem pertinent, qui mandant, aut ad facinus patrandum conducunt; qui adjuvant; qui receptum & defensionem præstant; qui cum opem ferre injuriam patienti possent & deberent, non fecerunt. Ad tertiam classem referuntur, qui consilium speciale dant⁶²; qui laudant & assentantur ante patratum facinus; qui exemplo suo ad peccandum accendunt, & similes.

definitiones aptè supplevit. 1. *Causa Principalis* ad alienam actionem eo modo concurrir, ut, istâ semotâ, admissa non fuisset. 2. *Collateralis*, quantum potuit, concurrir, sed non adeo efficaciter, quin, eâ semotâ, admissa fuisset. 3. *Subalterna* vel (ut vulgo dicitur) *Accessoria* aliquo modo sed minus efficaci factum promovet; ut hortatu, consilio, exemplo, vel non adhibendo, quæ potuit & debuit, remedia. Hisce regulis applicatis, quævis *causa* ad suam classem, nullo negotio refertur.

⁶² Nonnunquam qui consilium adhibet, *causa* est collateralis, vel etiam principalis; ut Judæi, qui de CHRISTO crucifigendo *Pilatum* hortabantur. Qui verò delictis jam commissis (ut notat OTTO ad h. l.) lætantur aut ea rati habent, nisi lucrum ex iis quærant, nil præter pravam voluntatem suam luere debent. Nimium ergo causæ suæ inservit CICERO. *Philip. ii. 12. Quid interest inter suasorem facti & probatorem? aut quid refert, utrum voluerim fieri, an gaudere factum?*

C A P. II.

DE NORMA ACTIONUM HUMANARUM; Seu, DE LEGE IN GENERE.

I. **Q**UIA actiones humanæ à voluntate dependent, voluntates autem singulorum non semper sibi similes, & diverforum in diversa fere tendere solent; igitur ad ordinem & decorem in genere humano constituendum necessarium fuit normam aliquam existere, ad quam istæ componerentur. Alias enim si in tanta voluntatis libertate, tantaque inclinationum & studiorum diversitate, quisque citra reflexionem ad certam normam ageret, quod ipsi in mentem veniret; non poterat non maxima confusio in genere humano existere ¹.

*Actiones
humanæ
norma in-
digent.
c. vi. § 1.*

¹ Homines ejusmodi naturam sortitos esse quæ ad legem componi possit, facile intelligitur ex dictis in Cap. superiore. Pari evidentia patebit eos ita comparatos esse, ut sine legibus & morum regulis ne vivere quidem possint, nedum felices esse; quod prolixius demonstravit noster ex variis argumentis; ex hominum dignitate, pravitate, ingeniorum varietate, imbecillitate ac naturali incultu. Conf. PUF. *de Jure Nat.* & Gent. L. II. c. i. BUDDI *Philos. Pract.* P. II. c. iii.

Cap. 2.

Lege scilicet, quæ describitur.

Obligatio, ex lege oriunda, quid?

II. NORMA ² illa vocatur LEX³, quæ est decretum, quo superior sibi subiectum obligat⁴ ut ad istius præscriptum actiones suas componat.

III. HÆC definitio ut eo melius intelligatur, evolvendum est, quid sit obligatio; unde

² Sunt qui normam actionum à lege distingui volunt, idq; ut opinor haud ineptè: ut illa sit regula morum, id, quod in se & omni seposito præcepto rectum & pravum est, indicans; hæc vero superioris decretum, ad id, quod rectum est, obligans vi præmiorum & poenarum. Vult noster nihil vel rectum vel pravum esse posse, quod ipsi legi antecedit, ideoq; *Grotianam* legis definitionem improbat, ut sit *regula actuum moralium obligans ad id quod RECTUM est*. Mihi videtur normam moralem dari posse, quæ recti & obliqui index est, neque tamen perpetuo obligat: unde legis aut juris nomine venire non queat, quippe lex obligationem necessario secum ferat. Idea legis minus generalis est, quam normæ; dari potest norma, quæ non est lex, sed non vice versâ. Conf. PUFEND. *de Jure Nat. & Gent.* L. I. c. vi. §. 4. GROTIUS *de Jure B. & P.* L. I. c. i. §. 9.

³ Varios hujusce vocis sensus accurate distinguit HOOKER. *Eccles. Polit.* L. I. c. 3, 16.

⁴ Auctores in diversas opiniones distrahuntur de natura legis, quatenus obligat vel permittit. BARBEYRACCIUS huic auctoris definitioni addit, quod *libertatem pro lubitu agendi vel non agendi permittat*. Vult nimirum cum TITIO Ideam legis *permittentis* complecti. Nostri partes in hac re tuetur TRÆVERUS, quoniam lex permittens ne quidem lex proprie dicenda est, & permissio non tam actio legis est quam non-actio. Et recte quidem, me iudice. Similiter GROTIUS contendit *Permissionem propriè non esse actionem legis sed actionis negationem, nisi quatenus alium ab eo tui permittitur obligat, ne impedimentum ponat*. Ubi supra.

ca

ea oritur; quis obligationem recipere; & Cap. 2.
 quis eandem alteri injungere queat. Vulgo
 igitur OBLIGATIO dicitur *vinculum juris, quo
 necessitate⁵ adstringimur alicujus rei præstandæ.*
 Scilicet injicitur per eam quasi frænum ali-
 quod nostræ libertati, ut, quanquam de fac-
 to voluntas in diversum tendere queat, intrin-
 seco tamen per eandem velut sensu imbutam
 se deprehendat, ut, ni præscriptæ normæ
 conformis sit actio edita, non recte se egisse
 cogatur agnoscere⁶. Adeoque si quid mali

⁵ Necessitas est vel *Physica*, vel *Moralis*: illa à vi
 externâ oritur, quæ libertatem agendi destruit; hæc
 verò à causa morali, quæ voluntatem (salvâ libertate)
 flectit & impellit. De hac sola necessitate versantur
 rei morales: & cum manifestò pateat bonum & ma-
 lum (i. e. spem voluptatis, & metum doloris) sola
 esse incitamenta, quæ voluntatem movere aut inclinare
 possunt; ideo fit hæc sola obligare posse, & "actionem
 "agenti rationali tum *necessariam* esse intelligi, cum
 "certum est eam contineri in causis necessario requi-
 "sitis ad felicitatem illam, quam naturaliter adeoq;
 "necessario expetit." CUMBERLAND. *de leg. Nat.*
 C. v. § 27. p. 240. Ed. 4to.

⁶ Attamen non existimandum est perfectam obliga-
 tionem exinde oriundam esse. Datur voluptas quædam,
 qua perfunditur mens sibi conscia recti; & e contra do-
 lor privæ conscientiæ perpetuus comes. Quid autem?
 Ideone voluptas & dolor conscientiæ comites realem
 actionum rectitudinem & pravitatem indicant? Vel
 hoc supposito, possuntne hæc sola ad hoc vel illo modo
 agendum movere & determinare contra validiora in-
 citamenta ad diversas prorsus actiones trahentia? Ni-
 hil minus. Itaque in obligatione perfectâ & propriè
 dictâ requirimus prospectum boni vel mali, quod exinde
 sit eventurum.

Cap. 2. eo nomine homini eveniat, non immerito id sibi accidere iudicet: cum normam, prout par erat, sequenti, istud evitasse licuerit.

*Homo sua
natura est
obligatio-
nis capax.*
c. vi. § 9.

IV. QUOD autem homo aptus sit ad recipiendam obligationem, duplex causa est; una quidem, quia is voluntatem habet, quæ sese in diversas partes flectere, adeoque & ad normam componere potest; altera, quia homo a potestate superioris non est immunis⁷. Nam ubi alicujus agentis vires per naturam ad uniformem agendi modum sunt alligatæ, ibi libera actio frustra expectatur: istique incassum præscribitur aliqua norma, qui eam neque intelligere, neque ad eandem sese componere potest. Si quis autem non agnoscat superiorem, eo ipso nemo existit, qui necessitatem eidem jure queat injicere⁸. Et si maxime is in agendo certam rationem observat, & a quibusdam actionibus constanter abstineat, tamen non ex obligatione aliqua, sed ex proprio beneplacito facere intelligitur⁹.

Sequitur

⁷ Hæc est ratio vera & proxima, altera verò non tam causa quàm conditio necessaria; sicut manifesto patet ex eo quod in Deum, licet infinita Intelligentia & libertate præditus sit, cadere non possit obligatio. BARBEYRAC.

⁸ Hinc vocibus abutuntur, qui abstractas rerum relationes in se & simpliciter consideratas hominibus vinculum juris imponere, & moralem obligationem inducere contendunt, seposito superioris mandato.

⁹ Hinc patet nec hominem individuum, nec statum civilem (qui propriè est una persona moralis) sese posse obligare. Conf. PUF. *de Jure Nat. & Gent.* L. I. c. vi. § 7.

Patet

Sequitur ergo, ut ille obligationis sit capax, qui & superiorem habet, & normam præscriptam potest cognoscere, & voluntatem habet in diversa flexilem; quæ tamen ubi norma per superiorem fuerit præscripta, sentiat se ab ipsa non recte discedere. Quali natura hominem præditum adparet.

V. *Introducitur obligatio* in animum hominis *proprio a superiore*, i. e. tali, cui non solum vires sunt malum aliquod repræsentandi contranitentibus; sed & cui *justæ sunt causæ*, quare postulare queat ex suo arbitrio voluntatis nostræ libertatem circumscribi. Talia enim ubi in aliquo fuerunt, postquam quid velit significavit, necessum est in animo hominis oriri metum reverentia temperatum: illum quidem ex potentia; hanc autem ex consideratione causarum, quæ etiam remoto metu allicere aliquem debebant ad istius voluntatem amplectendum. Qui enim nullam rationem allegare novit, quare mihi invito obligationem velit impingere, præter solas vires; is terrere quidem me potest, ut effugiendo majore malo ipsi tantisper parere fa-

*Obligatio
omnis in-
troducitur
à superi-
ore.*

c. vi. § 12.

Patet etiam Deum non posse obligari, vel legibus subijci, quippe ens supremum. Neque tamen ad arbitrium vel ex accidenti & sine qualibet norma actiones suas dirigere intelligitur, sed ad suarum perfectionum normam actiones componere. *Sua sibi lex est*, (ut ita dicam) & quod ens est natura perfectissimum, ideo quodcunque agit vel eligit, non potest non esse optimum. Itaq; nugæ agunt vel quiddam pejus, qui Deum, ens primum & summum, virtutis & obligationis capacem esse docent.

tius

Cap. 2. *tius ducam; sed eo metu remoto, nihil amplius obstat, quo minus meo potius, quam illius arbitrio agam*¹⁰. Contra qui rationes quidem habet, quare ego ipsi parere debeam; a viribus tamen malum aliquod mihi imponendi destituitur, ejus jussa impune à me possunt negligi, ni potentior aliquis hujus

¹⁰ E contra asserit HOBBIUS *jus Deo regnandi & puniendi eos, qui leges suas violant, esse à solâ potentia irresistibili*. De Cive. c. xv. § 5. Sed facile patet quam iniquum sit & male constitutum in potentia sola imperii fundamentum. 1. Aliud est cogere, aliud obligare. Potestati *cogenti* resistere licet, *obliganti* non item. 2. Utut irresistibilis sit imperantis potestas, nulla ratio ad obediendum movere potest, nisi conjungantur justitia, sapientia, & bonitas; quippe iis sepositis, vel præmia ob obedientiam, vel pœnas ob inobedientiam nullus erit expectandi locus. L. I. c. vi. § 10. Sunt &, qui jus imperandi ducunt ab excellentiori entis natura: sicut τὸ θεογονικὸν in hominum mentibus superiorem locum occupat, adeoque cæteris facultatibus imperare debet; eodem modo Deus in homines, homo in bruta jure imperii utitur. At vero nec potestas, nec sapientia, nec alia quævis perfectio per se considerata jus imperii in alterum tradit. Huc pertinent verba CICERONIS contra Epicureos allata; *Sin Dii neque possunt nos juvare neque volunt, nec omnino curant, nec quid agamus animadvertunt, nec est, quod ab his ad hominum vitam permanari possit, quid est, quod ullos Diis immortalibus cultus, honores, aut preces adhibeamus?* De Nat. Deor. ii. 25. Neque ex hoc fonte homines in bruta jus derivare possunt, sed ex speciali Creatoris designatione. Restat igitur, ut sola justii imperii fundamenta sint, 1. Absoluta dependentia subiecti ab imperante, quæ divini imperii est fundamentum. 2. Voluntaria subiectio, quæ humani. *Ibid.* § 11.

auctori-

auctoritatem proculcatam adfertum eat. Ra- Cap. 2.
tiones autem, quare quis recte postulare que-
at, ut ab altero sibi obtemperetur, sunt; si
ab isto in hunc insignia quædam bona sint
profecta; si constiterit, istum & bene huic
velle, & rectius, quam ipse valet, eidem
prospicere posse; simulque si actu iste hujus
directionem sibi vindicet; & denique si quis
ultra alteri sese subjecerit, & in ipsius direc-
tionem consenserit."

VI. CÆTERUM ut lex vim suam in animis *Requirat*
eorum, quibus fertur, exferere possit, requi- *notitiam*

"Istæ quidem rationes fortiolem & arctiolem red- *Legis & Legislatoris.*
dere possunt obligationem; sed alibi quærenda sunt
fundamenta, quibus jus necessitatem moralem impo- c. vi. § 13.
nendi innititur. Id vero ex eo deducitur, quod ho-
mines a Deo pendent, quippe qui in eo existant, vi-
vant, moveantur. Artifex jus habet suum opus, prout
vult, tractandi, licet formam solam huic tribuat. Po-
natur statuarium propria virtute statuas animare posse,
iisque; verum esse intelligentiæ auctorem; hoc ipsum
iusta esset causa, quare marmor vel aurum fabro, cu-
jus manibus formatum & intellectu donatum fuisset,
obtemperaret. Huic non aliena esset res Parentum,
si in liberis procreandis non cæca essent instrumenta
& causæ materiales; sed cum res ita se habeat, eorum
potestas ex alio fonte derivatur. Deus & materiæ
& formæ, ex quibus confluunt, nobis est auc-
tor; tum corpora tum animas nostras creavit iisque; fa-
cultates, quibus fruuntur, indidit. Eas igitur qui-
buslibet limitibus circumscribere licet, nec non & ab
hominibus postulare, ut iis ex præscripto suo utantur.
Porro nil prohibet, quin jus illud, quod cuivis in me
sit, cum altero communicare possit: Sic Deus aucto-
ritatem quandam cum hominibus participat, vel di-
rectè ut cum inter Judæos, durante Theocratia, Ma-
gistratus constituit, vel indirectè, id est, per consequens
ab eo, quod se velle testatur. BARBEYRAC.

ritur

Cap. 2. ritur *Cognitio* tum *Legislatoris*, tum *ipſus Legis*. Nemo enim obedientiam præſtare valebit, ſi neque cui parere debeat, neque ad quid teneatur noverit ¹². Et *Legiſlatoris* quidem *cognitio* eſt facillima. *Legum* quippe *naturalium* eundem eſſe auctorem, qui *Uni-verſi*, ex lumine rationis conſtat. Nec civis ignorare poteſt, quis in ipſum imperium ob- tineat. *Leges* porro *naturales* quomodo in- notefcant, paulo poſt exponetur ¹³. *Civiles* autem *leges* per *promulgationem* publice & perſpicue factam in ſubjectorum notitiam per- veniunt ¹⁴. In qua de duobus conſtare debet; tum quod *lex* eum habeat auctorem, penes quem ſummum in civitate eſt imperium; tum quæ ſit *legis* ſententia. Prius cognosci- tur, ſi vel ipſe *legem* ſua voce promulget, vel autographo conſignet; vel ſi id fiat per ipſius delegatos. Quorum auctoritas fruſtra in dubium vocatur, ſi conſtet, hoc cum mu- nere, quod in civitate gerunt, eſſe conjunc- tum, & ipſos regulariter ad idem adhiberi: Si iſtæ *leges* in uſum *judiciorum* deducantur; ſi nihil contineant, quod ſummo imperio de-

¹² Ille vero minimè excuſari poteſt, cui ſuppetat fa- cultas *legem* ejuſq; latorem cognoscendi. BARBEYRAC.

¹³ Vid. *infra*, c. iii. § 12.

¹⁴ Ad *promulgationem* requiritur; 1. Ut ſit ſolennis, partim ut fiat publica auctoritate; partim ut fiat cæremoniis publicis. 2. Ut ſit clara & diſtincta, vel ratione idiomatis & characteris, vel ratione modi *promulgationis*. 3. Ut ſit ſufficiens, & ad cunctorum notitiam pertingere poſſit. TREVER.

roget. Ut autem sententia legis recte percipiatur, promulgantibus incumbit, quanta fieri potest, perspicuitate uti. Si quid in legibus obscurum occurrat, ejus declaratio petenda abs legislatore, aut illis, qui ad jus secundum leges dicendum publice sunt constituti.

Cap. 2.

VII. *Cujuslibet legis perfectæ* ¹⁵, *duæ partes sunt*: una, per quam definitur quid sit faciendum, quidve omittendum: altera, per quam indicatur, quodnam malum sit propositum ei, qui præceptum intermittit, & interdictum facit ¹⁶. Nam uti propter pravitatem ingenii humani, in vetita tendere amanti, supervacuum est dicere, *hoc fac*, si non facientem nil mali sit mansurum; ita absurdum est dicere *pœnas dabis*, ni causa, quæ poenam mereatur, præcesserit. Sic igitur omnis vis legis consistit in significando eo, quid superior a nobis fieri velit, vel non velit, & quæ poena violatoribus legis sit constituta ¹⁷. Vis

Legis partes duæ, præceptum & comminatio.
c. vi. § 14.

¹⁵ Sunt enim leges quædam *imperfectæ*, nempe quæ aliquod simpliciter vetant, neque poenas violatoribus adiungunt; quas si stricte loquamur, rectius consilia quam leges vocabimus. Hujusmodi exemplum habemus in lege *Valeriana* apud Liv. x. 9. de quo sic testatur *Gruterus* ad loc. "Si quis adversus ea fecisset, nihil ultra quam improbe factum adjecit, id (qui tum pudor hominum erat) visum, credo, vinculum satis validum legis: nunc vix servo ita minetur quisquam."

¹⁶ Hæc vocatur pars legis *vindicativa*; illa *definitiva*.

¹⁷ Leges vel præmiis vel poenis sanciri possunt, quoniam vel spes boni vel fuga mali voluntatem flectere valet.

Cap. 2, autem obligandi, i. e. intrinsecam necessitatem adferendi, & vis cogendi, seu per poenas ad observationem legum adigendi, proprie est in legislatore, & cui¹⁸ legum custodia, atque executio est commissa.

*Materia
legis esse
debet possi-
bilis & u-
tilis.*

VIII. ILLUD quod per leges alicui injungitur, debet non solum intra vires esse illius, cui leges feruntur, sed & utilitatem aliquam afferre sive illi ipsi, sive aliis¹⁹. Nam uti sub comminatione poenæ aliquid exigere velle ab aliquo, quod est & semper fuit supra ipsius vires positum, absurdum & crudele fuerit, ita supervacuum est naturalem voluntatis libertatem constringere, si nulla in quenquam utilitas inde proveniat.²⁰

valet. Sed poenarum sanctio est de essentia legis, præmiorum non item; neque hæc inter legis characteres & obligationis indicia numerari solent. Ratio est, quia dolor magis acriter pungit, & voluntatem propensius movet, quam voluptas. Vid. nos *supra*, ad cap.

i. 14.

¹⁸ Pro cui legit WEBERUS in iis quibus.

¹⁹ Non necesse est, ut lex singulis profit, quod sæpe fieri non potest. LIV. xxxiv. 3. *Nulla lex satis commoda omnibus est: id modo quæritur, si majori parti & in summam prodest.* Alteram etiam legum conditionem addere oportet, scil. ut sint justæ, id est, ut nihil in se continent superiorem alicui legi contrarium; aliter non obligant.

²⁰ Si ex hoc loco objiciat aliquis contra Dei leges *positas*, responsum est, eas omnes quiddam in se continere subjectis utile. Deus nihil facit frustra. Quod si ratio legis nobis non pateat, attamen obtemperandum est, si modo de ejus auctoritate satis constet: quoniam non ratio legis, sed auctoritas legislatoris obedientiæ causa esse debet.

IX.

IX. QUANQUAM autem regulariter lex omnes legislatoris subditos complectatur, in quos materia legis quadat, & quos legislator ab initio exemptos non voluit; interdum tamen contingit, ut ab obligatione legis aliquis peculiariter solvatur. Id quod *dispensare* vocant²¹. Uti tamen dispensare ille tantum potest,

Cap. 2.

Dispensare quid? quis possit? qua cautela? c. vi. § 17.

²¹ Aliud est legem tollere; aliud vinculum ejus circa personam aut factum singulare (manente de cætero lege) adimere; hoc vero est *dispensare*. Quod si legislatori potestas competat leges abrogandi & penitus tollendi (quod apud omnes in confesso est) proculdubio & à fortiori earum vinculum pro tempore potest solvere. Quidnam vero de legibus divinis existimandum est? Hic distingui solet à BARBEYRACCIO aliisq; inter leges *naturales* & *positivas*, & affirmari has dispensationem admittere posse, illas vero non item. Quid autem? Nonne cum Deo aliisq; legislatoribus commune est, ut ab obligatione & pœna legis aliquem liberent, pro re nata? Proculdubio cæcus est qui non hoc non videt. Exinde autem fit quoddam in errorem de hac re lapsos fuisse quod legem moralem voluntati divinæ antecedentem & prorsus independentem supponunt, eamque à priori, i. e. ab æterna & immutabili rerum relatione derivent. Non hujus est loci hanc opinionem ad examen revocare, quod alibi ex instituto feci. Vid. *Traſſat. de Morali Obligatione*. Hoc solum statuere liceat, Deum, quatenus omnium creatorem & dominum, non posse non legis moralis, cui subjiuntur creature, conditorem haberi; quæ quidem lex infinitæ sapientiæ & bonitati congrua erit, utpote quæ auctorem habeat omnibus perfectionibus præditum. Si materiam ejus spectes, varia est & mutabilis pro datis circumstantiis: si vero finem, ideo immutabilis est quoniam Deus mutari nequit, ideo indispensabilis, quoniam ens perfectissimum nequit id velle, quod non est optimum. Parentem,

Cap. 2. test, cui legem ferendi & abrogandi potestas competit; ita cavendum, ne promiscua, & citra gravissimas causas facta dispensatione, auctoritas legum convellatur, & invidiæ atque indignationi inter subjectos ansa præbeatur ²².

X. A dispensatione tamen multum differt *Æquitas*, quæ est correctio ejus, in quo lex deficit ob universalitatem ²³; seu dextra legis interpretatio, qua ex naturali ratione ostendi-

tem, ut immolaret filium, jubere potest, quippe vitæ solus est auctor & dominus; ipsum vero actionis finem mutare, sive velle ut quispiam sit animo crudelis, perfectio ipsius naturæ prohibet. Porro, si materiam legis moralis cum positiva comparamus ea mente, ut quænam sit præferenda judicemus; procul omni dubio positiva morali *in genere* cedat, oportet; etsi non est diffitendum Regulam hanc generalem exceptionibus subjici posse. Si stricte loquamur, nulla Dei mandata (sunt positiva an naturalia) dispensationem ab hominibus admittere possunt: sed cum duo simul obligare videntur, & utrisque obtemperandi non datur facultas, id cedat oportet, quod minùs necessarium videtur; de qua necessitate ex variis circumstantiis collatis judicandum est. Generales quædam regulæ afferri possunt, quæ huic rei dijudicandæ inserviant; qualis est ista CICERONIS *de Inv.* 2. "Primum leges oportet contendere considerando, utra lex ad majores, hoc est, ad utiliores, ad honestiores ac magis necessarias res pertineat: ex quo conficitur, ut si leges duæ aut si plures aut quotquot erunt, conservari non possint, quia discrepent inter se, ea maxime conservanda putetur, quæ ad maximas res pertinere videatur." Vid. infra caput ultimum hujus libri.

²² Causæ dispensationis à GROTIUS allatæ sunt duæ, *intrinsecæ* aut *extrinsecæ*; i. e., *Implicitæ* ipsi negotio, ut,

tur, eafum aliquem peculiarem fub lege uni-
verfali non comprehendendi, eo quod alias abfurdi
quid inde foret fecuturum. Nam quia ob in-
finitam varietatem omnes cafus neque prævi-
deri, neque exprimi poffunt; ideo iudices,
quorum eft generalia legum decreta ad fpeciales
cafus adplicare, debent a lege excipere ejusmo-
di cafus, quos excepturus fuerat ipfe legiflator,
fi præfens adelfet, aut tales cafus prævidif-
fet.²⁴

XI.

aut exteriùs accedentes. 1. *Intrinfeca*, cum fi non in-
jufta, dura tamen eft pœna ad factum comparata. 2.
Extrinfeca ex merito aliquo aut alia re commendante;
aut etiam fpe magna in poffterum. *De Jure B. & P.*
L. II. c. xx. § 25, 26.

²³ Similiter ARISTOTELES *Ethic. ad Nicom.* L. V.
c. 10. "Όταν οὖν λέγῃ μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῆ δὲ
ἐπὶ τέτοις παρὰ τὸ καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ἢ παρα-
λείπει ὁ νομοθέτης καὶ ἡμάρτεν ἀπλῶς εἰπὼν, ἐπανορθῶν
τὴν ἀλλοφθόν, ὁ καὶ ὁ νομοθέτης ὁτως αὖ. εἰ τοι σκεῖ πα-
ρὼν καὶ εἰ ἥδ' οὐκ, νομοθέτησεν αὖν. Cum igitur lege gene-
raliter locuta, aliquid evenit poſtea præter genus illud
uniuſverſum; tunc æquum eſt, qua prætermiſit aliquid le-
giſlator & peccavit in eo quod absolute locutus eſt, id quod
deſt quodque omiſſum eſt, corrigere: quod etiam legiſlator,
ſi illic adelfet, ita eloqueretur, & de quo legem tuliſſet, ſi
præſciſſet.

²⁴ *Dispensatio* legem vel legis partem pro tempore ab-
rogat; æquitas ejus rigorem minuit, & mentem legiſta-
toris magis quam literam legis reſpicit. "Aliud eſt (in-
quit GROTIUS) legem aut probabili aut argente cauſâ
"tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis
"non fuiſſe comprehenſum." *Ubi ſupra.* Vid.
VANDER MUYLEN *in loc.* Sæpe veriſſimum eſt tri-
tum illud dogma; *ſummum juſ, ſumma injuria*; in
quod

Cap. I.

*Actio per
legem lici-
ta, bona,
mala.*

L. v. c.

12 § 21.

L. ii. c. 7.

§ 1, 6.

XI. PORRO a relatione & congruentia ad normam moralem, actiones humanæ certas fortiuntur qualitates, & denominationes, Ex istæ quidem actiones, de quibus in neutram partem quid disponit lex, vocantur *Licitæ* five *Permissæ*. Etsi quandoque in vita civili, ubi non omnia ad vivum possunt refecari, illa etiam licita dicantur, in quæ pœna fori humani non est constituta, etsi in se honestati naturali repugnent²⁵. Quæ porro actiones cum lege congruunt, *Bonæ*; quæ discrepant, *Malæ* vocantur. Sed ut aliqua actio bona sit, necessum est, ut ex omni parte cum lege congruat

quo casu æqui est iudicis legem corrigere, non tollendo ejus obligationem, sed declarando eam in hoc casu non obligare; & non regulam sed ejus qui regulam dedisset mentem & propositum sequi. De hac re legas omnino GROTII *Traclatum de Equitate* ad calcem 2di Vol. *de Jure B & P*. Edit. BARBEYA.

²⁵ “ Permissio quæ lege fit aut plena est, quæ jus dat
“ ad aliquid omnino licitè agendum; aut minor plena,
“ quæ tantum impunitatem dat apud homines, & jus
“ ne quis alius impedire licitè possit.” GROTII *de Jure B & P*. L. I. c. ii § 17. Proculdubio longe a veritate abest Dogma *Hobbesianum*, leges humanas esse adæquatum moralium actionum criterion. Verissimum est effatum *SENÆCÆ Troad* v. 334.

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudet.

²⁶ i. e. Quoad qualitatem vel dispositionem agentis, objectum, finem aliasq; circumstantias actionis. Sic ut linea recta sit, necesse est, ut ex omni parte cum regula congruat. Si vel in unâ parte deflectat, obliqua fiet. Eodem modo, si actio aut plane cum lege non conveniat,

gruat ¹⁶; ut mala sit, fufficit, fi in una dun-
taxat parte deficiat.

Cap. 2.

XII. JUSTITIA autem quandoque est at-
tributum *Actionum*, quandoque *Personarum*.
Quando *justitia personæ* tribuitur, solet vulgo
definiri, quod sit constans & perpetua volun-
tas *suum cuique tribuendi* ¹⁷. Justus quippe
vir dicitur, qui iusta faciendo delectatur, qui
justitiæ studet, seu in omni re conatur facere
id, quod justum est. Injustus contra, qui neg-
ligit cuique suum tribuere, vel id non debito
suo, sed præfente commodo mensurandum exi-
stimat: Sic ut justî hominis non paucæ possint
esse actiones injustæ; & vice versa ¹⁸. Justus

*Justitia
actionis &
personæ:
hæc quæ?*

c. vii. § 64

nist, aut vel unica circumstantia desit, mala est. Tan-
tum absit, ut una *materialis* actionem legi repugnan-
tem reddere possit bonam. Unde bona intentio non
per se fufficit ad bonitatem actûs, & celeberrima metho-
di *intentionem* dirigendi corrumpit.

¹⁷ *Justitia personarum* est studium voluntatis nostræ
justitiam actionum ritè exercendi; justitia verò *adigi-*
nam est congruentia legis & actionis erga alium exercen-
de hominem. Illa pertinet ad præparationem & per-
fectionem voluntatis, cujus curam disciplinæ morali a
jure naturæ distinctæ relinquere debemus; hæc vero
ad juris prudentiam meritò refertur. Miror autem
quod cùm jurium cultores justitiam actionum curent
atque finem esse credant, in definienda tamen justitia sua
adhibeant definitionem justitiæ personarum, quo ipso
hanc cum illa perperam confundunt. LEHMAN.

¹⁸ *Materialiter* quidem, sed non *formaliter*. Nequit
justus, quæ justus, *formaliter* contra legem pescare.
Quicumque enim totam legem servaverit, offendat autem in
uno, factus est omnium reus. Jac. ii. 10.

Cap. 2. quippe iusta facit propter præceptum legis, injusta non nisi per infirmitatem: injustus autem iusta facit propter poenam legi adjunctam, injusta per animi malitiam.

*Illa quæ;
& quid ab
ejus boni-
tate differat?*
c. vii. § 7.

XIII. QUANDO vero *Iustitia actionibus* tribuitur, tunc nihil aliud est, quam recta adplicatio earundem ad personam. Et iusta actio, quæ ex proæresi, seu a sciente & volente adplicatur ad personam, cui illa debetur. Sic ut *iustitia* actionum a *bonitate* in hoc potissimum differat, quod hæc simpliciter notet convenientiam cum lege, iustitia autem præterea involvat respectum ad eos, in quos actio

29 Bonitas est virtus *generalis*, iustitia *specialis*. Actio bona est, quatenus cum lege convenit; iusta verò, quatenus relationem habet ad alium, qui *jus* habet eam à nobis exigendi.

30 Obscurè satis differentiam *bonæ & iustæ* actionis auctor hic exponit: bona enim actio quoque respectum ad alios involvit, quum ad illius essentiam requiratur, ut in omnibus circumstantiis etiam *personarum* cum norma agendi conveniat. Ergo sic mihi res videtur explicanda: Bonitas terminus generalis est, notans, 1. Qualitatem actionis moralem, qua cum norma agendi, quæcunque illa sit, convenit. Bona ergo actio est, tum quæ convenit principiis iusti, tum quæ conveniens est principiis honesti & decori. Iustitia è contrario notat illam actionis qualitatem, qua per obligationem externam ad normam legis strictè sic dictæ sive ad principia iusti composita est. Omnis itaq; actio bona statim iusta in sensu proprio dicenda; e. g. decoræ actiones nihil iusti involvunt. 2. Bonæ quoque & malæ actionis terminus præter conformitatem cum regula agendi involvit quoque respectum boni & mali, quod

actio exercetur ²⁹. Quo nomine etiam justitia virtus adversus alium dicitur ³⁰. Cap. 2.

XIV. JUSTITIÆ divisionem non omnes eodem modo instituunt. Receptissima est divisio in *Universalem & Particularem* ³¹. Illa dicitur, quando quodcunque officium exercetur erga alios, etiam quod per vim, aut intentata in foro actione exigere non poterat ³². Hæc autem est, quando alicui potissimum exhibentur, quæ ille suo jure ³³ postulare poterat, & hæc iterum solet dividi in *Distributivam & Commutativam* ³⁴. Illa nititur pacto inter societatem & membra inito circa participandum

quod per eandem ex potestate normæ agendi in nos redundant: justitia verò & injustitia actionum solam convenientiam & disconvenientiam cum norma legis significat. TREVER.

³¹ Hanc dicit GROTIUS *expleticem*, quod per eam expletur & satisficit cuique pro eo, quod ab illo accepimus: illam *attributricem*, quod per eam plus alteri attribuitur, quam suo jure postulare poterat. GROTIUS de Jure B. & P. L. I. c. i. § 8.

³² i. e. Quæ officia præstat, non nisi jure imperfecto alteri debita, ut liberalitatis, misericordiæ, gratitudinis.

³³ i. e. Jure perfecto, ut in contractibus, emtionibus, sponsonibus.

³⁴ Hanc justitiæ subdivisionem Aristoteli auctori reseramus, oportet. *Ethic. ad Nicom.* L. v. c. 2. quæ tamen non sine justitiâ plerisque displicet, quibus accommodatior videtur Grotiana in *Resoriam*, & *Æquatoriâ*: Illa inter inæquales, hæc inter æquales versatur. *Resoria* tot sunt species quot sunt societates in quibus alii impèrant, alii parent; *Æquatoria* tot sunt species,

M 3

quot

Cap. 2. cipandum pro rata damnum & lucrum. Hæc autem nititur contractu bilatere potissimum circa res & actiones in commercium venientes.

Injustitia,
injuria,
culpa
quæ?

c. vii. §
34.

XV. COGNITO quid justitia sit, facile etiam quid *Injustitia* sit colligitur ³⁵. Ubi observandum, quod actio injusta, quæ destinato ex consilio suscipitur, & per quam violatur quod alteri *perfecto jure* ³⁶ debebatur, aut quod tali jure undecunque partum is possidebat; proprie *Injuria* vocetur. Quæ triplici modo fit: vel si alicui denegetur, quod suo jure postulare poterat, ³⁷ (non si quid duntaxat ex humanitate aut simili virtute debebatur;) vel si auferatur, quod suo jure ³⁸ adversus auferentem valente ³⁹ tenebat; vel si malum aliquod alteri inferatur, quod inferendi potestatem non habebamus ⁴⁰. Ad injuriam præterea requiritur destinatum consilium, & malitia ejus, qui facit ⁴¹. Quæ ubi abfuerit, læsio alterius *Infor-*

quot sunt genera officiorum, quæ homo erga hominem, civis erga civem præstare tenetur. Sic licet majori in minorem, quod non licet minori in majorem, aut pari in parem. GROT. *de Jure B. & P.* L. I. c. i. § 3. BUDDÆI *Philos. Pract.* P. II. c. ii.

³⁵ Nam hæc illi directè adversatur. Rectum est index sui & obliqui.

³⁶ Jus *perfectum* vocatur, quo quis id quod suum est actione in foro exigere potest, ut in contractibus: *imperfectum* vero, quo quis aliquid jure benevolentiae aut humanitatis debitum recte expectare potest, non autem actione exigere, ut in Eleemosynis.

³⁷ E. G. Damnum resarcire, contractum peragere, &c.

BARBEYRAC,

funium

tunium aut *Culpa* vocatur, gravior aut levior, Cap. 2. prout gravis aut levis fuerit socordia & negligentia, ex qua quis in alterum velut incurrit.

XVI. LEX respectu auctoris dividitur in *Lex divina* & *Humanam*; illa abs Deo, hæc ab hominibus lata est. Sed si lex consideretur, prout necessariam & universalem congruentiam cum hominibus, vel minus, habet; dividitur in *Naturalem* & *Positivam*. Illa est, quæ cum rationali ac sociali natura hominis ita congruit, ut humano generi honesta & pacifica societas citra eandem constare nequeat. Unde & illa per rationis homini congenitæ lumen, & ex consideratione humanæ naturæ, in universum investigari & cognosci potest. Hæc est, quæ ex communi conditione humanæ naturæ haudquaquam fluit, sed abs solo legislatoris placito proficiscitur: etsi nec ipsa sua ratione, ac usu, quem certis hominibus aut peculiari societati generat, carere debeat ⁴³.
Est

³⁸ E. G. Bona vel Jura, quæ actu possidet. IDEM.

³⁹ Hæc exceptio jus spectat, quod Principes sibi vendicant bona aliorum proscribendi, qui crimina quædam atrocia perpetrarunt. IDEM.

⁴⁰ Hæc etiam limitatio jus magistratûs pœnas committentibus infligendi respicit. IDEM.

⁴¹ Ut paucis dicam: ad injuriam requiritur. 1. Ut actio ex proteresi suscepta sit. 2. Ut inferatur invito; nam *volenti nulla fit injuria*. 3. Ut actio sit lege prohibita. 4. Ut jus alterius perfectum lædatur.

⁴² Diversitas, quæ legibus moralibus cum positivis divinis intercedit, sic breviter definiri potest. *Morales* sunt immutabiles & universales, quippe quæ necessariarum

Cap. 2. Est autem *Lex divina alia naturalis, alia positiva. Humana autem omnis, preesse accepta, positiva est.*

CAP.

farium habeant nexum cum humana felicitate; *positivæ* vicissim variæ & mutabiles, non sine iusta ratione institutæ, sed variis hominum circumstantiis accommodatæ. Dum vis sua maneat, quiddam secum ferunt, in quo cum moralibus communicant, *vix*. quatenus si- dem in Deo implicant, & lex sit moralis, quod Deo confidamus & obtemperemus. Sed notandum, fuisse homines, qui leges quasdam positivas *universales* afferuerunt; sed frustra. Ita GROTIUS jus positivum dividit in id quod datum est humano generi, & id quod populo uni concessum. *Humano generi*, inquit, *ter jus datum a Deo reperitur: statim post hominem conditum, iterum in reparatione humani generis post diluvium, postremo in sublimiori reparatione per Christum. Tria hæc jura haud dubie omnes homines obligant; recte quidem addit, ex quo quantum satis est ad eorum notitiam pervenerunt, De Jure Belli & Pac. L. I. c. i. § 15.* Sed cum divina revelatio non sit universalis, plane patet ab ipsis GROTII verbis ultimo memoratis has leges positivas non esse universales. Promulgatio est legi essentialis, sed nullarum legum positivarum ratio promulgandi sufficere potest, ut per eam certo ad omnium hominum notitiam leges istæ pervenire potuerint, quod tamen ad legem universalem omnino requiritur. Multa de hac re inutiliter disputarunt *Germani*, uti videre erit cui libet in LEHMANNI *not.* ad hunc locum.

¹ Quoniam fuerunt, qui ipsam legis naturalis existentiam labefactare ausi sunt, ideo imprimis querendum est, utrum *existat lex natura?* Frustra, inquit GROTIUS, de jure suscipitur disputatio, si ipsum jus nullum. Eam verò partem suscepit apud veteres CARNEADES, cujus disputationis, narrante LACTANTIO, hæc fuit summa. *Jura sibi homines pro utilitate sanxisse.*

C A P. III.

DE LEGE NATURALI.

I. **Q**UÆNAM Legis naturalis sit Cap. 3.
 indoles, quæ necessitas, & quibus
 eadem præceptis in isthac mortu- *Lex natu-*
 rum conditione constet, planissime perspicitur, *ræ ex na-*
tura homi-
nis cruen-
da.

sanxisse, scilicet varia pro moribus, & apud eosdem pro
temporibus sæpe mutata; jus autem naturale nullum esse.
 Instit. L. V. c. xvii. Et ad hanc rem HORAT. 1.
 Serm. iii 98.

Atq; ipsa utilitas justî prope mater & æqui.

Ibid. v. 113.

Nec natura potest jussu secernere iniquum.

Contra quos disputat GROTIVS ex appetitu societatis, qui
 homini est proprius, cum his qui sui sunt generis. Proleg.
 § 6. Fuerunt & apud Philosophos istæ disciplinæ,
 quæ cum summum bonum suis commodis non honesta-
 tate metiri soleant, idque voluptatem statuunt (ut Epi-
 curus & qui de suo grege sunt) bonorum & malorum
 fines destruunt & officium omne pervertunt. "Hæ
 " disciplinæ (inquit CICERO) si sibi consentaneæ esse
 " velint, de officio nihil queant dicere: neque ulla
 " officii præcepta firma, stabilia, juncta naturæ
 " tradi possunt, nisi aut ab iis qui solam [ut Stoici] aut
 " ab iis qui maximè [ut Peripatetici] honestatem prop-
 " ter se dicunt expetendam." De offic. I. 2. Vult
 HOBBSIVS civiles esse regulas boni & mali, ideoq; quod
 legislator præceperit, id pro bono; quod vetuerit, id pro
 malo habendum esse. De Clive, c. xii. § 1. Et pari ratione
 ipsam rerum naturam, voluptatem & dolorem, vel ra-
 tionem numerorum & quantitatum ab eodem princi-
 pio

Cap. 3. si quis naturam & ingenium hominis penitus
 { perscrutatus fuerit. Sicuti enim ad accura-
 L. ii. c. 3.
 § 14. tam

pio derivare fas erit Nam lex naturæ omnino ex rerum naturâ petita est; & hac manente aut mutatâ, illa proculdubio pariter manet aut mutatur. Sed de hac re adeas omnino CUMBERLAND. *de Leg. Nat.* Cap. v. PUFENDORF. *de Jure Nat. & Gent.* L. II. c. iii. § 10.

* Varii auctores ex variis principiis jus naturæ deducunt. Primo; Romani jurisconsulti *jus naturale* vocant, quod natura omnia animalia docuit. Vid. JUST. *Instit.* L. I. Tit. ii. Ii autem vocibus abutuntur; vel sensu nimis arcto coercent. Nam (GROTIO auctore) *juris propriæ capax non est, nisi natura præceptis utens generalibus.* De JURE B. & P. L. I. c. i. § 11. Et testis est CICERO, *Nilil juris esse homini cum bestiis.* De Finib. L. III. c. xx. Conf. PUFEND. *de Jure Nat. & Gent.* L. II. c. iii. § 2, 3. Secundo; Sunt, qui innatum esse volunt, vel naturâ mentibus humanis insitum. Et eâdem ratione affirmare licet mathesin vel quamvis scientiam esse innatam. Conf. *de Jure N. & G.* Ibid. §. 13. *Specimen Controv.* Cap. iv. § 23. VELTHUYSEN. *de Princip. Justit. & Decor.* LOCKE *de Intell. Hum.* L. I. Tertio; Alii ex naturali societatis appetitu oriundum esse volunt, qui à scopo haud multum aberrant; si cum grano salis voces interpreta- mur; homini scilicet inesse facultatem sciendi agendi; secundum generalia præcepta, v. g. ut jus suum cuiq; tribuat, neminem lædat, &c. quorum extra societatem nullus est usus. GROT. *Proleg.* § 7. CICERO. *de Leg.* i. 5. Quarto; Quidam sunt, qui fontem juris in universo hominum consensu inveniunt. *Omni in re* (ut CICERO ni placer) *consensus omnium gentium lex naturæ putanda est.* Tusc. Disp. i. 13. Cui sententiæ suffragatur ARISTOTELIS. *Φυσικὴν μὲν δίκαιον τὸ πανταχῇ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν.* Id *jus naturale est, quod ubiq; eandem vim obtinet.* Eth. L. v. c. 10. Sed quænam jura sunt, quæ ubiq; obtinent, vel de quibus inter omnes convenit? Aut si rem ita se habere concedatur, haud exinde

tam legum civilium cognitionem plurimum facit, statum civitatis moresque & studia civium

inde patebit ratio, quare hoc justum sit, aliud injustum; quæ à veris principiis recte ratiocinando solum colligatur. Conf. PUFEND. *de Jure Nat. & Gent.* L. II. c. iii. § 7, 8, q. HOBBS. *de Cive*, C. II. § 1. *Quinto*; Nonnulli naturalem quandam rectitudinem, aut pravitatem actionibus inesse volunt, quæ fons & origo est juris naturalis, semotis omnibus circumstantiis, putà legislatoris auctoritate, præmiis vel pœnis, bono vel malo inde consecuturis. CLARKE *de Nat. & Rev. Relig.* Prop. i. Quæ hypothesis in eo deficit, quòd vel datur lex sine obligatione, vel obligatio sine necessitate morali, vel necessitas moralis sine incitamento, vel incitamentum sine respectu ad felicitatem aut miseriam; *i. e.* effectus sine causâ. Conf. PUFEND. *de Jure*, L. II. c. iii. § 4. *Sexto*; Alii ex voluntate divina derivatum esse volunt, qui in duas partes distrahuntur: vel (cum HOBBSIO) Deum pro arbitrio omnia agere fingunt, rerum naturas nihil morantem; adeo ut quod jam rectum est, mutato consilio, obliquum fuerit, & vice versâ, quo nihil magis absurdum aut iniquum concipi potest; [Uti demonstrat CUDWORTHUS *de æterna & immut. Moral.* C. iii.] vel ad essentielles Dei perfectiones respectum habent, & jus naturæ immutabile esse dicunt, quoniam Deus mutari nequit. Rectè, ut opinor, agunt, qui Deum juris naturalis quippe ipsius naturæ auctorem agnoscunt; (nam, ut loquuntur Logici, *quicquid est causa antecedentis, idem est causa consequentis*) attamen quiddam ulterius progredi oportet. Parum proficit legis auctorem eognoscere, lege ipsâ haud cognitâ. Sed qua ratione lex divina nobis innotescet? In veritate investigandâ à notioribus ad minus nota datur progressus: & qui voluntatem Dei intelligere volunt, à natura & relationibus rerum ad leges naturales progredimur, quas proinde divinæ voluntati congruas esse, & ab ea stabilitas & sancitas concludendum est; ut omnem obligandi vim exinde obtineant. Hæc ni es-

seta

Cap. 3.

vium probe intellexisse: ita perspecto communi mortalium ingenio statuque facile patebit, quibus legibus eorundem incolumitas contineatur.

Conservationi sui ante omnia homo studet.

c. iii. § 15.

II. Id igitur homo habet commune cum omnibus animantibus, quæ sensus sui inest, ut se ipso nihil habeat carius, *seipsum studeat* omnibus modis *conservare*: ut quæ bona sibi videntur, acquirere; quæ mala, repellere nitatur. Qui quidem affectus regulariter tantus est, ut reliqui omnes eidem cedant³. Et quicumque hominis salutem impugnatum sit, eum non potest non iste averfari, eoque ut etiam depulso malo intentato plerumque odium & cupiditas vindictæ adhuc remaneat.

Hi, citra societatem, minus quam bruta, par.

c. iii. § 16.

III. Ast in eo præ brutis homo deteriore jam conditione videtur, quod vix ullum aliud animal tanta a nativitate *imbecillitas* prosequatur; sic ut miraculi sit instar futurum, si quis ad maturam ætatem pervenerit, nisi aliorum

set, non esset lex. Naturales ejus effectus suadere possunt, ut observetur; obligare non possunt. *Septimo*; Restat denique alia investigandi methodus, (quam persequitur auctor noster) omnibus aliis longe præferenda; *scil.* jus naturale à naturâ hominum repetendo; non à statu isto integro & perfecto, quem quidam sibi in mente fingere possunt & mere idealem esse arbitror; sed à tali hominum naturâ, qualem in nobis experimur, aliisque nobiscum communem esse intelligimus. Quicquid huic naturæ convenit, Deus non potest non approbare, contrarium improbare. Conf. PUFEND. *de Jure Nat. & Gent.* L. II. c. iii. § 14.

³ Audiamus CICERONEM *de Offic.* I. 4. "Generi animantium omni est à naturâ tributum, ut se, vitam
" cor-

rum hominum auxilium accedat. Cum nunc Cap. 3.
inter tot inventa humanæ necessitatis admini-
cula, plurium annorum sollicita informatio re-
quiratur, ut proprio quis Marte victum &
amictum sibi parare queat. Fingamus homi-
nem, citra omnem ab aliis hominibus acce-
dentem curam & culturam ad robustam æta-
tem proVectum, cui nihil sit scientiæ, nisi quod
ex proprio ingenio velut ultro pullulavit, eun-
demque ab omni aliorum hominum ope atque
confortio in solitudine destitutum 4. Sane vix
miserabilius animal deprehendetur. Elingue
nimirum ac nudum, cui nihil aliud relictum,
quam herbas radicesque vellere, aut sponte
natos fructus legere: sitim fonte, flumine, aut
lacuna obvia levare; repellendis aeris injuriis
antra subire, aut musco gramineve corpus ut-
cunque tegere; tempus tædiosissimum per o-
tium exigere; ad quemvis strepitum aut alte-
rius animantis occursum exhorrescere: deni-

“ corpusque tueatur, declinetque ea quæ nocitura vi-
deantur, omniaque quæcunque ad vivendum sint ne-
cessaria acquirat & paret.” Et hic quidem *sensus* est
vere naturalis & innatus: nunquam non agit, nec ullâ vi
aut consilio deponi potest. In eo ab omnibus aliis af-
fectibus distinguitur; unde merito dubitari potest, utrum
quisvis alius pro innato habendus sit; an non omnes ex
usu & consuetudine vel idearum associatione ortum ducant.
Vid. Tractat. nostrum *de Morali Oblig.* Cap. v.

4 Declarat auctor in *Eride Scandicâ*, pag. 301, 302;
hoc figmentum esse, non pro vero venditandum, sed
rei illustrandæ gratiâ suppositum; quod ex Revelatione
divinâ falsum esse constat. Similiter fingit GROTIUS in
Proleg. § 11, & HOBBS, *de Cive*, c. 8.

que

Cap. 3. que fame, frigore, aut per feram bestiam de-
 mum perire⁵. Contra, quicquid jam com-
 moditatum vitam humanam comitatur, id om-
 ne ex mutua hominum ope redundavit. Sic
 ut post Deum O. M. nihil in hoc orbe sit, ex
 quo major utilitas homini provenire queat,
 quam ex ipso homine.

Ob majo-
 rem alteri
 nocendi
 proclivita-
 tem.

IV. Isthoc tamen tam utile invicem ani-
 mal non paucis laborat vitiis, & non minore
nocendi facultate præditum est; quæ con-
 junctionem cum ipso reddunt satis ancipitem,
 magnamque requirunt cautionem, ne pro bo-
 no malum quis ab illo sortiatur. Jam pri-
 mum major fere ad nocendum proclivitas in
 homine, quam in quovis brutorum deprehen-
 ditur. Nam bruta fere cibi desiderio & Ve-
 neris efferuntur, quorum utrique tamen facili
 negotio ipsa satisfacere possunt. Et eo desi-
 derio sopito non temere in iras, aut ad læ-
 dendum

⁵ Litem non movet auctor de primævo hominum
 statu, qui non nisi revelationis ope nobis innotescit;
 sed propositum est tantum contemplari statum hominum
 in quo extra societatem civilem absque ullâ culturâ &
 institutione degere intelliguntur. Hunc statum sic de-
 scribit CICERO; " Fuit quoddam tempus, cum in
 " agris homines passim bestiarum more vagabantur,
 " & sibi victu ferino vitam propagabant: nec rati-
 " one animi quicquam, sed pleraq; viribus corporis
 " administrabant. Nondum divinæ religionis, non
 " humani officii ratio colebatur: nemo legitimas vi-
 " derat nuptias: non certos quisquam inspexerat libe-
 " ros: non jus æquabile, quid utilitatis haberet, ac-
 " ceperat. Ita propter errorem atque incitiam, cr-
 " ca ac temeraria dominatrix animi cupiditas ad se ex-
 " plenda

dendum alios concitantur, nisi quis irritaverit. Aft homo animal est nullo non tempore in libidinem paratum; cujus stimulis longe frequentius vellicatur, quam conservandæ speciei necessarium videbatur. Ejusdem quoque venter non satiari duntaxat, sed & titillari vult; & sæpe plura adpetit, quam natura digerere valet. Vestibus ne indigerent bruta, natura prospexit: Aft homo non ad necessitatem tantum, sed & ad ostentationem vestiri gaudet. Multi præterea affectus atque cupidines, brutis ignoti, in mortalium genere deprehenduntur, ut superflua habendi libido, avaritia, gloriæ & inter alios eminendi cupiditas, invidia, æmulatio, ingeniorumque contentio. Indicio est, quod pleraque bella, quibus genus mortalium colliditur, ob causas gerantur brutis ignotas. Atque ista omnia stimulare homines possunt & solent, ut sibi mutuo nocere velint. Accedit in multis eximia quædam petulantia,

"plendam viribus corporis abutebatur, perniciosissimis satellitibus." *De Invent. L. I. Similiter Critias* apud SEXT. EMPIR. *adv. Phys. c. 9.* Ἡ δὲ χρεὼς, ὅτι ἂν ἀταξίῃ ἀνδρῶν πλείονος, καὶ θνητῶν δὲ, ἰχθυῶν δ' ὑπὲρ ἑταρῶν, &c. Idem sentit HORATIUS, 1 Serm. iii. v. 99.

*Cum præcepserunt primis animalia terris
Mutum & turpe pecus, glandem atq; cubilia propter.
Unguibus & pugnis, dein fusibus atq; ita porro
Pugnabant caecis, quæ post fabricaverat usus:
Dum verba quibus voces sensusq; notarent,
Nominaq; invenire: dum absisteret ulla,
Oppida ceperant munire & ponere leges;
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.*

&

Cap. 3.

& aliis insultandi libido; quibus cæteri, etiam modesto ingenio præditi, studio se ac suam libertatem conservandi ac tuendi, non possunt non offendi, ac ad resistendum accingi, Quandoque etiam homines ad mutuas læsiones incitat inopia, & quod præsens rerum copia cupiditatibus aut indigentia eorum non sufficiat.

Et majorem noxas mutuo inferendi vim;

V. SED & maxima vis inest hominibus ad noxas mutuo inferendas. Nam etsi neque dentibus, neque unguibus aut cornibus sint formidabiles, ut multa brutorum: tamen habilitas manus in efficacissimum nocendi instrumentum evalescere potest; & solertia ingenii astu & per insidias grassandi facultatem dat, qua aperta vi pertingere non licet. Sic ut facillimum sit, hominem homini gravissimum malorum naturalium, nempe mortem, inferre.

Majoremque ad mutuas collisiones dispositionem.

VI. DENIQUE & in genere humano consideranda est insignis illa ingeniorum varietas, qualis in singulis brutorum speciebus non cernitur; quippe quæ consimiles fere inclinationes habent, parique affectu & appetitu ducuntur. Ast inter homines quot capita tot sensus; & suum cuique pulchrum. Nec simplici aut uniformi cupidine omnes agitantur,

⁶ Ut ut infelix sit humanæ naturæ facies hoc modo depicta; attamen prorsus abhorret ab Hobbesianâ hypothefi, ut *homo homini naturâ sit lupus*, & *status naturæ status belli*. Omnino naturæ convenit, seu affectus hominum seu rationis dictamina spectemus, ut neminem lædant, aliena commoda promoveant, & omnibus benignos ac faciles se præbeant. Conf. *de Jure*, &c. *ibid.* § 16, 17.

fed

sed multiplici & varie inter se mixto. Imo Cap. 3.
 unus & idem homo sæpe sibi dissimilis cernitur, & quod uno tempore concupivit, ab eodem alio tempore valde abhorret. Nec minor in studiis, institutis, & ad exserendum animi vigorem inclinationibus varietas, quæ jam in infinitis fere vitæ generibus conspicitur. Per quæ ne mutuo collidantur homines, sollicita temperatura & moderatione opus est⁶.

VII. Sic igitur homo jam est animal sui conservandi studiosissimum, per se egenum, sine auxilio sui similium servari impotens, ad multa commoda promovenda maxime idoneum; idem tamen juxta malitiosum, petulans, & facile irritabile, ac ad noxam alteri inferendam prorum non minus quam validum. Unde colligitur, eidem ut sit salvus, *necessum esse, ut sit sociabilis*, id est, ut cum sui similibus jungatur, & adversus illos ita se gerat, ut ne isti probabilem causam accipiant eum lædendi, sed potius ejusdem commoda servare & promovere velint.

Unde deducitur societatis collendæ necessitas,

VIII. Hujus ergo socialitatis leges, seu quæ docent quomodo quis sese debeat gerere, ut commodum societatis humanæ membrum existat, vocantur *Leges Naturales*⁷.

Huic servientes leges sunt leges naturæ.

⁷ Itaque auctoris conclusionum seriem sic breviter complecti possumus. 1. Homo necessario seipsum amat. 2. Indiget aliorum auxilio. 3. Tam ad nocendum quam ad juvandum alios proclivis est & idoneus. 4. Varius & mutabilis. 5. Hinc colligitur necessum esse, ut sit sociabilis. Et 6. Socialitatis leges sunt leges naturæ.

N

IX.

Cap. 3. IX. HIS positis adparet, *fundamentalem*
Lex funda- *legem naturalem esse hanc: Cuilibet homini,*
mentalis, quantum in se, colendam & servandam esse
servandam socialitatem⁸. Ex quo consequitur, quia qui
socialita- vult finem, vult etiam media, sine quibus fi-
tem. nis obtineri nequit; omnia, quæ ad istam so-
 cialitatem necessario & in universum faciunt,
 jure naturali præcepta; quæ eandem turbant
 aut abrumpunt, vetita intelligi. Reliqua au-
 tem præcepta sunt tantum velut subsumptiones
 sub hacce generali lege, quorum evidentiam
 lumen illud naturale hominibus insitum in-
 finuat,

X.

⁸ Ne latum unguem discedit hæc lex fundamentalis
 ab ista CUMBERLANDII. *Benevolentia maxima singu-*
lorum agentium rationalium erga omnes statum constituit
singulorum omniumq; benevolentiam, quantum fieri ab ipsis
potest, felicissimum; & ad statum eorum, quem possunt as-
sequi, felicissimum necessario requiritur; ac proinde, COM-
MUNE BONUM ERIT SUPREMA LEX. De Leg. Nat.
 Cap. i. § 4. PUFEND. *de Jure N. & G. L. II. c. iii.*
 § 15.

⁹ Frustra laborarunt atheismi defensores, ut osten-
 dant morale bonum & malum cum suo impio systema-
 te consistere posse, quod sic exposuit TOLANDUS in
atheisidemonie, p. 71. "Virtutum & vitiorum discre-
 "pantiam lubens agnoscit *Atheus*, ab ipsâ utpote
 "rerum essentiâ promanantem, laudisque semper in-
 "ternæ & vituperii sibi conscius est ob ea, quæ rectè
 "aut secus fecerit. Quamvis nihil absolutè & per se
 "bonum aut malum fateatur, sed respectu tantum
 "habito ad bonos aut malos usus, quibus res quæque
 "inservit, prout scilicet homines gaudio afficit aut
 "dolore, vel in quantum tædet aut delectat. Cæte-
 "rum quo minus mercedem ullam aut poenam post
 "mortem

X. ISTHÆC porro præcepta etsi manifestam habeant utilitatem, tamen ut eadem *vim legis* obtineant, necessum est præsupponi, *Deum esse*, & sua providentia omnia regere; eundemque mortalium generi injunxisse, ut ista rationis dictamina tanquam leges ab ipso vi congeniti luminis promulgatas, observent. Alias enim possent ea quidem fortasse observari intuitu utilitatis, sicut quæ a medicis regendæ valetudini præscribuntur; non autem tanquam leges; quippe quæ necessario ponunt superiorem, & quidem talem, qui alterius gubernationem actu susceperit.

Quæ ut vim legis habeat, supponendus Deus.
c. iii, § 29

XI.

“ mortem suspectat futuram, eò magis studere tene-
 “ tur præsentis vitæ (& unice secundum illum) felici-
 “ tati; quam nemo tamen consequi posse novit absque
 “ aliorum adjumento & mutua operâ, quia nulla soci-
 “ etatis beneficia percipere debet ille nec percepturus
 “ est, qui aliis non fecerit quæ sibi fieri exoptat. En
 “ fundamentum virtutis & excitamentum! ” Funda-
 mentum quàm infirmum, quòd in hâc solâ vitâ struitur!
 Excitamentum quàm turpe, quòd homines urget &
 impellit; ut præsentì voluptati litent, & ad propria
 commoda promovenda solummodo se attentos præbe-
 ant! Systema morale, quòd latronibus & piratis haud
 parum arridet, homine, cui vel mica salis aut genero-
 sæ indolis, penitus indignum! Non est, cur lectorem
 diutius mover in hypothesi tam absurdâ refellendâ;
 sed notandum est viros esse cordatissimos, qui in dis-
 ferendo de morali obligatione se non satis cautos præ-
 buerant, dum leges naturæ eandem obtinere vim af-
 firmant; etsi daremus non esse Deum, vel non cura-
 ri ab eo negotia humana. [Gæor. *Proleg.* § 11]
 Quanto rectius noster, qui divinam auctoritatem ad
 leges naturæ stabilendas posuit? Quanto rectius ip-

Cap. 3.

Legis naturalis Deus evincitur auctor.

XI. ESSE autem Deum *legis naturalis auctorem*, ex ratione naturali ita demonstratur, si præcise præsentī mortalium conditioni inhæreamus, non attendendo an primæva conditio diversā ab hac fuerit, & unde ista mutatio provenierit. Cum natura hominis ita sit constituta, ut citra sociabilem vitam humanum genus incolume esse nequeat, hominisque animus notionum huc inservientium capax deprehendatur; & vero pateat, non solum genus humanum, uti alias creaturas, originem suam Deo debere; sed & eundem istud utcumque jam constitutum providentiæ suæ moderamine cōplecti: inde consequitur, Deum velle, ut homo iis viribus, quas sibi præ brutis peculiāres inesse sentit, ad naturæ suæ incolumitatem utatur, utque adeo a brutorum exlege vitā humanā vitā sit distincta. Id quod cum aliter, quam servatā lege naturali, obtineri nequeat; intelligitur quoque a Deo obligatum hominem ad isthanc servandam, tanquam medium non ex arbitrio hominum inventum, ac ex eorum libidine mutabile, sed expresse ab ipso Deo huic fini procurando constitutum. Qui enim obligat ad finem, censetur quoque eundem

se CICERO, qui jamdudum sensit, *pietate adversus Deos sublata, fidem etiam & societatem humani generis & omnem excellentissimam virtutem justitiam tolli.* De nat. Deor. I. 2. Etenim quis tam ineptus est, qui non plane percipiat ita comparatam esse hominum naturam, ut sepositis præmiis penisque: vitæ futuræ, effrenata quadam libidine ad vitia incitetur, ad peccatum com

eundem obligasse ad usurpanda media fini necessaria. Sed & socialem vitam a Deo hominibus pro imperio injunctam esse, indicio est; quod in nullo præterea animante sensus religionis, aut metus Numinis deprehendatur, qui in animali exlege intelligi non posse videtur. Abs quo generatur tener admodum sensus in animis hominum non plane corruptorum, quod convincuntur; in legem naturalem peccando offendi illum, cui in animos hominum imperium est; & qui metuendus sit, etiam ubi ab hominibus metus non impendit.

XII. Quod vulgo dicitur, isthanc legem *natura natam* esse, id non ita capendum videtur. quasi in animis hominum jam nascentium inhæreant actuales & distinctæ propositiones circa agenda & fugienda. Sed partim quod illa per lumen rationis investigari possit; partim quod saltem communia & præcipua capita legis naturalis ita plena & liquida sint; ut statim assensum inveniant, & ita animis insolecant, ut nunquam inde iterum deleri queant, utut forte homo impius ad sopiendas conscientiae vellicationes eorundem sensum plane studeat extinguere. Quo nomine etiam in

*Ea quo
sensu dica-
tur esse
natura
nata?*

commodum, penitus attenti? Unde sit atheismus omnino societatem destruere, & si non plane cessat jus naturæ (seposita Dei existentia) tamen rationem legis habere non possit sed consilii tantum quod vel sequi vel negligere licebit; prout privatum commodum postulare videbitur. Vid. BARBEYRAE ad PUFENDORF: *de Jure*, &c. L. II. c. xix. § 19. Et nos *infra* ad cap. 4. § 9.

Cap. 3.

 Sacris Literis cordibus hominum inscripta dicitur¹⁰. Inde & cum a puero ex vitæ civilis disciplina eorundem sensu inbuamur; & vero recordari non possimus id tempus, quando primum eadem hauserimus; non aliter de ea cognitione cogitamus, ac si illa nobis nascentibus jam adfuisset. Id quod cuilibet etiam circa linguam ipsi vernaculam contingit.

Officia legi-
spectant
Decum, nos-
met, alios.
c 3. § 24.

XIII. *Divisio officiorum* quæ ex lege naturali homini incumbunt, commodissime videtur institui *secundum objecta*, erga quæ ista sunt exercenda. Quo intuitu illa in tres principales partes dispescuntur; quarum prima tradit, quomodo ex solo rectæ rationis dictamine

¹⁰ PAUL. *ad Rom. 2. 15.* Ἐργον νόμου γραπτόν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, nempe ethnicorum. Nemo, ut opinor, temere eximabit apostolum per locutionem hanc metaphoricam denotare voluisse naturales quovis characteres, five notiones innatas & in animis nostris ab origine quasi consignatas; cum nihil aliud voces significant, nisi juris naturalis principia tam manifesta & in aprico posita esse, ut nemo, nisi per se steterit, ea ignorare possit. “ Boni honestiq; notitiam “ (inquit SENECA *Epist. 120*) nos docere natura non “ potuit; femina nobis scientiæ dedit, scientiam non “ dedit. Nobis videtur observatio collegisse, & rerum sæpe factarum inter se collatio per analogiam “ nostro intellectu & honestum & bonum judicante.”

* Eandem officiorum partitionem sequitur CICERO. *Hæc Philosophia nos primum ad Deorum cultum, deinde ad jus hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam magnitudinem que animi erudit.* Tus. Disp. i. 26. *Conf. M. ANTONIN. L. viii. § 27.*

mine quis sese debeat gerere adversus *Deum*; Cap. 3. altera quomodo adversus *seipsum*; tertia quomodo adversus *alios homines* ¹¹. Quamquam autem primario & directe ea præcepta legis naturalis, quæ ad alios homines spectant, ex socialitate, quam fundamenti loco substravimus, deriventur: tamen etiam indirecte officia hominis egra Deum tanquam creatorem inde deduci possunt, quatenus ultimum firmiter officium erga alios homines a religione & metu Numinis accedit, sic ut sociabilis quoque non esset homo, ni religione foret imbutus ¹², & quia sola ratio in religione ulterius progredi nequit, quam quousque illa inservit

¹¹ Variis modis societatis commodis inservit Religio. 1. Hæc sola officia, quæ imperfectam obligationem secum ferunt, nobis obstringit & rata fecit. 2. Quæ perfecte obligant, vim majorem & prorsus iis necessariam exinde recipiunt. Ut paucis dicam, religioni cum socialitate talis intercedit necessitas, ut metu numinis sublato vix aut ne vix quidem stare possit humana societas. Hic autem notat BARBEYRACCIUS auctorem haud recte fecisse in eo quod omnia officia, tam quæ ad Deum & nosmetipsos quam quæ ad homines spectant, ab uno eodemque fonte [viz socialitate] derivare voluit. Supponatur, inquit, unicum solum esse in terris hominem, Deum nihilo minus colere, se incolumem servare, facultates quantum potuit excolere debet. Neque necessarium est omnia officia ab uno effato deduci; sed dicendum potius tria dari summa principia juris naturalis; quæ sunt. 1. *Religio*, quæ officia erga Deum complectitur. 2. *Philantia*, quæ quicquid erga nosmet decet præstare, continet. 3. *Socialitas*, ex qua derivatur omne id quod proximo debemus: Principia, quæ licet nexu insolubili conjungantur

Cap. 3. fervit promovendæ tranquillitati & socialitati hujus vitæ¹³. Nam prout religio salutem animarum procurat, ex peculiari revelatione divina provenit. Officia autem hominis erga seipsum ex religione & socialitate conjunctim promanant. Ideo enim quædam non pro absoluto suo lubitu homo circa seipsum disponere potest, partim ut cultor idoneus divini Numinis, partim ut commodum & utile membrum societatis humanæ esse queat.

gantur, & pariter omnia ad Deum tandem referantur, nihilominus indole suæ diversa sunt, & tam prudenter exerceri debent, ut unum alteri non prævaleat, sed omnia intra limites suos contineantur.

¹³ Hic nimium causæ suæ inservit auctor. Non prorsus negligenda sunt argumenta pro statu futuro ex lumine naturali ducta. Vid. nos *supra* ad Præf. § 5. & *infra* ad Cap. iv. § 8.

CAP. IV.

DE OFFICIO HOMINIS ERGA
DEUM; seu, DE RELIGIONE
NATURALI*.

I. **O**FFICIUM hominis erga Deum, ^{Officium erga Deum constat sensu & cultu.} quantum quidem ex naturali ratione investigari potest, *duabus* partibus absolvitur: tum ut de Deo recte sentiamus, tum ut actiones nostras ad ipsius voluntatem componamus¹. Inde religio naturalis constat propositionibus tum *Theoreticis*, tum *Practicis*.

II. INTER ea, quæ de Deo cuivis homini ^{Sensus & Deo primum est,} sentienda sunt, primum omnium est, ut certo ^{Deum existere:} persuasus sit, *Deum existere*, id est, revera dari summum aliquod & primum Ens, abs quo hoc universum dependeat. Id quod sapientes ex subordinatione causarum, quæ de-
mum

* Omisit hoc caput auctor in opere majori; quippe ad theologiam naturalem, magis quam ad civilem doctrinam spectare existimaverit. Vid. *Eris Scandic.* p. 253. Sed recte hic locum habet, quoniam (ut supra nos monuit auctor) religio est firmissimum humanæ societatis vinculum, & ea sublata jus naturale funditus evertitur.

¹ Prius est Deum scire, consequens colere. LACTANT. Div. Instit. L. IV. c. iv.

Cap. 4. mum in primo aliquo fitti volunt², ex motu³ & ex contemplatione machinæ hujus universi⁴; & similibus argumentis liquidissimè demonstrarunt⁵. Quæ si quis neget abs se capi posse, non idèo athéismi sui excusationem invenit. Cum enim universum genus humanum in perpetua velut possessione istius persuasionis fuerit, necessum erat, si quis eandem oppugnare velit, ut non solum omnia argumenta quibus Deus esse probatur, solide destruat,

² Argumentatio sic instituitur. Aliquid nunc existit, ergo aliquid existit ab æterno. Si negas, tum quod nunc existit, vel à nihilo existentiam recepit, *i. e.* datur effectus sine causa; *Q. E. A.* Vel sese produxit, *i. e.* aliquid egit, priusquam existit; *Q. E. A.* Vel ab alio productum est, quod & ab alio, & sic deinceps in infinitum; *i. e.* datur infinita series entium causatorum, ia qua non datur primum. Sed infinita entium series contradictionem implicat; 1. Quia negativa est, (ut infinitus numerus, infinita quantitas) *i. e.* nequit actu existere. 2. Quia constat ex partibus finitis: demas ergo unam, tum infinitate minor est; vel unam addas, tum infinitatem excedit. *e. i.* unitate dempta, quod finitum fuit, fit infinitum, vel unitate addita, quod infinitum fuit, fit finitum, aut quod infinitum, majus infinito. *Q. E. A.* 3. Quia in hac serie nullum datur ens, cujus non fuit principium; sed quicquid existere cœpit, aliquando futurum erat, quod vero futurum est, actu non existit; ergo tempus erat, cum nulla pars seriei existit; ergo non est infinita. *Q. E. D.*

³ Corpus iners est; non movet sed movetur; ergo motus est effectus, sed effectus requirit causam, ergo principium habuit; unde patet, &c. *Q. E. D.*

⁴ Ordo & structura systematis mundani, vel partium ejus, *v. g.* Terræ, vegetabilium, animalium quorum

struat, sed & plausibiliores rationes pro assertionem suam proferat; Simulque cum generis humani salutem ea persuasionem contineri hactenus creditum sit, ostendendum ipsi præterea fuerit, generi humano per atheismum melius consuli, quam retento sano cultu Numinis. Quod cum fieri nullo modo queat, omnium eorum, qui isthanc convellere quocunque modo aggrediuntur, impietas maxime est detestanda, & gravissimis poenis coercenda.

III.

quorum ad finem certum collocatæ ac figuratæ sunt partes, architectum tanti operis tantique muneris plane demonstrant. Omnia ad certum finem destinantur, sed ob finem agere non est, nisi intelligentis naturæ.

“Hic ego non mirer esse quenquam (ut cum CICERONE loquar) qui sibi persuadeat corpora quædam solida atque individua vi & gravitate ferri, munda; effici ornatissimum ex eorum corporum constructione fortuita? Hoc qui existumat fieri potuisse, non intelligo cur non, idem putet, si innumera- biles unius & viginti formæ literarum, vel aureæ vel quales libet, aliquo conjiciantur, posse ex his in terram excussis annales Enni, ut deinceps legi possint, effici.” *De Nat. Deor.* ii. 37.

⁵ V. G. A consensu omnium gentium, ab idea entis perfectissimi, ab innatis notionibus, vel prolepsi quadam in mentibus hominum Deum esse, à miraculis, à spatio & duratione, à necessaria existentia quam vocant demonstrationem *a priori*; quorum argumentorum vim non est nostri instituti edifferere. Proculdubio non omnia æquali vi pollent, & si quædam penitus rejiciantur, nihil detrimenti capiet religio. Sed valeant singula, quantum valere possunt.

⁶ Quoniam scilicet eadem opera ipsa societatis vincula convellunt. Sensit ARISTOTELES cum, qui Deum hono-

Cap. 4.

Deinde,
esse hujus
universi
conditorem

III. ALTERUM est, *Deum esse Universi hujus conditorem*. Cum enim ex ratione manifestum sit, isthæc omnia non extitisse a seip[s]is, oportet ut eadem summam aliquam causam habeant⁷. Quæ ipsa est id, quod Deum appellamus. Ex quo consequitur, falli eos, qui subinde *Naturam* tanquam ultimam omnium rerum & effectuum causam crepant⁸. Nam si
per

honorandum aut parentes amandos neget, non argumentis sed pœna edomandum esse. *Top. L. I. c. xi.* Cui opinioni adstipulatur GROTIUS. "Has notitias, qui primi incipiunt tollere, sicut in bene constitutis civitatibus coerceri solent, ut *Diagora Melio* accidisse legimus, & *Epicureis*, qui ex bene moratis urbibus ejecti sunt ;" [*Cic. de Nat. Deor. lib. 2. iii. 47.*] "Ita & coerceri posse arbitror nomine humanæ societatis, quam sine ratione probabili violant." *De Jure B. & P. L. II. c. xx. § 46. n. 4.*

⁷ Quod principium habuit, non posse à se existere, patet ex eo quod nec se creare nec fortuito existere potuit. Unde restat id tertium (nam quartum non datur) idem existentiam habuisse ab alio. Sic facile demonstratur prima & æterna rerum omnium causa; sed vix sufficit hoc argumentum atheismo opponere, quoniam sunt qui in atheorum castris militant, & licet sibi parum constantes, supremam causam agnoscunt: id verò à Theistis postulant, ut causam hanc libertate, sapientia, ceterisque perfectionibus præditum esse, omniaque quæ existunt pro sapientiæ & voluntatis suæ modulo condidisse & creasse ostendant. Hos autem in quatuor classes sic distribuit TREVERUS: 1. Sunt qui *Hylopathiam* statuunt esse rerum omnium principium, id est, materiam omni sensu destitutam. 2. Alii *Hylœoismum* adferunt, sive materiam non quidem vitæ, sed tamen sensûs & intelligentiæ expertem. 3. Nonnulli ad fortuitum atomorum concursum provocant, qui vocantur

per id vocabulum intelligitur efficacia illa & Cap. 4.
vis agendi, quæ in rebus conspicitur, illa ipsa
utique auctorem sui, id est, Deum arguit:
tantum abest, ut ejus vis ad negandum Deum
quid valere possit. Sin autem per naturam
intelligatur summa rerum omnium causa, ex
profano quodam fastidio defugitur plana & re-
cepta Dei appellatio. Errant quoque illi, qui
credunt

tur *Atomistæ*. 4. Denique non desunt, qui *naturam* cau-
sam & fatalem crepant, omnia necessario impulsu diri-
gentem & gubernantem. Horum omnium systema-
tum impossibilitatem & absurditatem optime demon-
stravit CUDWORTHUS in *Systemate intellectu*ali; &
ipse, ni fallor, demonstrabo, in notis quæ mox se-
quuntur.

Satis obscura est hæc vox *Natura*, de quâ multa
præclara jactitarunt veteres Philosophi. Audi de hac
re CICERONEM. " Alii *Naturam* censent esse vim
quandam sine ratione, cientem motus in corporibus
necessarios: Alii autem vim participem rationis
atque ordinis; tanquam via progredientem, de-
clarantemq; quid cujusque rei causa efficiat, quid
sequatur; cujus solertiam nulla ars, nulla manus,
nemo opifex consequi possit imitando. — Sunt
autem, qui omnia *Naturæ* nomine appellent, ut E-
PICURUS; qui ita dividit omnium, quæ sint, natu-
ram, esse corpora & inane quæque his accidunt.
[Conf. LUCRET. I. 420. DIOG. LAERT. L. X. §
39. 40. S. EMPIR. *adv. Math.* L. VIII. p. 363.] " Sed
nos cum dicimus *Natura* constare administrariq;
mundum, non ita dicimus, ut glebam aut frag-
mentum lapidis, aut aliquid ejusmodi, nulla [al-
tuda] coherendi natura, sed ut arborem, ut ani-
mal, in quibus nulla temeritas, sed ordo apparet
& artis quædam similitudo " *De Natur. Deorum*,
II. xxxii. Et paulo post. " Si meliora sunt ea quæ
" naturâ,

Cap. 4. credunt, Deum esse aliquid eorum, quæ in sensus incurrunt, & præcipue *fidera*?. Nam hæc omnia substantia ipsorum arguit non esse primum

“ naturâ, quàm illa quæ arte perfecta sunt; nec ars
 “ efficit quicquam sine ratione; ne natura quidem
 “ rationis experts est habenda.” Scilicet de *Naturâ*,
 duæ sunt receptissimæ notiones; vel principium esse
 extra illud cujus dicitur principium, qua ratione Deus
 solus est natura; vel principium *interius*, sive *insitum*,
 quo modo rotunditas dicitur natura globi, vel ele-
 menta natura mundi, vel quemadmodum CICERO ait
naturas esse diversas, ut aliud equo sit natura, aliud bovi,
aliud homini. De Fin. v. 9. Unde Philosophis barbarè
 loquentibus alia *natura naturans*, alia *natura naturata*
 dicitur. Mihi quidem videtur naturam *naturantem*
 (ut aiunt) sive principium istud interius & insitum esse
 merè ens rationis, & figmentum ex cerebro philosophi
 oriundum. Huic autem naturæ quiddam tribuere,
 vel cum STRATONE, qui *physicus* appellatur, omnem
 vim divinam in natura sitam esse docere (quæ causas
 gignendi, augendi, minuendi habeat, sed careat om-
 ni sensu ac figura) in Spinozismum protinus abit; cu-
 jus assertores in eam impietatem incidunt, ut si verbis
 agnoscunt Deum, re tamen omnino tollant. Docent
 enim *omnia effecta esse NATURA, substantiam non posse*
produci ab alio, in rerum naturâ non nisi unam substantiam
dari, aliaq; ejusmodi, quæ qui saltem recitat, eadem
 opera refellit. SPINOZ. *Eth.* P. I. Cic. *de N. Deor.*
 L. I. *Acad. Quæst.* L. II. E contra vid. CUDWORTH
Syst. Intell. BUDDËI *Spinoz. ante Spinozam.* CLARKII
Demonstr. de Deo Et ejus Attr. Prop. vii. Qui verò
naturam naturatam, sive externum quoddam principi-
 um, rerum omnium auctorem & conservatorem, præ-
 dicant; ii vel figmentum aliquod cerebri pro vero
 Deo substituant, vel ipsum Deum, qualem volumus,
 agnoscunt. Sunt, qui fere omnes veterum Philosopho-
 rum Sectas intra atheismi limites concluderunt, esti-
 non

primum aliquod, sed ab alio ortum. Nec Cap. 4.
minus indigne de Deo sentiunt, qui cum
mundi animam dicunt ¹⁰. Anima enim mundi,
di,

non esse omnes eodem calculo notandos agnoscunt.
“Fundamentum atheismi *sceptici* est, (inquit Buddeus
de *atheismo & superstitione*, cap. 2. § 10) “non dari
“certam rerum cognitionem, judiciamq; adeo de
“omnibus suspendendum esse: *Dogmatici* generale
“est, materiam semper fuisse, & ad ejus essentiam per-
“tinere necessariam existentiam; *Aristotelici*, mun-
“dum prout nunc est semper existisse: *Stoici*, Deum
“cum materia arctissimo vinculo esse conjunctum:
“*Epicurei & Stratonici*, mundum ex atomorum fortu-
“ito concursu coaluisse: *Spinoziani*, unam tantum
“esse substantiam, scil. corpus.”

⁹Quales fuerunt apud veteres philosophos, ut pla-
ne patet ex hoc CICERONIS loco. “Hanc in stellis
“constantiam, hanc tantam tam variis cursibus in omni
“æternitate convenientiam temporum, non possum
“intelligere sine mente, ratione, consilio. Quæ
“cum in sideribus in esse videamus, non possumus ea
“ipsa non in Deorum numero reponere.” *De nat.*
Dier. II. xxi.

¹⁰Vetus hoc deliramentum de *animâ mundi* invenisse
PLATONEM dicitur; sed rectius forsan PLATONIS
quibusdam sectatoribus attribuunt alii. Nomine au-
tem istius *animæ* intelligunt universale quoddam princi-
pium ratione quadam (haud facile intelligenda) omnia
movens & dirigens; quam sic exponit BORTHIVS
De Consol. Philos. L. III.

*Tu triplicis mediam naturæ cuncta moventem
Connectens animam per consona membra resolvīs;
Quæ cum secta duos motum glomeravit in orbes
In semet reditura meat, mentemq; profundam
Circuit, & simili convertit imagine cælum,*

Quorsum

Cap. 4. di, qualiscunque illa demum sit, partem mundi notat, pars autem rei quomodo ejusdem causa, i.e. prius aliquid esse potuit? quod si autem per animam mundi intelligatur primum illud & invisibile, a quo omnium rerum vis & motus dependet, pro plano vocabulo obscurum

Quorsum & illud VIAGRII pertinet *Æncid.* vi. 724.

*Principio cælum & terram camposq; liquentes,
Lucentemq; globum lunæ, Titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totosq; infusa per artus
Mens agitat molem & magno se corpore miscet.*

Fuerunt & apud recentiores Philosophos, qui nescio quid de *plasticâ Naturâ* (quam & *vitale Principium* non nemo vocavit; Vid. GREW in *Cosmol.*) à mundo materiali distinguenda somniarunt, quæ ab animâ mundi haud multum distare videtur. Hujus Patronus præcipue nominandus est RAD. CUDWORTHUS in *Systemate Intellectuali*; quem in hac re atheorum causæ haud parum fuisse probare aggreditur BÆLIUS in *continuation des pensées diverses sur les comètes*, cui respondit J. CLERICUS in *Bibliotheq. Choise.* Tom. 5. Art. 4. CLERICO multum arridere videtur hæc Hypothesis *Cudworthiana*; tantum quidem apud eum valuit, ut longius etiam CUDWORTHUS procederet, & verisimile duceret esse medium quoddam inter animam & corpus in homine principium, unde omnes istæ actiones, quas CUDWORTHUS animæ tribuit, proficiscerentur. Me judice, omnia hujusmodi ad occultas qualitates recidunt, & à veræ Philosophiæ imperio protinus proscribi debent.

" Vel animus me vehementer fallit, vel hoc argumentum est *petitio principii*: etenim qui mundo æternitatem attribuunt, hoc ipso causam ejus existentiam auferunt. Quoniam verò, licet varia dentur atheismi systemata, omnia in eo conveniunt, quod materia ab

rum & figuratum nomen substituitur. Ex hoc ipso quoque adparet, *mundum non esse æternum*. Id enim abhorret a natura ejus, quod causam habet. Et qui mundum, æternum asserit, aliquam ejus causam negat, & sic ipsum Deum negat".

Cap. 4.

VI.

ab æterno existit, ideo paulo penitus hanc rem perscrutemur. Qui æternitatem mundi tuentur, in duas partes distrahuntur. I. Sunt, qui æternitatem materiæ solummodò tribuunt ex qua mundus conflat, formam ejus Deum habuisse auctorem agnoscentes. Hujus opinionis inventor ANAXAGORAS est habendus; [DIOG. LAERT. L. II. n. 6. PLUTARCH. *de Plac. Philos.* L. I. c. iii.] Quam sic refello: Quod ab æterno existit, idem est independens, & quod independens est, nequit ab alio mutari, vel ullo modo affici. Sed ex hypothesi mundus formam, motum, &c. recepit à Deo; ergo non est æternus. 2. E. D. Aliter sic. Quod ab æterno existit, nequit mutationibus subijci; nam quod mutatur, per modum successionis existit, quoniam mutationes sunt successivæ; sed quod successivum est, nequit æternum esse (quoniam dari non potest infinita series, Vid. supra) ergo materia mundi non existit ab æterno. 2. E. D. II. Alii volunt & materiam & formam mundi ab æterno existisse; quorum duæ sunt sectæ. 1. *Aristotelici* volunt mundum ab æterno creari à Deo, i. e. effectum esse cum causâ sua coævum. 2. E. A. 2. Denique hypothesi, quæ omnes alias in absurditate & impietate longe antecellit, docet mundum ab æterno, & à se extitisse iisdem modo & formâ, quibus hodiè utitur. [SPINOZA *Op. Post.* P. I. Prop. iii. P. II. Prop. ii. BLOUNT *de Orac. Rat.* p. 216] Pauca inter infinitas, quibus laborat difficultatibus, attingam. 1. Motus non est essentialis materiæ, ergo nec à se nec sine causâ moveri potest; ergo nec ab æterno. 2. Si mundus sit æter-

Q

ant,

Cap. 4.

Mundique
generisque
humani re-
gorem.

IV. TERTIUM est, *Deum tum in univer-
sum mundum, tum in genus humanum regimen
exercere.* Id quod ex admirabili & constanti
ordine, qui in hoc universo cernitur, liquido
adparet¹². Quoad effectum autem moralem
perinde

nus, tum datur infinitus numerus annorum, horarum,
&c. i. e. infinita series. *Q. E. A.* 3. Sunt & ratio-
nes physicæ, quæ contra probant; ut diminutio lumi-
nis solaris, fluidorum in terra, &c. 4. Gravitas non
est essentialis materiæ; ergo à causâ externâ originem
duxit. 5. Denique non ab æterno extitisse hominum
genus probatur ab artium progressibus & incultis olim
terris, quæ postea habitari cœperunt; sicut cecinit
LUCRETIVS, V. 325.

*Præterea si nulla fuit genitalis origo
Terrarum & cæli, semperque æterna fuere,
Quo tot facta virûm toties cecidere; nec usquam
Æternis famæ monumentis insita florent?
Quare etiam quædam nunc artes expoliuntur,
Nunc etiam augefcunt? nunc addita navigiis sunt
Multæ, modo organici melicos peperere sonores.*

Con. de hac re STILLINGFLEET *Or. Sacr.* L. III.
c. ii. § 11. PARKER *de Deo*, Disp. iv. CHEYNE *Ph.*
Princ. c. iv. HALE *de Prim. Orig. Hum. Gen.* per tot.
Aliosque auctores citat. in *Quæst. Philos.* Cap. ii. Qu. 2.
¹² Universum à Deo regi GROTIUS variis argumen-
tis probat. “ 1. Quod sit ipse & omniscius & omni-
“ potens, ita ut non possit non cognoscere ea quæ agun-
“ tur aut agenda sunt, eaque ipse temperare ac dirigere
“ facillime possit. Quod si & illa cognoscit Deus,
“ quidni & curet? 2. Ex conservatione imperiorum.
“ 3. Ex miraculis.” *De Veritate Relig. Chr.* L. I. §
10—13. Sunt autem, qui generalem quandam provi-
dentiam agnoscunt, particularem vero tollunt, quasi
ipsa rerum genera, quæ à Deo conservari illi ipsi auc-
tores

perinde est, utrum quis neget, Deum existere, an ab eodem humana curari; cum utrumque omnem religionem plane tollat. Frustra enim metuitur aut colitur, utut in se sit præstantissimus, qui nulla plane nostri cura tangitur,

Cap. 4.

tores fatentur, non subsistunt in singulis. Si singula pereunt abdicata à divinâ providentiâ, quidni & pereant ipsa genera? Proculdubio non generatim modo ad totum hoc universum, sed speciatim ad singulas res à Deo conditas hæc se providentiâ extendit; tum quod omnes & singulæ divinâ providentiâ indigeant, tum quod in illis divinæ directionis vestigia haud raro conspiciantur. Hoc agnoscunt omnes; exceptis Atheis & Epicureis: Sed de modo ejus (qui captum humanum fortasse superat) inter Philosophos non convenit. Reribus semel creatis haud necessaria videtur perpetua quædam vis, quasi nova indies creatio, ut in *esse suo* perseverent, quoniam quævis mutatio requirat causam: sed utrum Deus ita omnia ab origine constituerit, ut secundum leges constitutas vel *harmoniam quandam præstabilitam* (ut aiunt) constanter agant, & effectus, quos ab æterno prænovit & sequi voluit creator juxta ejus beneplacitum, naturali quo am modo producant, (sicut machina quæ semel constituta opificis concursu non indiget) utrum secundas causas constanter dirigat, ut effectus non ex legibus stabilitis, sed ex arbitrio suo edant, nodus est non ita facile solvendus. Sive hanc sive illam amplectamur opinionem; hoc saltem admitti debet, Deo non indignum esse, ut immediatam suam directionem aliquando interponat, & tam mentes hominum quam rerum inanimatarum facultates ita dirigat, ut præter expectationem & solitas agendi regulas res evenire possint. Media quidem via in hac retutissima videtur; nimirum ut à causis *ordinariis* haud temere discedamus, neque tamen Deum ita iis astrictum esse credamus, ut nihil unquam extra ordinem causarum naturalium agat. Vid. LEIBNITZ *Essais de*
O 2 *Theodic.*

Cap. 4. gitur, & nihil boni malique in nos vult aut potest conferre¹³.

Denique,
imperfecti-
onis nihil
habere.

V. QUARTUM est, *Nullam attributum in Deum cadere, quod aliquam imperfectionem involvat.*

Theodic. WOLF. de Syst. Harm. Praestab. SHERLOCK de Provid. WHISTON. Theor. L. IV. c. iv. Sol. 87. JENKIN. de Rel. Chr. Vol. II. p. 218. FIDDES. Theol. Spec. L. III. P. ii. c. 4.

¹³ Hanc ob causam Philosophi EPICURUM atheismi reum postulabant, quippe qui, divinam providentiam haud agnoscens, verbis reliquerit Deum, re sustulerit. Similiter CICERO. "Sunt philosophi & fuerunt, qui omnino nullam habere censerent rerum humanarum procurationem Deos. Quorum si vera est sententia, quæ potest esse pietas? Quæ Religio? Quæ sanctitas?" *De Nat. Deor.* I. 2. Conf. GROT. de *Jure B. & P.* L. II. c. xx. § 46.

¹⁴ Hoc in loco nimium brevitatem studet vir doctissimus. Res gravis est & permagni momenti, ut de divinis perfectionibus rite concipiamus; ideoque liceat mihi prolixiore disquisitione hoc argumentum persequi. *Perfectum* duplici modo dicitur, vel *absolute* vel *suo genere*. Id *suo genere* perfectum est, cui nihil eorum deficit, quæ ad singularem ejus naturam pertinere possint. Mundus est perfectus, si nihil huic deficit, quod ejus usui & commoditati inservire potuit: Lex est perfecta, quæ subjectis optimè convenit. Id vero *absolute* perfectum, quod omnibus quæ bona sunt & æstimabilia, sine ullo defectu potitur. In quo sensu Deum esse perfectum probare sic aggredior. 1. Quæ in effectis apparent perfectiones, eandem in causa fuerint. Homines gaudent perfectionibus quibusdam; v. g. potentiâ, sapientiâ, bonitate, felicitate, &c. ergo Deus iisdem fruitur. 2. Deo competunt hæ perfectiones modo infinito; nam si aliquid finitum est, tum vel quia causa ejus tantum nec plus ei communicavit, vel quia ipsum non amplius capiebat. Sed nec hoc

nec

involvat. Cum enim ille omnium rerum causa Cap. 4.
 sit & origo, absurdum foret, creaturam ipsius
 aliquam sibi posse *perfectiorem* animo concipere,
 quæ abs Deo abesset¹⁴. Imo cum istius
 perfectio

nec illud in Deum cadere potest. 3. Attributum finitum nequit competere subjecto infinito, nec infinitum attributum subjecto finito; in Deo unum est attributum infinitum, *viz.* æternitas (quod supra probatur) ergo cætera attributa sunt infinita. 4. Patet ex creatione mundi, ex causis finalibus, ex mirabili rerum structurâ & ordine. 5. Idem facilius probatur de singulis attributis sigillatim. *Primo*, Æternitas eadem operâ demonstratur, atque ipsa existentia; redi igitur ad Not. 2. Hic addemus tantum modum hujusce attributi nobis esse prorsus incognitum. Nequit enim duratio æterna esse successiva, vel tempori consimilis, quoniam contradictionem implicat: a nobis tamen vix concipi potest sine partium successione, quoniam ipsa idea durationis oritur ex successione. *Secundo*, Ab æternitate sequitur *independentia*, vel *necessaria existentia*; nam quod sine principio existit, sine causâ existere necesse est; ne daretur causa prior primâ. Sed existere independentem, necessario, & sine causâ idem prorsus sonant; unde patet, &c. *2. E. D. Tertiò*, Potentia recte Deo attribuitur, tum quia mundum creavit, tum quia creaturis potentiam dedit, ut supra ostensum est. Hoc verò admissò, *omnipotentia* probatur ab *independentiâ*; nam ubi nulla datur limitationis causa, ibi nullus erit limes. *Quarto*, *Omniscientia* iisdem mediis demonstratur, ac *omnipotentia*. *Quinto*, Probatur *immutabilitas* ab *independentiâ*; nam quævis mutatio requirit causam. Sed nulla causa agit in Deum, nec Deus agit in se; ergo, &c. *Sexto*, Attributa *moralia* demonstrantur à *posteriori*, vel à causis finalibus. Nimirum, omnia ad hunc finem constituto videntur, ut felicitatem vel commune bonum promoveant, Unde patet creatorem hunc finem consilio suo

Cap. 4. perfectio infinitis modis exsuperet capsum tantillæ creaturæ, eandem terminis potius negativis quam positivis exprimere par erit. Inde Deo hautquaquam sunt tribuenda, quæ *finitum* aut *determinatum* quid notant; quia finito majus semper attribui potest. Et omnis determinatio ac figura terminos ac circumscriptionem involvit. Quin nec dicendus est distincte

suo destinasse; & cum finis bonus est, auctorem ejus esse *bonum* necessario sequitur. Positâ bonitate Dei, patet infinitam esse; necnon & infinitam justiciam, veracitatem cæterasque perfectiones morales rectè Deo attribui; nam omniscientia, quod optimum est, ostendit, omnipotentia id efficere potest, & voluntas ad idem impellit. Undè colligitur, hisce omnibus simul sumptis, Deum omnibus perfectionibus, tam moralibus quam naturalibus infinito modo gaudere. Q. E. D.

¹⁵ Hæc nimis incautè dicta sunt, nec cum religione sincerâ constare possunt. Perperam quod positivum est, in Idea infiniti omittit, & ei quod negativum est, tantum inhæret. Qui comprehendere Deum posse negant, non hoc sibi volunt (si sapiunt) ac si nullâ planè ratione agnosci queat; sed quod humanæ mentis nimis angusti sint limites, quàm ut Dei perfectiones adæquatè & omni modo concipiat. Quis vero hanc rationationem ferat? Cujuscunque rei non datur adæquatus conceptus, illius nulla est Idea, illa non ens. Eodem prorsus argumento, quo hic utitur, nosster, militarunt athei quidam contra Deum, tamque inter naturas, quæ neque existunt usquam, æque possunt existere, collocare conati sunt. *Nulla est*, inquit HOBBSIUS, *idea neque conceptus, qui oriri potest ex hac voce INFINITUM. Quando dicimus rem aliquam esse infinitam, hoc tantum significamus, non posse nos illius rei terminos ac limites concipere, neque aliud concipere præter nostram impotentiam.* Phys. P. IV. c. xvi. Et alibi: *Qua-*
do

fincte & plane comprehendi aut *concipi nostra* Cap. 4.
imaginatione, vel quacunque facultate animæ
 nostræ; quia quicquid animo distincte & plene
 concipere valemus, id finitum est. Neque ve-
 ro ideo, quia Deum infinitum dicimus, ejus
 conceptum plenum animo tenemus: cum infi-
 nitum proprie non notet aliquid in ipsa re,
 sed impotentiam in animo nostro^s, ac si dice-
 remus,

do dicimus aliquid esse infinitum, non aliquid in re signifi-
camus, sed impotentiam in animo nostro: tanquam si dice-
remus nescire, an & ubi terminetur. De Cive, c. xv. §

14. Quæ quidem sententia à pietate maxime abhorret;
 cum id nobis persuasum esse velit, quæ de Deo vulgò
 prædicantur, nihil habere veritatis; nuda enim &
 mera esse omnia vocabula, quæ nihil præter hoc sig-
 nificant, mentes nostras stupore quodam & veneratio-
 ne percussas esse. Sed hæc omnia falso nituntur fun-
 damento, & hac voce *infinitum* rite explicatâ, fundi-
 tus corruunt. Quam ad rem distinguere oportet in-
 ter infinitatem, quæ de numero, quantitate & ejusmo-
 di prædicatur, atque eam, quæ rebus indivisibilibus
 attribuitur. Illa est mera negatio limitum; infinitus
 est numerus, quia semper augeri potest, & ob hanc
 ipsam rationem dari nequit numerus actu infinitus.
 Itane vero de divinis attributis definire licet, ea non
 esse actu infinita? i. e. esse finita? Nam quicquid ex-
 istit, *actu est*. Quodcunque quantitatem habet de eo
 prædicabilem, vel numero mensurari potest, ob hanc
 ipsam causam non est verè infinitum. Idem sentit
 ARISTOTELES, οὐκ ἐστὶν ἀσμερον οὐδὲν μέγεθος.
Nulla quantitas est infinita. Metaph. L. XIV. c. vii. Id
 vero infinitum est vere & proprie dictum, cui nihil
 addi potest: quo modo divina attributa vocantur in-
 finita. Potentia est infinita, cui nihil deficit; vel
 quæ ad omnia potentiz objecta extenditur: & sic de
 cæteris. U^s verbo dicam, *infinitas* cum Deo attribu-
 itur,

Cap. 4. remus, non capere nos magnitudinem ejus essentiae. Inde nec recte dicitur, quod partes habeat, aut sit totum aliquid; quia haec attributa finitorum sunt. Neque quod in loco aliquo contineatur; quia hoc innuit fines & terminos magnitudinis. Neque quod moveatur, aut quiescat; utrumque enim supponit esse in loco¹⁶. Sic nec Deo proprie attribui possunt, quae dolorem aliquem aut passionem notant, (proprie dico: nam ubi talia Deo attributa leguntur, id fit *divine passionis*, pro effectū, non affectu)

itur, idem sonat, ac *perfectio*. Conf. CUDWORTH. *Syst. Intell.* Cap. v. Sect. i. § 17. cum Notis doctissimi MOSHEMII.

¹⁶ Modus divinae essentiae nobis est prorsus incognitus: Deus ubique praesens est sine extensione; omnia cognoscit sine idearum successione. Nam quod extensum est, nequit cogitare; & quod successivum, haud recte aeternum dicitur. Difficilimum quidem est in conceptibus nostris vel extensionem vel successionem ab existentia remove: sed cum ex hac parte datur demonstratio, ex illa difficultates tantum ex modis essendi & nostrorum conceptuum imperfectione oriundae, nullus relinquitur dubitandi locus, cuinam parti assentiendum est.

¹⁷ Sic in sacris litteris Deum alicujus facti (v. g. creationis, *Genes.* vi. 6.) poenituisse dicitur, cum aliud agit, quam prius agebat vel acturus esse videbatur, quia simile quid facit hominibus, quos poenitet. Non revera consilium mutat, (ipse enim est immutabilis) sed ista rerum seu eventuum mutatio in tempore fit juxta immutabile Dei decretum, quo ab aeterno sancita & constituta fuerat.

¹⁸ Cavendum est autem ab istorum errore, qui nullam esse ideam Dei, nullam divinorum attributorum cum

affectu) ut est ira, poenitentia, misericordia¹⁷. Cap. 4.
 Item, quæ *existat* & *absentiam* alicujus boni notant, ut est appetitus, spes, concupiscentia, amor cupidinis. Nam hæc involvunt indigentiam, adeoque & imperfectionem; cum intelligi non possit, ut quis adpetat, speret, cupiatve, nisi quibus indiget, caretve. Sic & quando Deo tribuitur *intellectus*, *voluntas*, *scientia*, & *actus sensuum*, visio, auditio, illa longe sublimiori modo sunt capienda, quam quo nobis insunt¹⁸. Nam voluntas est adpetitus

cum nostris facultatibus similitudinem docent; sed bonitatem, intellectum, voluntatem, &c. Dei esse *toto genere* à nostris diversa & discreta, atq; sensu merè *analogico* à nobis intelligenda; quæ doctrina (nisi cum grano salis admittatur) nec cum sanâ religione, nec cum veris scientiæ principiis rectè constare possit. Quid enim magis à ratione alienum esse possit, quàm ut assensum præbeamus, cum nihil omnino de verâ rei naturâ intelligatur? Quid magis impossibile, quam ut divinas perfectiones (v. g. bonitatem, justitiam, cæterasque ejusmodi) admiremur, necnon & nobis in exemplum proponamus, si sint penitus incognitæ, & ab omnibus quas de iis formare possumus notiones, omnino remotæ & diversæ? Itaque ut rectius de hac re judicium feramus, paucis exponam, quæ ad litem dirimendam valere possunt. 1. Ubi non dantur idæ, ibi nec rationi nec fidei locus dari possit. 2. Perfectio in genere dicta in unoquoque subjecto idem valet. 3. Idæ divinarum perfectionum oritur ab iis, quas in nobismet ipsis experimur. 4. Perfectiones quas Deo attribuimus ejusdem sunt *generis*, atq; istæ quas homini. Ideam potentiæ à nostris facultatibus acquirimus, eandem Deo competere probamus. 5. Ea solum divinis perfectionibus cum humanis intercedit differentia, ut

Cap. 4. titus rationalis: appetitus autem præsupponit absentiam, & indigentiam, rei congruentis. Et intellectio ac sensus in hominibus involvit passionem, per objecta in organa corporis, & potentias animæ impressam. Quod est indicium potentiae ab alio dependentis, & consequenter non perfectissimæ. Denique & illud à perfectione divina abhorret, si dicantur *plures uno Di.* Nam præterquam quod admiranda mundi harmonia unum duntaxat ejus mode-

ut hæ finitæ sint, illæ infinitæ: in genere conveniunt, in gradu & modo effendi differunt. Sic scientia hominum est imperfecta, Dei perfecta; illi ope idearum, cognoscunt & percipiunt, hic verò modo nobis abscondito. Scientia in abstracto ubique eadem est, sed in diversis subjectis diversa, nunc major nunc minor, nunc hæc nunc illac modificata. Sunt autem, qui nos per *analogiam* saltem de modis divinorum attributorum, & de omnibus mysteriis concipere volunt. Eam autem ab omni philosophiâ exulare malui; quippe ad ideas intellectus minime pertinet, & cum phantasiâ solâ commercium habet. Res prius intellectas per analogiam facilius docemus & in mente concipimus, sed ut ignotæ intelligantur, ne hilum quidem proficit. Qui Deum esse omnipræsentem scit, recte dicit eum omnia audire & videre; quæ quidem non verè & propriè dicta sunt, sed analogicè. Vid. LAW ad KING de Orig. Mali, p. 88. Edit. 8vo.

¹⁹ Haud tam levi operâ demonstratur unitas. Rectè GROTIUS: *Deos plures uno non esse, notio non æque est evidens ac Deum existere.* De Jure B. & P. L. II. c. xx. § 47. Verisimiliter patet ab harmonia mundi unicum esse Deum: nulla ratio est, quæ plures esse suadet, ergo evidentiâ demonstrativâ patet (non dico plures esse non posse, sed) non esse plures credendos, vel plures

moderatore ~~arguit~~ etiam finitus tunc foret Deus, si plures essent paræ potestatis ab ipso non dependentes. Sic ut contradictionem involvat, plura dari infinita¹⁹. Quæ cum ita sint, maxime rationi congruum est, circa attributa Dei utcunque exprimenda uti nominibus vel *negativis*, ut infinitus, incomprehensibilis, immensus, æternus, i. e. principio & fine carens: vel *superlativis*, ut optimus; maximus, potentissimus, sapientissimus, &c. vel *indefinitis*,

plures colendos. Unde gentes, quas de Polytheismo reprehendit *Apostolus*, recte dicuntur *inexcusabiles*, Rom. i. 20. Sunt & rationes quædam scholasticæ a viris doctissimis ad unitatem Dei evincendam allatæ, quibus vero, me iudice, plus inest subtilitatis quam certitudinis. Accipe autem quales quales sunt: 1. Quod à se est, singulare etiam est; singulare autem non potest cum pluribus communicari. *BUDDEUS de Piet. Philos.* § 18. Cui vix dissimile est argumentum *GROTII*. Deus est necessario, vel per se, necessario autem quidque est, non quæ in genere consideratur, sed quæ actu est: actu autem sunt res singulæ. *De Verit. Rel. Chr. L. I. § 3.* 2. Dei nomine summum perfectissimumq; intelligitur; quare si quis plures vellet admittere Deos, ille admitteret entia, quæ & perfectissima essent, simul tamen & imperfecta, quia unum careret perfectione alterius. *BUDDEUS ubi supra.* 3. Si duo essent aut plures Dii liberè agentes & volentes, possent contraria velle; impediretur autem alter ab altero, quo minùs quod vellet, efficeret; impediri autem posse, Deo indignum est. *Ibid.* 4. Deus necessario existit, quæ necessitas est simplex & uniformis. Qui duo necessario existere supponit, eo sibi met contradicit, quod cum utrumque independens est, utrumvis sine altero existere supponi potest, &

ex

Cap. 4. *definitis*, ut bonus, justus, creator, rex, dominus, &c. eo sensu ut non tam velimus, quid sit, distincte dicere, quam nostram admirationem & obedientiam qualicunque expressione profiteri; quod est signum animi humilis, & animi honorantis quantum potest²⁰.

*Cultus Dei
naturalis
internus
quibus?*

VI. PROPOSITIONES *practicæ* religionis naturalis versantur partim *circa æternum*, partim *circa externum cultum Dei*. *Internus cultus* Dei consistit in ejus *honore*. Honor autem est opinio alienæ potentiae, conjunctæ cum bonitate. Debet scilicet animus hominis ex consideratione potentiae & bonitatis Dei, quantum potest animo venerationem adversus ipsum concipere. Ex quo fluit, ut eundem debeat *amare* tanquam omnis boni auctorem & datorem; in eum *sperare*, tanquam abs quo in futurum quoque omnis nostra felicitas dependeat; ejus voluntate *adquiescere*, tanquam

ex consequenti neutrum necessario existit. CLARKII *demonstratio de Deo & attributis*. Prop. 7. De horum argumentorum vi & efficaciam nihil dicemus. Si quis ea ad justum examen revocare velit, consulat omnino eruditissimi nostri amici EDMUNDI LAW notas ad KING *de origine mali* lectu dignissimas, necnon & responsum ejus ad J. JACKSON in dissertatione de *spatio, tempore, &c.*

²⁰ Similiter HOBBSIUS. *Nomen Dei non usurpatur; ut illum concipiamus; sed ut honoremus*. Leviath. P. I. c. 1. de qua re vid. supra not. 15.

²¹ Audi SENECA. "Primus est deorum cultus
" deos credere, deinde reddere illis majestatem suam,
" reddere bonitatem, sine qua nulla majestas est. Scire
" illos

tanquam qui pro sua bonitate omnia optime *Cap. 4.*
 faciat, nobisque det, quæ maxime expediunt;
 eum *timere*, tanquam potentissimum, & cu-
 jus offensa maximum fit malum conciliare apta;
 ei denique in omnibus humillime *obsequi*, tan-
 quam creatori, domino, ac rectori optimo
 maximo²¹.

VII. *Externus Dei cultus* in hisce potissimum *Externus*
 consistit, ut homo Deo *gratias agat* pro tot bo- *quibus par-*
 nis ab eo acceptis; ut ipsius voluntatem per *tibus absol-*
 actiones suas, quantum fieri potest, exprimat, *vatur?*
 seu ei *obtemperet*. Ut ejus magnitudinem
admiretur, & *celebret*. Ut *preces* ad ipsum
fundat pro obtinendis bonis & averruncandis
 malis; preces enim sunt signa spei, spes vero
 bonitatis & potentiae divinæ agnitio est²². Ut
 si res tulerit, per solum Deum *juret*, & jura-
 mentum

“illos esse, qui præsident mundo, qui universa vi sua
 “temperant, qui humani generis tutelam gerunt, inter-
 “dum curiosi singulorum.” *Epist. xcv.*

²¹ Sunt, qui necessitatem cultus externi ex lumine na-
 turali patere posse vel negant vel in dubium vocant. 1mo.
Quia Deo non opus est nostris laudibus aut precibus, cui jam
satis perspecta sint sensa nostræ mentis. 2do. *Quia variæ*
sunt methodi, quibus pietatem nostram & venerationem ad-
versus Deum, tanquam Ens supremum, agnoscere & illu-
strare possumus, & si vitæ hominum sint virtutis normæ con-
formes, iis non opus est precibus. Hasce verò rationes
 nihil omnino in hac causâ valere, gravissimis argu-
 menti evinci potest. Etsi enim Deus non indigeat ex-
 ternis signis ad animi nostri percipiendos sensus, tamen
 preces necessariæ videntur tum ad nostri tum ad aliorum
 hominum commoda. 1. Respectu *nostrum*, preces ore
 prolatae magis aptæ sunt ad excitandos animi motus;
 earum

Cap. 4.

mentum religiosissime observet: Hoc enim postulat omniscientia & potentia Dei. Ut de Deo *considerate loquatur*; id enim est signum timoris; timor autem potentiae confessio est. Ex quo consequitur, *non esse utendum Dei nomine temere & frustra*; utrumque enim inconsideratum. *Non esse jurandum, ubi non est opus*; est enim frustra. *Non esse curiose & petulanter disputandum circa naturam & gubernationem Dei*: ex hoc enim nihil aliud sequitur, quam ut Deum exigere velimus ad modulum nostrae rationis. Item, ut *quidquid Deo præstandum est, in suo genere sit eximium. & honorem exprimere aptum*. Item, ut *homo Deum non solum secreto, sed & palam & publice in conspectu hominum colat*. Occultare enim aliquid est, quasi quis eo exercendo erubesceret. Contra publicus cultus non solum de

earum auxilio attentio facilius conservatur, & pia mentis cogitationes melius fovetur. Quorsum spectat illud AUGUSTINI. *Nescio quomodo, cum hi motus corporis fieri, nisi motu animi præcedente non possint; iisdem rursus exterius visibiliter factis, ille interior invisibilis, qui eos fecit, augetur*. De Cur. pro Mort. cap. 5. Et hinc patet privatarum precum obligatio. Deinde vix concipi in mente potest, eum qui nunquam preces ore effundit rectè de Deo sentire posse. Mens pia naturali quodam motu ad gratiarum actiones impellitur. 2. Respectu hominum aliorum, preces publicæ & supplicationes solennes cum omni apparatu honesto cultus exterioris perquam utiles & necessariae videntur. Experienciâ comperit est, immane quantum exterior pietatis facies, & religiosi cultus

de nostra devotione testatur, sed & alios ex-
 emplo incitat. Denique ut *summo conatu le-* Cap. 4.
ges naturales observet. Nam uti imperium
 Dei parvi pendere, superat omnes contume-
 lias; ita ē contrario omnibus sacrificiis est ac-
 ceptior obedientia.

VIII. ENIMVERO id certum est, effectum
 hujus Religionis Naturalis, præcise & pro *Æternæ*
 præsentī hominū conditione consideratæ, in- *saluti obti-*
 tra sphaeram hujus vitæ terminari; ad æter- *nendæ*
 nam autem salutem nanciscendam nequaquam *haud suffi-*
 valere. Ratio quippe humana sibi relicta jam
 ignorat pravitatem, quæ in facultatibus & in-
 clinationibus hominis cernitur, per culpam hu-
 manam provenisse, Deique offensam & æter-
 num exitium mereri. Eoque & necessitas sal-
 vatoris, ejusque officium & meritum, nec non
 promissa Dei humano generi facta, & quæ alia
 inde

cultūs professiones statæ & ordinariæ ad mentem vulgi
 hominū saltem metu numinis & reverentiâ percellen-
 dam conferre solent: adeo ut nesciam an iis sublati so-
 cietas humani generis unâ cum omni religione tollatur.
 Publica pietatis exempla plurimū valent ad excitan-
 dum in hominū mentibus religiosam quandam vene-
 rationem numinis, quæ societatis vincula firmiori nexu
 colligant. Conjunctio plurimorum hominū in eādē
 mente & voce haud parum conducit, vel ut ira Dei
 avertatur, vel ut impetrentur beneficia. Quæcunque au-
 tem faciunt, vel ad promovendam salutē publicam aut
 privatam, vel ad avertendam Dei iram, vel ad impetran-
 da beneficia, ea omnia sunt inferenda aut adoptanda in
 religionem naturalem.

23 Non

Cap. 4. inde dependent, eandem latent : per quæ sola salutem æternam hominibus provenire, ex divinis literis constat²³.

*Absque
religione
nullum so-
cietatis
vinculum.*

IX. OPERÆ pretium porro fuerit paulo distinctius expendisse usum, quem in vita humana religio gignit ; ut constet, *eam revera esse ultimum & firmissimum humanæ societatis vinculum.* Nam in libertate naturali, si metum divini numinis removeas, ubi quis propriis viribus sisus fuerit, quælibet imbecillioribus
pro

²³ Non autem in eo sensu intra limites hujusce vitæ continetur jus naturale, ut nihil omnino ad futuram spectet. Argumenta sunt varia, quæ plurimum suadent vitâ hac conclusâ, nondum expleri omnes partes hujus dramatis : mens humana ab intuitu hodierni statûs ad futurum aliquem præfagiendum statim excitatur ; & erigitur expectatione earum rerum, quæ secuturæ sunt in altera vita, quasi in proxima scena. Si naturam animæ attentius perpendamus, facilè patet, referente CICERONE, *nihil esse huic admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. Quod cum ita sit, certe nec secerni, nec dividi, nec discerpi, nec distrabi potest ; nec interire igitur.* Tusc. Disp. I. 29. *Interea non posse* haud tam certò sequitur ; probat autem pereunte corpore, non ideo pereundam esse animam, adeoque post mortem superstitem esse posse. Deinde cum Deus sit *isqui* rectique amantissimus, non erit hujusce mundi otiosus spectator ; jus faciendum curabit, nec eandem vel doloris vel felicitatis portionem dignis & indignis impertiet ; sed bene & male merentibus suam unicuique debitam. Enim vero fatendum est neminem mortalium perfectam obedientiam præstitisse, nec si propriè dictum est, præmia mereri posse : unde demonstrari nequit quenquam præmia aliquando pro certò consecuturum fore ; attamen cum bona fortunæ & felicitas hujusce vitæ virtuti & sapientiæ non semper adhæreant

pro lubitu inferet, ac honestatem, pudorem, Cap. 4.
fidem, inter inania vocabula reputabit, nec
ad recte faciendum aliter, quam sensu pro-
priae imbecillitatis adigetur⁴⁴. Porro, religione
remota, civitatum firmitas intrinseca semper
in incerto foret; ac ad cives in officio conti-
nendos hautquidquam sufficeret metus tempo-
ralis poenæ, fides superioribus data, ejusque
servandæ gloria, & gratitudo, quod ope sum-
mi imperii a miseriis status naturalis defendan-
tur.

hæreant & pessimè merentibus interdum optime sit,
hanc inæqualitatem ferre nequit Deus, sed aliquando
aliud ab alio discernet: ita ut diversa sit rerum distri-
butio in statu futuro ab ea, quæ hodie obtinet. Et
quo quisque est perfectior, & Deo proximior indole &
natura, eo erit altior & beatior, vel saltem eo mino-
rem poenam sortietur. Concesso enim (quod quidem
salva Dei justitia negari non potest) religionem natura-
lem per se & sine piaculo quodam peccati, ad salutem
æternam non sufficere: Attamen rationibus maxime
probabilibus, & quæ fidem facile suadere possint, sta-
bilitur hæc veritas; iis, qui pro modulo humanæ in-
firmiæ virtutem in hac vita colant, aliquando me-
lius fore, quam profanis & impiis, qui Deum aver-
santur, & quicquid bonum & honestum est, repudiant
& abhorrent. Unde consequentissimum est, ut jus
naturale non intra sphaeram hujus vitæ terminetur, &
lumen rationis dicat actiones hominum ad vitam fu-
turam spectare debere. Sublato autem statu futuro,
nulla tolluntur legis naturalis sanctiones, adeoque ipsa
obligandi vis. Vid. BURNÉT *de Statu Mortuorum*.
CHAUVIN *de Relig. Nat.* L. I. cap. viii.

⁴⁴ Quæstio sæpe versatur, utrum societas cum athe-
ismo constare possit? Partem affirmativam tuentur
MACHIAVELLIUS, HOBBSIUS, TOLANDUS, &
MILIIUS, quorum rationes vix operæ est pretium ad
examina-

Cap. 4. *W* tur. Tunc enim revera locum haberet, *Qui mori scit, cogi nescit*²³: quippe, cum Deum non metuentibus nihil magis quam mors metui possit, tunc contemnendæ qui sufficeret, in imperantes quævis tentare posset. Ut autem id vellet, vix causa defutura foret; puta ut declinaret incommoda, quæ sibi ab alterius imperio videntur incumbere; aut ut ipse potiretur commodis, quæ imperii possessorem comitantur. Præsertim cum facile judicare possit, jure se id facere; vel quod qui in præsens rerum potitur, prave remp. videatur gerere; vel quod ipse longe melius imperaturum sese speret. Occasio autem ad talia tentanda facile offerri posset, rege vitam suam non satis caute circumsepiente (& quis tali rerum statu custodes ipsos custodiet²⁶?) vel multis conspirantibus, vel bello externo ingruenti adscitis in partes hostibus. Præterea cives ad injurias mutuo inferendas futuri essent pronissimi. Cum enim in foro civili pronuncietur secundum acta & probata; omnia scelera & flagitia,

examen revocare. 1. Quia nulla unquam gens compta fuit, quæ Deum non agnosceret: nisi cui ratio & boni mores, inducta feritate, plane sordescunt. Unde vel nihil, vel quod contra hos facit, ab exemplis colligi potest. 2. Quia omnes uho ore facientur, religionem sublata, humanam societatem non tam firmo & stabili pede stare posse. Quod ipsi veritate & veræ religionis hostes agnovisse videntur; cum in errorem quodammodo contrarium delabantur, in eo, quod religionem, quam leges civiles constituunt & tacite faciunt, diligenter colendam esse & faciendam doceant, satis

flagitia, ex quibus lucrum provenire aptum Cap. 4.
est, si occultè patrari & sine arbitris possent,
pro dexteritate ingēnii, in qua placere sibi
quis posset, haberentur. Nemo quoque opera
misericordiæ aut amicitiae foret exerciturus,
nisi gloriæ aut emolumenti explorata spe. Ex
quo & illud consequeretur, ut dum nemo in al-
terius fide, remotis pœnis divinis, solidam fi-
duciam collocare posset, singuli perpetuo metu
& suspicionibus anxii viverent, ne ab aliis de-
ciperentur, aut læderentur. Sed & tam im-
perantes quam subjecti parum proclives futuri
essent ad præclara & gloriosa opera patrandā.
Nam imperantes, nullo conscientiae vinculo
constricti, omnia munia, ipsamque justitiam
venalia essent habituri, & in omnibus privatum
commodum quæsituri, cum oppressione civi-
tum: a quorum rebellionē uti sibi semper me-
tuerent, ita suam salutem unice in eo positam
intelligerent, ut istos quam maxime enerves
redderent. Cives contra, oppressionem im-
perantium formidantes, nunquam non circum-

sit an vera nihil morantes. Hoc modo MACHIAVELL.

“ In id diligenter incumbere debent, quicunque Reip.

“ aut regno alicui imperant, ut ejus religionis quam ipsi

“ colunt & venerantur, fundamenta sarta tectaue con-

“ servent: quā quidem re cives suos pios devotosque

“ efficient, & aptos ad concordiam tolendam.” *De Re-*

pub. L. I. cap. xii.

²⁵ SENEC. *Hercul. Fur.* v. 425.

²⁶ *Pone seram, cohibet, sed quis custodiet ipsos*

Custodes. JUVEN. SAT. vi. 346.

Cap. 4. specturi forent occasiones rebellandi : nec minus tamen ipsi inter se diffisuri, seque mutuo formidaturi erunt. Quin & conjuges, oborta vel levi querela, se invicem essent suspicaturi ne veneno, aut alio clandestino modo necarentur. Par periculum a familia immineret. Cum

²⁷ Omisit auctor, quod in hac re præcipuum est, sine fide in Deum nihil valere juramenta, & sine juramenti nullum esse fiduciæ & veritatis vinculum. Testem habemus CICERONEM. “ Utiles autem esse opiniones
 “ has, quis neget cum intelligat, quam multa firmentur *jurejurando*, quantæ salutis sint fœderum religiones? Quam multos divini supplicii metus à scelere
 “ revocarit? Quamque sancta sit societas civium inter
 “ ipsos, diis immortalibus interpositis, tum iudicibus,
 “ tum testibus?” *De Leg. II. vii.*

²⁸ Eadem argumenta, quæ religionem cum utilitate civitatum amicè conspirare probant, à *fortiori* concordiam Christianæ Doctrinæ cum verâ politicâ demonstrant. Audi de hoc argumento ipsum PUFENDORF.
 “ Hac in parte amice conspirat religio Christiana,
 “ dumque ista optimam habitudinem civitatum valde
 “ deformantia solis suis artibus tollere nequit, aut
 “ gravioribus velut districta negligit, emendare & ex
 “ fundamento curare, quantum humana pravitas in
 “ hac mortalitate corrigi idonea est, laborat. Nam
 “ *primo*, Religionem Christianam divina quædam
 “ comitatur gratia apud illos, qui non nomine solo
 “ eam profitentur; per quam animi ita imbuuntur,
 “ ut deinceps ad officium suum faciendum incumbant,
 “ non respectu pœnæ aut emolumenti temporalis, sed
 “ ex amore & reverentia erga Deum, & ut eidem obsequium suum approbent. *Deinde* religionis Christianæ decretis non satisfecit, qui externis tantum &
 “ crassioribus vitiiis sese abstinuit, sed illa quam
 “ maxime internam cordis puritatem, affectuumque
 “ & cupidinum compositos motus requirit. Nec illi
 “ aliquod

Cum enim sine religione nulla quoque futura foret conscientia, non facile esset occulta ejusmodi scelera deprehendere²⁷; quippe quæ plerumque per inquietudinem conscientiæ, & terrores, in exteriora indicia erumpentes, prodantur²⁸. Unde adparet, quantopere intersit generis

“ aliquod minutum aut contemnendum peccatum videtur, sed etiam de otioso verbo apud tribunal divinum rationem reddendam docet. Neque illi satisfecit, qui alterum non læsit aut contractus explevit; sed beneficentia quoque, humanitas, misericordia quantum in cujusque viribus exercenda injungitur, etiam ubi nulla recuperandi spes ardeat. Neque illi sufficit vanis litibus alteri molestiam non facessere; sed & ad injurias condonandas, ad remittendum aliquid de summo jure pronos esse eadem jubet. Nec alteri sua eripuisse, aut per alterius stragem ad honores grassatum non fuisse satis est: sed etiam per innoxia media avaritiæ aut ambitioni litasse inter vetita habetur. Denique Christiani hominis officium nequidquam implevisse judicatur, qui utcumque vitæ suæ innocentiam civili judici adprobare potuit, & si non castè tamen cautè agere, suæ quæ facinora dextre negare & obtegere calluit; qui quæ adeo probitatis suæ hoc palmarium habet argumentum, hujus vel illius facinoris me nemo legitime convicerit. Sed ex scitis Christianæ religionis Deus etiam arcana pectoris arbitratur.” Et sic deinceps. *Dissertat. Academ. de Concordia veræ Polit. cum Relig. Christ.* p. 557. Solet autem à nonnullis disputari, Christianæ religionis dogmata nequaquam cum bello gerendo constare posse, vel saltem huic plurimum officere. Tangit hanc rem MACHIAV. *Disc. ad Liv.* L. II. c. ii. Et Christianam doctrinam omnino inutilem & noxiam esse militantibus (utcumque sit iusta causa belli) probare aggreditur MANDEVILL. in

P 3

Dialog.

Cap. 4. generis humani, atheismo omnes vias, ne invalescar, præcludere; simulque quanta vecordia eos agitet, qui ad opinionem prudentiæ politicæ conciliandam facere autumant, si in impietatem proclives videantur.

CAP.

Dialog. de Ufu Chr. Rel. in bello. Eandem partem tectur BÆLIUS. *Reflec. de Comet.* Utrum bellum sit Christianis licitum necne, non hujus est loci disquirere: Vid. nos infra ad *Lib. II. cap. xvi.* & GROTI. *De Jure B. & P. L. I. cap. ii.* Virtutes autem, quas nobis commendat Christus, veræ fortitudini & bellicæ virtuti non solum non adversantur, sed revera inserviunt & promovent: quod satis probavit noster in libro supra laudato. “ Quamquam si omnes homines religionem Christianam amplecterentur & secundum ejus
“ præcepta exacte vitam instituerent, vix ullus bello
“ locus fore videatur; tamen cum magna generis humani pars eandem non profiteatur, & inter eos qui
“ verbo se Christianos jactant, non pauci habendi & dominandi libidine in bella injusta rapiantur; fas
“ sane erit veris Christianis istorum injustam vim à vitâ, libertate fortunisque suis propulsare. Ipsa virtus patientiæ legitimam sui defensionem, & jurium
“ suorum assertionem nequâquam excludit. Inconsulta autem & cæco impetu ruens ferocia bellis ut
“ plurimum exitiosa est; nedum ut vera politica civium animos ea imbuendos censeat. Nam modesti
“ & composito animo qui sunt, non minus strenuè pugnare possunt, ubi res poscit, quam feroces, & periculorum propter ipsa pericula cupidi. Denique &
“ in hoc fortitudinem militarem insigniter promovet religio Christiana, quod ea de immortalitate animæ
“ & piorum post hanc vitam felicitate securos nos reddit; sic ut justa causa bellanti eo minus jactura
“ hujus vitæ metuenda sit, quod per eam ad meliorem conditionem transferatur. Ad quod illustrandum
“ facere potest, quod persuasionem immortalitatis &
“ metem-

CAP. V.

DE OFFICIO HOMINIS ERGA
SE IPSUM.

I. QUANQUAM hominem amor sui ^{Officia cir-}
penitus infixus subigat, sollicitam sui ^{ca se baud}
curam agere, suaque commoda omnibus mo- ^{frustra ho-}
dis procurare, sic ut hoc intuitu aliquam o- ^{mini injun-}
bligationem comminisci supervacuum videat- ^{ta.} L. ii. c. 4.
tur; alio tamen respectu homo utique ter- § 1.
ra

“ metempsychosēōs populis Celticis quondam metum
“ mortis dempsisse ait LUCANUS. Lib. I. 460.

— Inde ruendi

*In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis, & ignavum reditura parcere vitæ.*

CÆSAR de Bell. Gall. L. vi. de Druidibus loquens: Im-
primis hoc volunt persuadere, non interire animas, sed qd
aliis post mortem transire ad alios: atque hoc maxime ad
virtutem excitari putant, metu mortis neglecto. Ibid. p.
556.

Conf. De Jure Nat. & Gent. L. II, c. iv, § 3. Exis
Secund. § 6. p. 7. Spicilleg. Controu. § 16. p. 359.
Exam. Doctr. § 2. Qu. 316.

† Licet autem homo magno impetu ad sui conserva-
tionem feratur, obligatione tamen opus fuerit, tum quia
aliquando eum cupido se destruendi incedere potest,
tum quia homines ut plurimum mediis, quibus se con-
servare possunt, aliter utuntur, ac iis uti debent. Bue-
del Phil. Pract. c. iv. § 3.

Cap. 5. *ta quædam circa seipsum observare tenetur.*
 Cum enim non sibi soli sit natus homo, sed ideo tam eximiis dotibus a Creatore sit ornatus, ut ipsius gloriam celebret, & idoneum societatis humanæ membrum existat; inde ita sese componere homo tenetur*, ut ne dona Creatoris incultu perire patiatur, & ad societatem humanam aliquid pro virili conferat. Sic etsi sua cuique ruditas maximo sit probro &

* Nemo sibi obligari potest; nam cum idem esset *obligatus & obligans*, obligans autem obligatum possit liberare, frustra esset sibi obligari, qui liberare seipsum potest arbitrato suo, & qui hoc potest, jam actu liber est. HOBBS *de Cive*, C. vi. § 14. Attamen homo *erga seipsum* obligari potest, ut alius sit auctor obligationis simpliciter constitutæ, ipse vero ejus subjectum & obiectum. Sic cum ex omnium sapientum consensu Creator O. M. hominem condiderit, ut ipsi inserviat, excultisque bonis ab ipso sibi concessis ejusdem gloriam redderet illustriorem; cumque socialitas, ad quam homo conditus est, exerceri commode & servari nequeat: pi quilibet seipsum, quantum in se, excolat & servet: adparet abjectâ planè sui curâ hominem non sibi quidem, sed Deo creatori, sed generi humano facere injuriam.

3 Loco eorum, quæ sequuntur usque ad finem hujusce commatis, Editio OTTONIS sex sectiones exhibet de animo, & quæ ad illius culturam idoneæ sunt: quas supplevit quidam nomine WEBERUS. Proculdubio quæ alterum agnoscunt auctorem, locum in ipsius PUFENDORFII textu habere non debent. Sed cum lectu digna sint, & non nisi consentiente ipso auctore (teste STOLLIO, in *Introduct. ad Hist. Liter.* p. 769) addita fuerint; nolimus lectorem iis omnino carere, ideoque hic commentarii vice apponi curavimus. Sunt autem, quæ sequuntur.

1. Anis

& damno, recte tamen a magistro vapulat discipulus, si, quarum capax erat, artes addiscere negligat. Cap. 5.

II. PORRO, cum homo constet duabus partibus, *Anima & Corpore*, quarum illa rectoris, hoc ministri aut instrumenti vicem subit; sic ut animi imperio, corporis servitio magis utamur; utriusque quidem cura, sed illius tamen præcipue, agenda. Et; *Animus* quidem

*Primum
eorum spec-
tat animi
culturam;*
c. iv. § 4.

ante

1. Animum quidem quod attinet, ejus cultura huc potissimum redit, ut recte sese habeant *sententiæ* de rebus quæ ad officium hominis respiciunt, ac ut rite formetur judicium ac æstimatio circa res, quæ appetitum stimulare solent; ut motus animi ad normam sanæ rationis revocentur, ac temperentur; honestis artibus atque scientiis opera detur, & verbo: ut ad vitam socialem formetur animus, officiique honesti sensu & amore imbuatur.

2. Inter sententias igitur, quas imbibisse omnem hominem oportet, princeps ea est, ut ea de *Deo* creatore & conservatore hujus universi sciat teneatque, quæ præcedenti capite tradita fuerunt. In hac enim persuasionem non solum præcipuum hominis officium vertitur, sed etiam ea firmamentum est omnis probitatis adversus alios homines exercendæ, & fundamentum illius acquiescentiæ, qua hominum animi intrinsece perfunduntur. Hæc uti nemo negabit, ita, quæ his repugnant, opiniones sollicitè excludendæ sunt. Nec solum hic intelligimus *Atheismum* & *Epicuræismum*, sed alios quoque opiniones bonis moribus & societati humanæ exitiosas & indolem actionum humanarum plane evertentes, quas inter est illa de *Fato Spino*, de fiderum positu actionibus & eventibus humanis indispensabilem necessitatem adferente, unde homines non nisi instrumenta actionum suarum redduntur, quæ libere moderari

rari

Cap. 5. ante omnia ad commode tolerandam vitam
 socialem est formandus, officiique & honesti
 sensu

rari penes ipsos non sit. Cognatum huic dogma est, quod consecutiones causarum & effectuum, seu illa velut catena rerum, à creatore constituta, tam immobilis habet legem, ut Deus circa eandem, ne in particularibus quidem casibus, libertatis sibi quid reservaverit. Perniciosa quoque est persuasio, quod *Numen peccata hominum velut nundinetur, & ea redimi patiatur pecunia aliisque muneribus, inanibus quibusdam ritibus, aut conceptis verborum formulis, citra emendationem vitæ.* Item quod *Numen capiat ejusmodi inventis hominum, adsumptisque vitæ institutis, quæ ad societatem humanam & civilem ad sanæ rationis & legis naturalis dictamen attemperatam non quadrant.* Mala quoque est illa persuasio, quasi homini solum *pietatis exercitium* erga Deum sufficeret, *citra respectum ad probitatem & officia erga homines exercenda:* aut posse hominem non solum pro se suo *officio adversus Deum* satisfacere, sed & ipsi *superesse* posse, quod in alios transfundat. Item, dexteritati & nequitie scelerum eum indulgere, & quædam *peccata* habere velut *jocularia.* Ac denique Deo placere *preces, ut alii homines immerito malo mactentur,* quo ipsis lucri aperiatur occasio.

3. Post hæc cuique cultura animi circa hoc potissimum occupatur, ut *seipsum,* suamque naturam probe exploret & *nosse* discat. Ex hac enim cognitione sui ipse rite suscepta homo deducitur ad cognitionem suæ conditionis ac muneris, dum primo animadvertit, se non à se ipso extitisse, sed sublimiori principio originem suas debere: se nobilioribus facultatibus dotatum, quam, quæ circa se prospicit, bruta; se denique non solum nec sibi soli natum, sed partem esse generis humani. Ex qua notitia concludit, se imperio divino subiectum, ac pro capto donorum sibi concessorum & Deo & societati humanæ obligatum esse; & quidem *intellectus* lumine ideo donatum, ut eo recte utatur, certum, possi.

sensu & amore imbuendus. Tum pro cuius Cap. 5.
que capacitate & fortuna aliquid addiscendum, ~~~~~
ne

possibilem & licitum finem sibi proponendo, & tum actiones suas, tum alia media ad eum recte attemperando; cui conjunctum, ut quia verum & rectum semper uniforme est, de similibus semper similiter judicet, sibi que, postquam recte judicaverit, semper constet. *Voluntatem* autem & adpetitum ita compescenda esse, ut rectum judicium non præcurrant, sed subsequantur, nec ejusdem decretis oblectentur. Deinde se probe cognito, homo deprehendit suam potentiam finitam, certis que habere limites, adeoque plurima esse, quæ dirigere, aut quibus obistere nulla ratione queat; aliqua non quidem absolute supra ipsius potentiam esse, sed quæ tamen intercurfu & oppositione aliarum potentiarum intercipi possint; quædam denique ejus potentie non aliter cedere, quam si eadem dexterritate fulciatur. Et quum videat, nihil tantopere in ipsius potestate constitutum, quam liberum arbitrium, ejusque potentia, quatenus circa proprias hominis actiones eliciendas diffunditur, inde in id præcipue incumbendum sibi judicat, ut his suis facultatibus bene & ad præscriptum rationis recte utatur. Hoc quippe illud est, ex quo cujusque intrinseca præstantia & probitas est metiendæ. Denique de cæteris, quæ *extra nos posita* sunt, ita censet, ut si vires ipsius non excedant, ad finem ejus faciant; & digna sint, propter quæ labor sumatur, circa ea laboraret, & propositum quidem recte formatum urgeat, nec tamen etiam contra torrentem nitatur. Et quia homo, in quantum solo rationis lumine regitur, in his terris ad aliam felicitatem adspirare nequit, quam quæ ex prudente facultatum suarum regimine nascitur, & ex subsidiis à divina providentia ordinatis, hinc cæcæ velut alexæ nihil committendum existimat. Est quum futuros eventus penes hominem non sit dirigere, itaque sæpe præter spem nostram cadant; inde nec præsentibus nimis secure confidendum, nec futura supervacua

anxietate

Cap. 5. ne quis inutile terræ pondus sit, sibi gravis,
 aliis molestus. Sed & tempestive eligendum
 honestum

anxietate & cura præciplienda, sed ob eandem causam secundis rebus insolentiam, adversis desperationem procul habendam statuit.

4. Sunt quoque quæ appetitum humanum præcipue stimulare solent, quibus ut homo justum pretium ponere sciat, pars quoque hujus culturæ est necessaria. In his autem ut *opinio præstantiæ* & excellentiæ, unde honor & gloria apud alios progignitur; splendidissima, & quæ erectioris indolis homines præcipue sollicitare idonea est: ita circa hanc sit formandus animus ut omnium maxime *existimationem simplicem* seu opinionem boni viri acquirere & conservare etiam adversus calumnias laboret. *Intensiva* autem *existimatio*, honor & gloria eatenus adpetenda, quatenus ex præclaris & ad bonum societatis humanæ spectantibus factis redundant: & sedulo cavendum, ne animus arrogantia & insolentia infletur. Ubi occasio, quæ præstantiam suam exferat, deficit, id æquo animo ferat, & quia penes nos non est fortunam pro lubitu fabricare, meliora citra ægritudinem expectet, quum hoc casu nihil sit, quod ei possit exprobrari. Inter stultissima autem merito habetur, de eo velle gloriari, quod inane est, aut per malas artes ad famam & honores grassari. *Opes* etiam & rerum extrinsecarum copia plerumque hominum mentes afficere solent. Et indiget quidem iis homo, non solum ad sui conservationem, sed & aliis inde prospicere inter officia est. At quia indigentia nostra non est infinita, nec natura desinit esse secunda in iis producendis, & a morientibus omnia relinquenda sunt; inde rationis est, tum in parandis, tum in possidendis & erogandis iis modum tenere, ne læsa honestate eas corradamus, aut avaritia prodigalitateve peccemus, aut denique vitiorum fomenta faciamus. Et quia variis casibus perire possunt, ita animus adsuescendus, ut, si fors serat, iis amissis non velit concidere.

5 Magnam

honestum vitæ genus, prout impulsus genii, Cap. 5.
 corporis atque ingenii habilitas, natalium con-
 ditio,

5. Magnam quoque vim movendi animos hominum habent *voluptates*, quas si quis innocentes modice degustet, id crimen non habet. Nam quemadmodum dolor ad destructionem corporis tendit & non necessarius fugiendus est; ita delectatio corpus æque ac animum reficit, nec repugnat rationi eam adpetere. Modo caveatur, ne immoderato ejus usu homo enervetur, corporis juxta ac animi vigor supprimatur, opes melius erogandæ dissipentur, aut alias cum delicto conjuncta periculum, damnum, dedecus & dolorem ea post se trahat. Tandem & circa id sollicitè animo cura est adhibenda, ut motus suos & affectus in potestate habeat, quorum plerique non solum valetudinem corporis & vigorem animi vehementer profligant; sed & judicium intellectus velut obnubilant, & in devia ab officio declinant, sic ut frigus affectuum sit velut naturale principium prudentiæ & probitatis inter homines. *Lætitia* in se naturæ quidem cumpri-
 mis congruit, sed cavendum, ne intempestive, aut ex causis non idoneis, se exserat. *Tristitia* animum corpusque velut carie quadam exedit; igitur ea, quantum potest, exterminanda, nisi quatenus inter officia humanitatis habetur, calamitatem aut mortem aliorum lugere, aut quatenus poenitentia ob prava facinora exprimenda requiritur. Interdum ea ex metu imminētis mali oritur; verum, quia hoc animo sumto & circumspeditione prudenti sæpe averti potest, inde quantum pote, procul ista formido pellenda. *Amor* humanæ naturæ amicus affectus, sed qui ratione hactenus temperandus est, ut in objectum dignum & licitum feratur. *Odium* infestus affectus tam habenti, quam illis, in quos feritur. Ergo id, quantum potest, restringendum, & si quis omnino dignus occurrat, quem aversemur, ne tamen ideo nobis ipsis ægritudinem conciliemus. *Invidia* deformis plane affectus, dum invidus propriis moribus, sicut rubigine ferrum, confici-

tur.

Cap. 8. *ditio, fortunæ bona, parentum auctoritas, imperantium civilium jussa, occasio, aut necessitas ferunt.*

Proximum, corporis vires conservandas. III. Cum autem animus salturis Corporis sustineatur, inde vires ejus congruentibus alimentis ac laboribus erunt firmandæ & conservandæ, nec intemperantia cibi potusque,

c. iv. § 14.

intempestivo ac non necessario labore, aliave ratione affligendæ. Quo nomine vitanda ingluviæ, ebrietas, immodica Venus, & similia. Cum etiam inordinati & vehementes affectus non solum ad perturbandam societatem stimulos moveant, sed & ipsi homini plurimum noceant; inde danda opera, ut quis affectus suos,

tur. *Spes* lenior quantumvis, ita tamen temperanda, ne dum vana, incerta ac super vires posita complectitur, animus sese gratis fatiget. *Ira* violentissimus juxta ac perniciosissimus, cui omni studio reluctandum; quæ & ipsam fortitudinem ac in periculis constantiam velut occæcat & præcipitat. Huic congrua est *libido vindictæ*, quæ quatenus excedit legitimam & moderatam defensionem, & suorum juriû assertionem, plane in vitio est.

⁶ Datur præterea peculiaris animi cultura in variarum rerum *artium & disciplinarum notitia* consistens, quæ licet non quibusvis adeo necessaria sit, ad officium hominis rite obeundum; nemo tamen in dubium vocabit, quin necessitatibus & commoditatibus humanæ vitæ apprime sint utiles. Igitur, ne inutile terræ pondus sit, sibi inutilis, aliis molestus, quisque eas capefat. Et quidem tempestive eligat honestum vitæ genus, prout impulsus genii, corporis atque ingenii habilitas, natalium cognitio, fortunæ bona, parentum auctoritas, imperantium civilium jussa, occasio aut necessitas ferunt. WEBERUS

suos, quantum fieri potest, compescat. Et Cap. 5. quia multa pericula repelli possunt, ubi animose iis obviam eatur; mollities animi ejicienda, idemque contra periculorum terrores obfirmandus.

IV. QUIA autem nemo sibi ipsi vitam det, sed illa pro Dei beneficio est habenda; *Quid juris homini in propria vitam?* adparet quoque homini nequaquam competere potestatem in propriam vitam hactenus, c. iv. § 19. ut eandem pro lubitu possit abrumpere; sed expectandum utique esse, quoad quis evocetur ab eo, qui nos in hac statione collocavit⁶. Equidem id utique recte fieri posse videtur; cum homo possit & debeat sua opera aliis

⁴ Super hoc argumento dignissima lecta est cel. BUDDER exercitatio juris naturalis *de cultura Ingenii in delectis Juris Nat. & Gent.* Halæ Sax. 1717.

⁵ Peccant etiam contra hæc officia qui curam corporis planè abjiciunt, & vel avaritiâ inducti suum defraudant genium, vel superstitione abrepti corpora pœnis voluntariis subjiciunt & mutilant.

⁶ Suicidium ipsi Philosophi illicitum existimabant. Cic. Tusc. Disp. i. 30. *Vetat dominans ille in nobis Deus injussu hinc nos suo demigrare.* Et SENECA. Epist. 70. *Invenies etiam professos sapientiam, qui vim afferendam vitæ suæ negent, & nefas judicent ipsum interemptorem sui fieri; expectandum esse exitum quem natura decrevit.* Ex hac sententiâ VIRGILIUS de iis, qui sibi manus attulerant, *Æn. vi. 437.*

——— *Quam vellent æthere in alto*

Nunc & pauperiem, & duros perferre labores!

Et LUCRET. iii. 984.

Vicque mancipia nulli datur, omnibus usu.

Sed

Cap. 5. aliis inservire, & vero certum genus laborum, aut eorum intensio, vires hominis ita atterat; ut senium vitæque terminus maturius ingruat, quam si quis molliter ætatem exigisset; ut quis eligat probabilem occasionem brevioris vitæ, quo talenti sui usum aliis eo largius dispenset. Sed & cum sæpe multorum vita servari nequeat, nisi pro iis alii probabili sepe vitæ periculo exponant; per imperantem legitimum posset civi sub comminatione gravissimarum poenarum injungi, ne ejusmodi periculum fuga declinet. Imo et ultro tale periculum subire licebit, modo graviores causæ non retrahant, & spes sit isthoc in aliorum salutem cessurum, & hi digni sint, qui tam charè redimantur. Nam id stolidum fuerit, alteri perituro frustra sese comitem addere, aut egregium virum pro nauci homine mortem oppetere. De cætero tamen per legem naturæ hautquidquam præcipi videtur, ut quis cujusvis alterius vitam suæ vitæ præferat; sed cæteris paribus sibi quisque proximus esse permittitur. Ast vero, qui vel tædio molestiarum,

Sed Stoicorum dogma fuit res adversas justam esse causam, quare homines sibi necem consciscere possunt. Horum autem de spontaneâ morte decreta, quibus paruit CATO, videbis apud LIPSIUM *Manud. ad Phil. Stoic.* L. III. Diff. xxli. Conf. GROT. L. II. c. 19. § 5.

Non stolidum tantum, sed & injustum hoc fuerit, quemadmodum etiam jus naturæ non solum permittit, ut, cæteris paribus, quisque sibi ipsi proximus sit, sed id etiam jubet. Cum alio igitur vel pro alio velle perire, regulariter justa exceptio non est. TITIVS.

stiarum, quæ vitam humanam contingenter comitantur; vel indignatione malorum⁸, quæ humane ipsos societati erubescendos non erant redditura; vel metu dolorum, quæ fortiter toleratis exemplo suo prodesse aliis poterant⁹; vel per vanam jactantiam fidei aut fortunæ, vitam ultro abrumpunt & projiciunt; unusquisque in legem naturalem peccare sunt censendi.

V. CETERUM, quia sæpè numero conservatio sui, quam & tenerimus affectus, & ratio homini commendat; tum præcepto de socialitate collidi videtur; dum nempe salus nostra ab alio homine in periculum conjicitur, sic ut aut nobis sit pericundum, vel grave incommodum subeundum, aut alter cum læsione propulsandus: igitur quasi cum moderamine defensio nostri contra alias homines sit temperanda, jam tradendum. Instituitur igitur defensio nostri vel sine læsione ejus abs quo malum nobis imminerebat; dum efficimus, ut ei anceps aut formidolosa nostri invasio videatur: vel cum istius læsione aut perniciæ. Prior modus quin sit licitus, omnique peccato vacet, dubium non habet.

VI.

⁸ Sic virgines contra jus naturale peccant, quæ mortem sibi consciscunt, ut stuprum evitent.

⁹ Sic MART. L. XI. Epigr. lvii.

Rebus in adversis facile est contemnere vitam;

Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

¹⁰ CICERO de hac re auscultemus: "Est hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, acceperimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus, hauserimus, expressimus; ad quam non docti sed facti

Q

"ti;

Cap. 5.

Quin &
violenta,
cum laeso
ne invaso-
ris:

c. 5. § 2.

VI. **INIMICITIA** circa posteriorem modum
consensus moveri potest, quod patrem iacturam
videatur facere gentis humanum occiso inva-
sore, quam si ipse peream; & quod utique
periculosus sit non nullis, quantum ad coten-
dam vitam societatem stringor, & quod ma-
jores tunc videamur patrem violentis defensor,
quam si vel fugam assequamur, vel corporis pa-
tenter invasiorem praestem. Verum non hoc de-
fensionis genus haudquaquam facit illicitum.
Nam ut adversus aliquem pacifice de amice
agam, requiritur, ut ipse se talis esse as-
piciat, qui ejusmodi officio a me recipere
ideus sit. Ex quo sociando iter ad salu-
tem mortalium spectat, idcirco ejusmodi esse
facienda interpretatio, quae singulorum salu-
tem non pessumdet. Inde ubi alter ex
meo imminet, nulla est lex, quae meum me-
ritum prodeceat, ut alterius iniuria in-
petere grassari queat. Ex quo est talis occasio

170 30 171 10 172 10 173 10 174 10 175 10 176 10 177 10 178 10 179 10 180 10

“ si, non instituti sed imbuti sumus; ut si vita nostra
“ in aliquas infidias, si in vim, in tela aut latronum
“ aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset
“ expediendae salutis.” *Pro. Milon. c. iv.*

“ Conf. GROT. de Jure B. & P. L. II. c. i.

“ Omnia prius experiri, quam armis sapientem debet.
TERENT. Eunuch. Act. iv. Sc. 7. v. 9.

“ Ob levem injuriam usque ad sanguinem quantum
odio postquam si juri naturali, tandem acquiescat evan-
gelico, congenitum videtur. Hoc modo GEBRIUS;
“ qui tunc periculum imminet accipiende alapa, aut
“ mali simili, haec quoque jus esse id evadendi cum
“ fraude inimici, sunt qui putant. Ego, si vera jus

haurit aut occiditur, habet quod suae pravitati Cap. 5.
 imputet, quae mihi istiusmodi necessitatem im-
 posuit. Alias quippe omnia bona, quae natu-
 ra aut industria nobis peperit, frustra forent
 concessa, si alteri iniuste sua frividenti vim non
 liceret opponere; & ut parata praeda impro-
 bis exponi solent prohi, siquidem hi istis
 numquam deberent vim opponere. Sicut vio-
 lentiam sui defensionem plane proscribere, ex-
 itio generi humano sit futurum.

VII. Non tamen semper, quando injuria *Salvo in-*
 intentatur, ad extrema licet provolare, sed *men incul-*
luliora prius remedia sentienda; puta ut ad- *patis tute-*
 tum invaluori intercludam, ut intra munita *la mode-*
 ei me contineam, ut invaluorem moneam a fu- *rumine.*
 rore desistere. Sicut & hoc prudentis est, *c. 5. § 1.*
utis injuria patientia, si commode fieri possit,
 desungi, & de suo jure aliquid remittere po-
 tui quam intempestiva violentiae oppositione
 majori se periculo exponere; praesertim ubi
 impenditur id, quod facile reparari aut pensari
 queat. Verum ubi hoc aut simili modo sa-
 lus

titida expletrix respiciatur, non dissensio. Quan-
 quam eadem inaequalia sunt mors & alapa; tamen
 qui injuria me parat afficere, in mihi eo ipso dat
 fur, huc est, facultatem quandam moralem adversus
 se invaluorem, quod uter malum illud & me ar-
 cere nequeo. Caritas quoque per se non videtur nos
 obstringere in gratiam nocentis. At lex evangelica
 omnino tale factum afflictum reddidit. Jubeat enim
 Christus alapam accipi potius quam adversario noce-
 atur; quanto magis occidi eum vetat alapae effugi-

Q. 2

endit

Cap. 5. *lus mea in tuto locari nequeat pro eadem expedienda vel extrema tentare licebit.*

Hoc latius patet in naturali libertate. VIII. SED ut liquido judicari possit, an quis intra *limites inculpatae defensionis* sub-
 stiterit, despiciendum prius est, prout quis in
 c. 5. §. 6. *naturali libertate*, nulli mortalium subjectus,
 an vero imperio civili obnoxius debeat. Priori
 statu, ubi alter injuriam inferre pettendat,
 nec poenitentia pravi conatus ductus ad pacem
 mecum colendam redire velit, hunc vel cum
 caede repellere potero. Idque non solum si
 vitam meam impetat, sed & si vulnerare, aut
 laedere duntaxat, aut etiam res, salvo corpore,
 eripere conetur¹⁴. Nam neque cautum est
 mihi, quod ab istis injuriis ad majores non
 sit transiturus; & qui sese hostem proficitur,
 nullo amplius jure munitur, quo minus quo-
 vis modo a me repellatur. Ac revera tunc in-
 sociabilis esset hominum vita, si contra eum,
 qui modicas injurias continuare non desistit,
 extrema non liceret adhibere. Hoc modo e-
 nim modestissimus quisque deterimino cuique
 perpetuum ludibrium deberet. In hoc porro
 statu

"endae causa." *De Jure B. & P. L. II. c. i. § 10.*
Conf. Puf. De Jure N. & G. L. II. c. v. § 12. Pro-
 culdubio à nobis hoc efflagitat humanitas, ut vires in-
 vasoris parcamus, si, absque nostra periculo, id fieri
 potest.

¹⁴ Similiter GROTIUS, "Si expletricem justitiam
 respicimus, non negabo ad res conservandas rapio-
 rem, si ita opus sit, vel interfici posse, nam quæ in-
 "17

statu non solum in præsens intentatum periculum repellere, sed & hoc depulso invasorem eo usque persequi possum, quoad ab illo in futurum satis mihi cautum sit. Super qua cautione ita habendum. Si quis, injuria intentata, ultro poenitentia ductus veniam petat, & damni restitutionem offerat, in gratiam cum ipso, fide accepta, redire debeo. Nam firmum est signum animi emendati; sponte poenitere, & veniam petere. Ast qui tunc demum poenitentiam præ se fert, quando resistendi vires deficiunt, ejus nudo promisso fidere parum tutum videtur. Igitur tali vel vires nocendi subtrahendæ, vel aliud vinculum injiciendum, ne deinceps nobis existat formidabilis.

IX. Qui autem imperio civili subiecti de-
gunt, tunc demum violentam sui defensionem
licite adhibent, quando tempus ac locus non
fert auxilium magistratus implorari ad repel-
lendam eam injuriam, qua vita, vitæque æqui-
pollens, aut irreparabile bonum in præsentaneum periculum conjicitur. Et quidem ut periculum tantummodo depellatur; vindicta au-

*Multo re-
sistens est
in imperio
civili.*

c. 5. § 7.

“ ter rem & vitam est inæqualitas, ea favore innocen-
“ tis & raptoris odio compensatur. Unde sequitur,
“ si id jus solum respiciamus, posse furem cum re fu-
“ gientem, si aliter res recuperari nequeat, jactato
“ proferri. Nec obstat caritas per modum præcepti,
“ lege divinâ humanâque sepositâ: nisi res sit, quæ
“ minimum valeat, ut proinde contemni mereatur.”

De Jure B. & P. L. II. c. i. § 11.

Cap. 5. *tem & cautio de non offendendo in posterum*
*magistratus arbitrio relinquatur*¹⁵...

Etiam ex errore in vadenti resistere liceat. X. LICET autem defensionem suscipere tam adversus eum, qui dolo malo, quam qui per errorem exitium mihi intentat: puta, si quis infamia agitatus me invaserit, aut quia me a-

c. 5. § 5. lium, quicum inimicitiae ipsi intercedunt, crediderit. Nam sufficit, quod alteri non sit, jus ad me invadendum, aut occidendum, neque in me sit obligatio ad mortem frustra subeundam.

*Tempus tu-
tela quod
in libertate
naturali*

c. 5. § 8.

XI. CIRCA *tempus*, intra quod defensio recte fieri potest, ita habendum est. Qui in naturali libertate utrinque degunt, etsi possint ac debeant praesumere, alios adversus se officia legis naturalis observaturos: tamen propter malitiam ingenii humani nunquam ita securi esse debent, quin sibi mature innoxia munimenta circumponant: puta, aditum praestruendo hostilia molientibus, arma virosque comparando, socios adjungendo, aliorum conatus

¹⁵ Quoniam scilicet hic status necessitatis, in quo magistratus auxilium nequit implorari, rationem habeat status naturalis.

¹⁶ Hic recte perstringit auctor *Hobbesianum* dogma *seem unickque securitatis conservationisque suae in ea situm esse, ut viribus artibusque propriis proximum suum vel patrem vel ex infidiis praecupare possit.* De Cive, cap. v. §

1. Quod ab omni aequitatis ratione abhorret. "Iud minime ferendum est (inquit GROTII) quod quidam tradiderunt, jure gentium arma recte sumi ad imminuendam potentiam crescentem, quam alium aucta nocere possit." Et monente QUINTILIANO, "Quis hoc statuit unquam aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut eum jure

"potu-

natus vigilantiter observando, & quæ sunt facta Cap. 5.
lia. Verum ista suspicio, orta ex communis
hominum malitia, non sufficit, ut sub obsec-
tu defensionis meæ alterum ultro armis oppri-
mere possim, ne quidem si potentiam ipsius ar-
mis gliscere videam¹⁶; præsertim ubi eandem
innoxia industria, aut per benignitatem faci-
ciora aliorum oppressionem adauxerit. Quia
si quis præter facultatem nocendi etiam vehem-
entiam ostendat, non quidem adversus me, sed
aliū, non ideo statim meo nomine eum inva-
dere ultro possum; nisi ad auxilium alteri, qui
injuste a potentiori invaditur, ex foedere ten-
eamur¹⁷. Quod eo promptius facere expedit, si
probabile sit, istum altero oppresso in me quo-
que transiitū, & priore victoria pro instru-
mento sequentis usurum. Ast ubi liquido ad-
paret, alterum circa inferendam mihi vim jam
occupari; statim licebit violentam sui defen-

¹⁶ potuerit occidere, à quo metuisse se dicat, ne ipse
“ posterius occideretur?” *Declam. L. V. c. xiii.*
Quod si potentia crescens cum animo nocendi sit con-
iuncta, & ex circumstantiis conijcere liceat, alterum,
cum possit, nos nostraque jura vel alios nobiscum fide-
ribus amicitia conjunctos ledere velle, tam proculdubio
de lex naturalis & omnium gentium mores probatissimi
nos permittunt, ut alterius potentiam nimis gliscerem
inimicemus.

¹⁷ Rati non solum aliquod intercedit, tamen huma-
nitatis vinculis adstringimur, ut alteri injuria oppresso
opem feramus juxta illud Ciceronis: *Quia non de-
fendit nec obstitit, si prius injuria, tunc est in iniuria,
quod si permittit aut amittit aut potius dicitur.* *De
Offic. L. vii.*

Quæ sunt hæc? Bonum

Cap. 5. honem auspicari, & noxam adparantem occu-
pare; siquidem nulla spes sit fore, ut amice
admonitus hostilem animum exuat, aut ejus-
modi admonitio rebus nostris noxia sit futu-
ra. Unde heic pro aggressore erit habendu-
s, qui prior voluntatem nocendi alteri con-
cepit, & ad eandem exsequendam se compa-
ravit; defensionis autem favor illum co-
mitabitur, qui celeritate usus tardius motum
oppresserit. Neque enim ad defensionem
requiritur primum ictum excipere, aut ictus,
qui intentantur, eludere dumtaxat & repel-
lere¹⁸.

*Hujus quale
spatium in
civili soci-
etate?* XII. Ast in civitatibus hautquidquam tam
laxum spatium ad sui defensionem indulgetur.
Nam heic licet quis intellexerit, civem se
comparare ad vim ipsi inferendam, aut atroces
§ 5. § 7. minas spargere: nequaquam occupare illum
licebit;

¹⁸ Hoc in loco sequentia addit WESSEVUS: In
hoc porro statu non solum in præsens intentat um peri-
culum repellere, sed & hoc depulso invasorem eo us-
que persequi possum, quoad ab illo in futuram satis
mihi cautum sit. Super qua cautione ita habendam:
Si quis injuriâ intentatâ, ultro penitentia ductus veni-
am petat, & damni restitutionem offerat, in gratiam
cum ipso fide acceptâ redire debeo. Nam firmum est
signum animi emendati, sponte penitere & veniam
petere. Ast qui tunc demum penitentiam prae se
fert, quando resistendi vires deficiunt, ejus modo pro-
missio fides parum tutam videtur. Igitur tali vel vires
nocendi subtrahendas vel aliud vinculum injiciendum,
ne deinceps nobis existat formidabilis.

¹⁹ " Periculum præsens hic requiritur, & quasi in
" puncto. Fateor quidem si insultator arma arripit,
" & quidem ita ut appareat eum id facere occidendi
" animo,

licebit; sed ad communem imperantem erit Cap. 5.
deferendus, & ab eodem cautio petenda¹⁹.

Verum tibi quis ab altero jam invaditur, & in eas redigitur angustias, ut magistratus, aut aliorum civium implorandi subsidium facultas non sit; tunc detrum ad repellendam vim vel ~~causam~~ invasori licebit intentare: non quidem ea intentione, ut per eadem vindicta ob injuriam erigatur, sed quatenus vita citra ejusmodi eadem e presenti periculo nequit eripi²⁰. *Initium* autem temporis illius, quo quis in sui defensionem alium impune potest occidere, inde sumitur; quando aggressor voluntatem impetendi vitam meam præ se ferens, & a. viribus instrumentisque nocendi instructus, jam intra illum locum exstiterit, ex quo reipsa nocere possit; computato quoque illo spatio, quo opus est, si ego prævenire quam præveniri

¹⁹ animo, occupari posse facinus. Nam in moralibus, ut & in naturalibus punctum non invenitur sine aliqua latitudine: sed multum falluntur & fallunt, qui metum qualemcunque ad jus occupandæ interfectionis admittunt." GROT. *de Jure B. & P.* L. II. c. i. § 5.

²⁰ Addit auctor in opere majori, L. II. c. 5. § 7. vim vi repellere ad nostri defensionem licitum esse, si subsidium debitum nobis respuat magistratus; cui subjungit BARBEYRACCIUS ad locum, idem non tantum ad nostri sed etiam ad aliorum salutem tuendam licere. Hoc modo, *Mosen* in eo vindicavit CLERICUS, quod *Aegyptium* ob injuriam viro *Israëlitico* allatam percussisset. "Noverat (inquit) *Moses* *Hebræos* ab *Aegyptiis* iudicibus æqui nihil impetrare potuisse; cumque tyrannus eo devenit, ut jus non amplius dicatur, sub-

rat

Cap. 3. *præveniri malim* ". Esi propter perturbationem animi, quam tantum periculum excitat, modicus excessus in fero humano non curatur. *Perdurat autem spatium inculpata turbe*, quoad aggressor fuerit depulsum aut ultro recesserit, vel poenitentia in ipsa facinoris momento tactus, vel quod conatus ejus eventus destituerit: ita ut in præsens nosse amplius nequeat, nobisque sit facultas in loco tuto esse recipiendi. Nam ultior injurie & causis in futurum, ad imperii civilis curam & potestatem spectat.

Non fugere aliquando recte ad eandem provocari, ubi committere licet, non se sponte sibi. XIII. QUANQUAM autem dictum sit, non via periculum depelli potest: tamen propter *perturbationem animi*, quam imminens periculum parere solet, non omnia ad vivum resisti solent, cum in tali periculo trepidanti non ita accurate omnes evadendi vias liceat circumspicere, sicut ei qui tranquillo animo rem considerat. Inde uti ex loco tuto ad provocantem ultro descendere temerarium est; ita si in aperto me loco constitutum alter invadat, non præcise ad *fugam* obligor, nisi forte in

" rutis societatis civilis fundamentis res ad jus naturale redit; ex quo unusquisque se & suos tueri potest, nequaquam imploratâ eorum ope, qui auxilium eis ferre nollunt. Sed eo jure nefas est uti, nisi in summâ perturbatione omnium rerum, qualis est tunc in *Egypto*, ubi impune poterant a quolibet lentibus *Egyptiis* iudicibus, male haberi *Israelitæ*." *Clara. ad Ab. Apost. vii. 24.*

PRODIGNO

propinquo sit: tale suffragium: in quo me et Cap. 2.
ita periculum possum recipere: neque semper
cessim ire teneor. Nam & ubi eadem argum
ostendendum, & utrinque periculum lapsus im
minet: ac ubi semel gradus suus depulsus, eundem
iterum componere haut facile est. Uti tamen
aliquis favore defensionis non creditur, quod
ultra in publicum ad sua negotia obrepens pro
dit, cum eodem massisset, a periculo immu
nis erat futurus: ita eodem non fruitur, qui
ab altero in *duellum* provocatus: ubi compa
nerit, ita promittitur, ut ni illum transforas
ipsum sit pereundum. Nam cum leges id pei
culum subire vetent, eas quoque ad excusan
dam eandem nulla habetur ratio ²¹.

XIV, Quod pro defensione vite, idem & *Defensio*
pro defensione membrorum conceditur: sic ut *vita digna*
& ille innocens habeatur, qui violentum in *membra*
virescentem occidit, cui fortasse intentio fuit mem-
bro eum duntaxat mutilandi, aut grave vulnus *rum suo-*
infigendi. Nam & natura a mutilatione, &
gravi læsione maxime abhorremus: & mutila
tio membri, præcipue nobilioris, quandoque
non multo minoris quam ipsa vita aestimatur.

Quin

²¹ Melius est occurrere in tempore, quàm post exitum
vindicare. Cod. L. III. T. xxvii. l. 1.

²² Qui in bello contendunt, plerumque ad honorem,
ut aiunt, *reciperantur* id agunt, ad quem finem compleri
poteo putant admitti. "Quod mihi ait GROTIUS)
" à ratione & pietate valde alienum videtur. Nam
" honor est opinio de excellentia: at qui talem fert
" injuriam, is patientem se excellenter ostendit: at
" que

Cap. 5. Quis in antecessum non constat, an non ex mutilatione ac vulnere mors sit secutura: ac talis patientia communem hominum constantiam superat, ad quam leges regulariter non solent obligare, in gratiam præsertim hominis militiosi³³.

Etiam per dictia, pari passu hic ambulant. XV. Sed & quod pro vita, id & pro pudicitia licere judicatur: quippe cum nulla maior contumelia honestas foeminae inferri queat, quam si quis invitæ eripere aggrediatur, ejus integritate ejus sacus decus maxime æstima-
tur; & efficiat, ut hosti ex suo sanguine prolem fuscitare cogatur³⁴.

Rerum suarum defensio quo- usque patet? XVI. Defensio autem rerum inter eos quidem, qui in naturali libertate vivunt, eorum

c. 5. § 17. "que ideo honorem auget magis, quàm minuit. Nec refert si quidam corrupto judicio virtutem hanc in probrum confectis nominibus traducant. Perversi enim illa judicia nec rem nec rei æstimationem mutant. Nec Christiani veteres hoc tantum vident, sed & philosophi, qui dixerunt pusilli esse animi contumeliam ferre non posse— Quid si vero dicat aliquis de nobis, quod creditum apud bonos existimationem nostram delibaret? Hunc quoque occidi posse sunt qui doceant: mendose admodum, & contra naturæ quoque jus. Nam interfectio ista non est modus aptus ad tuendam existimationem."

De Jure B. & P. L. II. c. i. § 10.

³³ "Quid dicemus de periculo mutilationis membri? Sane cum damnum membri præsertim è præcipuis valde sit grave, & vitæ quasi æquiparabile: ad de quod vix sciri queat, an non periculum mortis post se trahat, si aliter vitari nequeat, putem intantum tantem periculum occidi recte posse." *Ibid.* §. 6.

ad

ad eadem usque inuasoris præcedere potest; Cap. 5.
modo res non sit ejusmodi, ut contemni mereatur. Nam citra res utique vitæ nostræ servari nequit; & æque hostilem animum declarat, qui res, quam qui vitam per injuriam impetit. Verum in civitatibus, ubi erepta subsidio magistratibus recuperari possunt, id regulariter non conceditur; nisi in ea casu, ubi qui res nostras ereptum venit, in judicium adduci non potest. Quo intuitu licitum est occidere prædones, & fures nocturnos¹⁴.

XVII. ATQUE hæc de defensione ab iis ^{inuasori} facta, qui ultro ab aliis per injuriam invaduntur. ^{quid juris} Quia autem prior alterum læsit, tunc ^{ad se defenden-} dum recte se defendere, eaque defensione ^{dum?} istum

¹⁴ "Pro pudicitia quin idem liceat, controversiam vix habet, cum non tantum communis æstimatio, sed & lex divina pudicitiam vitæ adæquet." *Ibid.* § 7. Nequeo igitur non mirari Cl. BUDDÆUM in contrarias partes abire. *Pudicitia* inquit, cum nequitiam vitæ hominis sit æquiparanda, meâ opinione violenter defendi nequit. *Philos. Pract. Cap. iv. S. 3. § 14.*

¹⁵ Nocturnum furem occidere, diurnum non item, lex Mosaica permittit; *Exod. xxii. 2.* & SOLONIS; DEMOSTH. *Orat. contr. Timocr. p. 476.* & inde sumpta lex XII tabularum. CICERO, *pro Mil. c. iii.* Duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt. Cujus legis rationem sic exponit GROTIUS: "Discrimen nocturni & diurni turis in hoc positum est, quod noctu vix sit copia testium adhibendorum: atque ideo si occisus fur reperiatur, facilius credatur ei, qui à se vitæ tuendæ causâ dicat furem inter m um, repertum scilicet cum aliquo instrumento, quo nocere posset." *De Jure B. & P. L. II. c. i. § 12.* Vid.

Cap. 9. istius rei probare potest, postquam per-
 tonda ractus: repARATIONEM dāmi- dati, & en-
 citacem de non latendo in posterum obtulit;
 & locus undem per asperitatem animi respu-
 it, et manu sibi vindictam facere pertendit.

*Conser-
 tio sui mul-
 ti praecep-
 ta resprin-
 git.*
 a. 6. §. 1.
 XVIII. DENIQUE & tanti habetur confer-
 vatio sui, ut si ea obtineri aliter nequeat, in
 plurimis casibus ab obligatione communium
 legum eximere censetur. Quo nomine non
 cessitas lege carere dicitur¹⁶. Scilicet cum
 tanto ardore ad sui conservationem homo re-
 piatur, non facile praesumitur, talem istam obli-
 gationem impositam, cui propria salus cedere
 debeat. Quamquam enim non Deus solum,
 sed & ubi matris gravitas requirit, impe-
 dium civile tam rigidam nobis obligationem
 injungere potest, ut mors sit potius appeten-
 da,

Vid. GRONOV. in loc. In statu naturali tempus ad
 mutat limites violentiae defensionis, sed in civitate res
 aliter sese habet. Latro diurnus facilius ad iudicium
 adducitur, & violentia ejus minori cum periculo re-
 pellitur.

¹⁶ Id est, qui in extrema necessitate versatur, legi-
 bus ordinariis non subicitur. c. gr. Lex est generalis,
 alterius jus ne laedas. Haec autem mihi obstat, quod mihi
 summa inopia victus laborans & jam tandem fame re-
 titurus, id quod ad vitam sustentandam necessarium
 est ab altero, cui satis superque est, surripere possit.
 Sunt autem varia necessitudinis genera, de quibus
 disseruit CICERO. "Atque etiam hoc mihi videtur
 videre esse quasdam cum adjunctione necessitudines,
 quasdam simplices, & absolutas. — Cum simplex erit
 necessitudo, nihil erit, quod multa dicamus, cum
 eam nulla ratione lenire possumus. — Quod
 adiungitur

da, quam latum unguem ab illa discedamus? Cap. 3.
tamen non semper tam rigida legum præsumi-
tur obligatio. Has enim qui tulerunt, aut
qui instituta quædam inter homines introdux-
erunt, cum utique salutem aut commoditatem
hominum per ea promovere voluerint, regula-
riter quoque ob oculos censentur habuisse con-
ditionem naturæ humanæ, & quam non possit
non homo refugere & amittere illa, quæ ad sui
destructionem tendunt. Inde regulariter leges
imprimis positivæ, & quævis instituta humana
judicantur excipere casum necessitatis, seu non
obligare, quando ipsarum observationem co-
mitaturum esset malum, humanam naturam
destruens, aut communi hominum constantia
superius; nisi expresse, aut propter negotii
naturam iste quoque casus sit comprehensus.

insurgit, omni tempore id pertinebit aut ad ho-
nestatem, aut ad incolumitatem, aut ad commodi-
tem. Ac summa quidem necessitudo videtur esse
honestatis; huic proxima, incolumitatis; tertia ac
levissima, commoditatis. Hasce autem inter se se-
pe necesse est comparari, ut quanquam præstet ho-
nestas incolumitati, tamen utri potissimum consulen-
dam sit, deliberetur. Sunt res quædam ex tem-
pore, & ex consilio; non ex sua natura consideran-
de: quibus in omnibus, quid tempora petant, aut
quid personis dignum sit, considerandum est: &
non quid, sed quo quidque animo, quicum, quo
tempore, quamdiu fiat; attendendum est." De
Jurist. L. II. c. lvii, lviii.

Ex. gr. cum in bello aliquis ad stationem pericu-
losam missus sit, ea conditione, ut stationem non der-
serat, priusquam alter ejus vicem suppleat. BAR-
BRYNAC.

Unde

Cap. 5. Unde necessitas non id quidem efficit, ut directe lex possit violari, & peccatum admitti; sed ex benevola legislatorum mente, simulque naturæ humanæ consideratione præsumitur, casum necessitatis sub lege generaliter concepta non contineri. Exemplo uno & altero res erit declaranda.

*Sint ab-
stondere
membrum
pro salute
totius:*

XIX. QUANDOQ; AM alias hominū non sit jus in sua membra, ut illa pro lubitu amittet, perdatque: licebit tamen *abscindere membrum insanabili vitio correptum*, ne totum corpus pereat, aut partes adhuc sinceræ trahantur, aut inutili appendice aliorum usus membrorum impediatur.⁸⁸

*Yastura
hominum
brutare
scapham
degrava-
tam:*

XX. Si in naufragio plures in scapham infuerint, quam illa ferre possit, neque ad unum peculiari jure scapha pertineat; valentur forte ducendi, qui projiciantur: & si quis fortis periculum subire detrectaverit, tanquam qui omnium interitum querat, extra sortem præcipitari poterit.

*Perituro
alias se-
cum mor-
tem matu-
rare:*

XXI. Si duo in præsens vitæ periculum incidant, in quo utrique sit petendum; uni, quid facere licet, ex quo alteri, alias perituro, fata admoveantur, ut ipse salvus sit. *U. g.* Si ego natandi peritus cum altero natandi imperito in profundas aquas incidissem, & ille me

⁸⁸ Eadem ratione licet magistratui civem noxam de medio tollere.

⁸⁹ Quod si imbecillior viribus prius tabulam occupaverit, minimè licebit validiori illam tabulam disturbare; quoniam

me circumplexus teneret, neque mihi tantæ Cap. 5.
 sint vires; ut ipsum mecum aquis efferre va-
 leam : potero talem a me violenter amoliri, ne
 cum ipso simul suffocer, etsi is per exiguum
 tempus a me utcunque sustentari potuerit. Sic
 in naufragio, ubi ego tabulam occupavi duo-
 rum non capacem, si quis adnatans eidem quo-
 que se velit injicere, me simul secum perdi-
 turus, potero eum quavis violentia a tabula
 repellere^{as}. Sic quando duobus fugientibus
 hostis necem intentans instat, unus vel porta
 post se clausa, vel ponte dejecto, alterum in
 periculo vitæ destituere potest, si uterque si-
 mul servari nequeat.

XXII. Ex necessitate potest alteri *pericu- Innocenti*
lum mortis aut magnæ læsionis intentari indi- *periculum*
recte ; ita ut nobis non sit propositum ipsi *mortis in-*
 nocere, sed duntaxat pro nostra conservatione *tentare.* c. 6. § 5.
 talem actum suscipere, ex quo probabiliter
 noxa ipsi possit inferri ; ut tamen malle-
 mus quavis potius alia ratione necessitate nostra de-
 fungi, & ipsam læsionem quantum in nobis
 temperemus. Sic si robustior mortem inten-
 tans me persequatur, ac in angusta via, qua
 fugiendum, forte quis occurrat ; ubi admoni-
 tus non cesserit, aut id temporis locive an-
 gustia non admiserit, licebit illum prosterne-
 re, & per eum jacentem fugam persequi, etsi pro-
 babiliter ex eo impulsu vehementer videatur

quoniam in pari causa possidentis melior est conditio.
 Vid. LACTANT. *Instit.* L. V. c. xvi.

R

affligendus,

Cap. 5. affligendus. Nisi forte illi peculiari obligatione tenear, ut etiam ultro pro ipso periculum subire debeam. Quod si fugæ interpositus, admonitus licet, decedere via nequeat, puta si infans sit aut claudus; saltem excusationem merebitur, qui super eundem saltum molitur potius, quam moras nectendo corpus hosti præbet. At vero si quis petulanter vel inhumane mihi obstiterit, & viam fugiendi concedere noluerit, etiam directe impelli ac prosterni potest. Cæterum quibus per istos casus læsio conciliatur, eam tanquam fatalem calamitatem ferre debent.

In necessitate victum invito domino subducere.

XXIII. Si quis præter propriam³⁰ culpam in extrema inopia victus aut vestium adversus frigus necessariorum versetur, neque ab aliis locupletioribus atque abundantibus, precibus, c. 6. § 6. pretio, aut oblata sua opera, ut ultro sibi illas concederent, impetrare potuit; citra crimen furti aut rapinæ, vi vel clanculum illas subducere poterit; præsertim si intentionem habuerit earum æstimationem præstandi, quando occasio oblata fuerit. Nam locuples in ejusmodi

³⁰ Non opus est hac restrictione: non enim ideo pauperibus fame pereundum est, quoniam opum, quas prius habuerunt, prodigi fuerunt.

³¹ Contrariam partem tuetur WOLLASTONUS, quia nemini licet jus alterius lædere. Sed respondeo in hoc casu, jus domini cessare, & ad inopem transferri. Si necessitas jus in alterius vitam dare possit (ut supra ostensum est) quidni etiam in bona? In extrema necessitate jus communiter omnibus competit in res, quæ singulorum propriæ prius factæ fuerunt. Cujus rationem

ejusmodi necessitate constituto ex officio humanitatis debebat succurrere. Quamquam autem regulariter, quæ ex humanitate debentur, hautquaquam vi possint eripi: tamen extrema necessitas efficit, ut talia non minus afferi queant, quam quæ ex obligatione perfecta debentur³⁴. Necesse tamen est, ut egenus omnes prius vias tentet, quo volente domino necessitatibus suis succurrere queat; neve dominus pari necessitate teneatur, aut mox in eandem sit devolvendus. Et ut restitutio fiat: præsertim ubi alterius fortunæ non ferant, gratis tale quid condonare.

XXIV. DENIQUE videtur & necessitas, circa res nostras versans, veniam indulgere *res nostras* ^{Quid licet in res alienas perdendi:} ita tamen ut citra nostram ^{alienas pro servandis nostris.} culpam id periculum rei nostræ extiterit; ut idem commodiore via dispelli nequeat; ut nec. 6. § 8. pro viliori nostra re alterius pretiosiores perdamus; ut æstimationem ejusdem præstemus, si quidem ista alias peritura non fuerat; aut in partem damni veniamus, si alterius res una cum nostra alias peritura erat, quæ nunc sua

nem sic explicat GROTIUS: "Spectandum est, inquit, quæ mens eorum fuerit, qui primi dominia singularia introduxerunt: quæ credenda est talis fuisse, ut quam minimùm ab æquitate naturali recesserit. Hinc primò sequitur in gravissima necessitate reviviscere jus illud pristinum rebus utendi, tantumquam si communes fuissent: quia in omnibus legibus humanis, ac proinde & in lege dominii, summa illa necessitas videtur excepta." *De Jure B. & P. L. II. c. ii. § 6.*

R 2

jactura

Cap. 5. *jactura nostram servat³². Quam æquitatem sese leges nauticæ sequuntur³³. Sic & orto incendio, eoque ædibus meis imminente, licebit vicini ædes diruere, ita tamen, ut quorum ædes hoc modo servatæ sunt, pro rata vicini damnum farciant³⁴.*

C A P. VI.

DE OFFICIO QUORUMLIBET ERGA QUOSLIBET ; & *primo, DE NON LÆDENDIS ALIIS.*

Officia hominis cuiuslibet erga quemlibet. I. SEQUUNTUR *Officia, quæ homini adversus alios homines sunt exercenda. Eorum aliqua proveniunt ex communi obligatione, qua Creator omnes homines ut tales inter se devinctos voluit : aliqua autem ex certo instituto per homines introducto aut recepto, vel ex certo hominum statu adventitio proma-*

³² Sic lege Rhodiæ cavetur ; ut si levandæ navis gratiâ jactus mercium factus sit, omnium contributione farciatur, quod pro omnibus datum est. Digest. L. 15. Tit. II, l. i.

³³ “ Sic in navigatione, si quando defecerint cibaria, quod quisque habet, in commune conferri debet. Sic funes aut retia descindere possum, in quæ navis mea impulsæ est, si aliter explicari nequit.” GROT. ubi supra.

³⁴ Exemplis idem SENECA illustrat. Controv. L. IV. *Necessitas est, quæ navigia jactu exonerat ; necessitas est, quæ ruinas incendia opprimit ; necessitas est lex temporis.*

³⁵ Status est adventitius, qui hominibus vel naturâ contingit, ut patris & filii ; vel vi pacti alicujus, ut magistratus & subditi, mariti & uxoris.

nant.

nant ¹. Illa cuilibet erga quemlibet exercen- Cap. 6.
da: hæc autem non nisi erga certos, posita
certa conditione aut statu. Inde & illa possis
vocare *absoluta*, hæc *hypothetica*.

II. INTER officia absoluta seu quorumlibet *Illorum*
erga quoslibet *primum* locum obtinet: *Ne primum,*
quis alterum lædat. Est quippe hoc officium *Alium non*
omnium latissimum, omnes homines ut tales *esse læden-*
complexum. Idemque facillimum; utpote *dum.*
nuda actionis intermissione constans, nisi qua
obluctantes rationi libidines quandoque com-
pescendæ sunt. Quin & maxime necessarium
idem est, quod citra illud socialis hominum
vita nullo modo consistere queat ³. Qui enim
nihil boni in me confert; qui ne vulgaria qui-
dem officia mecum miscet, cum eo tamen
tranquille vivere possum, modo nulla ratione
me lædat. Imo a maxima parte mortalium ni-
hil amplius quam isthoc desideramus ⁴. Bona
fere inter paucos invicem communicantur. Ast
cum eo, qui me lædit, nullo modo pacifice
possum.

³ Homini non licere hominis incommodo suam au-
gere commodum demonstrat CICERO: tum quia con-
tra naturam est, tum quia dissolvit omnem humanam
societatem. *De Offic. L. III. c. v, vi.* Usque adeo a-
lienum est à ratione & æquitate dogma *Hobbesianum*,
naturam unicuique *jus in omnia* dedisse, i. e. in statu
naturali, unicuique licere facere quæcunque & in quos-
cunque libet & potest. *De Civ. c. i. § 20.*

⁴ Totum, præceptum juris naturæ strictè sic dicti
negativum est; & prohibet ne alter alteri obsit, vel
damnum quacunque ratione inferat. Affirmativa præ-
cepta ad Principia honesti & humanitatis pertinent, ut

R 3

nempe

Cap. 6. possum vivere : cum natura cuique tam tene-
 rum amorem sui, rerumque suarum inferat,
 ut non possit non omnibus modis repellere
 eum, qui istis noxam inferre aggreditur.

Neque in naturalibus, neque acquisitis bonis :
 c. i. § 3. III. Hoc ipso autem officio velut muniun-
 tur non illa tantum, quæ per ipsam naturam
 alicui adsunt ; uti est vita, corpus, membra,
 pudicitia, libertas ; sed & quæcunque institu-
 to aliquo atque conventione humana sunt
 quæsitæ. Sic ut quocunque legitimo titulo
 aliquid nostrum sit, hoc præcepto idem au-
 ferri, corrumpi, lædi, usibus nostris ex toto
 aut parte subtrahi vetetur. Unde hoc ipso
 interdicta intelliguntur quævis crimina, qui-
 bus aliis noxa inferitur : uti est cædes, vulne-
 ratio, verberatio, rapina, furtum, fraus, vis
 directe aut indirecte, mediate aut immediate
 illata, & quæ sunt similia 5.

Unde fuit, datum ab altero læsio illata, damnumve datum ullæ damnum modo, qui ipsi recte potest imputari, id quan- esse resar- tum fieri potest ab eodem esse sarcendum 6.
 c. i. § 4. IV. Ex hoc porro consequitur : Si cui sit
 datum ab altero læsio illata, damnumve datum ullæ
 damnum modo, qui ipsi recte potest imputari, id quan-
 esse resar- tum fieri potest ab eodem esse sarcendum 6.
 c. i. § 4. Ias enim vanum erit præceptum, ne quis læ-
 datur

nempe alter alteri profit ; nec ad eadem in foro hu-
 mano, nisi obligationis perfectæ vinculum ex facto hu-
 mano & necessitate obveniat, cogi aliquis potest. TR-
 VER.

5 His subjungam, omissionem alicujus, quod alteri
 perfecto jure debetur, pro damno habendam esse. *Ibid.*
 § 3. Eodem modo GROTIVS : " Maleficium ap-
 pellamus culpam omnem sive in faciendo sive in non
 faciendo pugnante cum eo, quod aut homines com-
 muniter

datur, neve cui damnum detur; si ubi de facto læsus fuerit, damnum ipsi gratis sit devorandum; & qui læsit, fructu suæ injuriæ secure & citra refusionem gaudere queat. Neque etiam citra necessitatem restitutionis ab se invicem lædendis abstinebit unquam mortaliū pravitas; nec ei, qui damnum passus est, facile fuerit animum ad agendam cum altero pacem componere, quamdiu istius reparationem non obtinuerit?

V. *Damnum* etsi proprie ad rerum læsionem pertinere⁸ videatur, ita tamen late a nobis hæc accipitur, ut notet omnem læsionem, corruptionem, diminutionem, aut sublationem ejus, quod nostrum jam est; aut interceptionem ejus quod ex jure perfecto debebamus habere; siue id datum sit a natura, siue accedente facto humano aut lege attributum; aut denique omissionem ac denegationem alicujus præstationis, quam alter nobis ex obligatione perfecta exhibere tenebatur. Ast si intercipientur, quæ ex obligatione duntaxat imperfecta debebantur; non censetur damnum datum,

⁸ muniter, aut pro ratione certæ qualitatis facere debent." *De Jure B. & P. L. II, c. xvii. § 1.*

⁶ Ut recte percipiamus, quinam ad damnum resarciendum tenentur, prius intelligere oportet, quibus & quando sit injuria, De qua re videsis cap. ii. § 15. not. 41.

⁷ Non hoc tantum; sed eum tanquam hostem jure existimare potest. BARBEYRAC.

⁸ In hoc enim sensu vocem usurpant Jureconsulti Romani, quibus solenne est *damnum, injuriam, & noxam* inter se distinguere. Vid. *Digest. L. XXXIX. T. ii. l. 3.*

R 4

quod

Cap. 6. *quod pensari debeat* 9. Inconveniens enim fuerit damni loco ducere, talia non accepisse, aut pensationem eorum postulare, quæ ab altero non nisi in locum ultronei beneficii expectare poteram, & quæ inter mea, antequam ea accepero, censere non possum 10.

*Sive rei
ipsum, sive
proveni-
entis inde
fructus.*

VI. SUB damni porro nomine venit non modo res nostra, aut nobis debita, quæ læditur, perditur, aut intercipitur; sed & *fructus* qui ex ipsâ re proveniunt, sive jam sint percepti, sive adhuc sperentur, si modo dominus eos percepturus fuerat 11: deductis tamen impensis quæ ad fructuum perceptionem fuerunt necessarij. Æstimatio autem fructuum speratorum intenditur aut remittitur, prout propius aut longius a fine incerti proventus remoti fuerint 12. Denique & pro uno damno habetur, quicquid ex aliqua læsione velut naturali necessitate deinceps profluit 13.

9 Sic ARISTOTELIS: πλεονεκτεῖ οὐδ' ἐν ὁ οὐ βοηθῶντας χεῖμασι δι' ἀνελευθερίαν. Non peccat contra justitiam, qui præ tenacitate pecuniâ alteri non succurrit. *Eth. ad Nic.* L. V. c. 4.

10 Conf. GROTI. *De Jure Belli & Pac.* L. II. c. 17. §. 2.

11 Exemplo fit illud Grotianum. "Fur & raptor tenentur rem subtractam reddere cum suo incremento naturali, & cum sequente damno aut cessante lucro." *De Jure B. & P.* L. II, c. xvii. §. 16.

12 "Spes lucri ex nostro æstimabitur, non ut illud ipsum, sed secundum propinquitatem ad actum, ut in semine spes messis." GROTIUS ubi supra §. 5.

VII

VII. POTEST autem quis alteri damnum dare non solum immediate & *per se*, sed & *per alios*. Potest & damnum immediate ab aliquo datum alteri imputari, quia ad istud factum aliquid contulit vel faciendo, vel non faciendo quod debebat facere¹⁴. Quandoque inter plures, qui ad idem factum concurrunt, unus *principalis* causa habetur, alter *accessorii* in loco est: quandoque omnes *pari* passu ambulant. Circa quos observandum: illos ita teneri ad reparationem damni, si revera causa damni fuerint, & momentum aliquod attulerint ad totum damnum, aut ejus partem¹⁵. Ubi autem quis ad ipsum actum, quo damnum fuit datum, realis aliquid operæ non contulit, neque ut iste susciperetur antecedenter effecit, neque in partem emolumenti venit: is licet occasione istius actus aliquo peccato obstringatur, ad restitutionem tamen

Cap. 6.
Datur per se, per alios: Et cui imputatur?
 c. 1. § 4.

¹³ Exempla varia ad hanc rem illustrandam adduxit GROTIUS, quorum unum & alterum subjiciemus:
 " 1. Homicida injustus tenetur solvere impensas, si
 " quæ factæ sunt in medicos, & iis quos occisus alere
 " ex officio solebat, putà parentibus, uxoribus, liberis,
 " dare tantum, quantum illa spes alimentorum,
 " ratione habita ætatis occisi, valebat. 2. Qui mutilavit,
 " similiter tenebitur ad impensas, & ad restitutionem
 " ejus quod jam, qui mutilatus est, minus poterit lucrari." Ubi supra. § 13, 14.

¹⁴ Vid. Quæ supra commentabar de concursu ad alienum crimen ad Cap. I. § 27. not. 60, 61.

¹⁵ Exempli causa: " Cui magistratus collatio mandata est, is reip. tenetur ad eligendum eum qui dignus sit, & ad hoc exigendum resp. jus habet proprium." Ubi supra.

Cap. 6. men damni non tenebitur : uti sunt, qui alienis malis lætantur; qui patratum damnum laudant, excusant; qui antequam fiat, optant; dum fit, favent, aut assentantur.

Plures si dederint, quo ordine teneantur?
c. i. § 5.

VIII. UBI *plures* ad unum actum ex quo damnum profluxerit, concurrerunt, primo loco tenebitur, qui imperio, aut alio modo necessitatis quid habente, ad factum alios impulit. Patrator facinoris, cui ministerium detrectare non licuit, instrumenti tantum rationem habebit. Qui citra necessitatem ad facinus accessit, ipse primo loco tenebitur; tum cæteri, qui ad facinus aliquid contulerunt. Ita tamen, ut si a prioribus reparatio damni fuerit facta, posteriores ab eadem sint immunes (quod in pœnis secus est.) Si plures per con-
spirationem aliquod facinus patraverint, omnes pro singulis, & singuli pro omnibus tenentur; sic ut si omnes comprehendantur, singuli
ratam

“um : quare si ex indigni electione damnum fecerit
“respublica, ille refarcire tenetur.” GROTIUS ubi
supra, § 3.

“Actus sunt vel dividui, vel individui. 1. In *divi-*
duis quilibet in tantum tenetur, in quantum nocuit.
Exemplum nobis supplevit ipse auctor in opere majori:
“Si plures aliquem fustibus iuverint, quorum unus
“capiti vulnus inflixerit, alter brachium fregerit,
“tertius oculum excusserit, singuli non de tota læ-
“sione tenebuntur, sed quisque pro eo quod ipse fe-
“cit. Etsi sæpe quando unus elabatur, qui deprehen-
“duntur, in solidum damnantur; præsertim ubi con-
“spiratum inter ipsos ad facinus patrandum fuerit.”
L. III. c. i. § 5. 2. *Individui* sunt, ad quos multi con-
currunt, sed ita ut etiam ex unius opera integer actus
fuerit

ratam partem ad damnum faciendum conferre Cap. 6, debeant. Ubi reliquis elapsis unus tantum deprehendatur, hic pro omnibus solvere tenebitur. Ubi autem ex deprehensis aliqui non sint solvendo, locupletes in solidum tenebuntur. Quod si plures citra conspirationem ad idem facinus concurrerint, ac discerni liquido possit quantum quisque ad damnum contulerit; quisque tantum tenebitur ad id pensandum, quod ab ipso processit. Quod si unus solidum solverit, reliqui a reparatione damni liberantur ¹⁶.

IX. Ad reparationem damni tenetur non solum, qui dolo malo alteri nocuit; sed & qui præter directam intentionem per negligentiam seu culpam, quam evitare facile erat. Hæc enim non minima pars est socialitatis, ita circumspicere agere, ut nostra conversatio aliis non fiat formidolosa, aut intolerabilis. Quin

Ex dato per negligentiam aliquis tenetur;
c. 1. § 7.

fuerit secuturus, neque singulis certa velut pars istius queat assignari; uti est incendium, perfossio aggeris, & similes. Nam damnum inde datum idem fuisset secuturum, si vel maxime unus tantum ei facinori manus admovisset: sic ut definiri nequeat, quota pars incendii vel inundationis à singulis proyenerit. In tali actu singuli in solidum tenentur: ita tamen ut si singuli comprehendantur, æquales damni partes facere debeant. Similiter GROTIUS: "Tenentur in solidum singuli qui ad actum causam dederunt, si totus actus ab ipsis, quanquam non solis, processit." *Ubi supra*, § 11. Quam regulam hoc exemplo illustravit noster. "Tres sunt, qui faces simul alicui domui iniecerunt. Hæc actus incensæ domus totus videtur à singulis processisse, etsi non à solis." *Ubi supra*.

Cap. 6. & sæpe ex peculiari obligatione quis ad accuratam diligentiam adhibendam astringitur¹⁷.

Imo & levissima culpa ad reparationis necessitatem sufficere potest, si modo negotii natura exactissimam diligentiam non ultro velut adspernetur; aut ejus magis, qui damnum accipit, quam qui dat, culpa versetur; aut nisi magna perturbatio vel negotii circumstantia accuratam circumspeditionem non admittat; puta si quis in fervore pugnae, dum arma quatiat, proxime sibi adstantem lædat¹⁸.

Non item ex eo quod casu fortuito accidit. X. VERUM qui per *casum fortuitum* & citra suam culpam¹⁹ læsit, ad reparationem non tenetur. Quia cum nihil sit admissum, quod imputari ipsi queat, nulla ratio est, quare potius is, qui invitus fecit, fatale malum luere debeat, quam alter, qui passus est²⁰.

Ex damno ab aliquo nostro homine dato; XI. ILLUD quoque naturali æquitati congruum est, ut si *homo noster* citra culpam no-

¹⁷ Sic ex neglectu tenentur reges ac magistratus, qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia. GROTIUS *ubi supra*. Si quid damni à latronibus fecerit viator, incolæ refarcire tenebuntur. Vid. *supra*, c. 1. § 18. not. 48.

¹⁸ Exemplum ab ÆLIANO [*Var. Hist.* L. III. c. xlv.] adducit noster in opere majori. *Ubi supra*. “Adolescenti qui in socium ensen impulit, dum latronem ferire conatur, ita *Pythia* respondit:

“*Ἐλθεις τὸν ἑταῖρον ἀμύνων, οὐ σ’ ἐμίανεν*
Αἶμα, πῖλεις δ’ χεῖρας καθαρώτερος, ἢ πάρος ἦδ’ αὖ.

Defendens socium verso mucrone necasti;
Purior es manibus nunc, quàm prius esse solebas.

stram

stram alteri damnum dedit ; id vel ipsi pense- Cap. 6.
mus, vel istum læso dedamus. Nam servus
utique naturaliter reparationi damni a se dati
est obnoxius. Cum autem ipse non habeat
bona unde reparatio fieri queat, ejusque cor-
pus domini sit ; æquum sane est, ut dominus
aut damnum farciat, aut istum dedat¹⁹. A-
lias enim servo daretur licentia omnes pro li-
bidine lædendi, si neque ab ipso, qui nihil,
ac ne seipsum quidem habet, neque a domi-
no reparatio damni obtineri possit. Nam si
vel maxime ob læsionem dominus ipsum ver-
beribus aut carcere velit plectere, læso inde
hautquidquam satisfieri potest.

XII. QUIN & idem circa *animalia nostra* Aut ab a-
æquum esse videtur, ut quando illa etiam citra ^{nimali}
nostram culpam, & contra naturam generis ^{nostro, ad}
sponte ^{quid tene-}
^{mur ?}

¹⁹ Addere oportet, *vel negligentiam*.

²⁰ Hæc ratio probare videtur, non ut lædens ab
omni restitutione absolvatur, sed ut par sit infortunium
ex utraque parte. Juxta hanc regulam qui damnum
dedit, dimidium rei valorem ferenti rependere debuit,
si pares sint circumstantiæ : iis imparibus, æquum est
divisionem impari pro ratâ fieri. Sunt qui volunt
causam damni *physicam*, quâ talem, ad restitutionem
omnino teneri, etsi nulla huic culpa inest : quæ normæ
æquitati quadrare non videtur. Attamen res sic
stare possunt, ut qui fortuito alteri damnum det, ad
integram restitutionem saltem imperfecto jure teneatur ;
puta si a divite damnum fecerit pauper.

²¹ Censet GROTIUS hoc solum esse ex jure civili ;
& dominum, qui in culpa non est, naturâ ad nihil
teneri. *Ubi supra*, § 21. Sed mihi magis arridet o-
pinio auctoris, qui dominum jure naturæ & æquitatis
ratione

Cap. 6. sponte commota, alteri damnum dederint, dominus vel damnum farciat, vel animal dedat. Nam si ab animali, quod in libertate naturali degebat, læsus fuisset, poteram utique qualitercunque damnum meum reparare illud capiendo vel occidendo : quod jus sane per alterius dominium tolli non potuisse videtur. Et cum dominus ex eo animali lucrum capiat, ego vero damnum ex eodem senserim, reparatio autem damni longe sit favorabilior, quam lucri adquisitio : adparet, recte a domino animalis postulari, ut damnum datum repararet, aut si tanti non sit ipsi animal, illud noxæ dedat ²².

*Ex dato
sine dolo
malo, per
malitiam,
ad quid te-
neamur?*

XIII. Sic igitur qui *damnum* alteri *citra dolum malum* dedit, ultro reparationem debet offerre, testarique malitiam abs se abuisse, ne læsus ipsum pro hoste habeat, ac vicissim hostilia intentet. Qui autem *per malitiam* alterum læsit, is non solum ultro reparationem damni debet offerre, sed & poenitentiam sui facti ostendere, veniamque petere. Vicissim

ratione teneri statuit. Cum enim natura cuique tribuat facultatem damni sibi illati reparationem aliquâ ratione querendi, & cum servus nihil habeat de proprio, æquitati & rationi consonum videtur, ut dominus, qui omne lucrum ex ejus operâ sibi acquirit, damnum à servo datum resarciat, vel ipsum dedat.

²² Vult BARBEYRACCIUS non eandem esse animalium & servorum rationem, quippe in hoc culpa cadere possit, in illa non item. Quæ distinctio tantum facit, ne animal poenas det, (poenâ propriè dictâ in irrationalia non cadente) non autem, ut dominus cui lucrosus est, à damno resarciendo absolvatur.

læsus

læsus, reparatione obtenta, pœnitenti ac pe- Cap. 6.
 tenti *veniam dare*, & cum ipso in gratiam re-
 dire tenetur. Nam qui reparatione damni &
 pœnitentia adquiescere non vult, sed vindictam
 utique manu sibi quæsitum it, nihil aliud agit,
 quam ut acerbitati animi sui obsequatur, a-
 deoque ex causa supervacua pacem inter ho-
 mines abruptat. Quo nomine damnatur e-
 tiam naturali lege *vindicta*, quæ nullum alium
 finem habet propositum, quam ægre facere
 illis qui nos læserunt, eorumque dolore nostrum
 animum fatiare. Eo proniores autem morta-
 les ad condonandas mutuas offensas esse decet,
 quo frequentius ipsi supremi Numinis leges
 violant, eoque & ipsi venia quotidie opus ha-
 bent ²³.

²³ Conf. GROTI. *De Jure B. & P.* L. II. c. xx. § 9.
 qui ibidem ostendit non christianos modo doctores, sed
 & philosophos ultionem in hominibus improbare.

C A P. VII.

DE AGNOSCENDA NATURALI
HOMINUM ÆQUALITATE.

*Officium
alterum,
Alios æsti-
mandos sibi
æquales.*

I. **E**ST homo animal non modo sui con-
servandi studiosissimum, sed & cui
insita sit delicata quædam sui æstimatio; cui si
quid detrahatur, non minus sæpe commoveri
solet, quam illata corpori aut rebus noxa.
c. 2. §. 1, Quin in ipso hominis vocabulo judicatur inesse
aliqua dignatio, sic ut ultimum simul atque
efficacissimum argumentum, quo aliorum in-
solens insultatio retunditur, istoc habeatur:
utique non canis sum, sed æque homo atque
tu¹. Cum igitur natura humana omnibus
æque competat, & nemo libenter velit aut
possit illi sociari, abs quo non saltem tanquam
æque homo, & communis naturæ particeps
æstimatur: ideo *secundo loco* inter officia quo-
rumlibet in quoslibet habetur: *Ut quisque al-*
terum hominem æstimet atque tractet, tanquam
naturaliter

¹ “ Adjuncta est adpetitio quædam principatus, ut
“ nemini parere animus bene à naturâ informatus
“ velit; nisi præcipienti aut docenti aut utilitatis cau-
“ sa justè & legitime imperanti: ex quo animi magni-
“ tudo existit, humanarumque rerum contemptio.”
CICERO. *de Offic.* I. 4.

² STAT. Theb. XII. 565.

naturaliter sibi æqualem; seu ut æque homi- Cap. 7.
nem.

II. CONSISTIT autem isthæc hominum æ- *Æqualitas*
qualitas non in eo solum, quod hominum a- *hominum*
dultorum vires fere sint æquales; hæctenus, *quo funda-*
ut etiam imbecillior robustiori mortem adfer- *mento ni-*
re possit, per insidias, aut adjuvante dexteri- *tatur?*
tate, armorumque habilitate: sed & in eo, c. 2. § 2.
quod licet unus præ altero variis *dotibus* animi
corporisque a natura sit ornatus, non eo minus
tamen legis naturalis præcepta adversus alios
ei sint exercenda, atque ipse ab aliis idem ex-
spectat; nec ideo plus licentiæ ipsi concedatur
alios injuriis afficiendi. Sicuti & contra ne-
minem parca in ipsum natura, aut tenuis for-
tuna per se ad id condemnat, ut deterioris
conditionis circa fruitionem communis juris
sit, quam alii. Sed quæ unus ab altero po-
stulare aut exspectare potest, eadem alii quo-
que cæteris paribus, ab eodem debent; &
quod juris quis in alios statuit, eo ipsum uti
maxime convenit. *Obligatio quippe ad colen-*
dam cum aliis hominibus vitam socialem, omnes
homines

——— *Hominum, inclyte Theſeu,*

Sanguis erant omnes, eademque in fidera, eosdem
Sortitus animarum, alimentaue vestra creati.

³ Ratio ab æqualitate virium petita nihil omnino
valet ad probandam naturalem hominum æqualitatem.
Tantum abest à veritate, ut hæc sola sit causa, prout
asserit HOBBSIUS. *De Cive.* cap. i. § 3. Aliud jus,
potentia. Superiores facultates (sint animi vel
S corporis)

Cap. 7. *homines æqualiter fringit*, nec uni magis licet leges naturales in alio violare, quam alteri. Easi nec defint populares rationes eam æqualitatem illustrantes; puta quod ex eadem stirpe omnes descendamus, eodem modo nascamur, nutriamur, moriamur⁴; quodque Deus nemini de stabili & inconcussa fortuna caverit⁵. Sicut & scita religionis Christianæ, parando Numinis favori non nobilitatem, potentiam, divitiarumve, sed pietatis sinceritatem commendant, quæ æque in humilem, quam illustri positum loco, cadere potest⁶.

Cuique permittendum, ut alii eodem se-cum jure fruantur.

c. ii. § 3.

III. Ex hacce potro æqualitate consequitur eum, qui aliorum opera ad commodum suum uti vult, vicissim quoque in eorundem usus sese dispensare debere. Nam qui postulat ut alii quidem sibi inserviant, ipse contra semper immunis esse cupit, is alios utique sibi inæquales ducit⁷. Inde uti ad societatem quam maxime sunt idonei, qui facile eadem omnibus permittunt;

corporis) æqualitatem non destruunt, ut exinde jus imperii in alterum oriatur. Vid. quæ notavi *supra* ad cap. ii. § 5. not. 10:

⁴ CLAUDIAN. in Rufin. ii. 473.

*Huc post emeritam mortalia sæcula vitam
Deveniunt, ubi nulla manent discrimina facti,
Nullus honos, vanoque exutum nomine regem
Proturbat plebeius egens——*

⁵ HORAT. I Carm. 34.

mittunt; quæ sibi : ita plane infociabiles sunt, Cap. 7. qui dum aliis superiores sese existimant, omnia licere sibi solis volunt, & ante cæteros honorem sibi arrogant, partemque præcipuam ex rebus in medio positis, ubi nullo præ reliquis eximio jure pollent. Unde & id inter communia legis naturalis officia est : *Ut ne quis cui peculiare jus non est quæsitum⁶, plus sibi, quam reliquis arroget, sed aliis æquo secum jure frui permittat.*

IV. EADEM æqualitas quoque ostendit, *In jure distribuendo* quomodo quis sese debeat gerere, ubi *jus inter omnes tractandi ut æ-* alios ipsi sit *distribuendum*, nempe ut tanquam æquales eos tractet, & neutri præter merita causæ quid præ altero indulgeat. *Se-* c. ii. § 3. cus enim si fit, is qui posthabetur contumelia simul & injuria afficitur, & dignatio à natura data eidem detrahitur. Unde consequitur, ut res communis æqualibus portionibus inter æquales jure sit dividenda. Ubi divisionem res non

*Valet imā summis
Matāre, & insignem attenuat Deus
Obscurā promens—*

⁶ Conf. Auctoris *Eris Scandic.* p. 51.

⁷ Valet hæc regula tam in statu civili quam naturali. Quæ conveniunt eidem tertio, conveniunt inter se, notitia est tam rebus moralibus quam mathematicis conveniens, tui salvatoris mandatum quadrat; *Quæcunque vultis ut faciant vobis homines, eadem vos facite illis.* Mat. vii. 12.

⁸ In statu civili quidam peculiari jure ab aliis exigitæ possunt, quod ab iis reciprocè nequit postulari.

Cap. 7. non admittit, eadem communiter uti debent, qui æquale jus habent; idque si quantitas rei permittat, quantum quisque velit. Sin res istud non ferat; ut tunc utantur ea re præfinito modo, & proportionate ad numerum utentium. Alius enim modus excogitari non potest æqualitatem observandi. Quod si autem neque dividi res, neque communiter haberi possit; usus ejus sit vel alternus; vel si ne hoc quidem succedat, aut reliquis æquipollens præstari nequeat, per sortem uni res erit adjudicanda. Nam in ejusmodi casibus commodius quam fors remedium inveniri nequit; quippe quæ opinionem contemptus removet; & cui non favet, de dignatione nihil detrahit.

In quo consistat superbia, in quo vera humilitas.

V. CONTRA hoc officium peccatur per superbiam, qua quis nulla de causa aut non sufficiente aliis se præfert, & velut inæquales eosdem præ se despicit. Nulla de causa dicimus. Nam ubi quis sibi rite jus quæsit, quod ipsi præ aliis prælationem dat, recte illud exercere & tueri potest, citra tamen inanem fastum, aut aliorum contemptum. Sicuti & contra, quilibet alteri prælationem honoremque, qui ipsi debetur, merito præstat. De cætero,

Aliz circumstantiæ alios mores requirunt; diversa conditio magistratûs & subditi, domini & servi, diversam obligationem secum fert.

⁹ Audi de hac re CARTESIUM. " Omnium injustissima est superbiere absque causa; i. e. cum quis
" etiam

cætero, veræ generositati semper comes est ho- Cap. 7.
 nestia quædam *humilitas*, quæ consistit in re-
 flexione, quam facimus super infirmitate na-
 turæ nostræ, & erroribus, quos olim potuimus
 commisisse, aut deinceps possumus committere;
 qui non minores sunt iis, qui ab aliis com-
 mitti possunt. Per quam efficitur, ut nos ne-
 mini præferamus, reputantes, cæteros æque
 bene suo libero arbitrio, ac nos, uti posse, quo
 æque pollent; cujus legitimus usus unicum il-
 lud est, quod homo pro suo reputare possit,
 & quo sese æstimare aut despiciere queat.
 Nulla autem de causa sese efferre, revera ri-
 diculum est vitium: quia & per se stultum,
 propter nihil se magni facere; & quia alios
 omnes pro stultis habet, quasi ipsum citra ra-
 tionem essent æstimaturi.

VI, MAGIS adhuc peccatur, si quis *con-* *Superbia*
temtum adversus alios ostendat signis exterior- *cum contu-*
 ribus, factis, verbis, vultu, risu, ac quacun- *melia*
 que contumelia. Quod peccatum eo deterius *juncta, de-*
 est censendum, quo asperius aliorum animi in *terrima,*
 iras ac ulciscendi libidinem concitantur. *c. ii. § 7.*
 Adeo ut multi deprehendantur, qui vitam ma-
 lint præsentis periculo exponere, multo magis
 pacem adversus alios abrumpere, quam con-

“etiam nihil cogitat sibi inesse meriti propter quod
 “existimari debeat; solummodo quia meritum non
 “magni facit, sibi que imaginando gloriam nihil aliud
 “esse quam usurpationem, credit eos qui ejus sibi plus
 “arrogant, ejus quoque plus habere.” *De Passion.*
 Art. 157.

Cap. 7. tumeliam inultam pati. Quippe cum per hanc violetur gloria & existimatio, cujus integritate & vigore omnis animi voluptas constat ¹⁰.

¹⁰ Hoc loco notandum est auctorem omisisse utilissimum confectarium, quod ex naturali hominum æqualitate sequitur; viz. *omnes jure naturali liberos nasci*, & nullos esse natura servos. Hoc igitur ex opere majori supplebimus. "Citra pactum humanum nemo potestatis quid in alterum habeat, sed quilibet suarum actionum aut virium sit moderator. *Ibid.* § 9. Et § 8. "Longe absurdissimum foret credere, ab ipsâ naturâ statim actu prudentioribus in hebetiores esse imperium datum, aut saltem tale jus, ut illi hosce etiam invitos ad serviendum adigere queant. "Nam ut actu constituatur imperium, factum ali- quod humanum antecedere oportet. Et nequaquam aptitudo naturalis ad imperandum statim alicui dat imperium in eum, cui à natura ingenium est servitio aptum. Neque statim quod alteri utile est, id licet mihi per vim ipsi imponere. Nam homines naturali libertate ex æquo gaudent; cujus diminutionem ut patiantur, necessum est ipsorum consensus expressus vel tacitus aut interpretativus accedat, aut aliquod ipsorum factum, quo aliis jus fuit quæsitum eandem vel invitis eripiendi. Inde recte QUINTIL. Declam. xiii. *Quid non liberum natura genuit? Faceo de servis, quos bellorum iniquitas in prædam victoribus dedit, iisdem legibus, eâdem fortunâ, eâdem necessitate natos. Ex eodem cælo spiritum trahunt, nec natura ullis sed fortuna dominum dedit.*"

CAP. VIII.

DE PROMISCUIS OFFICIIS
HUMANITATIS.

I. **I**NTER officia quorumlibet erga quoslibet, & quæ propter communem socialitatem sunt exercenda, *tertio* loco id ponitur: *Ut quilibet alterius utilitatem, quantum commode potest, promoveat.* Cum enim cognitionem quandam inter homines natura constituerit, parum fuerit alios non læsisse aut contempsisse; sed talia quoque in alios conferenda, aut invicem communicanda, ex quibus mutua inter homines benevolentia alatur. Profumus autem aliis vel *indefinite*, vel *defi-*

Officium tertium, Alterius commoda promovenda.
c. iii. § 1.

Hæc sunt officia humanitatis, quæ, si leges humanas spectemus, non sunt jure perfecto debita: sed cum utilitati communi necessaria videantur, perfectam obligationem à numine sibi adjunctam habent. Egregie de hac re scripsit CICERO. "Non nobis solum pati sumus, ortusq; nostri partem patria vindicat, partem parentes, partem amici. Atque, ut placet Stoicis, quæ in terris gignuntur, ad usum hominum omnia creari; homines autem hominum causâ esse generatos, ut ipsi inter se, alius alii, prodesse possint. In hoc naturam debemus ducem sequi, & communes utilitates in medium afferre, mutatione officiorum, dando, accipiendo: tum artibus, tum operâ, tum facultatibus devincire hominum inter se societatem,"

De Offic. I. vii.

Cap. 8. *nite*; idque ut vel *nihil* nobis, vel *aliquid* de-
cedat?

*Tum indé-
finite per
utiles a*

II. *Indefinite* aliorum commoda promotum
it, qui animam ac corpus suum probe excolit,
ut utiles abs se actiones in alios proficisci que-
ant; aut si ingenii per solertiam talia inveniat,
c. iii. § 2. quibus vita humana reddatur instructior. Un-

de contra hoc officium peccare sunt censendi,
qui nullam honestam artem addiscunt, vita-
que per silentium transita animam pro fale ha-
bent, ne putiscant; *numerus* tantum, & *fru-
ges consumere nati*³; & qui opibus per mayo-
res relictis contenti, ideo impune abs sese ig-
naviæ litari credunt, quod aliorum industria
jam sit partum, unde victitent:

*Et qui divitiis soli incubuere repertiis,
Nec partem posuere suis* ⁴.

Item qui ad porcorum instar neminem nisi
morte sua exhilarant. Et id farinæ alia otio-
se terræ pondera.

² Hic addit WEBERUS: *Et quidem ut vel nihil nobis,
scilicet per officia innoxie utilitatis, vel aliquid nimirum
per beneficia alia decedat.*

³ EX HORAT. I *Epist.* ii. 27.

Nos numerus sumus & fruges consumere nati.

⁴ VIRG. *Æneid.* vi. 610.

⁵ VIRGILIUS recte in campis Elysiis eos locavit,

*Inventas — qui vitam excoluere per artes,
Quique sui memores alios fecere merendo.*

Æneid. vi. 863.

III.

III. VICISSIM illis, qui de mortalium ge- Cap. 8.
nere bene mereri instituunt, cæteri hoc de-
bent, ut ipsis ne inuideant, nec præclaris eo- Quorum
rundem conatibus remoram injiciant. Tum merita rite
si alia non sit via paria cum istis faciendi, sal- æstimare
tem celebritatem memoriæ famæque eorum, cæteri de-
qui præcipuus laborum fructus est, promotum bent.
eant s. c. iii. § 3.

IV. ⁶ IMPRIMIS autem illa bona, quæ citra Tum hu-
nostrum detrimentum, molestiamque aut labo- manitate
rem præstari possunt, non libenter in alios dis- in rebus
pensare, detestanda malignitas & inhumanitas innoxia
habetur: Quæ vocari solent, *res innoxia utili-* utilitatis;
tatis, seu quæ accipienti profunt, præstantem c. iii. § 4.
non gravant. Uti sunt, non prohibere aquam
profluentem, pati ab igne ignem capere, con-
siliium fidele deliberanti dare, erranti comiter
monstrare viam s. Sic si quis rem aliquam
amplius possidere nolit, propter nimiam co-
piam, aut quia asservatio ejus ipsi molesta est;
cur non malit eam potius integram relinquere,
ut aliis non hostibus usum præbere possit;

⁶ Hactenus de *indefinitis* officiis, quibus humani ge-
neris utilitati inservire possumus. Quæ sequuntur,
ad officia *definita* pertinent.

⁷ Aliter WEBERUS: *Definitè quis inservit, quando
certis hominibus indulget, quod ipsis utilitatem quandam
afferre, & vel citra suum detrimentum, molestiamque aut
laborem præstari potest, quale quid non libenter, &c.*

⁸ ENNIUS apud CICER. *de Offic.* I. xvi.

*Homo, qui erranti comiter monstrat viam,
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit:
Nihilominus ipsi lucet, cum illi accenderit.*

quam

Cap. 8. quam eandem corrumpere? Sic non fas nutri-
 ~~~~~ mentum perdere, ubi nos saturati sumus; ne-
 que fontem obturare, aut occultare, ubi nos
 affatim bibimus; neque signa navigationis iti-
 nerisque abolere, postquam iis usi sumus.
 Huc pertinent modicæ stipēs locupletum in e-
 genos collatæ; item illa humanitas, quæ iusta
 de causâ peregrinantibus exhibetur, præfer-
 tim ubi aliqua ipsos calamitas oppresserit; &
 ejus generis alia?

*Tum quo-
 que bene-
 ficiis ali-
 cujus sum-
 mus aut o-
 pera.*

V. SUBLIMIOR gradus humanitatis est, ex
 singulari benevolentia gratis quid in alterum
 conferre, impensâ aut opera laboriosa con-
 stans, quo ipsius necessitatibus obveniat, aut
 eidem insignis quæpiam utilitas concilietur.
 c. iii. § 15. Quæ κατ' ἐξοχὴν vocantur *beneficia*, aptissima
 materia insignem laudem parandi, si magni-
 tudo animi & prudentia eadem rite tempera-
 verit. Eorum dispensationem ac modum fe-
 re conditio dantis atque accipientis moderatur.
 In quibus id comprimis observandum, ne ob-
 sit benignitas & iis ipsis, quibus benigne vi-
 detur fieri, & cæteris: deinde ne major be-
 nignitas sit, quam facultas; tum ut pro dig-
 nitate cuique tribuatur, & quidam ante omnia
 bene meritis; tum ut quisque nostræ opâ in-
 diget;

⁹ Conf. GROT. *De Jure B. & P.* L. II. c. ii. § 21.

¹⁰ Audiamus CICERONEM præclare de gratitudine
 differentem: "Nullum officium referendâ gratiâ ma-
 "gis necessarium est. Quod si ea, quæ utenda acce-
 "peris majore mensurâ, si modo possis, jubet reddere
 "HESIODUS: quidnam beneficis provocati facere
 "debemus?"

diget; observatis quoque conjunctionis gradi- Cap. 8.
bus inter homines. Videndum quoque, quid
cuique maxime necesse sit, & quid quisque
nobiscum, aut sine nobis possit consequi, aut
non possit. Modus quoque dandi multum
gratiæ beneficiis addit, si hilari fronte, prom-
te, & cum contestatione benevolentiae de-
mus.

VI. VICISSIM in eo, qui beneficium acce- Gratus q-
nimus in
benefacto-
rem quid
involvat?
pit, existere debet *gratus animus*; quo is o-
stendit, istud sibi acceptum fuisse, dantiq-
ue eam ob causam favet, & occasionem quærit
paria reponendi, aut amplius, quantum ejus
fieri potest. Nam id non necessarium est, ut
præcise tantum reddamus, quanti id fuit quod
datum est; sed sæpe studium & conatus obli-
gationem explent^{re}. Modo tamen nihil sit,
quod ei, qui beneficium se dedisse prætendit,
recte opponi possit. Nam qui me ex aquis
extraxit, ei nihil debeo, si me in eas prius
conjecerat.

VII. CÆTERUM quo magis ad devincien- Beneficium
ad gra-
tiam refe-
rendam ob-
ligat.
dos hominum animos apta sunt beneficia, eo
acrius ad gratiam referendam incumbere de-
bet, qui ista accepit. Saltem ne eum, qui fi-
ducia nostri prior nobis benefecit, ob eam rem
c. iii. § 16.

“debemus? an imitari agros fertiles; qui multo plus
“effert, quam acceperunt? Etenim si in eos, quos
“speramus nobis profuturos, non dubitamus officia
“conferre; quales in eos esse debemus, qui jam pro-
“fuerunt?” *De Offic. I. xv. Conf. CARTES. de Passi-
on. Art. 194.*

deteriore

Cap. 8. deteriore esse conditione patiamur; neve beneficiem accipiamus, nisi animo nitendi, ne danthem merito dati poeniteat. Nam si certam ob causam peculiariter alicui nolumus obligari, licebit oblatum beneficium dextre recusare. Et sane si absque necessitate gratiæ referendæ foret, contra rationem fecerit, si quis sua temere jactaverit, &, quod perituum prospicit, beneficium prior contulerit. Quo modo omnis tolleretur inter homines beneficentia & fiducia, unaque omnis benevolentia; neque esset inter eos quidquam gratuitæ opis, nec ullum gratiæ conciliandæ initium¹².

*Ob ingratitudinem per se nulla fit injuria*¹³: foedius tamen & magis odiosum ac detestabile habetur nomen ingrati, quam injusti. Censetur enim animi valde abjecti & degeneris, seipsum indignum declarare eo judicio, quod alter de ipsius probitate tulit: ac ne beneficiis quidem quæ e-

¹² Hoc comma maximâ ex parte huc transfertur ex HOBBSIO. *De Cove*, cap. III. § 8.

¹³ Quoniam gratia, quâ gratia, nequit perfectio jure postulari.

¹⁴ Similiter SENECA: "Primum omnium pars optima beneficii perit, si actio, sicut certæ pecuniæ, aut ex conducto datur. Deinde cum res honestissima sit referre gratiam, desinit esse honesta, si necessaria est. Adjice nunc, quod huic uni legi omnia fora vix sufficient." *De Benefic.* L. III. c. vii. *Perfas*, autem in ingratos severè animadvertere auctor est XENOPHON. *Cyropæd.* L. I. Pr. Conf. GROTI. L. II, c. XX. § 20.

tiam.

tiam bruta demulcent, moveri posse ad concipiendum humanitatis sensum. In foro tamen civili ob simplicem ingratitudinem, seu ubi quis nudi beneficii obliviscitur, & occasione id data referre negligit, *actio* non solet dari. Pars enim optima beneficii perit, si actio, uti certæ pecuniæ, detur: jam enim creditum esse incipiet. Et cum res honestissima sit referre gratiam, desinet esse ita splendide honesta, si sit necessaria. Denique huic uni legi vix omnia fora essent suffectura, ob difficillimam æstimationem circumstantiarum, quæ beneficium vel intendunt, vel elevant¹⁴. Et eam ipsam ob causam beneficium dedi, i. e. ejus quod dedi refusionem mihi stipulatus non sum, ut & alteri foret occasio ostendendi, se honesti amore, non ex metu pœnæ humanæ aut coactionis gratiam retulisse; utque ipse non spe lucri, sed ob humanitatem exercendam videar erogasse, de quo recipiendo mihi caveri noluerim¹⁵. Enimvero

---

¹⁴ Hoc in capite tractari debent officia, quæ ad integras gentes spectant: qualia à gentibus erga gentes rectè exercentur; etsi non sunt perfectio jure debita. Huc spectant plurima de quibus GROTIUS verba fecit, *De Jure B. & P.* L. II. c. ii. "I. Sic & terræ & flumina, & siqua pars maris in proprietatem populi alicujus venit, patere debet his, qui transitu opus habent ad causas justas; putà quia suis finibus expulsi quærent terras vacuas, aut quia commercium expetunt gente seposita, aut etiam quia quod suum est, justo bello petunt." At verò hoc de innoxio transitu dicendum est, ut ubi pauci aliqui & inermes transire volunt: non autem de magnis exercitibus, à quorum transitu justus metus oriri possit. GROTIUS quidem

Cap. 8. nimvero qui non solum beneficium non re-
 pendit, sed & benefactori insuper malum re-
 ponit;

quidem existimat metum ad negandum transitum non valere. Sed mihi magis arridet opinio GRONOVII; quoniam (ut notat ipse *ad loc.*) si principi vel populo licet prohibere ipsis indigenis, ne sint armati intra fines; quamvis pauci, quamvis singuli, multo magis ei licet hoc non concedere exteris: Præterea si privatis prohibere potest; ne quis ingreditur fundum suum vendendi vel aucupandi gratiâ, multo magis princeps vel populus ne exercitus aut multitudo armata ipsius transeat fines. Porro rectè animadvertit noster, “difficultatem non tolli, si quis dicat transitum esse dandum, ubi iusto bello alter petatur; negandum, si injustum ei fiat bellum. Nam neque ista dijudicatio semper est satis expedita; & temerarium habetur utro se duobus armatis, velut arbitrum, interponere; & tantam litem suam facere. Accedit, quod concessio transitu in nostris terris belli sedes possit constitui.” *De Jure Nat. & Gent.* L. III. c. iiii. § 5. II. Ad res innoxie utilitatis; quæ cuivis libenter indulgeri debent, à GROTIŒ refertur, *mercibus per terras nostras transitum concedere.* “Nam quo minus (inquit) gens quæque cum quavis gente sepositâ commercium colat; impediendi nemini jus est: id enim permitti interest societatis humanæ; nec cuiquam damno id est: nam etiam si cui lucrum speratum sed non debitum, decedat, id damni vice reputari non debet.” Hoc autem nimis laxè nimisque liberaliter pronunciatum decernit GRONOVIVS. Etsi enim concedit interesse societatis humanæ, esse commercia ut plurimum libera, nec ulli genti omnino præcludi: attamen hanc vel illam gentem excludi à commerciis certarum gentium, quæ tamen aliunde habeant, non esse iniquum judicat. Ut mihi videtur, hanc rem acu tetigit BURDEUS. Dispiciendum, inquit, an merces ad gentis alterius conservationem sint necessariae, an verò saltem ad

ponit, ille ob hocce factum eo graviore poena Cap. 8. est afficiendus, quo foediorum animi malignitatem sibi inesse ostendit.

C A P.

ad voluptatem, luxum, lucrum sint comparatæ. Si prius sit, tantum abest ut transitus denegari queat, ut ad eum concedendum jure perfecto obligati sint imperantes. Si posterius, rursus videndum, an forte transitus ejusmodi rempublicam nostram insigni quodam commodo aut lucro privet. Si non privet, inhumanum foret eundem petentibus denegare. Sin privet, & certa spes sit me transitum denegando insigne commodum in meam rempublicam derivare posse, non puto aliquem ad eum concedendum obligatum esse. Licet enim jus perfectum ad ejusmodi lucrum nemo habeat; nemo tamen obligatus est, alterius commoda potius quam sua promovere. Quod si verò videam transitus denegatione, & meam rempublicam, & alteram gentem lucro & commodo privatum iri; rursus inhumanum est alteri invidere, quod nos impetrare non possumus. *Philos. Pract. c. iv. § 9.* III. Quæritur à GROTIUS; *an ita transeuntibus mercibus terra aut amne aut parte maris, quæ terre accessio dici possit, VECTIGALIA imponi possint ab eo, qui in terrâ imperium habet?* In quâ quæstione sic decernit: "Certe quæcunque onera ad illas merces
" nullum habent respectum, ea mercibus istis imponi
" nulla æquitas patitur. Sic nec capitatio [*i. e. census;*
" vel stipendium in capita hominum descriptum] civibus imposita ad sustentanda reipublicæ onera ab
" exteris transeuntibus exigi potest. Sed si aut ad
" præstandam securitatem mercibus, aut inter cætera
" etiam ob hoc onera sustinentur, ad ea compensanda
" vectigal aliquod imponi mercibus potest, dum modus causæ non excedatur." Sic cum sumptus sunt faciendi ad vias muniendas, ad pontes struendos, ad ripas munimentis, præsiidiis vel arcibus tuendas, cæteraque ejusmodi, omnino æquum est vectigalia exigi.

IV. Rem

C A P. IX.

DE OFFICIO PACISCENTIUM
in genere.

I. **A**B Officiis absolutis ad hypothetica officia hominis nonnulla ex pactis oriunda. L. iii. c. 4. fit velut transitus per pacta intermedia; quippe cum omnia officia, præter jam enumerata, pactum expressum aut tacitum videantur præsupponere¹. Igitur hoc loco agendum erit *de natura pactorum*, & quid illa ineuntibus observandum sit².

II. FUISSE

IV. Rem esse innoxie utilitatis existimat GROTIUS *moram aliquantisper prætervehentium, aut prætereuntium, valetudinis aut aliâ quâ justâ de causâ permittere*. Cui & hoc consequens est, ut tugurium momentaneum ponere liceat; putâ in litore, etiam si litus a populo occupatum concedamus. Adjungit præterea, *perpetuam habitationem* his, qui sedibus suis expulsi receptum quærent, denegandam non esse externis; dum & imperium, quod constitutum est, subeant, & quæ alia ad vitandas seditiones sunt necessaria. V. In hoc jure gentium erga gentes inesse censet GROTIUS, *libertatem matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes*. Hoc autem caute capiendum esse rectè monet BUDDÆUS: nimirum si qui matrimoniorum libertatem expectant, iisdem nobiscum utantur sacris, nec scelestum vitæ genus sectentur, aut aliis vitis statibus hujus indolis adversis laborent, tum salvo humanitatis jure, illis non potest dari repulsa. VI. Ad officia humanitatis refert BUDDÆUS, *jus sepulture*, idque ad jus naturæ (quod quatenus ad integras gentes pertinet, *jus gentium* vocatur)

II. FUISSE autem *necessarium pacta inter* Cap. 9.
homines iniri, satis manifestum est. Quan- *Pacta ad*
 quam enim officia humanitatis late sese per vi- *mutua so-*
 tam humanam diffundant: hautquaquam ta- *cialitatis*
 men ex eo solo fonte deduci omnia possunt, *officia ne-*
 quæ hominibus ab se invicem utiliter percipere *cessaria.*
 licebat. Nam neque quibusvis ea est ingenii
 bonitas, ut omnia quibus aliis prodesse possunt,
 ex sola humanitate velint præstare, citra ex-
 ploratam spem paria recipiendi. Et frequen-
 ter illa, quæ ab aliis in nos proficisci queunt,
 ejusmodi sunt, ut gratis eadem nobis exhiberi
 salva fronte postulare nequeamus. Sæpe quo-
 que nostram fortunam aut personam non de-
 cet, alteri tale beneficium debere. Adeoque
 ut plurimum alter dare non potest, sæpe nos
 accipere nolumus, nisi iste paria a nobis reci-

atur) spectare existimat. Nimirum, licet post mortem
 corpus nihil sentiat, adeoque perinde esse videatur
 quicquid ei eveniat: nihilo secius sufficit, quod homi-
 nes dum vivunt, horrore quodam percellantur, si in-
 telligant corpora sua insepulta abjectum iri. Adeo-
 que ut recte nonnulli per sepulturæ denegationem
 puniuntur; ita per ejus concessionem humanitas ex-
 ercetur. Contrariorum enim contraria est ratio.
 Accedit quod moribus & consuetudine hominum, in
 sepulturâ signum & monumentum honoris positum sit.
Philos. Pract. cap. iv. § 9.

¹ Officia vocantur *absoluta*, quæ homines quæ homines
 obligant, ideoque pro universalibus haberi debent,
 qualia sunt, suum cuique tribuere, alterum non lædere,
 &c. *Hypothetica* vero, quæ statum adventitium præsup-
 ponunt, & non nisi accedente aliquo instituto huma-
 no, obligant: quorum tractationi jam auctor se at-
 tingit.

² Conf. GROTI. *De Jure B. & P. L. II. c. xi.*

T

piat;

Cap. 9. *piat.* Non raro denique alios latet, qua ratione commodis nostris inservire queant. Igitur ut mutua inter homines officia, qui fructus est socialitatis, eo crebrius & ad certas velut regulas exerceatur, non ecessum fuit homines ipsos inter se convenire super ejusmodi rebus invicem præstandis quæ ex sola humanitatis lege certo sibi polliceri ab aliis non poterant³. Adeoque in antecessum determinandum fuit, quid alteri quis præstare, quidque ab eodem iterum expectare suoque jure exigere deberet. Id ipsum autem fit per *promissa & pacta*.

In promissis & pactis data fides est servanda. III. CIRCA isthæc generale officium ex lege naturali debitum est: *ut quilibet fidem datam servet*, seu promissa & pacta expleat⁴. Citra hoc enim si esset, plurima pars utilitatis periret, quæ humano generi communicatis invicem operis

---

³ Vult TREVERUS duplicem solummodo esse pacatorum finem; nimirum vel ad tollendam vel ad constituendam obligationem. Sed TITIUS cum nostrorum usus & beneficia in quatuor partes rectius dispescit; quæ sic breviter complecti possumus. 1. Exinde novæ obligationes creantur. 2. Imperfectæ redduntur perfectæ. 3. Abruptæ & intermissæ renovantur. 4. Obligationes tolluntur & irritæ fiunt.

⁴ Hæc regula generalis est, quæ tamen exceptionibus subjicitur. Istæ circumstantiæ incidere possunt, quæ fidem datam violare jusserint. Ad eam sententiam CICERONEM allego testem. " Incidunt sæpe tempora, cum ea quæ maxime videntur digna esse justo homine, eoque quem virum bonum dicimus, commutantur, fiuntque contraria; ut reddere depositum, promissum facere, quæque pertinent ad veritatem & ad fidem, ea migrare interdum & non servare sit justum."

operis ac rebus enasci apta est. Et ni pro-
missa servandi necessitas foret, hautquaquam
liceret rationes suas firmiter aliorum hominum
subsidiis superstruere. Quin & ex decepta
fide iustissimæ querelarum bellique causæ pul-
lulare sunt idoneæ. Nam ubi ego ex pacto a-
liquid præstiterim, altero fidem fallente, mea
mihi res aut opera frustra periit. Sin vero,
nihil adhuc præstiti, rationes tamen & desti-
nata mea turbari molestum est; cum alio mo-
do rebus meis potuisssem consulere, nisi iste se
mihi obtulisset. Et indignum est ludibrio
haberi, quia alterum cordatum ac bonum vi-
rum credidi s.

IV. OBSERVANDUM autem, ea quæ ex *Ea demum*
solo humanitatis officio debentur, in hoc po-
tissimum differre ab iis, quæ ex pacto aut pro-
missio *pariunt*
perfectam
obligatio-
nem & jus.
e iv. § 3.

“ iustum. Refertur enim decet ad ea, quæ proposui
“ in principio, fundamenta iustitiæ, primum ut ne
“ cui noceatur, deinde ut communi utilitati serviat.
“ Cum tempora commutantur, commutatur officium,
“ & non semper est idem; potest enim accidere pro-
“ missum aliquod & conventum, ut id effici sit inutile,
“ vel ei cui promissum sit, vel ei qui promiserit.”

De Offic. I. x. Non autem merè ob utilitatem ejus qui
promiserit, promissam violare licebit: sic enim ruit ius-
titia; omnisque inter homines fiducia & vitæ incola-
mitas unà funditus tollitur. Itaque omnino cautè agen-
dum est, qui de eo, quod licitum est, in promissorum
violatione statuit. Quid in hac re præstandum sit,
& in quibus circumstantiis promissum violare liceat,
docebitur infra, § 17—19.

5 His rationibus accedit consensus veterum philoso-
phorum. ARISTOT. *Rhetor.* L. I. c. xv. ὁρῶντες αὐτῶν

Cap. 9. misso perfecto debentur; quod ista quidem recte petantur, & honeste præstentur: sed ubi alter ea ultro præstare neglexerit; de inhumanitate duntaxat, feritate, aut duritia ejusdem queri possum; non tamen per violentiam propriam aut superioris, eundem ad præstandum cogere. Id quod tamen licet, ubi ultro non præstantur, quæ ex promisso perfecto, aut pacto debentur⁶. Inde etiam ad illa *jus imperfectum*, ad hæc *jus perfectum* habere: sicut & ad illa *imperfecte*, ad hæc *perfecte* obligari dicimur⁷.

Fides datur vel promisso gratuito, vel pacto.
C. V.

V. FIDEM damus vel *per actum solitarium* seu μονόπλευρον, vel *per actum reciprocum* seu διπλευρον.

ῥων γιγνομένων ἥς συνθηκῶν ἀναρρεῖται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία ἥς ἀνθρώπων, *Sublatis pactis tollitur usus hominum inter se.* Teste GROTIUS, Platonici sæpe justitiam vocant ἀλήθειαν, quod *fidelitatem* transtulit APULEIUS, *Apol. de Plat. Phil. Mort.* CICER. *de Offic.* I. vii. "Fundamentum est justitiæ fides; id est, dictorum
"conventorumque constantia & veritas. Ex quo
"quamquam hoc videbitur fortasse cuipiam durius,
"tamen audeamus imitari Stoicos, qui studiose exquirunt, unde verba sint ducta: credamusque quia
"fiat quod dictum est, appellatam fidem."

⁶ Ut recte percipi possit doctrina de pactis & promissis, auctor noster in opera majori obligationem divisit tripliciter. 1. Naturalis est, vel adventitia aut civilis. 2. Mutua vel non mutua. 3. Imperfectè mutua, vel perfectè mutua. De quibus non opus est, ut verba faciam, cum voces magis sint claræ, quàm quæ definitionibus indigent.

⁷ Quid denotant termini, *Jus perfectum* & *imperfectum*, videas quæ supra notavimus ad cap. II. § 15. *not*

διπλευρον. Quandoque enim unus se duntaxat Cap. 9.
ad quid præstandum obstringit; quandoque
autem duo pluresve mutuo se ad quid præ-
standum obligant. Prior actus vocatur *pro-*
missum gratuitum, posterior *pactum* ³.

VI. *Promissio* potest dividi in *imperfectam* *Promissio*
& *perfectam*. Illa est, quando ipsi quidem *imperfecta*,
qui promittimus, utique obligari volumus; ut ^{*quæ non*} *dat jus rem*
tamen alteri jus ad exgendum non demus, *exigendi*.
sed ut nolimus ad promissum nostrum imple- c. v. § 6.
dum violenter compelli. v. g. Si ita concipiam
promissum, ego serio destinavi hoc vel illud
tibi præstare; & peto, ut mihi credas⁹. Sic
enim videor obligatus magis ex lege veracita-
tis

36. Quibus addendum est hoc in loco officia *perfecta*
obligationis vocari, quæ leges civiles à nobis exigunt,
imperfecta verò, quæ lex naturæ præcipit, civiles autem
in medio relinquunt. Sed quisquis horum naturam
penitus perspectam habeat, huic manifestò constabit
ea non minùs obligare, quam quæ obligationem secum
ferre vulgò dicuntur, eorumque neglectum civilis
societatis commodo haud minùs officere. Cujus rei
testem appellamus SENECAM: "ut scias per se ex-
petendam esse grati animi affectionem, per se fugi-
enda res est ingratum esse; quoniam nihil æque
concordiam humani generis dissociat ac distrahit,
quam hoc vitium." *De Benef. L. IV. c. 18.*

⁸ Huic affinis est divisio *Grotiana* in actus beneficis,
& permutatorios. *De Jure B. & P. L. II. c. xii. § 2.*
In jure Romano aliæ sunt pactorum divisiones, quas
tutò præterire possumus, quippe sint extra juris natura-
lis disciplinam.

⁹ Magis accurata est divisio promissionis, *de futuro*,
quam GROTIUS acceptam referimus. "Primus gradus
est assertio explicans de futuro animum qui nunc

Cap. 9. tis, quam justitiæ; maloque videri propriæ constantiæ & gravitatis impulsu ferri ad faciendum officium, quam propter jus alterius. Huc spectant pollicitationes virorum potentum aut gratiosorum, quibus alicui non per verba honoris, sed serio suam commendationem, intercessionem, promotionem, aut suffragium spondent: quæ tamen hautquaquam velut jure aliquo abs se volunt exigì, sed in solidum suæ humanitati ac veracitati cupiunt imputari; ut officii sui gratia eò major sit, quo longius ab eodem coactio abfuerit.

*Perfecta,
quæ dat
omnia.
§. V. §. 7.*

VII. PERFECTA autem promissio est, quando non solum ipse utique obligari volo, sed & simul

---

“ est: & ad hanc ut vitio careat, requiritur veritas
 “ cogitationis pro tempore præsentis, non autem ut in
 “ ea cogitatione perseveretur. Habet enim animus
 “ humanus non tantum naturalem potentiam mutandi
 “ consilium, sed & jus. Quod si in mutatione sen-
 “ tentiæ vitium sit aliquod, aut accedit, id non est,
 “ intrinsicum mutationi, sed ex materiâ, putà quia
 “ prior sententia erat melior. Secundus gradus est
 “ cum voluntas seipsam pro futuro tempore determi-
 “ nat, cum signo sufficiente ad indicandam perseve-
 “ randi necessitatem. Et hæc pollicitatio dici potest,
 “ quæ sepositâ lege civili obligat quidem aut absolute
 “ aut sub conditione, sed jus proprium alteri non dat.
 “ Multis enim casibus evenit, ut obligatio sit in nobis
 “ & nullam jus in alio: sicut in depite misericordiæ
 “ & gratiæ reponendæ apparet, quibus simile est hoc
 “ debitum constantiæ sive fidelitatis.” *De Jure B.
 & P. L. II. c. xi. § 2, 3.* Itaque malè, ut opinor,
 statuit HOBBSIUS de promissis *de futuro*, ea nihil
 transferre: cujus hoc exemplum profert. “ Qui de
 “ futuro sic dicet, *cras dabo*, aperte significat, se non
 “ dedisse

simul jus in alterum conféro, ut rem promissam velut debitam plene me poscere queat. Cap. 9.

VIII. PORRO ut promissa & pacta nos obligent ad aliquid dandum aut faciendum, quod antea non debebamus; aut omittendum, quod antea jure poteramus facere; maxime requiritur *ultroneus noster consensus*¹⁰. Nam cum cujusvis promissi & pacti impletio cum aliquo onere sit conjuncta, nulla propior ratio est quare super eo conqueri recte nequeamus, quam quia ultro in id consensimus, quod evitare penes nos erat.

IX. CONSENSUS etsi regulariter per signa, puta voces, literas, nutusque exprimi solet¹¹: aliquando, *Qui quandoque expressus est, quandoque tacitus.* c. vi. § 1.

“ dedisse. Toto itaque hodie jus immotum est, manetque etiam crastino die, nisi interea actu dederit. Quod enim meum est, meum manet, nisi post dederim. Quod si de presenti loquar, puta hoc modo, *do vel dedi habendum cras*, illis verbis significatur me dedisse, & jus habendi cras transibisse hodie.” *De Cive*, c. 2. § 6. Sed non video, quare verbo futuro nequit transferri jus. Qui sic dicit, *cras dabo*, significat se jus hodie alteri dedisse, quod crastino die actu possidebit.

¹⁰ Consensus est convenientia duarum pluriumve voluntatum circa rem eandem ejusque circumstantias. Requisita ejus sunt, primo ut declaretur § 9. Secundo, ut sit verus, § 10—15. Tertiò, ut sit mutuus, § 16. OTTO.

¹¹ “ Sunt & signa quedam muta ex consuetudine significantia, ut olim vittæ & ramus oliyarum. *Virg. Æn. viii. 127.* Apud Macedones hastarum erectio. *Liv. xxiii. 10.* Apud Romanos scuta capiti imposita, signa supplicis deditionis, quæ proinde obligant

Cap. 9. aliquando tamen contingit, ut ille citra isthæc signa ex ipsa negotii natura, aliisque circumstantiis liquido colligatur. Sicuti interdum *silentium*, cum certis circumstantiis consideratum, loco signi consensum exprimentis valet. Unde & dantur *pacta tacita*, quando nempe consensus noster non per ejusmodi signa, quæ regulariter in commercio hominum recepta sunt, exprimitur; sed quando idem ex negotii natura, aliisque circumstantiis liquido colligatur. Sic & principali pacto sæpe adhæret pactum tacitum, quod ex ipsa negotii natura profluit. Sicut & usitatissimum, ut in pactis tacitæ quædam exceptiones, & conditiones necessariæ sint subintelligendæ¹².

*Promissa
& pacta
infantum,
amentium,
ebriorum.
§. vi. § 4, 5.*

X. UT autem aliquis liquido consentire possit, requiritur *usus rationis* hactenus, ut præsens negotium intelligat, an sibi conveniat, & abs se præstari queat, eoque perpenso consensum suum sufficientibus signis exprimere possit. Unde sequitur, promissa & pacta *infantum*, ut & *amentium* ac *furiosorum*, nisi ubi dilucidis

---

“obligant ad arma ponenda.” GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. III. c. xxiv. § 5.

12 Ex eo oritur tacitus consensus, quod ex quibusdam circumstantiis agens consensum præbuisse præsumitur. Exemplum attulit auctor in opere majori, ubi supra § 2.

“1. Si quis peregrinus in civitatem aliquam exteris amicè tractare solitam amicâ sub specie accedat, etsi nunquam expresse fidem dederit, tacitè tamen & ex ipso accessionis actu fidem dedisse censetur, quod pro ratione status sui velit sese legibus ejus civitatis attemperare. 2. Si quis cum altero paciscatur de tuto
“accessu

dilucidis intervallis furor distinguitur, nulla Cap. 9.
 esse. Id quod & de promissis *ebriorum* est pronun-
 ciandum, si ebrietas jam eo usque proce-
 ferit, ut ratio sit plane obruta & sopita. Nam
 pro vero & deliberato consensu haberi nequit,
 si quis vel maxime momentaneo & inconsulto
 impetu in aliquid inclinet, aut signa quædam
 edat consensum alias exprimentia, eo tempore,
 quando mens velut medicamine quodam loco
 mota fuerat. Sed & impudens foret, tale
 promissum, præsertim cum magno onere con-
 junctum, exigere velle¹³. Quin si quis ebrie-
 tatem eam captavit, & observata alterius fa-
 cilitate promissum astute elicit, ne abs doli
 quidem fraudisque crimine immunis erit. Ast
 qui, discussa crapula, per ebrietatem acta rata
 habuerit, utique obligabitur, non tam ex eo
 quod ebrius, quam quod sobrius egit.

XI. CÆTERUM quousque in *pueris* duret *Quæ ætas*
 imbecillitas rationis, contrahendam obligatio- *obligati quæ*
 nem impediens, lege naturali adeo accurate *contra ten-*
 definiri nequit; cum in aliis citius, in aliis *de idonea?*
c. vi. § 5.
 tardius

“ accessu in aliquem locum, etiam de reditu conyenisse
 “ judicatur, etsi de hoc expressa mentio nunquam
 “ fuerit facta: quod alias priore pacto nihil foret actum.
 “ 3. Qui cubiculum in ædibus suis alicui locat, con-
 “ cessisse etiam judicatur usum earum partium, quibus
 “ ille carere nequit; putà januæ & viarum quæ ad
 “ illud ducunt, saltem hactenus ut foras prodire ac
 “ redire liceat.” Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P. L.*
 III. c. xxiv.

¹³ Prudenter in *Flandria* (teste BURGUNDO in *Præf.*
ad consuetud. Flandr.) nullus contractus in cauponâ initus
 obligat

Cap. 9. tardius iudicium maturescat. Sed illud est ex
 ~~~~~
 cuiusvis quotidianis actionibus iudicandum. Et si in plerisque civitatibus leges civiles certum heic temporis terminum in univcrsum constituerint ¹⁴. Sicuti & alicubi salutariter est receptum, ut aliorum prudentiorum auctoritatem adhibere necessum haberent in contrahendis obligationibus, quousque inconsultus ille iuventutis impetus deferbuisset censeretur. Quippe cum ea ætas, etiam quando negotium quod geritur intelliget, vehementi fere ac parum provido impetu feratur, ac in promissa sit facilis, spei plena, liberalitatis famam captans, in amicitias ambitiose colendas prona, ac diffidere nescia. Unde & dolo vix caret, qui istius ætatis facilitati imminet; & juniorum dispendiis locupletari vult, quæ isti per iudicii imbecillitatem prævidere aut æstimare non norunt.

Error quousque consensus impedit?
 c. vi. § 6.

XII. CONSENSUM quoque impedit error ¹⁵.

Circa

obligat, nisi die sequente rati habeatur. Similem fuisse morem *Perfarum* testatur HEROD. I. 133. *Cretensum*, ATHEN. 4. 5. & veterum *Germanorum*, TACIT. de Mor. Germ. c. 22. OTTO.

¹⁴ Diversis gentibus diversæ sunt leges, quæ certum maturæ ætatis terminum designant, prout indoles singuli populi fert. Sic apud Hebræos adolescentis, qui annum XIII implevisses; puellæ, quæ XII annum, promissio valebat. Apud *Perfas*, *Indos*, & *Atheniense*, post annum XVIII; apud *Britannos* non nisi post annum XXI infantes vel *minores* (ut aiunt) esse desinunt. Notandum est autem non eandem ætatis periodum ad omnia negotia exigi: sic in *Anglia* matrimonium contrahere vel *guardianum* eligere possunt annos XIV nati,

Circa quem hæ regulæ sunt observandæ. I. U-
bi in promissione aliquid tanquam conditio-
nem supposuerim, citra cujus intuitum pro-
missurus non fueram, naturaliter promissionis
nulla erit vis. Nam promissor consensit non
absolute, sed sub conditione : qua non adpa-
rente, promissio quoque nulla est, II. Si ex
errore ad paciscendum aut contrahendum fue-
rim impulsus, eumque re integra, & quando
nihil adhuc fuit præstitum, deprehendero ; æ-
quum sane fuerit, ut facultas poenitendi mihi
concedatur : præsertim ubi præ me tulero, dum
ad paciscendum accedo, quæ me causa impel-
lat ; nec alter ex mea poenitentia detrimentum
patiatur, aut id pensare ego paratus sim. Ve-
rum ubi res non amplius est integra, & ubi
error tunc demum patuerit, quando jam pactum
est impletum, ex toto aut ex parte ; qui er-
ravit, a pacto resilire non poterit, nisi quan-
tum alter ex humanitate velit indulgere ¹⁶.

III.

pati, quorum promissiones in plerisque negotiis usque
ad annum XXI irritæ ac nullæ sunt.

¹⁵ Ad hunc locum recte nos monet TREVERUS
errorem impellentem pactum non dirimere. 1. Quia
causa paciscendi ad naturam pacti non pertinet, sed
extra negotium est. 2. Quia sic multi, ubi facti eos
poeniteret, ad ejusmodi errorem provocare possent ad
eludendam pacti molestiam. 3. Nulla causa subest,
cur alteri error meus magis imputari debeat quàm mihi.
4. Aliud est, quid officio humanitatis aliquis præstiturus
sit, & an juri suo velit renunciare, quod pacto sibi
acquisivit ; aliud an jure perfecto ad id teneatur.

¹⁶ Ex lege naturali nihil omnino valet, utrum res
sit integra, an pactum sit impletum vel ex toto vel ex
parte.

Cap. 9. III. Ubi error contigerit circa ipsam rem, de qua convenitur; pactum vitiat non tam ob errorem, quam quia legibus pacti non fuit satisfactum. Nam in pactis ipsa res, de qua convenitur, ejusque qualitates debent esse cognitæ; citra quam cognitionem liquidus consensus intelligi nequit. Unde defectu deprehenso, qui lædendus fuerat vel a contractu rescindi potest, vel alterum ad defectum supplendum adægere, vel etiam ad pristandum id quod interest, ubi ipsius dolus aut culpa intervenit.

*Dolus an,
& quis,
promissa
& pacta
violat?
c. vi. § 8.*

XIII. Quod si quis *dolo* & malitiosa fraudulentia alterius inductus fuit ad promittendum aut paciscendum, ita est habendum.

I. Si tertius dolum adhibuerit, non colludente eo, quicum paciscimur; negotium erit firmum: ab eo tamen, qui dolum adhibuit, poterimus

parte. Nam si in hoc casu firmus stabit assensus, quare & non in altero? Tota res pendet ex ipsâ naturâ erroris; sive circa ipsam rem versetur, sive circa circumstantiam rei non essentialem. Sic si me virginem emere putarem, cum esset jam mulier, emptio valebit, in sexu enim non est erratum. Cæterum si ego mulierem venderem, tu puerum emere existimasti, quia in sexu error est, nulla emptio, nulla venditio est. *Digest.* L. XVIII. Tit. i. Itaque error circa essentialiam rei pactum vitiat. Attamen hoc intelligendum volui non tantum de physicâ rei essentiali, de qua pactum initur, sed etiam de qualitatibus istis, quas paciscens præcipue vel unice respexerit. Unde non solum irritus erit contractus, si ab altero Davum emi, & ille mihi Syrum tradiderit; sed etiam ubi professus sum me servum quærere coquendi peritum, & ejus artis imperitus mihi

terimus repetere id quod intererat, nos non Cap. 9.
 fuisse deceptos. II. Qui dolo suo malo cau-
 sam dedit ut ipsi quid promitterem¹⁷, cum eo ve
 pacisceretur, ei ex isthoc actu hautquaquam ob-
 ligor¹⁸. III. Si quis ultro quidem & liquida
 cum destinatione animi ad paciscendum accef-
 ferit; in ipso tamen negotio, puta, circa ob-
 jectum, ejusve qualitates & æstimationem do-
 lus intercesserit; hætenus pactum erit vitio-
 sum, ut in arbitrio decepti sit illud penitus
 dissolvere, aut læsionis pensationem exigere.
 IV. Quæ ad essentiam negotii non faciunt,
 nec expresse fuerunt designata, actum de cæ-
 tero rite conceptum non vitiant; licet forte
 alter de iis, dum paciscitur, tacite cogitavit;
 aut ejus opinio actu fuit confirmata, quousque
 contractus conclusus foret.

XIV. *Metus qui circa promissa & pacta in-* *Metus des-*
ceptionis

mihi traditus fuerit. Ibid. § 7. Sed, ut rectè nos mo-
 net GROTIUS, si promissor negligens fuerit in re
 explorandâ, aut in sensu suo exprimendo, & damnum c. vi. § 10:
 inde alter passus sit, tenebitur id refarcire promissor,
 non ex vi promissionis, sed ex damno per culpam
 dato. Si verò adfuerit quidem error, sed in quo
 fundata non fuerit promissio, ratus erit actus. *De*
Jure B. & P. L. II. c. xi. § 6.

¹⁷ Jure naturæ perinde est, an dolus causam dederit
 contractui, an in contractum *inciderit*, Sed Leges
 Romanæ illam servant differentiam, ut contractus
 bonæ fidei, actione ex contractu natâ, possint rescindi:
 in contractibus verò stricti juris opus est clausulâ de
 dolo, quam CICERO *everriculum omnium malitiarum*
 vocat. *De Nat. Dëor. iii. 30.* OTTO.

¹⁸ Quoniam scilicet nemo ex delicto meliorem suam
 conditionem facere potest; ut loquuntur jurisconsulti.
Digest. Lib. L. Tit. xvii.

tervenit

Cap. 9. *tervenit dupliciter sumitur : vel pro suspitione probabili fore, ut ab altero decipiamur ; idque vel quia ejusmodi vitium in animo ipsius hæret, aut quia malignam suam voluntatem sat perspicue significavit : vel pro vehementi animi terrore orto ex intentato gravi malo, ni promissum aut pactum inire velimus. Circa priorem speciem metus ita habendum. I. Qui confidit illius promissis & pactis, cui fidei religio in universum nihili fit, imprudenter quidem facit ; sed eam solam ob causam pactum non redditur irritum ¹⁹. II. Ubi pactum jam fit initum, ac nulla nova emergant indicia intentatæ deceptionis ; non licebit a pacto resilire ex obtentu vitiorum, quæ ante pactum erant cognita. Nam quæ causa aliquem non prohibuit, quo minus pacisceretur ; eadem quoque prohibere non debet, ne pactum impleat. III. Ubi post pactum initum certissima emergant indicia, alterum id agere, ut mihi, quando meum priore loco præstitero, illudat ; non*

¹⁹ Cum quocunque pactum initum est, id violare non licet ; nam in pactis nullus habendus est ad personas respectus. Fuerunt inter philosophos, qui idem docebant : refertur discipulorum ZOROASTRIS hoc fuisse dogma. *Ne putes tecum dicere, quamvis pactum fregero, id tamen non erit mihi peccatum, & siue sit cum aliquo in religione nostra, siue extra eam, res perinde est.* HYDE de Relig. Vet. Persar. Imprudenter quidem agit, qui pactum luit, cum iis, qui vel sæpe fidem violârunt, vel apertè dogmata profitentur, quæ omnem religionem pactorum destruunt. Recte CICERO : *Primo decipi incommodum est, iterum stultum, tertio turpe. Summa igitur amentia est in eorum fide spem habere, quorum perfidia toties deceptus* *fu*

non prius ad præstandum adigi potero, quam Cap. 9.
 contra eam deceptionem mihi cautum sit ²⁰.

XV. CIRCA alteram speciem metus hæ re- *Metus ex
intento
malo an
ea reddat
irrita?*
 gulæ observandæ. I. Pacta, quæ ineuntur
 propter metum a tertio incussum, valida sunt.
 Nam in hoc utique nullum residet vitium,
 quo minus alter jus ex pacto sibi adversus me c. vi. § 14.
 acquirere queat; & metum ab altero inten-
 tatum discussisse, pensatione utique dignum
 est ²¹. II. Quæ pacta ex metu aut reverentia
 imperii legitimi ineuntur, aut ob auctoritatem
 eorum quibus magnopere devincti sumus, va-
 lida sunt ²². III. Pacta, ad quæ ab illo ipso,
 cui promittit aut quicum paciscitur, injusta e-
 jusdem vi quis compellitur, invalida sunt. Nam
 injuria, quam alter incusso metu injusto mihi
 infert, incapacem eum reddit, ut jus sibi ad-
 versus me ex illo actu quærere possit. Et cum
 quis alias teneatur pensare damnum abs sese
 datum; per compensationem velut tolli obli-
 gatio

sis. De Invent. I. xxxix. Quod si cum talibus pacif-
 cor, eo ipso declaro ea vitia nihil obstare, quo minùs
 his fidem habere possim; ideoque pacto stare adstrin-
 gor.

²⁰ Conf. PUF. *De Jure Nat*, & G. L. III. c. vi. § 9.
 GROTI. *De Jure B. & P.* L. II. c. xi. § 7. RACHE-
 LII *Notas ad Cic. de Off.* I. x. GUNDLINGII *Tract.*
de efficientiâ metûs. BOHMERI *Dissert. de Exceptione*
metûs injusti in statu naturæ.

²¹ *Nihil enim* (ut loquitur SENECA) *meâ refert, an tu*
cogaris, si non à me cogaris. Meam culpam esse oportet, ut
mea pœna sit. Controv. IV. xxii.

²² Exemplis sint, quæ affert noster in opere majori.
Ubi supra, § 11. " Si princeps aliquis milites suos
 " extraneo

Cap. 9. gatio intelligitur, si non solvitur id, quod statim restitui debebat ²³.

*Mutuus
consensus
etiam in
promissis
requiritur.*
L. VI. § 16.

XVI. PRÆTEREA oportet *consensum* non in pactis solum; sed & promissis esse *mutuum*; sic ut consentire debeat non solum qui promittit, sed & cui promittitur. Quando enim hujus consensus abest, seu quando is oblatum promissum acceptare detrectaverit, res promissa penes promissorem manet. Qui enim alteri rem suam offert, neque invito eam vult impingere, neque pro derelicta habere. Ergo si alter non acceptet, juri promittentis in rem

“ extraneo cuiuspiam velit præsidii causâ adjungere, &
“ ad majorem securitatem compellat eos isti quoque
“ fidem dare : non poterunt hi promissa eludere ob-
“ tentu metûs sibi injecti, utpote ab eo profecti cui
“ talia quocunque modo exigendi jus erat. Sic si po-
“ namus patrem filiae etiam invitæ sponsum dare posse,
“ ubi ea metu paterni imperiî sponso invita fidem
“ dederit, hautquidquam illum deinceps fallere possit.
“ Nam in sponso nihil hæret vitii, quare sibi ex eo
“ promisso jus non potuerit quærere; & debebat filia
“ ultrò patris jussu capessere.”

²³ Sic statuunt jurisconsulti Romani. *Nihil consensui tam contrarium est, quam vis atque metus, quem comprobare contra bonos mores est.* Digest. Lib. L. Tit. xvii. Idem sentit CICERO. *Jam illis promissis standum non esse, quis non videt, quæ coactus quis metu, quæ deceptus dolo promiserit? Quæ quidem pleraque jure prætori libentur, nonnulla legibus; i. e. XII tabularum De Offic. I. x. Sed de hac re magna est sententiarum varietas. Ego GROTII [ubi supra, § 7.] sententiæ maximè accedo, qui existimat, sepositâ lege civili (quæ obligationem potest tollere aut minuere) eum, qui metu promissit ali-*
quid

rem oblatam nihil decedit ²⁴. Quod si rogatio Cap. 9.
anteceffit, censetur ea durare; nisi expresse
fuerit revocata; eoque casu in antecessum ac-
ceptatio facta intelligitur; ita tamen ut roga-
tioni respondeat obligatio. Nam si hæc discre-
pet, expressa requiritur acceptatio; quia sæpe
mihi non consulitur, nisi tantundem quantum
rogavi accepero.

XVII. CIRCA materiam promissorum & *Promissæ*
pactorum requiritur, ut quod promittimus aut *passive*
paciscimur *non sit supra nostras vires*, neve id *materia*
patrare legi aliqua prohibeamur: alias enim *non nisi*
possibilis
c. vii.

quid, obligari: quia consensus hic adfuit, nec condi-
tionalis sed absolutus. Nequit cogi voluntas, & qui
metu coactus promittit, eo ipso obligatur, quod con-
sensum præbuit, tanquam e duobus malis minus eligens.
Sed positis igitur omnibus ambagibus, quibus in tenebris
occultari solet hæc questio, luculentissime patet, nulla
pacta vel promissa metu dissolvi vel irrita fieri posse. V.
infra. cap. xi. § 6.

²⁴ Similiter GROTIUS: " Ut promissio ius transfe-
rat, acceptatio hic non minus quam in dominiis
translatione requiritur; ita tamen ut hic quoque
præcedens rogatio durare intelligatur, ac vim habe-
re acceptationis. — Hæc etiam quæri solet, an satis
sit acceptationem fieri, an verò etiam innòlescere
debeat promissori, antequam promissio plenum effec-
tum consequatur. Et certum est utroque modo
fieri posse promissionem; aut hoc modo, *velo ut va-*
leat, si acceptetur: aut hoc modo; *velo ut valeat, si*
acceptatum intellexerit. Et in his quidem quæ ad mu-
tuam pertinent obligationem, posterior sensus præ-
sumitur; in promissa verò merè liberalibus potius
est, ut prior sensus credatur adfuisse, nisi aliud ap-
pareat." *De Jure B. & P.* L. II. c. xi. § 14, 15.

U

aut

Cap. 9. aut stolide aut improbe promittimus²⁵. Exinde consequitur, neminem sese obligare posse ad id, quod ipsi est impossibile. Quod si autem res, quæ tempore pacti initi possibilis habebatur, post impossibilis aliquo casu citra paciscentis culpam facta sit; re integra pactum erit nullum. Ubi quid præstitum ab altero jam fuit, id restituendum, aut æquipollens reponendum. Si ne hoc quidem fieri possit, summus erit conatus adhibendus, ne alter detrimenti quid capiat. Nam in pactis primario respicimus ad id, de quo expresse fuit conventum; ubi hoc obtinere non possumus, sufficit æquipollens exhiberi: saltem ne damnum sentiamus, omnimodo cavendum est. Qui vero dolo aut gravi culpa sibi ipsi vires præstandi detraxit, non solum ad summum conatum tenetur, sed & velut in supplementi vicem malo insuper poterit maculari²⁶.

XVIII.

²⁵ Circa materiam pacti *impossibilem* videndum. 1. An impossibilitas illa ortum traxerit ex culpâ vel dolo paciscentis cujusdam, an omnis culpa exulet. 2. An uterque paciscentium sciverit rem esse impossibilem necne. 3. An sit impossibile *ex se*, & quidem vel impossibilitate naturæ vel juris vel facti, an *ex accidenti*. TREVER.

²⁶ Exemplum attulit ipse auctor in opere majori, quod hanc rem probè illustrat. "Debitores obærari ubi casu fortuito & citra suam culpam solvendo esse defuerint, summum solvendi conatum debent. Ubi tamen æquitas & humanitas requirit, ut mora aliqua ipsis

XVIII. PATET quoque ad *rem illicitam* Cap. 9.
 præstandam obligari nos non posse. Nam ne-
 mo valide se potest obstringere ulterius quam *Atque li-*
 ipsi est potestas. Ast qui legē actionem pro- *cita; ut*
 hibet, adimit utique potestatem eam suscipi- *turpium*
 endi; & de eadem præstanda obligationem ad- *nulla sit*
 mittendi. Contradictorium quippe est, ex ob- *obligatio.*
 ligatione per leges confirmata aliquid neces- *c. vii. § 2.*
 sario debere facere; quod per easdem leges est
 omittendum. Unde peccat quidem, qui illi-
 cita promittit; sed bis peccat, qui eadem præ-
 stat. Ex quo & hoc colligitur, non servari
 debere promissa, quæ illi, cui fiunt, noxæ sunt
 futura; cum naturali lege prohibitum sit, ne
 quis alteri, etiam stolidè volenti, malum infe-
 rat. Si igitur pactum circa rem turpem fue-
 rit initum, neuter ad id explendum tenebitur.
 Quin & ubi turpe facinus ab uno fuit præsti-
 tum, alter ad solvendam conventam mercedem

“ ipfis indulgeatur, circumspiciendis & parandis sol-
 “ vendi mediis. Sicuti & nefas fuerit tales omni suâ
 “ substantiâ exutos ad mendicitatem redigere. Quin
 “ & alias certarum personarum favori hoc dederunt
 “ leges Romanæ, ut non condemnarentur, nisi qua-
 “ tenus facere possunt. Nisi tamen creditor, quæ præ-
 “ sentes facultates excedunt, condonaverit, ad residua
 “ solvenda tenebuntur, quando in re lautiore esse
 “ cœperint. Dolus autem & culpa decoctorum etiam
 “ malo aliquo potest coerceri, in quos demum illud
 “ tritum valet; *qui non habet in ære, luat in corpore.*”

L. III. c. vii. § 3. Conf. GROTIVM *ubi supra*, §
 8, 9.

Cap. 9. non obligabitur²⁷. Quod tamen illo intuitu
 jam est datum, repeti nequit²⁸, nisi forte do-
 lus aut enormis læsio accesserit²⁹.

*Pacta &
 promissa
 circa res
 alienas,
 frustranea,
 c. vii § 11.*

XIX. DENIQUE & hoc manifestum est,
 frustra promittere nos aut pacisci circa *res a-*
lienas, in quantum illæ non nostræ, sed alte-
 rius directioni & arbitrio sunt subjectæ. Quod
 si autem ita promiserō, me operam daturum;
 ut alter, (cui pro imperio me quid imperare
 non posse præsupponitur) præstet; tunc teneor
 omni modo moraliter possibili; (i. e. quantum
 alter honeste a me postulare potest, & quan-
 tum vitæ civilis ratio fert) laborare, ut ad e-
 andem præstandam alter permoveatur. Sed
 & super rebus aut actionibus nostris, in quas
 jam alteri jus fuit quæsitum, tertio valide pro-
 mittere non possum, nisi forte in eum casum,

quo

²⁷ E contra docet GROTIUS, crimine perpetrato
 eum qui conduxit, ad mercedem solvendam obligari:
 cujus rei exemplum affert in *Juda Jacobi filio*, qui
Ibamari, quam meretricem putabat, promissam mer-
 cedem, tanquam debitam, persolvit. *Ubi supra*. Cui af-
 finis est *Ulpiani Observatio* ad L. IV. § 3. *D. de cond.*
ab. turp. caus. "Meretricem turpiter facere, quod sit
 "meretrix, non turpiter accipere, cum sit meretrix."
 Sed me iudice, præferenda est nostri sententia, quoni-
 am dari non potest actio de re illicita. *ex. gr.* Si quis
 sicario pactam mercedem solvere recusaverit, actio
 non datur sicario, quoniam id ipsum, quo querelæ
 causam defensurus est, nequit non ex injusta actione &
 re illicita promanare.

²⁸ Cujus hanc rationem afferunt jurisconsulti, *in pari*
turpitudine melior est conditio possidentis. Similiter GRO-
 TIUS: "Non quicquid vitiose sit, effectu juris caret,

quoque

quo alterius jus expiraverit. Nam qui prioribus promissis aut pactis jus suum in alterum jam transfudit, ipse utique nullum tale jus reliquum amplius habet, quod in tertium possit conferre. Ac nullo negotio omnia promissa & pacta possent fieri irrita, si liceret aliud inire, in quo contraria priori disponderentur, ac quicum prius simul expleri nequit. In quo fundatur tritum illud: *qui prior tempore, potior jure.* Cap. 9.

XX. Est præterea circa promissa potissimum observandum, illa concipi solere vel *pure* ^{Promissa sub conditione possibili.} *absolute*, vel *sub conditione*; ut scilicet validitas promissionis conferatur in aliquem eventum a casu aut arbitrio humano pendentem. ^{c. viii.} Sunt autem *conditiones* vel *possibiles* vel *impossibiles*. Illæ subdividuntur in *casuales* seu fortuitas,

“ quod in prodiga donatione apparet. Hoc interest,
 “ quod donatione facta jam cessat vitiositas : nam sine
 “ vitio res relinquitur apud donatarium.” *Ubi supra.*

²⁹ Vid. quæ notavit cl. BARBEYRACC. ad opus majus. L. III. c. vii. § 6. n. 2. Ubi prolixius de hac re disserit, quoniam materiam de pactis circa res illicitas non satis explanatam esse ab auctore existimat. Sed neque ab eo rem penitus confectam esse vult TREVERUS ob neglecta iusta principia. Itaque rem totam evidenter enucleatam esse judicat, si ad Ideam relativam *illiciti* attendamus, quæ involvit comparisonem actionis cum lege, per quam aliquid prohibetur vel illicitum redditur; adeoque pacta tunc solum de rebus illicitis fieri, cum materia illorum juri perfecto alterius detrahat. Sed mihi sufficere videntur, si modo diligenter in animo perpensa sint, quæ de hac re auctor differuit

Cap. 9. tuitas, quæ ut existant vel non existant penes nos non est ³⁰: *potestativas* seu arbitrarias, quæ ut existant vel non existant, penes eum est, cui promittitur ³¹: & *mixtas*, quarum impletio partim ab arbitrio ejus, in quem confertur, partim a casu dependet ³². *Impossibiles* autem sunt vel *physice* tales, vel *moraliter*; i. e. quædam per rerum naturam fieri a nobis non possunt, quædam per leges & honestatem fieri non debent. Et impossibiles quidem conditiones,

differuit. Et nequeo non profiteri, me tam hebetis esse ingenii, ut, lectis relectisque utriusque horum doctissimorum ad hunc locum notis, ne hilum quidem ipse profecerim, nec quiddam majus, quam quod ex ipso PUFENDORFIO percepi, de naturâ pactorum circa res illicitas intellexerim. Plurima verba rem per se satis manifestam perturbant & obscurant. Quis autem, qui quid sit illicitum, percipit, de hoc axiomatico errare potest: *ad rem illicitam præstandam nequit dari obligatio?*

³⁰ Exempli causâ: Dabo tibi decem libras, si intra triduum non pluet. Ad conditionem vero requiritur, ut eventus sit incertus, nam adjectio conditionis, quam certò eventuram esse scimus, (v. g. si sol cras orietur) absoluto promisso æquipollet.

³¹ Verbi gratiâ: Dabo tibi decem libras, si Titiam uxorem non duxeris.

³² Verbi gratiâ: Dabo tibi decem libras, si Titiam duxeris.

³³ Quod si per alterum paciscentium steterit quo minus conditio pacti impleri queat, alter rectè ab eo postulare potest, ut pactum integrum maneat. Hoc modo statuunt Romani jurisconsulti. "Labeo scribit, "si mihi Bibliothecam ita vendideris, si Decurio, "nes Campani locum mihi vendidissent, in quo eam
"ponerem;

tionem, si naturalem interpretandi simplicitatem sequamur, orationem promittentem faciunt negativam³³. Et si per leges fieri possit, ut si adjectæ sint negotio alicui serio, habeantur pro non adjectis; ne per actus nullum eventum fortituros, hominibus illudatur³⁴.

XXI. DENIQUE promittimus & paciscimur non solum per nosmetipsos, sed etiam aliorum hominum interventu, quos ipsi voluntatis nostræ *internuncios* atque interpretes constituimus³⁵, c. ix.

*Promissa
& pacta
per inter-
nuncios
facta obli-
gant.*

“ ponerem; & per me stet, quo minùs id à Campanis
 “ impetrem; non esse dubitandum, quin præscriptis
 “ verbis agi possit. Ego etiam ex vendito agi posse
 “ puto, quasi impletâ conditione, quum per emptor-
 “ rem stat, quo minus impleatur.” *Digest. L. XVIII.*
F. i. De contrab. Empt. l. 50.

³⁴ Sic leges Romanæ (ut recte observat noster in opere majori. L. III. c. viii. § 5.) in testamentis adjectas condiciones impossibiles, turpes aut ludicras pro non adjectis declarant; quòd absurdum videretur in tali actu, quem maximè serium gravemq; conveniebat esse, ita petulanter per inanes clausulas illudi. “ Condi-
 “ tiones contra Edicta Imperatorum, aut contra leges,
 “ aut quæ legis vicem obtinent scriptæ, vel contra
 “ bonos mores, vel derisorix, aut hujusmodi quas Præ-
 “ tores improbaverunt, pro non scriptis habentur, &
 “ perinde ac si conditio Hæreditati sive Legato adjec-
 “ ta non esset, capitur Hæreditas Legatumve.” *Digest. L. xxviii. tit. vii. De condit. leg. 14.* A pud PETRONIUM Eumolpus testamento suo ita cavet: *Omnes, qui in testamento meo legata habent præter liberos meos, hac conditione percipient, quæ dedi, si corpus meum in partes conciderint, & adstante populo comederint.* Apud HORAT. 2. Serm. 5. 84. *Tiresias* ita dicit:

Cap. 9. *mus* 35. Per quos, ubi bona fide egerint quod a nobis in mandatis habebant, valide obligamur apud eos, qui cum istis velut nostras vices gerentibus egerunt³⁷.

Officia reliqua statum institutum bonum supponunt. XXII. Atque hæc sunt officia hominis absoluta, ut & per quæ velut transitus ad alia fit. Reliqua præsupponunt aliquod institutum humanum, generali pacto subnixum, & in genus humanum introductum; vel etiam statum aliquem peculiarem. Institutorum istorum deprehenduntur potissimum tria; *sermo, dominium rerum, earundemque pretium, & imperium humanum.* De singulis, ut & quæ inde resultant officiis, deinceps exponendum.

C A P.

*Me sene, quod dicam, factum est; anus improba Thebis
Ex testamento sic est elata: Cadaver
Unctum oleo largo nudis humeris tulit bæres;
Scilicet elabi si posset mortua: credo,
Quod nimium insliterat viventi.*—

³⁵ Hic rectè notat TITIVS, personas intermediæ aliquando solius instrumenti rationem habere, aliquando verò suo etiam consensu pacisci. Illo casu pactum eas plane non attinet; hoc autem, quamdiu qualitas intermediæ personæ in iis durat, ipsæ etiam ex pacto agere & convenire possunt: quorsum pertinent procuratores, & institores similesve personæ.

³⁶ Non tantum qui *bonâ fide* agunt: nam fieri potest, ut nos obliget qui negotio præpositus est, agendo contra voluntatem nostram sibi significatam. “Distincti” (inquit GROTIUS) sunt actus volendi; unus quo nos obligamus ratum habituros, quicquid ille in tali negotiorum genere fecerit; alter, quo illum nobis obligamus, ut non agat, nisi ex præscripto, “sibi

C A P. X.

DE OFFICIO SERMO CINANTIUM.

I. QUAM utile ac plane necessarium sit ^{Officium} instrumentum societatis humanæ Ser-^{sermoci-}mo, nemo est qui ignorat : cum multi vel ea^{nantis, Ne} sola facultate collegerint, hominem ad agen-^{alterum de-}dam vitam socialem a natura destinatum. ^{cipiat.} L. iv. c. i.
Circa hujus ergo legitimum & societati hu-
manæ proficuum usum, id officii lex naturalis
hominibus dicitur *ut ne quis sermone, aut*
aliis

“ sibi non aliis cognito. Quod notandum est ad ea,
“ quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti
“ procuratorii, excedendo arcana mandata.” De
Jure B. & P. L. II. c. xi. § 12.

¶ Si cui venditio commissa est, assignatio & recep-
tio pretii huic mandata esse videtur, nisi de contrario
expresse constet.

¶ Nimirum ARISTOTELIS, CICERO, aliq; quos
laudat auctor in opere majori. Οὐδὲν γὰρ μάτην ἡ
φύσις ποιῇ, λόγον δὲ μόνον ἀνθρώπου ἔχει τῶν ζώων.
Τὸ το γὰρ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ
μόνον ἀγαθὲ τε καὶ κακὲ καὶ δικαίῃ καὶ ἀδίκῃ καὶ
τῶν ἄλλων ἀιδναίῃ ἔχειν, ἢ δὲ τέτων κοινωνία ποιεῖ
οἰκίαν καὶ πόλιν. κ. τ. λ. Natura nihil facit frus-
tra; homini vero soli inter omnia animalia competit
sermonis facultas. Hoc enim præter cætera animalia
hominibus proprium est, ut boni & mali, justi &
injusti, aliorumq; ejusmodi sensum soli habeant. Horum
enim communio facit domum & civitatem. ARISTOT.
Polit. L. I. c. ii. Non vult Philosophus sermonem
hominibus

Cap. 10. *aliis signis ad exprimenda animi sensa institutis, alterum decipiat.*

Verbis in recepta significatione cur utendum? II. SED ut indoles sermonis penitus intelligatur, sciendum est, circa sermonem voce viva aut literis expressum, duplicem obligationem occurrere. Una est, qua isti, qui ea-

c. i. § 4. dem lingua utuntur, certæ rei certum vocabulum, prout usus cujusque linguæ fert, applicare tenentur. Cum enim neque voces, neque certi literarum ductus certam rem naturam notent²: (alias enim omnes linguæ aut scripturæ genera coincidere deberent;) inde, ne usus linguæ foret inanis si quisque quo vellet vocabulo quamlibet rem nuncuparet, necessum est inter eos, qui eadem lingua utuntur, tacitam intercessisse conventionem, ut certam rem certo, & non alio vocabulo denotent³. Nihil enim in uniformem vocum adplicationem fue-

hominibus naturam ingenitum esse (quæ opinio longè à veritate aberrat) sed naturam facultatem discendi sermonem humano generi indulgisse, quo melius societatem inire possiat: quippe sine sermone vix aut ne vix quidem subsistere potest vita socialis. Quo sensu dixit CICERO: "Moderatio vocis, conciliatrix est humane maximè societatis." *De Leg.* 1. 9.

² Similiter GROTIUS: "Voces naturam ipsam & citra hominum voluntatem nihil significant; nisi forte vox sit confusa & ἀναρρητός, qualis in dolore, quæ ipsam rei magis appellatione venit quam locutionis. Addendum est non solis vocibus tale fieri indicium, sed & nutibus, ut apud mutos, sive illi nutus aliquid habent cum re significatâ commune ipsam naturam, sive tantum ex instituto significant." *De Jure B. & P. L.* III. c. i. § 8.

rit

rit conspiratum, impossibile est ex sermone al-
 terius sensa animi colligere. Unde vi istius
 pacti quilibet tenetur ita adhibere in sermone
 communi vocabula, prout receptus ejus linguæ
 usus fert⁴. Ex quo etiam hoc consequitur,
 ut quanquam sensa animi a sermone discrepare
 queant, id tamen in vita humana quisque vo-
 luisset censetur, quod verba ejus præ se ferunt,
 etsi fortasse intrinseca mentis destinatio ab
 istis discedat. De hoc enim cum nisi per sig-
 na constare nequeat; omnis usus sermonis red-
 deretur irritus, si interna animi cogitatio,
 quam sibi quisque pro lubitu fingere possit, id
 quod signa præ se ferunt in communi vita eli-
 dere posset.

III. *Altera obligatio, quæ in sermone in-*
tervenit, in eo consistit, ut quis alicui per ser-

monem ad alteri mentem a-
periendam unde?

³ Sermonem naturâ suâ nihil significare, sed vim
 ejus significativam esse ab impositione hominum satis
 quidem certum est. Sed an illa impositio simplici
 consensu, an obligatorio facta sit, quæritur? Autor
 posterius asserit, sed prius magis verum est. Nam r.
 Homines, impositionis faciendæ causâ, nunquam con-
 venerunt; sed potius successive impositio facta est,
 adeo ut sæpe ab uno hodie illa fiat, reliqui vero eam
 ultro sine ullâ se obligandi intentione admittant, non
 secus ac uno historiam vel fabulam narrante, multi
 ejus redduntur participes, atque ita communis noti-
 tia sed nulla obligatio existit. 2. Si conventionem facta
 esset impositio, tum innoxia etiam mutatio in vitio
 esset, quod tamen nemo dixerit & experientia refellit.
 TITIVS. Hisce variis rationes subjungit TREVERVS,
 quibus TITII observationem confirmat.

⁴ Bene loquitur QUINTILIANUS. Instit. I. vi. *Uten-*
dum est sermone, ut nummo, cui publica forma est.

monem

Cap. 10. monem animi sui sensa ita debeat pandere, ut hæc ex illo liquido cognoscere queat. Cum enim non loqui tantum, sed & tacere homo queat, & cum non semper, quod quis in animo voluit, id coram quibuscumque aperire teneatur: igitur necessum est, ut peculiaris existat obligatio, quæ alicui necessitatem adferat tum ad loquendum, tum ad ita loquendum, ut alter sensa animi nostri intelligat. Oritur autem illa obligatio, vel ex *peculiari pacto*, vel ex *communi præcepto legis naturalis*, vel ex *præsentis negotii indole*, cui contrahendo sermo adhibetur. Sæpe enim expresse cum aliquo convenitur, ut quis animi sui sensa super aliquo negotio mihi aperiat; ut, si quem informatorem mihi in aliqua disciplina adsciscam. Sæpe quoque præceptum aliquod legis naturalis meam scientiam alteri communicare jubet, ut hoc modo si profim, vel noxam ab eodem avertam, aut ad noxam accipiendam causam

⁵ Vid. Quæ prolixius & distinctius de obligatione ad sensa animi verbis exprimenda commentatur vir doctissimus J. BARBEYRACCIUS, in *notis* ad opus majus, L. IV. c. i. § 7. n. 1.

⁶ Exempla proferam ex auctoris opere majori. L. IV. c. i. § 7. " Sic si quem misero ad explorandum certæ rei statum, is ex pacto tenetur indicare omnia, quæ super eâ re ipsi comperta fuerint. Sic si an exhibendum sit officium humanitatis, quod sermone peragitur, ad sensa animi nostri verba quoque esse conformanda in aperto est. Sic denique in commerciis hominum & quibuscumque negotiis, in quibus ex consensu jus vel obligatio est nascitura, circa

causam vel occasionem non præbeam. Ali- Cap. 10.
quando denique præsens negotium, quod cum
alio susceptum est, aliter expediri nequit, ni-
judicium meum super eo pandam; ut circa ce-
lebrandos contractus contingit ⁶.

IV. QUIA autem non semper usu venit, ut *flac est*
ex aliquo horum capitum quævis cogitata mea *sante licet*
alteri sint significanda; patet, me non alia *disimu-*
teneri alteri sermone meo indicare, quam ad *lare silen-*
quæ ex me intelligenda *jus perfectum aut im-*
perfectum habet. Adeoque recte tacendo dis-
simulare; me posse, utut maxime interroger,
quæ ut ex me sciat, alter jus non habet, neque
ad id aliqua obligatione ego teneor.

V. Imo quia sermo *non solum* est inventus *Diversum*
propter alios, sed & propter nos ipsos: ideo *que ab eo,*
tibi aliqua mea in eo versatur utilitas, neque *quod animo*
cujusquam alterius jus læditur, licebit mihi *voluitur,*
sermonem ita formare, ut diversum ab eo, *expriment*
quod animo volvo, exprimat ⁷.

VI.

⁶ ea quæ ad præsentem rem spectant, sensa animi nos-
⁶ tri liquido sunt exprimenda illis, quibuscum a-
⁶ gitur.

⁷ Ad hunc locum differentiam inter *simulare* & *dissimu-*
lare potat LEHMANNUS; de quâ citat SERVIVM ad
Virg. Æn. 1. 516. Dissimulamus nota, simulamus ignota;
dissimulamus quod sumus, simulamus quod non sumus:

⁸ Hanc magnam questionem, latebrosam tractionem;
disputationem inter doctos alternantem agnoscit AUGUSTI-
NUS; quæ ab isto aliisque quamplurimis viris celeberrimis nimis rigide determinatur. Quasi veritas per se
prosequenda sit, & omnis omnino ab eâ deviatio per
se prava & fugienda. AUGUST. *Enchirid. ad Laurent.*

c.

Cap. 10.

*Fictio ser-
mone quo,
& quo ca-
su, uti li-
ceat.*

VI. DENIQUE quia sæpe isti, ad quos loquimur, ita sunt dispositi, ut si sermone simplici & aperto rem ipsam perciperent, detrimento hoc ipsis futurum esset, nec nobis bonum quem intendimus finem adsequi liceret: igitur hisce in casibus licebit uti ficto coloratoque sermone, & qui nostram sententiam & intentionem audientibus directe non repræsentet. Nam qui alicui prodesse vult & debet, non

c. xxi. Eandem partem tuerentur ARISTOTELES, (Eth. L. IV. c. ii.) GREGORIUS, (Moral. L. XVIII. c. iv.) WHITBEIUS, (Eth. L. II. c. v.) VANDER MUYLEN, (ad GROTIUM, L. III. c. i. § 9.) WOLLASTONUS, (De Relig. Nat. S. i. Prop. 4.) &c. Neque deest virorum doctissimorum auctoritas, qui pro parte nostri auctoris steterunt; viz. QUINTILIANUS, (Institut. XII. i.) GROTIUS, (ubi supra.) BUDDEUS (Philos. Pract. c. iv. § 6.) & inter Philosophos veteres SOCRAATES, PLATO, XENOPHON, CICERO; cujus testem habemus GROTIUM, loc. cit. Mirum sane, tantam esse in re satis per se clarâ sententiarum varietatem. Nam luce clarius videtur veritatem non esse ultimum finem, non esse per se optabilem, sed quasi medium quod huic fini, nimirum utilitati publicæ, infervit: unde sequitur ipsam veritatem, si quando noxia sit, deferendam esse. Plurimæ sunt causæ, in quibus falsiloquio uti possumus, quas hic à GROTIO adducam, qui eas plene & accurate enumeravit. "Primum est, etiam si quid dicatur, quod falsam habeat significationem, "infanti aut amenti, in eo mendacii culpam non esse. Ratio proxima est, quia cum in infantibus & amentibus non sit iudicii libertas, non potest eis circa eam libertatem injuria fieri. Secundum est, "quoties sermo ad eum dirigitur, qui non decipitur, etiam

non utique id tenetur facere eo modo, quo si-
nem suum non erat obtenturus. : Cap. 10.

VII. Ex hisce colligitur, in quonam con-
sistat *veritas*, cujus studio boni viri tantopere *Veritas*
commendantur: nempe ut verba animi nostri *moralis*
fensa commodè repræsentent alteri, cui eadem *quæ? à*
intelligendi jus; quæque ut ipsi aperiamus, *logica di-*
nobis obligatio perfecta aut imperfecta incum-
bit; idque eo fine, ut vel idem intellectis ani-

“ etiam si tertius inde falsam hauriat persuasionem, nul-
“ lum esse mendacium: non ratione ejus ad quem
“ sermo est; quia illi libertas manet integra, planè ut
“ illis quibus id intelligentibus fabula narratur, aut
“ apud quos profertur sermo figuratus: — neque ra-
“ tione ejus qui obiter id audit; quia cum eo non a-
“ gitur, ideoque nulla est ad illum obligatio. *Ter-*
“ *tium* est, quoties certum est eum ad quem sermo
“ est libertatis suæ in judicando læsionem non ægre
“ laturum, imo gratias habiturum eo nomine, ob
“ commodum aliquod, quod inde assequitur, tunc
“ quoque mendacium stricte dictum, id est, injurio-
“ sum non committi. *Quartum* & superiori affine est,
“ quoties qui habet jus supereminens in omnia jura
“ alterius, eo jure bono ipsius sive proprio sive publi-
“ co utitur. *Quintum* esse potest, quoties vita inno-
“ centis, aut par aliquid aliter servari, & alter ab im-
“ probi facinoris perfectione aliter averti non potest.
“ Latius quam quæ jam diximus patet, quod passim
“ statuunt sapientes, apud hostem falso sermone licere
“ uti. Sciendum vero quæ de falsiloquio diximus ad
“ *asserentem* sermonem & quidem talem qui nulli nisi
“ publico hosti noceat, non ad *promittentem* referenda.
“ Nam ex promissione jus speciale ac novum confertur
“ ei cui fit promissio, idque inter hostes etiam locum
“ habere.” *De Jure B. & P. L. III. c. i. § 12*

Cap. 20. mi nostri sensus debitum aliquod commodum nanciscatur; vel ne, ubi diversum fuerit significatum, damno præter meritum multetur. Ex quo & hoc obiter patet, non semper mendacium admitti; quando etiam data opera non dicitur, quod vel cum ipsa re, vel cum cogitationis nostris examissim congruit: adeoque veritatem quasi *logicam*, quæ in congruentia verborum cum rebus consistit, cum veritate *moralis* non per omnia coincidere ¹⁰.

Mendacium, ejusque requisita.

VIII. *Mendacium* contra est, ubi de industria sermo aliam præ se fert sententiam animi nostri, quam quæ vera est; cum tamen hanc ipsam is, ad quem sermo dirigitur, intelligendi jus haberet, nobisque obligatio incumberet efficiendi, ut ille nostram sententiam utique intelligeret ¹¹.

*Mendacio annu-
erandus
fictus sermo:
non
quisvis.*

IX. Ex dictis igitur constat, mendacii notam hautquaquam contrahere, qui fictis sermonibus, fabulisque utantur adversus pueros
aut

⁹ Veritas *moralis* est concordia verborum cum mente loquentis. Unde patet eum, qui verum dicit judicans esse falsum, aut nesciens utrum verum sit an falsum, *formaliter* mentiri.

¹⁰ Non per omnia] Legit WEBERUS, non semper.

¹¹ Essentia mendacii consistit in eo, quod juri alterius aliquid detrahendi habeamus animum, suppressione veritatis quam intelligendi jus habet: non vero in ratione damni, quod exinde promanat. Nam id quoque mendacium erit, quando sine alterius damno veritatem reticeo, quam sciendi jus habebat. Contra, non semper mendacium est secundum jus naturæ, quando falso sermone damnum alicui inferitur, qui juri omni excidit intelligendū

aut similes, ad eorum meliorem informa-
 tionem, quatenus nudæ veritatis non sunt ca-
 paces¹². Et qui alii fictum sermonem bono
 fine adhibent, quem plano adsequi non lice-
 bat; puta, si innocens protegendus, iratus
 placandus, mœstus demulcendus, meticuloso
 animus addendus, fastidiosus ad medicamenta
 capienda movendus, pertinacia alicujus fran-
 genda, aut malum propositum alterius inter-
 vertendum, aut si arcana reip. & consilia, quæ
 interest aliorum notitiæ subtrahi, fictis rumo-
 ribus velut obvelanda, & aliorum importuna
 curiositas fit amolienda, aut si hosti, quem a-
 perta ratione lædere poteramus, fabulis in
 stratagematis vicem illudamus.

X. CONTRA si aliquis utique tenebatur
 alteri sensa animi sui liquido significare; cul-
 pam non effugit, si vel partem duntaxat veri-
 dicat, aut ambiguo sermone alteri illudat, aut
 tacitam quandam restrictionem, a communi
 usu abhorrentem, in mente reservet¹³.

C A P.

intelligendi veritatem. E. C. Si quis latronem vel
 hostem falsis narrationibus vel rumoribus in insidias
 trahat. Qui jus perfectum non habet in nostram
 veritatem, illi non fit injuria, si falsa dicamus. TREV.

¹² Hanc rem pulchrè illustrat LUCRETIVS, l. 935.

*Sed veluti pueris absinthia tetra medentes
 Cum dare conantur, prius oras pocula circum
 Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
 Ut puerorum ætas improvida ludificetur
 Laborum tenuis; interea perpotet amarum
 Absinthii laticem, deceptaque non capiatur,
 Sed potius tali facto recreata valeat.*

¹³ Equivocationes & mentales reservationes nihil

X

aliud

CAP. XI.

DE OFFICIO JURANTIUM.

*Officium
jurantium
ex natura
jurisju-
randi.*

L. I. A. c. ii.

GROT. L.

II. c. xiii.

I. **P**ER *Jusjurandum* sermōni nostro, omnibusque actibus, circa quos sermo intervenit, insigne accedere firmamentum judicatur. Est quippe illud *assertio religiosa, qua divinæ misericordiæ renunciamus, aut divinam pœnam in nos deposcimus; nisi verum dicamus*¹. Dum autem omniscius & omnipotens testis simul vindex invocatur, præsumtio

aliud sunt quam *ars mentiendi*. WHITS. Eth. L. II. c. v. § 12. Hujusmodi sermonum exempla ab auctoris opere majori huc transferam. L. IV. c. i. § 14. "Quid hoc vel rationis vel subtilitatis habet, si interrogatus an fecerim, jurem non feci, nempe aliud quidpiam, aut alio die? Aut si petenti pecuniam dicam, non habeo, scil. quam tibi dem. Aug. promitto me tibi daturum scil. dicis causâ? Stultum autem est, quod ejusmodi hominem a mendacii & perjurii crimine volunt eximere ideo, quia tantum non dicit unam veritatem determinatam, quam audientes concipiunt, ac verba illa significare videntur, sed aliam veritatem disparatam.

¹ Sic rectius definitur quàm a cel. SANDERSONO qui hoc tantum in definitione postulat, ut Deus tanquam testis invocetur, & πᾶσι & præcise, non ut judex & vindex. Deus proculdubio ut judex & vindex invocatur, pœnas gravissimas jurisjurandi religionem insuper habentibus inflictorus. Quod quidem non negat

tio veritatis ideo excitatur, quod nemo te-
mere tam impius credatur, ut ita petulanter
gravissimam Numinis indignationem in se de-
poscere sit ausurus. Inde officium jurantium
hoc esse intelligitur, *ut & ad jurandum cum
reverentia accedant, & quod juratum est reli-
giose observent.* Cap. 11.

II. *Finis* porro & *usus juramenti* in hoc *Ejus finis*
maxime vertitur, ut homines ad enunciandum *firmamen-*
verum, aut servandum promissum pactumve *tum addere*
eo firmiter adstringantur, metu divini Numi- *pactis &*
nis omniscii & omnipotentis; *dictis.* c. ii. § 24
am, si scientes fallant; per jusjurandum in se
invocant, ubi alias metus ab hominibus im-
minens non satis efficax videbatur; quippe

negat SANDERSONUS, sed fatetur utrumque facere
eum qui jurat, *vin.* Deum & testem adducere veritati,
ejus quod dicitur, & *vindicem* falsitatis; illud quidem
primario & per se, hoc secundario & ex consequenti.
De Juramenti oblig. Præl. i. § 4.

* Apud ipsos philosophos ethnicos maxima semper
vis fuit & sanctimonia jurisjurandi. "Nullum (in-
quit CIEBRO) vinculum ad adstringendam fidem ju-
rejurando majores arctius esse voluerunt. Id indi-
cant leges in XII Tabulis, indicant sacratæ, indi-
cant fœdera, quibus etiam cum hoste devincitur fi-
des: indicant notiones animadversionesque censorum,
qui nulla de re diligentius quam de jurejurando
judicabant." *De Off.* III. xxxi. Conf. HEROD. L.
VI. c. lxxxvi. HESIOD. Theog. v. 231. Et admi-
randa vicissim est impietas HOMERII, qui *extra sta-*
tum civilem juramento non esse locum, vel ullam obliga-
tionem profitetur. *De Hom.* p. 57.

† Eodem modo Apostolus. *Hominibus omnis contrōver-*
sia finis est ad confirmationem juramentum. Hebr. vi. 16.

Cap. II. quorum vires contemnere aut declinare, vel
 scientiam fallere se posse sperabant.

Per Deum III. QUIA vero præter Numen nihil est
quo sensu ; omniscium, aut omnipotens, inde absurde ju-
quo sensu ramentum concipitur *per rem* aliquam, quæ
per res ali- opinione divinitatis destituitur, hoc sensu, ut
as juretur. c. ii. § 3. ea res testis atque ultrix perjurii invocetur.

Et si hoc frequens sit, ut in juramentis certa
res nominetur, per quam juretur, hoc sensu, ut
 Deus, si jurans sefellerit, vindictam suam in
 istam potissimum rem exserat, tanquam ju-
 ranti charissimam, & maximi æstimatam 4.

Jurandi
formula
jurantisre-
ligioni ap-
tanda.

IV. IN juramentis formula illa, qua Deus,
 dum

c. ii § 4.

4 Audiamus SANDERSONUM, qui hanc rem præ-
 clare (ut solet) expedit. “ Sciendum est in istiusmo-
 “ di formulis, in quibus fit creaturæ alicujus mentio,
 “ quasi per modum jurandi, per Deum tamen reverà
 “ sæpe jurari interpretativè. Ut in omnibus iis quæ
 “ ex communi more concipiendi habent in se vim
 “ quandam execratoriam : ut *per animam, per salutem*
 “ *meam* hoc vel illud faciam ; quæ sunt perinde intel-
 “ ligenda ac si diceretur, *ne sit Deus animæ meæ pro-*
 “ *pitius, ne mihi Deus salutem æternam donet, ni fecero.*”
 De Juram. Oblig. Præl. V. § 2. De formulâ quidem,
 quâ quis per animam suam jurat, positum hoc est extra
 omnem controversiam : sensus enim est, quod Deus
 animæ nostræ gravissimas immittere afflictiones debe-
 at, nisi veritas dictis constet. Per aliorum autem sa-
 lutem si jusjurandum concipiatur, supponitur eam no-
 bis charissimam, immo ipsâ vitâ nostrâ chariorem esse.
 Sic per salutem Pharaonis juravit Josephus. Gen. xlii.
 15. Ad quem locum sic commentatur doctissimus
 CLERICUS : “ Est jusjurandum *per salutem Pharaonis,*
 “ quemadmodum postea *per salutem Cæsarem* jurabant
 “ Romani

dum testis & vindex invocatur, describitur, *Cap. II. accommodanda est ad persuasionem seu religionem, quam circa Deum fovet, qui jurat.* Frustra quippe jurando quis adigitur per Deum, quem non credit, adeoque nec metuit. At nemo per Deum jurare se putat alia sub formula, aut alio sub nomine, quam quod suæ, i. e. ex opinione jurantis, veræ religionis præceptis continetur. Inde quoque est, quod qui *per falsos Deos* jurat, quos ipse tamen pro veris habet, utique obligetur; & si fefellerit, revera perjurium admittat. Quia sub quocunque speciali conceptu generalem Numinis notionem ante oculos habuit; adeo-

“ Romani & qui iis parebant. Sic. 1. Sam. xx. 3.
 “ *Vivit Jehova & vivit anima tua*, similis est jurandi
 “ formula. Sensus hujus jurisjurandi est: ut verum est
 “ vivere Pharaonem, sic ~~vero~~ hoc vestri sumam expe-
 “ rimentum, vel [potius] *ut verè salutem Pharaoni*
 “ *precor, ita verè*, &c. Sic & veteres Christiani per
 “ salutem Cæsarum jurare non dubitabant. *Juramus*
 “ *sicut non per genios Cæsarum, ita per salutem eorum,*
 “ *quæ est augustior omnibus gentis, ait TERTULLIA-*
 “ *NUS. Apol. c. 32. ad quem vid. Des. Herald.*” Cæ-
 “ terum qui per creaturam jurat absolute ita ut constitu-
 “ atur in aliquâ creaturâ finis & vis juramenti sine re-
 “ latione ad Deum, id, quod simpliciter illicitum est,
 “ agit; cujus hanc rationem affert SANDERSONUS:
 “ quia exhibetur eo pacto creaturæ reverentia Deo soli
 “ debita, Unde istiusmodi juramentum planè est idolola-
 “ tricum.

“ Unde atheorum juramentis nulla fides habenda est.
 Ipse HOBBSIUS fatetur frustra aliquem adigi ad jus-
 jurandum per Deum, quem non credit, ideoque non
 metuit. *De Civ. c. ii. § 21.*

Cap. II. que dum sciens pejeravit, divinæ majestatis reverentiam, quantum in se, violavit ⁶.

Juramenti obligatio deliberatum animum poscit. V. Ad juramenti obligationem requiritur, ut *animo deliberato* id susceptum sit ⁷. Unde juramento hautquidquam obstrictus erat, qui simpliciter juramentum *recitando* protulerit, aut ejusdem verba concepta in prima persona alteri præverit ⁸. Ast qui speciem serio juraturi præ se tulit, is utique obligabitur, quicquid demum in animo suo dum jurat agitaverit. Nam alias omnis usus juramentorum, imo omnis ratio intervenientibus signis sese obligandi ex humana vita tolleretur, si quis tacita sua intentione posset impedire, ne effectus ille actum aliquem sequatur, cui producendo idem est institutus.

c. ii. § 5.

Jurandum obligationem firmat, non parit.

VI. JURAMENTA in se non produciunt novam

c. ii. § 6. ⁶ Vel, ut loquitur GROTIUS, quia quanquam sub falsis notis, generali tamen complexione numen intuetur; ideoque Deus verus, si pejeratum sit, in suam injuriam id factum interpretatur. *De Jure B. & P.* L. II. c. xiii. § 12.

⁷ Quæ suprà de promissis docentur, (vid. Cap. ix.) hic locum habere possunt; & iis intellectis, facillè intelligitur, quid sentiendum sit de obligatione juramenti. Hinc planè patet infantium, amentium, omniumque, qui vel intellectu vel voluntate ne uti quidem possunt, juramenta esse irrita & prorsus nulla.

⁸ Sic OVID, *Heroid.* xxi. 139.

*Sed si nil dedimus præter sine pectore vocem,
Verba suis frustra viribus orba tenes.
Non ego juravi, legi jurantia verba.*

⁹ Jus jurandum novam obligationem creare non posse, etsi vim quandam addit obligationi prius validæ,

EX

vam & peculiarem obligationem ; sed obliga- Cap. II.
 tioni in se validæ velut *accessorium quoddam*
vinculum superveniunt ? Semper enim dum
 juramus, supponimus aliquid, quo non præ-
 stito divinam pœnam in nos provocamus.
 Quod ineptum esset, nisi illicitum foret non
 præstare id, quod supponitur ; adeoque nisi
 jam antea obligaremur. Ex quo sequitur, quod
 actus, quibus in se vitium adhæret obligatio-
 nem impediens, per juramentum accedens ob-
 ligatorii non fiant. Sicuti nec per subsequens
 juramentum antegressa obligatio valida elidi-
 tur, aut jus per eandem questum alteri tolli-
 tur. Inde frustra quis juraverit, sese alteri
 debitum non soluturum. Nec obligabit jura-
 mentum, ubi constat eum qui juravit factum
 aliquod

ex ipsâ naturâ obligationis facile patebit. In omni
 negotio vel datur obligatio ad veriloquium, prius-
 quam juravimus : vel ex ipso juramento nulla oritur
 obligatio. Si assertorium sit, res in aperto jacet ; si
 promissorium, casus est paulò difficilior, quoniam ob-
 ligatio cum actu jurandi coarctata esse potest. Attamen-
 vim obligandi recipit jusjurandum & naturâ promissi ;
 hoc obligante, illud est obligatorium, & vice versâ :
 juxta hanc regulam quæ ex naturâ pactorum elicitur :
ubique obligatio in pactis cessat, ibi jusjurandum quoque
non obligat. Et hinc facile judicari poterit, quid de
 juramenti per dolum, motum, errorem, aut super
 rebus illicitis & impossibilibus conceptis censendum sit.
 Neque obstant dubia, quæ hinc sententiæ à GROTIUS
 opponuntur, qui per jusjurandum novam obligationem
 creari autumat, semper quidem adversus Deum, ali-
 quando etiam adversus alios homines. Cui recte res-
 pondet BUNDEUS, in juramento nihil promitti Deo,
 ideoque intelligi non posse, quo pacto nova inde erga
 Deum

Cap. II. aliquod supposuisse, quod revera ita se non habebat; ac nisi id credidisset, non fuisse juraturum; imprimis ubi per dolum ejus, cui juratur, in errorem fuerit adductus. Nec qui injusto metu me ad jurandum adigit, ex eo juramento jus sibi acquirit ad aliquid a me recte postulandum¹⁰. Nullas quoque habebit vires jusjurandum super præstanda re quapiam illicita; imo & super omittendo aliquo bono, quod legibus divinis aut humanis præcipitur. Denique juramentum non immutat naturam &

Deum oriatur obligatio. Interim vi imperii, quod Deo in homines competit, non tantum ut legibus ejus obtemperent, sed & ne quisquam aliquid, quo omnipotentia aut omniscientia ejus lædatur, admittat, merito ab omnibus postulat; & secus se gerentes gravissime puniendi causam habet justissimam. Sed nec erga alios homines jusjurandum novam producit obligationem; cum nec illis novi quid promittit jurans, sed quæ promissit sancte se observaturum asseverat. Relinquitur ergo, quod jusjurandum obligationem saltem antea jam existentem confirmat. Vid. BUDDEI *Theol. Moral.* P. II. cap. iii. S. v. § 12.

¹⁰ Eandem sententiam tuetur CICERO. *Si prædonibus, inquit, pactum pro capite pretium non attuleris, nulla fraus est, ne si juratus quidem, id non feceris. Nam pirata non est perduellium numero definitus; sed communis hostis omnium. Cum hoc nec fides debet, nec jusjurandum esse commune.* De Offic. III. xxix. Cui opinioni suffragatur SENECA: *Nemo jurejurando tenetur, ad quod per necessitatem adactus est.* Controv. i. 6. Hic autem in eundem errorem delabuntur viri celeberrimi, quem supra commisit noster de promissis ex metu, Huc igitur applicari possunt, quæ notavimus ad Cap. ix. § 15. n. 23. Quibus adjungam sententiam cl. SANDERSONI.
 1. Si juramentum contineat in se quid illiciti, ne vel
 " mortis

& substantiam promissi pactive, cui accedit. Cap. II. Inde frustra jurantur impossibilia. Et promissio conditionata per juramentum non mutatur in absolutam, seu puram. Et æque in jurato promisso requiritur acceptatio.

VII. Hoc autem efficiunt juramenta propter interpositam Dei invocationem, quem neque astu quis deceiverit, & cui nemo impune illuserit, ut non solum atrocior pœna censeatur manere eum, qui juratam, quam qui injuratam fidem fefellit; sed ut a negotiis, quibus

“ mortis vitandæ causâ à viro honesto suscipi debere;
 “ nec susceptum posse sine peccato fervari. 2. Si res
 “ exigatur intentata vi aliqua aut gravi metu, quæ
 “ nec illicita est, nec cuiquam injuria, sed ipsi tantum
 “ juranti plus minusve incommoda; ut si quis iter faci-
 “ ens incideret in latrones, qui mortem ei strictis
 “ gladiis minarentur, nisi promissâ sub juramento
 “ certæ pecuniæ summâ vitam redimat: licitum esse
 “ in hoc casu pecuniam promittere, & promissionem
 “ jurejurando firmare. Ratio est, quia è duobus ma-
 “ lis licet & prudentem decet minus eligere. 3.
 “ Juramentum istiusmodi obligare & pactum cum
 “ prædonibus pretium omnino esse persolvendum.
 “ Nam qui jurat rem licitam & possibilem, tenetur id
 “ præstare.” Et sic deinceps. Idem sentit AUGUSTINUS. Epist. 124. Et GROTIUS. *De Jure B. & P. L. II. c. xiii. § 14.* Et L. III. c. xix. § 5. Restat autem casus; qui forsân magis difficilis videbitur:
 “ Si quis (inquit SANDERSONUS) incidens in latrones
 “ cogatur, ne ab eis occidatur, juramento silentium
 “ promittere. Quæro, licuitne ei in tam certo vitæ
 “ discrimine jurare silentium vel non licuit? Si non li-
 “ cuit, certo pereundum ei fuit: & quis tum superesset,
 “ qui magistratui latrones indicaret? At si licuit, lice-
 “ bit & juramentum observare; nisi forte (quod fieri
 “ potest) casus aliquis insperato emergens rem, quo
 “ tempore jurabatur, licitam reddiderit postea ex
 “ accidente illicitam.” *De Juram. Præl. IV. § 15—17.*

ad.

Cap. II. adjiciuntur, omnis dolus & cavillatio fit excludenda¹¹.

Jurandum quandoque stri- VIII. Non tamen semper late, sed & *stricte*
de inter- quandoque juramenta sunt interpretanda, si-
pretandum. quidem subjecta materia id requirere videatur;
c. ii. § 13. tur; puta si juratum sit in odium alterius, & non tam promissioni, quam minis juramentum sit adjectum¹². Quin nec juramentum excludit tacitas conditiones & limitationes, quæ ex ipsa rei natura rite fluunt: Puta, si alicui quidquid velit petendi optionem jurato concessi, ubi iste iniqua aut absurda petierit, hautquidquam tenebor. Qui enim aliquid indefinite alteri roganti promittit, antequam noverit, quid iste sit petiturus; præsupponit alterum petiturum honesta, moraliter possibilia, non absurda, non sibi aut aliis perniciofa.

Jurandum sensu illius qui juramentum defert. IX. Id quoque notandum, in juramentis sensum totius orationis valere, prout capere se illum proficitur is, qui juramentum defert, seu cui
c. ii. § 15.

¹¹ Vid. *supra*, Cap. x. § 10.

¹² Hoc vult auctor, non necesse esse, ut ultra litteram & receptum loquendi morem extendatur jurisjurandi significatio, si modo materia ejus sit inutilis vel perniciofa. Sic *Davus Terentianus* herum decipere voluit, neque tamen juramenti verba violare. *Andr. Act. 4. Sc. 4.* Frustra. Nam interpretandi regulæ prorsus eadem sunt in pacto jurato, quæ in injurato. Qui jurando vult alium decipere, perjuri reus postulat, etsi contra litteram jurisjurandi & verba strictè sumpta non peccat, quoniam in juramenti interpreta-

cui juratur. Hujus enim præcipue, non ju- Cap. II.
 rantis causa juramentum præstatur. Unde e-
 jusdem quoque est concipere verba juramen-
 ti; & quidem quantum fieri potest planissime;
 sic ut ipse significet, quomodo illa intelligat &
 jurans annuat se istius sensum probe percipere;
 eaque mox ab hoc liquido sunt exprimenda,
 sic ut nulla ratione eadem cavillari & eludere
 queat.

X. *Divisio* juramentorum commode desu- *Divisio*
 mitur *ab usu*, cui illa in vita communi adhi- *juramentorum ab*
 bentur. Quædam enim promissis pactisque *usu duplici,*
 adduntur, ut eo majore cum religione obser- c. ii. § 18,
 ventur. Quædam autem adhibentur ad con-
 firmendam alicujus assertionem circa factum
 illiquidum, & ubi veritas aliis rationibus com-
 modius investigari nequit. Quale exigitur a
 testibus, sive qui alieni facti conscii habentur.
 Quandoque etiam ipsi, qui inter se discep-
 tant, deferente judice, aut altera parte, suo
 juramento litem solvunt ¹³.

tio fieri debet ad mentem ejus, cujus causa juratur.
 Itaque mallet auctorem dixisse de hujusmodi jura-
 mentis, quod si eorundem materia sit illicita, iis stare
 non liceat.

¹³ Hinc ritè dividitur jusjurandum in *assertorium* &
promissorium; & tutò negligi potest multiplex divisio
 in judiciale, & extrajudiciale; publicum & privatum;
 simplex & solenne; nudum & execratorium; absolu-
 tum & conditionale, & similia. Sed frustra conten-
 dit HOBBSIUS omne jusjurandum esse promissorium.
De Gve, c. ii. § 20.

C A P.

C A P. XII.

DE OFFICIO CIRCA ADQUIRENDUM
RERUM DOMINIUM.

*Permissum I. C*UM ea sit conditio corporis humani,
homini re- ut adsumtis extrinsecus rebus indi-
bus uti, geat, queis nutriatur, & contra ea, quæ ipsius
casque usu compagem destructum eunt, muniatur; per
destruere. complures quoque res isthæc vita commodior
L. iv. c. 4. & mollior reddi possit: inde tuto colligitur,
volente utique summo universi Moderatore
fieri, quod homo alias creaturas ad usus suos
adhibeat: quin ut etiam multas earundem de-
struat.

* De vegetabilibus nullus est dubitandi locus; tum quia sensu destitutis nequit iis inferri injuria, tum quia necessaria sunt ad vitas hominum sustentandas. Sed de animalibus neque hæc neque illa valebit ratio. 1. Nobis non videntur necessaria ad victum, quippe vegetabilia, lac, ova, & similia ad vitam humanam sustentandam abunde sufficere possint; neque queri debent homines parcam esse naturam, aut necessitatibus suis haud satis prospicientem, licet jus in vitas animalium iis non concessum fuisset. 2. Cum animalibus sensus sui inest, ut voluptatibus frui, & doloribus affligi possint; & præsertim cum vitis, quas creatori visum est iis indulgere, non sine cruciatu destituantur; non video, quomodo ex lege naturali jus in eorum vitas possit hominibus competere. Nee sapientia, nec alia quævis perfectio (ut nonnullis placet) jus imperi; in alterum tradit; quod omnino ab aliis principiis originem trahit. Vid. *supra*, cap. ii. § 5. not. 10. Nec
majori

struat. Neque id solum obtinet circa vegetabilia; & quæ citra sensum corrumpuntur; sed & circa innoxia animalia, quæ utut cum dolore moriantur, citra peccatum tamen ab homine cibi causa occiduntur & consumuntur.

II. CÆTERUM ab initio omnes istæ res intelliguntur abs Deo *velut in medio hominibus* ^{Res præ-} ⁱⁿ ^{medio poss-} ^{ta qui} ^{faciæ ho-} ^{minum?} ^{c. vi. § 44} *expositæ*, ita ut non magis ad hunc, quam ad alterum pertinerent. Ita tamen ut sic circa eas disponderent homines, prout conditio humani generis, & ratio pacis ac tranquillitatis, bonique ordinis in eodem conservandi videretur exigere. Inde cum adhuc intra paucos genus mortalium subsisteret, placuit, *ut illa quidem cuiusque fierent, nec ab altero ipsi eripi deberent, quæ quis adprehendisset, hac intentione,*

majori vi pollet argumentum, quod affert noster, (*De Jure N. & G. L. IV. c. iii. § 5.*) nullum hominibus brutisque jus, nullam obligationem invicem intercedere: unde sequi voluit statum belli inter eos, qui se mutuo lædere possunt. Dogma quidem HOBBSII placitis quod nimium favet, sed rationi & æquitati minus convenit. Quid enim? Licetne potentiori dolorem pro arbitrio alteri infligere, vel vitam eripere? Si homines adversus homines ita se præstare tenentur, ut nec aliorum felicitatem imminuant, nec vitas adiungant; quidni & adversus bruta? Ex alio igitur fonte jus hominum in animalia, ut ea occidant & carnes edant, derivare oportet: nimirum ab expressâ illâ licentiâ, quam Deum NOACHO statim post diluvium concessisse, sacris literis traditum est. *Genes. ix. 3. Quicquid reptat & vivit, id vobis victui erit; omnia non secus ac virentem herbam vobis do.* Ante diluvium jus quidem fuit homini in animantia; ut scilicet lacte, lanâ,

C A P. XII.

DE OFFICIO CIRCA ADQUIRENDUM
RERUM DOMINIUM.

Permissum I. homini rebus uti, easque usu destruere. **C**UM ea sit conditio corporis humani, ut adsumtis extrinsecus rebus indigeat, quæis nutriatur, & contra ea, quæ ipsius compagem destructum eunt, muniatur; per *L. iv. c. 4.* complures quoque res isthæc vita commodior & mollior reddi possit: inde tuto colligitur, volente utique summo universi Moderatore fieri, quod homo alias creaturas ad usus suos adhibeat: quin ut etiam multas earundem destruat.

De vegetabilibus nullus est dubitandi locus; tum quia sensu destitutis nequit iis inferri injuria, tum quia necessaria sunt ad vitas hominum sustentandas. Sed de animalibus neque hæc neque illa valebit ratio. 1. Nobis non videntur necessaria ad victum, quippe vegetabilia, lac, ova, & familia ad vitam humanam sustentandam abunde sufficere possint; neque queri debent homines parcam esse naturam, aut necessitatibus suis haud satis prospicientem, licet jus in vitas animalium iis non concessum fuisset. 2. Cum animalibus sensus sui inest, ut voluptatibus frui, & doloribus affligi possint; & præsertim cum vitis, quas creatori visum est iis indulgere, non sine cruciatu destituantur; non video, quomodo ex lege naturali jus in eorum vitas possit hominibus competere. Nee sapientia, nec alia quævis perfectio (ut nonnullis placet) jus imperij in alterum tradit; quod omnino ab aliis principiis originem trahit. *Vid. supra, cap. ii. § 5. not. 10.* Nec
majori

struat. Neque id solum obtinet circa vegetabilia; & quæ citra sensum corrumpuntur; sed & circa innoxia animalia, quæ utut cum dolore moriantur, citra peccatum tamen ab homine cibi causa occiduntur & consumuntur.

II. CÆTERUM ab initio omnes istæ res intelliguntur abs Deo *velut in medio hominibus* ^{Res præ-} ⁱⁿ ^{medio poss-} ^{ta qui} ^{faciæ ho-} ^{minum?} ^{c. vi. § 44} *expositæ*, ita ut non magis ad hunc, quam ad alterum pertinerent. Ita tamen ut sic circa eas disponderent homines, prout conditio humani generis, & ratio pacis ac tranquillitatis, bonique ordinis in eodem conservandi videretur exigere. Inde cum adhuc intra paucos genus mortalium subsisteret, placuit, *ut illa quidem cuiusque fierent, nec ab altero ipsi eripi deberent, quæ quis adprehendisset, hac intentione,*

majori vi pollet argumentum, quod affert noster, (*De Jure N. & G. L. IV. c. iii. § 5.*) nullum hominibus brutisque jus, nullam obligationem invicem intercedere: unde sequi voluit statum belli inter eos, qui se mutuo lædere possunt. Dogma quidem HOBBSII placitis quod nimium favet, sed rationi & æquitati minùs convenit. Quid enim? Licetne potentiori dolorem pro arbitrio alteri infligere, vel vitam eripere? Si homines adversus homines ita se præstare tenentur, ut nec aliorum felicitatem imminuant, nec vitas adiungant; quidni & adversus bruta? Ex alio igitur fonte jus hominum in animalia, ut ea occidant & carnes edant, derivare oportet: nimirum ab expressâ illâ licentiâ, quam Deum NOACHO statim post diluvium concessisse sacris literis traditum est. *Genes. ix. 3. Quicquid reptat & vivit, id vobis victui erit; omnia non secus ac virentem herbam vobis do.* Ante diluvium jus quidem fuit homini in animantia; ut scilicet lacte, lanâ,

Cap. 12. tione, ut eadem ad usus suos adplicaret; ;
 ipsa tamen corpora, ex quibus illæ res provenirent, in medio ad neminem peculiariter spectantia manerent³. Sed postea, multiplicatis hominibus, & cum cultura cœpisset adhiberi rebus, ex quibus homini alimenta & tegumenta proveniunt; ad evitandas rixas, & introducendo bono ordini, ipsa quoque corpora

lanâ, & mortuorum suo fato exuviis, utque viventium labore, quo suus imminueretur, ad ferenda aut trahenda onera uteretur; at non ut ea in cibum verteret. Frustra alioquin hoc Noachæ permitteretur, quod dudum licitum erat; cum præsertim Moyses antea satis indicasset (*Gen. i. 29.*) herbas & fructus antediluvianis hominibus in victum datos. Vid. GROTIUM *in loc.*

² *Intentio*, five merus animi actus non per se sufficit; ut res in dominium venire possint; quippe actu externo opus est, quo significare & testari possumus rem occupatam & apprehensam nostri propriam nos facere voluisse. Conf. GROTI. *de Jure B. & P.* L. II. c. ii. § 2.

³ Fructuum proprietas non involvit dominium rei, unde proveniant; quarum vero rerum usus sufficit omnibus, communes in statu suo naturali relinquuntur. Sic in mundi primordiis; cum pauci fuerunt telluris incolæ, solum commune manebat, licet quisque colligendo fructus occuparet; & ad proprium usum applicaret. Sic quercus communis esse potuit, cum glandes, quæ decidebant, ejus fiebant, qui legendo eas occupasset, sibi quæ secluse aliorum jure fecisset proprias.

⁴ Recte notat VANDER MUYLEN ad GROTI. *ubi supra*; non opus esse fictione alicujus tacitæ conventionis five consensûs, quo convenisse homines fingendum; ut occupatio justa esset, five legitimus acquirendi domini modus: quasi sine ejusmodi pacto aut conventionē;

pora rerum inter homines divisa, & cuilibet Cap. 12.
sua portio propria assignata; hac addita
conventione, ut quæ in prima rerum
divisione in medio forent relicta, deinceps
ejus possent fieri, qui primus eadem sibi
asseruisset. Sic igitur volente Numine, prævio
 consensu hominum, pactoque saltem tacito 4;
Propri-

one, sola occupatione proprietas acquiri nequit. Immediata origo dominii proculdubio est *occupatio*: cum enim omnibus in omnia jus non potuit competere, neque res singulæ, quæ successivè existunt, communiter haberi; intelligendum est voluntatem fuisse creatoris, ut homines terrâ ejusq; fructibus uterentur; quod finè dominio fieri nequit. Voluit utique Deus res non communes manere; ideoque nec pacto quovis vel expresso vel tacito opus est, ut in proprietatem transire possint. *Occupatio* justus est acquirendi titulus. Luculentè hoc explicat TITIVS. "Origo dominii singularis a facto hominum repetenda est, & hoc quidem non aliud fuit quam *Occupatio*. Hoc sanè pro primo & antiquissimo merito habetur. Nam quando universitati, quæ non simul & semel sed successive existit, nec res communiter habere potest aut debet, (qualem universitatem genus humanum representat) aliquid indefinitè donatur; tum ex voluntate donantis primi homines eâ utique prærogativâ gaudent, ut occupando dominium contra alios valitum sibi acquirere queant: imo in universum, ea vis occupationi voluntate donantis tribuitur, ut quivis per eam rem nullius sibi comparare possit; modò plus justo sibi non afferat, sed intra leges socialitatis subsistat; nec opus est cæterorum, qui excluduntur, consensu; nam ex ordinatione donantis vim excludendi occupatio sortitur. Jam si præsupponas originem generis humani, prout eam S. Literæ tradunt (nam sine ejusmodi præsupposito ratio

Cap. 12. *Proprietas rerum sive Dominium fuit intro-*
ductum ⁵.

Dominium III. EST autem DOMINIUM *jus, quo ali-*
quid? & cujus rei velut substantia ita ad aliquem per-
quaspatia- *tinet, ut eodem modo in solidum non pertineat*
tur restric- *ad alium.* Ex quo consequitur, ut de rebus;

c. iv. § 2. quæ tanquam proprie ab eis pertinent, pro
 arbitrio nostro disponere, & ad eorundem usu
 quosvis alios arcere possimus ⁶; nisi quatenus
 per pacta singulare jus a nobis sibi quæsi-
 rint. Et si in civitatibus contingere soleat, ut
 domi-

“ tio hic philosophari nequit) tum probabile est primos
 “ homines statim occupando sibi aliquas res asseruisse.
 “ Hinc ADAMO, EVÆ, eorumque liberis, sub imperio
 “ paterno licet adhuc existentibus, proprias res tribu-
 “ ere nil vetat. (Vid. Gen. iv.) Reliqua quæ primi
 “ homines non attigerunt, remansere in statu conces-
 “ sionis divinæ; seu res *nullius*, donec multiplicatis
 “ hominibus, successive occupata dominium vel com-
 “ munionem subirent. Quod si adhuc res incognitæ
 “ vel saltem nondum acceptatæ occurrant, illæ erunt
 “ nullius; quemadmodum in illum statum recidunt,
 “ quæ a dominis derelinquuntur. Si verò quædam
 “ omnium usibus sufficiant, ut vastus oceanus, illæ
 “ accuratè loquendo non sunt amplius *nullius*, quia
 “ homines sibi eas asseruerunt, sed potius sunt commu-
 “ nes universaliter & negativè.”

⁵ Sunt, qui Deum humano generi dominium singu-
 lare & definitum contulisse volunt statim à mundo con-
 dito, atque iterum mundo post diluvium reparato.
 Quorum doctrinam (nec veritati nec naturali hominum
 æqualitati consonam) sic refellit noster. *De Jure N.*
 & G. L. IV. c. iv. § 10. “ Sane accepit homo jus
 “ in res ex concessione numinis, sed indefinitum, ge-
 “ nerale, indifferens, neque ad proprietatem aut
 “ com-

dominium non semper penes quosvis fit illi-
 batum, sed certis limitibus circumscriptum per
 imperium civile⁷ aut ex dispositione & con-
 ventione hominum inter se⁸. Quando autem
 res una ad plures indivisim eodem modo per-
 tinet, illa istis pluribus vocatur *communis*.

IV. SICUTI autem res non simul & semel
 in proprietatem iverunt, sed successive, & prout
 usus humani generis postulare visus est: ita
 non necessum fuit, ut omnes & singulae res

*Res non
 nullæ ex
 natura sua
 relinquen-
 dæ commu-
 nes.*

C. V. § 41

“ communionem; & quod homines, prout ratio &
 “ necessitas suaderet, in peculiarem quasi formam
 “ redigere possent. Neque sequitur: primus homo
 “ non accepit aut usurpavit jus in res sub formali
 “ ratione proprietatis, ergo posterius ipsius sub ea forma-
 “ litate id non potuerunt exercere. Neque concessio
 “ illa divina sacris literis expressa definitum aliquem
 “ modum domini designat, sed indefinitum jus res
 “ adhibendi ad usus rationi & necessitati congruentes,
 “ quod jus æquè in communione negativâ, quam in
 “ proprietate exerceri potest. Male autem infertur;
 “ mortales acceperunt jus in res ex concessione divinâ,
 “ ergo proprietas non fuit nata ex occupatione &
 “ divisione.” Conf. LOCKE *de Civ. Imp.* Summa
 omnium huc redit: Deus dominium *generale* seu facul-
 tatem rebus creatis ad sui conservationem utendi im-
 mediate hominibus concessit, sed *particularia* dominia
 per occupationem introducta ad instituta humana re-
 ferenda sunt.

⁶ Quod vocatur dominium *plenum*.

⁷ Quod dominium est *minus plenum* aut restrictum
 ut *ususfructus, servitus, pignus, hypotheca* & hujusmodi,
 de quibus agunt Romani juris interpretes. Vid. *infra*,
 § 8.

⁸ Ut in contractibus, testamentis, donationibus, &
 similibus.

Y

pro

Cap. 12. *proprie fierent, sed salva pace generis humani aliqua potuerunt, aliqua debuerunt intra primævam velut communionem permanere.* Nam quæ utilia licet hominibus, *inexhausta* tamen sunt, sic ut omnium usibus possint patere, nec tamen singulis usus iste reddatur malignior; *ea* dividere velle supervacuum simul ac ineptum foret. Uti est lumen calorque solis, aer, aqua profluens, & si quæ sunt similia 9. Quo refertur etiam vastus oceanus, magnis continentibus interjectus, quoad partes a litoribus remotissimas. Quippe cum ille non solum omnium usibus promiscuis sufficientissimus, sed & uni

c. v. § 4

9 OVID. Met. vi. 349.

*Quid prohibetis aquas? Usus communis aquarum est;
Nec solem proprium natura, nec aëra fecit,
Nec tennes undas; ad publica munera veni.*

Similiter Romani jurisconsulti: *Naturali jure communia sunt omnium hæc; aër, aqua profluens, & mare, & per hoc litora maris.* Instit. L. II. tit. i. § 1.

10 Quæstio sæpius versata est à viris doctissimis, utrum mare sit capax dominii. Jure liberum esse contendit GROTIUS; *clausum* esse posse disputat SELDENUS. Quæ contentio sic breviter dijudicari potest. Quod nec limitum nec custodiæ capax est, atque omnium usibus inservire potest; idem nequit esse dominii objectum. Hujusmodi est ipse oceanus; qui omnium navigationi & mercaturæ sufficit, & omnibus liber & communis esse debet, quippe occupationem nec natura nec usus publici ratio permittat. Sed alia ratio est maris juxta litora; quod instar munimenti esse potest, & in eorum proprietatem venire, quorum terras aluit; ideoque exteris in eo vel navigandi vel piscandi

jus

uni alicui populo ejus *custodia moraliter sit* Cap. 12. *impossibilis* ^{10.} Ubi enim aliqua res ita sit comparata, ut nullo modo alii ab ejus usu arceri queant; illam dividi, aut propriam cuiuspiam fieri non supervacuum solum est, sed & inanibus litigiis materiam præbere aptum.

V. *Modi adquirendi dominii sunt vel originarii vel derivativi.* Per illos ab initio in rem aliquam proprietas introducitur. Per hos dominium jam constitutum ab uno in alterum transfit. Priores modi iterum sunt vel *simpliciter tales*, quibus dominium in corpus alicuius rei acquiritur; vel *secundum quid*, queis

ius rectè prohiberi potest. “ In diverticulo maris (quod fatetur ipse Grotius) sicut in diverticulo fluminis, si locum talem occupârim, ibique piscatus sim, maximè si animum privatim possidendi plurimum annorum continuatione testatus fuerim, alterum eodem jure uti prohibebo; non aliter quam in lacu qui mei dominii est.” *Mare lib. c. v.* Et alibi. “ Videtur mare occupari potuisse ab eo, qui terras ad latus utrumque possideat; etiamsi aut supra pateat ut sinus, aut supra & infra ut fretum: dummodo non magna sit pars maris, ut non cum terris comparata portio earum videri possit. Et quod uni populo aut regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus; si pariter mare interitum occupare voluerint. Nam sic flumina, quæ duos populos interluunt, ab utroque occupata sunt, ac deinde divisa.” *De Jure B. & P. L. II. c. iii. § 8.* Unde plane sequitur omnes maris partes quæ ad terram jacent, in dominium venire posse, earumque proprietatem rectè his attribui, quorum sunt terræ adjacentes.

“ Scilicet *occupatione*, quæ solus est originarius modus dominium acquirendi.

Y 2

inere-

Cap. 12 incrementum aliquod ad rem nostram adjun-
 gitur¹².

*Ille est oc-
 cupatio;
 quæ ad
 quas res se
 extendat.*

VI. POST recepta inter homines divisa re-
 rum dominia, ita inter homines conventum,
 ut quæcunque sub primævam divisionem non
 venerunt, ea cederent occupanti, i. e. ei qui
 c. vi. § 3. primus eadem corporaliter adprehendisset ani-
 mo sibi habendi. Sic ut hodie originarius
 modus dominium in corpus alicujus rei ad-
 quirendi, sit sola *occupatio*¹³. Hoc igitur mo-
 do adquiruntur regiones desertæ, quas nullus
 unquam homo sibi asseruit: quæ fiunt illius
 qui primus eas ingreditur animo sibi habendi,
 ita ut culturam eis adhibeat, & certos limites
 constituat, quousque eas suas esse velit. Ubi
 autem coetus multorum hominum junctim oc-
 cupaverit partem quampiam terræ, usitatissi-
 mum

¹² Conf. GROTI. *De Jure B. & P.* L. II. c. iii.

¹³ Modi, quibus res occupantur, varii sunt pro re-
 rum varietate. "Occupatio (teste GROTIO) in mo-
 bilibus est apprehensio, in immobilibus instructio
 " aut limitatio." *Mare lib.* c. v. "Tunc demum,
 " inquit noster, occupasse rem aliquam dicimur, quan-
 " do possessionem ejus adprehendimus; cujus initium
 " est corporis ad corpus immediate, aut per idoneum
 " instrumentum adjunctio. Igitur regulare est, ut
 " occupatio rerum mobilium fiat manibus, rerum
 " [immobilium ut] soli pedibus, cum intentione cul-
 " turam iisdem adhibendi, ac constitutis limitibus vel
 " exactè vel cum aliquâ latitudine," *Ibid.* § 3. *Me-
 bilia* vocantur, quæ solo non adhærent, ut animalia,
 arbores excisæ, fructus decerpti, &c. *Immobilia* au-
 tem, vel solum, vel quæ solo adhærent; ut ædificia,
 arbores, fructus pendentes, &c. Romani jurisconsul-
 ti

mum est, ut singulis ex eo coetu aliqua portio adsignetur; quæ superflunt, ad totum coetum pertinere censeantur. Per occupationem quoque adquiruntur feræ bestiae, aves, pisces, in mari, fluminibus aut lacubus versantes; item si quæ a mari in litus solent ejici¹⁴; modo tamen per imperium civile promiscua ejusmodi rerum captura non sit interdicta, aut certo alicui assignata. Quas necessum est, si nostræ debent fieri, ut corporaliter adprehendamus, & in nostram potestatem redigamus. Occupatione quoque adquiruntur res, in quibus dominium, cui ante subjectæ fuerant, plane est extinctum. Puta, si quæ abjiciuntur ea intentione, ne amplius ea sint nostra; aut quæ ab initio inviti amittimus, sed post pro derelictis habemus¹⁵. Quo etiam pertinet *thesaurus*¹⁶, seu

ti immobiles dicunt *res, quæ soli sunt*. Digest. L. XXI. tit. i. leg. 1. § 1.

¹⁴ “ Feræ bestiae & volucres & pisces & omnia animalia, quæ mari, cælo & terrâ nascuntur, simul atque ab aliquo capta fuerint, jure gentium statim illius esse incipiunt. Quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur.” *Inst.* L. II. tit. i. § 12. Sed quænam animalia pro *feris* haberi debent, nequit tam certo definiri. Ex jure Romano pavones, columbæ, cervi & apes sunt *feræ naturæ*. Digest. L. XLI. t. i. l. 5.

¹⁵ “ Pro *derelicto* habetur, quod dominus ea mente abjecerit, ut id in numero rerum suarum esse nolit, idque statim ejus dominus esse desinit.” *Instit.* L. II. tit. i. § 47. Unde rectè occupantis fieri manifestum patet.

¹⁶ Vulgò vocatus, *Treasure-trove*.

Cap. 12. pecunia, cujus dominus ignoratur; qui inventori cedit, ubi per leges civiles aliter non est dispositum¹⁷.

Accessio-
rum idem,
qui rei do-
minus est.
c. vii.

VII. CÆTERUM plurimæ res, quæ domino subjectæ sunt, non in eodem semper statu persistunt; sed variis *causis* suam *substantiam dilatant*¹⁸: quibusdam extrinseca *incrementa* accedunt¹⁹, aliæ *fructus* proferunt²⁰; multis per *formam* industria humana superinductam

¹⁷ “*Thesaurus* est vetus quædam depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat; sic enim fit ejus qui invenerit, quod non alterius fit. Alioquin si quis aliquid vel lucri causâ vel metûs vel custodiæ condiderit sub terrâ, non est *thesaurus*, cujus etiam furtum fit.” *Digest.* L. XLI. t. i. leg. 31. Rebus hisce, quæ ex occupatione in proprietatem veniunt, addunt Romani jurisconsulti, ea, quæ ex hostibus capimus. *Bello capta ejus fiunt. qui primus eorum possessionem nactus est.* Instit. L. II. tit. i. § 17.

¹⁸ Ut aurifodinæ, lapidicinæ, &c. quæ perpetuò augescunt. Tales etiam sunt arbores & plantæ, quæ à parvo semine ad immanem magnitudinem, certo temporis intervallo, adaugentur.

¹⁹ Sic quæ per alluvionem accrescunt, ejus fiunt, qui est dominus & possessor agri.

²⁰ Ut animalia & vegetabilia. Notandum est autem ex jure Romano *fructus* intelligi deductis expensis, quæ quærendorum, cogendorum, conservandorumque eorum gratiâ fiunt. *Digest.* L. V. tit. iii. leg. 36.

²¹ Ut si artifex horologium ex ære; vel pictor ex panno vilissimo pretiosam tabulam conficiat.

²² Sed hæc regula non est perfecta & adæquata, quoniam sæpe fit quandam esse communionem dominii, & *accessionem* ex plurium dominorum concursu prodigi. Unde oriri necesse est communionem quandam fructuum

ductam pretium accrescit *. Quæ omnia vo-
cabulo *accessionum* comprehendi possunt; & Cap. 12.
in duas classes dividuntur. Quædam enim ci-
tra factum hominis ex sola natura istarum re-
rum proveniunt: quædam facto & industria
hominum in solidum, aut ex parte procuran-
tur. Circa quas ista est regula, ut qui est
dominus rei, ad eundem quoque pertineant
accessiones & quævis emolumenta **; & qui ex
sua

fructuum aut accessionum, nisi transferendi voluntas
interveniat. Exempla quædam ex jure Romano addu-
cam. 1. Si equam meam equus tuus prægnantem fece-
rit, non est tuum, sed meum, quod natum est. *Digest.*
L. VI. tit. i. leg. 5. Nam *fætus* (ut aiunt) *sequuntur*
ventrem; i. e. ad dominum matris pertinent. Sic sta-
tuunt jurisconsulti: hoc autem non esse naturale exis-
timat GROTIUS, nisi quatenus plerumque pater igno-
ratur: at si probabili ratione de eo constaret, partus ex
parte ad eum pertinet. *De Jur. B. & P. L. II. c. viii.*
§ 18. 2. Si Titius alienam plantam in solo suo posuerit,
ipsius erit; & ex diverso, si Titius suam plantam in
Mævii solo posuerit, Mævii planta erit; si modo
utroque casu radices egerit. *Instit. L. II. tit. i. § 31.*
Hoc verò GROTIUS ex jure positivo non ex naturali
ita esse censet: quoniam alimentum rei jam ante exis-
tentis partem duntaxat facit; atque ideo sicut ex ali-
mento jus quoddam in rem soli domino nascitur; ita
domino seminis, plantæ aut arboris jus suum naturali-
ter certè ob id non perit. *Ibid. § 22.* 3. Si quis in alieno
solo ex suâ materiâ domum ædificaverit, illius sit do-
mus, cujus & solum est. *Instit. L. II. tit. i. § 30.* Sed
ex mente GROTII, in ædificio, cujus partes sunt solum
& superficies, communio locum habebit; & si mobile
sit, nullum in eo jus habebit soli dominus. *Ibid.* 4. Si
quis in alienâ tabulâ pinxerit, nobis videtur melius esse
tabulam picturæ cedere. Ridiculum est enim pictu-

Cap. 12. sua materia speciem fecit, ejus speciei sit dominus.

Dominio VIII. FREQUENTER tamen contigit, ut
detrahentis alii ex contractu, aut alia via jus sibi quæsi-
servitutum verint ex re nostra certum commodum perci-
species. piendi, aut etiam impediendi ne nostra re
c. iiii. omni modo utamur²³. Quæ jura solent vo-
 cari

ram *Apellis vel Parrhasii* in accessionem vilissimæ tabulæ cedere. *Instit.* L. II, tit. i. § 34. 5. cum res consent ex materia & specie tanquam suis partibus, si alterius sit materia, alterius species, sequitur naturaliter rem communem fieri pro ratâ ejus quanti unumquodque est. GROTIUS, *ubi supra*, § 19. 6. Confusis materiis, ut si qui vina sua confuderint, aut massas argenti vel auri conflaverint, communio inducitur pro ratâ ejus quod quisque habeat. GROTIUS, *ubi supra*. De bonæ fidei possessore vid. *infra*, c. xiii. § 4.¹¹⁶

²³ Hoc dominium *imperfectum*, vel jus minùs plenum vocatur, cujus quinque genera numerari solent. 1. Jus Emphyteuticum, quod nestrates dicunt, *The Right of holding in Fee*. Nam *Emphyteusis* contractus est à ZENONE Imp. primùm nominatus, cum ager eâ lege fruendus datur, ut quamdiu merces solvatur, nunquam ad dominum redeat. 2. Jus superficium, quo ædes in conducto solo certâ pensione annuâ positæ sunt. 3. Jus bonæ fidei possessoris. 4. Pignus seu Hypotheca. 5. Servitutes.

²⁴ Servitutes aut *personarum* sunt ut usus & usufructus; aut *rerum*, ut servitutes rusticorum prædiorum & urbanorum. *Digest.* L. VIII. tit. i. leg. 1.

²⁵ Ususfructus est jus alienis rebus utendi & fruendi, salvâ rerum substantiâ. *Digest.* L. VII. tit. i. leg. 1. Constituitur autem usufructus non tantum in fundo & ædibus, verum etiam in servis & jumentis & cæteris rebus; exceptis iis, quæ usu consumuntur. Nam hæ res neque naturali ratione neque civili recipiunt usufructum; quo in numero sunt vinum, oleum, frumentum,

cari Servitutes. Ac dividuntur in *personales*, ubi Cap. 12. utilitas ex re aliena ipsi personæ immediate obvenit; & *reales*, ubi ex re aliena, mediante re nostra, utilitas capitur²⁴. Inter illas numerantur usufructus²⁵, usus²⁶, habitatio²⁷, operæ servorum²⁸. Reales iterum dividuntur in *servitutes prædiorum urbanorum, & rusticorum*.

frumentum, vestimenta; quibus proxima est pecunia numerata, namque ipso usu assiduâ permutatione quodammodo extinguitur. *Instit.* L. II. tit. iv. § 2. Porro statuunt jurisconsulti, eum, ad quem usufructus fundi pertinet, non aliter fructuum dominum effici, quàm si ipse eos perceperit. Et ideo, licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis, decesserit: ad hæredes ejus non pertinent, sed domino proprietatis acquiruntur. *Instit.* L. II. tit. i. § 36.

²⁶ Minus est juris in *usu*, quàm in usufructu. Nam is qui fundi nudum habet usum, nihil ulterius habere intelligitur, quàm ut oleribus, pomis, floribus, scæno, stramentis & lignis ad usum quotidianum utatur. Nec ulli alii jus, quod habet, aut locare aut vendere, aut gratis concedere potest. *Instit.* L. II. tit. v. § 1.

²⁷ “ *Habitatio* jurisconsultis Romanis jus est, per quod omne emolumentum ex inhabitatione ædium alienarum provenire solitum percipitur. Ea arctius patet, quàm *usufructus*; quia ad hunc pertinet emolumentum, quod ex mercium receptione aliisve causis provenit. Latius tamen quàm nudus *usus* extenditur, quod ædes ejusmodi aliis suo loco inhabitandas locare quis possit. *PUR. De Jure N. & G. L. IV. c. viii. § 9. Vid. Institut. L. II. tit. v. § 5. Cod. L. III. tit. xxxiii. leg. 13.*

²⁸ “ *Leges Romanæ* jus *operæ servorum* arctius quàm eorum usufructum esse tradunt: quia aliâ quoque viâ quàm per suas operas præstare utilitatem servus potest.” *Ibid. § 40. Vid. Digest. L. VII. tit. vii. De operis servorum.*

Illæ

Cap. 12. Illæ sunt, v. g. servitus oneris ferendi²⁹, lumen³⁰, ne luminibus officiatur³¹, prospectus³², stillicidii recipiendi³³, &c. Hæ sunt, v. g. iter³⁴, ætus³⁵, via, aquæductus, aquæ haustus, pecoris ad aquam appulsus, jus pascendi, &c. Quæ omnes fere ex occasione vicinæ introductæ sunt.

Modus adquirendi derivativus varius. c. ix. IX. INTER modos adquirendi *derivativus* alii sunt, quibus res devolvitur in alium ex *dispositione legis*; alii, quibus *facto prioris domini*. Et quidem ut vel *bonorum* alicujus *universitas*, vel certa eorundem *portio* transferatur.

Mortis causa, vel per successionem ab intestato. c. xi. X. UNIVERSITAS bonorum lege transit per mortem prioris domini in *successionibus ab intestato*. Cum enim & communi hominum inclinationi repugnet, & ad pacem generis humani minime omnium conducatur, bona, quæ quis tanto cum labore, dum viveret, quævisisset, a domini morte haberi pro derelictis, & cuivis occupanti patere; inde suadente ratione apud omnes populos receptum, ut, si quis de suis bonis ipse nihil disposuisset, ejus bona

²⁹ Quâ vicini paries, vel columna onus nostrarum ædium sustinere debet. *Digest.* L. VIII. tit. v. leg. 6. § 2. Eum debere columnam restituere, quæ onus vicinarum ædium ferebat, cujus essent ædes, quæ servirent. L. VIII. t. ii. leg. 33.

³⁰ Quâ quis nostras fenestras cogitur excipere, *Ibid.* leg. iv.

³¹ Quâ quis nequit aliquid facere, quo quævis nostrarum ædium lumina obscurentur & minuantur. *Ibid.*

³² Quod in prospectu quis habet, ne quid ei officietur

bona devolvantur ad eos, quos pro communi hominum affectu charissimos habere judicatur³⁶. Quales sunt regulariter, qui ex nobis descendunt, & juxta hos alii sanguine nobis juncti, pro gradu quisque propinquitatis. Et licet aliqui homines dentur, qui vel, propter accepta beneficia, vel ob peculiarem affectum alienos quosdam magis ament, quam suos consanguineos: tamen pacis interfuit, non considerato paucorum quorundam affectu, communem potius mortalium inclinationem sequi, modumque succedendi observare planissimum, & nullis impeditis disceptationibus obnoxium: Quæ emerfuræ erant, si benefactores & amici cum iis, qui sanguinis jure nituntur, possent concurrere. Et si quis omnino benefactores aut amicos cognatis volebat præferre, debebat expresse super ea re disposuisse.

XI. Ex his consequitur, proximos cuique *In qua quo ordine hæredes succedant: c. xi.* hæredes esse suos liberos, quos & natura parentibus alendos educandosque solícite commendavit, & quibus quisque parentum censetur quam lautissime voluisse prospicere, ac quæ

tur ad gratiorem prospectum & liberum. *Ibid. leg. xv.*

³³ Quâ quis aquam onerosam in suam aream recipere tenetur. *Instit. L. II. t. iii. § 1.*

³⁴ Jus eundi ad prædium nostrum per aliepm.

³⁵ Jus agendi jumentum aut vehiculum. Cætera definitionibus vix indigent.

³⁶ Nihil est tam conveniens naturali æquitati (ut loquantur jureconsulti Romani) quam voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi. *Instit. L. II. tit. i. § 40.*

Abi

Cap. 12. sibi superfluit ipsis potissimum relinquere ³⁷.

Per liberos autem intelliguntur præcipue, qui ex legitimo matrimonio nati sunt. His enim & ipsa ratio, & decor vitæ civilis, & leges populorum cultiorum præ naturalibus favent. Ista tamen ita demum obtinent, nisi pater alium pro suo filio ob sufficientes rationes noluerit agnoscere, aut nisi ob atrocissimam malitiam eundem abdicaverit. Sub liberis etiam comprehenduntur ii, qui sunt ulteriorum graduum; quos ut alere, ipsorum parentibus defunctis, avus tenetur; ita ut & ipsi cum patribus & avunculis ad hæreditatem avi concurrant æquissimum est; ne super calamitatem mature defuncti patris, etiam avi hæreditate excludantur. Ubi descendentes defunt, par est ad *parentes* defunctorum liberorum bona devolvi. Quibus liberi & parentes non sunt superstites, iis *fratres* succedunt. Ubi & hi deficiunt, hæres erit, prout quisque defunctum sanguine propius contingit. Et si ad lites evitandas, quæ heic exoriri possunt frequentissimæ, simulque ut ea res ad usum reip. probe attem-

37 Si quærat de jure primogeniti supra alios, ut mihi videtur, successio ejus in bona parentum neutquam ex lege naturæ, sed arbitrio parentum, aut consuetudine, aut lege civili, aut denique pactis & conventionibus pendet. Naturaliter enim quoad successionem ab *intestato*, omnes liberi ejusdem sunt conditionis, eodemq; haberi debent loco. Eodem itaque jure, quo per testamenta inæqualitas quædam introduci potest, nititur etiam prærogativa, qua præ reliquis gaudent primogeniti. De origine autem & fundamento huju

attemperetur, in plerisque civitatibus super Cap. 12.
ordine successionis accurateprehenditur dis-
positum. Et hunc ordinem ut sequantur pri-
vati, tutissimum est, nisi graves causæ peculi-
ariter disponere subigant.

XII. FACTO domini prioris universitas *Vel per*
rerum mortis causa transit per *testamentum* ^{78. testamen-}
Nam & illud in quaecunque solatiam morta- ^{tum do-}
litis apud plerosque est receptum, ut quis ^{minium.} *transit*;
vivid sua bona transferre posset in eventum ^{6. x.}
mortis, in eum, quem maxime amaret. Cæ-
terum cum antiquissimis temporibus usitatum
fuisse videatur, ut imminente jam fato palam
suos hæredes nuncuparent; & patrimonium de
manu in manum ipsis traderent; postea graves
ob rationes multis populis aliud testamenti
genus magis arrisit. Ut nempe quocunque
tempore placeret, ultimam suam voluntatem
vel palam significare, vel literis tacite con-
signare possent; quam mutare pro libitu li-
ceret, & ex qua hæredibus nuncupatis aut
scriptis tunc demum jus nasceretur, quando
testator exspiraret ^{39.} Atque tales ultimæ vo-
luntates

hujus Juris vide quæ de hac re ex professo differuit
BUDÆUS in dissert. de successione primogenitorum,
quæ existat in *Selectis Juris Nat. & Gent.* p. 151.

^{78.} Testamentum est voluntatis nostræ justa senten-
tia, de eo quod quis post mortem suam fieri velit.
Digest. L. XXVIII. tit. i.

^{39.} " Possum rem meam alienare non purè modò,
" sed & sub conditione; nec tantum irrevocabiliter,
" sed & revocabiliter; atque etiam retenti interim
" possessione, & plenissimo fruendi jure. Alienaio
" autem

Cap. 12. Iustitiae licet merito magnum habeant favorem; ita tamen temperandæ erunt, prout necessitudinum ratio, & utilitas civitatum requirit⁴⁰. Quæ & inde legibus sueverunt cavere, quomodo cuique testamenta sint ordinanda. A quorum dispositione qui discesserit, queri non potest, suæ voluntatis non fuisse habitam rationem.

Inter vivos vero donatione vel contractu.

XIII. INTER vivos factio prioris domini res transeunt vel *gratis*, vel *interposito contractu*. Prioris

“ autem in mortis eventum ante eam revocabilis, retento iureterni jure possidendi ac fruendi, est *testamentum*.” GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. II. c. vi. §

14.

⁴⁰ Inter eruditos non convenit de testamentis; utrum ex jure naturali, an positivo originem trahant. Ex hac parte stat noster in opere majori (L. IV. c. x. § 4.) “ quia non necessarium videtur, ut dominium in se contineret facultatem disponendi, quid circa res alicujus post mortem debeat fieri: sed sufficere potest, si quis res suæ potestati subjectas haberet, quousque viveret, nec eam ultra vitam extendere posset; de bonis autem eorum, qui inter homines esse desierunt, vivis disponendi cura relinquitur.” Quæ rationes non satis validæ videntur ad sententiam auctoris stabiliendam; & rectius, ut opinor, decernit GROTIUS: “ Quanquam testamentum, ut actus alii, formam certam accipere possit à jure civili, ipsa tamen ejus substantia cognata est dominio, & eo dato, juris *naturalis*.” *De Jure B. & P.* L. II. c. vii. § 14. Easdem partes tuetur BUDDEUS; quo judice, non tantum licet testamenta condere, sed naturaliter quoque vim habent & efficaciam rerum dominium ad eos, qui in illis hæredes scripti sunt, transferendi. Nulla enim profectio vis esset domini, nisi domino liceret ejusmodi.

di

Prioris generis translationes vocantur *donationes* ^{Cap. 12.} ^{41.} De contractibus infra erit agendum ^{42.}

XIV. QUANDOQUE etiam invito priore domino res transferuntur, & quidem in civitatibus potissimum per modum pœnæ; dum ob delicta damnatis interdum omnia bona, interdum certa eorum portio eripiuntur, & vel publico, vel læso adplicantur. Sic & in bello invitis res per hostem viribus superiorem eripiuntur.

di quid sancire, quod etiam post mortem ejus valeret. Et hoc sensu testamenta sunt juris naturalis, etsi à jure civili certi ritus ac cæremoniæ, quibus observatis valorem demum suum consequantur, addi possint, imò hoc ut variis hominum improborum molitionibus obviam eatur, consultum sit. *Theol. Moral.* P. II. c. iii. S. v. § 21. Idem pluribus demonstravit in dissert. de testamentis summorum imperantium, in *Select. Juris Nat. & Gent.* Eandem sententiam comprobat BAR-THYRAC. [ad PUF. *De Jure Nat. & Gent.* L. IV. c. x. § 4.] quam pluribus refellere conatur TREVERUS ad loc. sed laterem lavat.

⁴¹ Ad dominium transferendum requiritur ex lege civili *traditio*, non autem ex jure gentium. Sic enim GROTIUS: "Ad domini translationem *naturaliter* traditionem non requirit; quod & ipsi jurisconsulti in quibusdam casibus agnoscunt, ut in re donatâ usufructu retento, aut in eum collatâ, qui possideat, aut commodatam servet." *De Jure B. & P. L. II.* c. viii. § 25. Conf. *L. II. c. vi. § 1.*

⁴² Ipsæ vero donationes quiddam in se continent cum contractibus commune, quoniam ut valeat donatio, necessaria est acceptatio; requiritur mutuus donantis & accipientis consensus: ut ipse auctor ostendit supra, cap. ix. § 16.

piuntur,

Cap. 12. piuntur, raptorque adquiruntur ⁴³; ad quas tamen recuperandas pari violentia prior dominus jus non amittit, quousque per subsequentes pacis tractatus omni præteritioni ad eandem renunciaverit.

Ufucapio

quæ, quæ

que ejus

introducitur

ratio.

c. xii.

XV. PECULIARIS denique modus adquirendi est *usucapio*; per quam is, qui bona fide iustoque titulo rei alicujus possessionem nactus est, eamque diu quietam & non interruptam obtinuit, demum pro perfecto domino ejus rei habetur, ita ut antiquum dominum, si postea rem eam vindicare velit, repellere queat ⁴⁴. Cujus juris introducti ratio fuit, partim quod pro relicta rem habere judicaretur, qui diu eandem vindicare neglexerit, cum longo tempore ad id occasiones vix deesse judicentur ⁴⁵: partim quod tranquillitatis & pacis interesset, aliquando possessiones rerum extra controversiam collocari ⁴⁶. Præsertim cum longe gravius videatur, post diuturnam possessionem re bona fide parta privari; quam olim amissa, & cujus desiderium dudum erat

⁴³ In hac re sequitur auctor jureconsultos Romanos. *Ea, quæ ex hostibus capimus, jure gentium statim nostra sunt*, inquit JUSTINIAN. Instit. L. II. tit. i. § 17. Sed de hac re vid. infra. L. II. c. 15.

⁴⁴ Possessionem ita demum legitimam esse, cum omnium adversariorum silentio & taciturnitate firmatur: interpellatione vero & controversiâ progressâ, non posse eum intelligi possessorem, qui licet possessionem corpore teneat, tamen ex interpositâ contestatione, & causâ in judicium deductâ super jure possessionis vacillet ac dubitet. *Cod. L. VII. tit. xxxii.*

digestum, in perpetuum carere. Ut tamen in Cap. 12. civitatibus certi termini; prout ratio & utilitas civitatis suggererit, definiantur, intra quos ususcapio compleatur; tranquillitatis & pacis interest 47.

C A P. XIII.

DE OFFICIIS, QUÆ EX DOMINIO RE-
RUM PER SE RESULTANT.

I. **E**X introducto rerum dominio ista officia inter homines provenerunt. *Officia ex dominio:*

PRIMO: *Ut quilibet teneatur alterum (non hostem) pati rebus suis quietè frui, neque vi aut per fraudem illas corrumpere, intervertere, aut ad se trahere sustineat.* Quo ipso furta, rapinæ; & similia crimina, in res alienas tendentia, vetantur¹. *Quisque re sua frui permittatur. L. iv. c. 13.*

II. SECUNDO: *Quando res aliena ad nos pervenit sine nostro crimine, & bona nostra fide, eamque adhuc in nostra potestate habemus;* *Res aliena nostræ potestatis reddenda domino. c. xiii. § 2.*

⁴⁵ Sed diutina possessio tantum jure successionis sine justo titulo obtenta prodesse ad præscriptionem hæc solâ ratione non potest. *Cod. L. VII. tit. iiii.*

⁴⁶ Bono publico *ususcapio* introducta est, ne scilicet quarundam rerum diu & fere semper incerta dominia essent, cum sufficeret domino ad inquirendas res suas statuti temporis spatium. *Digest. L. XLI. tit. iiii. leg. 1.*

⁴⁷ Conf. GROT. *De Jure B. & P. L. II. c. iv.*

¹ Conf. GROT. *De Jure B. & P. L. II. c. x.*

Z

tenemur

Cap. 13. *tenemur efficere, quantum in nobis est, ut illa in potestatem legitimi sui domini redeat.* Non tamen tenemur illam rem restituere nostris impensis ; & si quas in eam servandam fecimus, recte possumus repetere, aut rem tantisper, quoad illæ solvantur, retinere. Et ad restituendum tunc demum actu tenemur, quando innotuit nobis, illam rem esse alterius. Tunc enim debemus significare, rem eam penes nos esse, nec per nos stare, quo minus dominus suum possit recipere. Quod tamen iusto titulo adquisivimus, non tenemur ipsi in dubium revocare, & velut publice denunciare, an quis eam rem sibi velit vindicare. Atque isthoc officium præponderat contractibus particularibus iisque exceptionem dat. v. g. Si fur apud me inscium furti rem furtivam deposuerit, & post verus ejusdem dominus adparuerit ; huic non furi, eadem erit restituenda.

III

² Tritum est jureconsultorum dogma : *Jure naturæ æquum est neminem cum alterius detrimento & injuria fieri locupletiores.* Eodem modo CICERO : *Contra naturam est ex hominis incommodo suum augere commodum.* De Offic. III. v. Sed auctoris opinioni de bonæ fidei possessore minimè adsentitur BARBEYRACCIUS, qui ejusmodi possessorem ad fructus consumptos restituendos haudquaquam teneri contra Grotium & nostrum disputat ; cujus hanc præcipue causam assignat : Bonâ fide qui rem aliquam possidet & tanquam suâ utitur, tantisper ejusdem verus & realis dominus existimari debet, ideoq; fructus ejus percipere jure potest. Ejusmodi possessio quasi interregnum est, quo durante interruptitur veri domini proprietas ; dominoq; putativo

III. TERTIO : *Quod si autem res aliena, bona fide parta, sit consumpta; officii est tantum restituere domino, quantum facti sumus locupletiores* : ne ex immerito alterius damno lucrum capiamus ^{Cap. 13.} ^{Consumpta quousque fecit locupletiore.}

IV. Ex hisce porro sequentes conclusiones deducuntur ^{c.xiii. § 9.} : I. Possessor bonæ fidei ^{Conclusio- nes de pos- sione bo- næ fidei variæ.} non tenetur ad ullam restitutionem, *si res perit* ; ^{c.xiii. § 10.} quia nec res ipsa penes eum est, nec lucrum ex ea re. II. Bonæ fidei possessor tenetur ad restituendum non solum rem sed & fructus adhuc exstantes. Naturaliter enim ad quem pertinet res, ad eundem quoque fructus pertinent. Licebit tamen possessori detrahere omnes impensas in rem ejusque culturam, quo fructus provenirent, factas. III. Bonæ fidei possessor tenetur ad restitutionem rei & fructuum *consumptorum* ; si modo alias tantundem consumpturus fuerat, & possit rei evictæ pre-

tativo percipiendi fructus, qui exinde accrescunt, jus competit. Igitur nullos redditus, nulla emolumenta restituere tenetur. Vid. Not. ejus ad loc. nec non ad opus majus. L. IV. c. xiii. § 3. not. 1. Similiter GROTIUM corrigit ad Libr. II. c. x. § 4. Non tenetur, inquit, ad restituendos etiam fructus exstantes rei ; quoniam ille, quamdiu fuit bonæ fidei possessor, secundum legem naturalem eadem plane jura habuit, ac si verus dominus fuisset.

³ Quæ sequuntur, ex GROTIO transtulit auctor, ejusdem errores implicite amplectens. *De Jure B. & P. L. II. c. x. § 3—9.*

⁴ *Possessor bonæ fidei* vocatur, qui rei alienæ, quam possidet, illæsam habet conscientiam. V. CALVINI *Lexicon. Jurid.*

Cap. 13. tium ab autore suo recuperare. Nam in hoc factus est locupletior, dum rem alienam consumendo suæ pepercit. IV. Bonæ fidei possessor non tenetur pensare fructus, quos *neglexit*. Quia nec rem habet, nec quidquam quod rei successit. V. Si bonæ fidei possessor rem alienam sibi donatam alii *donaverit*; non tenetur, nisi omnino ex officio aliquo tantundem donaturus fuerat. Tunc enim lucrum erit rei suæ pepercisse. VI. Si bonæ fidei possessor rem alienam oneroso titulo partam quotunque modo *alienaverit*; non tenetur, nisi quatenus ex ea lucrum fecit. VII. Bonæ fidei possessor etiam *oneroso partam titulo* rem alienam tenetur restituere, neque dominum id, quod erogavit, reposcere potest, sed illum duntaxat, abs quo eam rem accepit. Nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine aliquo impendio probabiliter non potuit, aut *μὴνυλγον* § ultro pollicitus fuerit ⁶.

V.

§ *Indicit præmium.*

⁂ Omisit noster tres regulas, quas ex Grotii mente sequi tenetur bonæ fidei possessor, ideoque has supplebimus. “ VIII. Eum, qui rem alienam emit, non posse eam restituere venditori, ut pretium servet; quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam competit obligatio restituendi. IX. Eum qui rem habet at cujus dominus ignoratur, non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: quanquam valde hoc pium sit, & recte multis in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio nemo jus habet præter dominum. Non esse autem & non apparere, tantundem valent, quoad eum cui non apparet. X. Naturaliter quod

ob

V. QUI rem alienam *invenit*, quam domino invito excidisse probabile fit, non potest eam colligere hoc animo, ut eandem domino requirenti subtrahat. Ubi autem dominus non adparet, recte eandem sibi retinere potest.

Cap. 13.

Res inventas quando retinere liceat?

c.xiii. § 15.

C A P. XIV.

D E P R E T I O,

I. POST introducta rerum dominia cum nec omnes res ejusdem essent naturæ, nec eundem usum humanis necessitatibus præberent; nec cuivis ista rerum copia adesset, quam ad usus suos desideraret; mature inter homines receptum res invicem *permutare*. Sed quia sæpissime contingeret, ut res disparis naturæ aut usus essent transferendæ; ne a ter-
 pter ejusmodi permutatione læderetur, neces-
 sum

Pretii in transferendis rebus necessitas & usus.

L. V. c. i.

“ ob causam turpem aut honestam, ad quam quis ob-
 “ ligabatur, acceptum est, non esse restituendum;
 “ quanquam hoc quoque non immerito legibus qui-
 “ busdam introductum est. Ratio est, quia ratione
 “ rei nemo tenetur, nisi res sit aliena; hic autem
 “ dominium transit ex prioris domini voluntate. A-
 “ liud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit,
 “ puta extortio: hoc enim est aliud obligationis prin-
 “ cipium, de quo hic non agimus.” *Ibid.* § 10—

12.

¹ Ex permutatione ortum est commercium, ex com-
 mercio pretium, & ex pretio nummus. Permutatio
 autem crevit vel ex naturali hominum indigentia, vel

Z 3

ex

Cap. 14. sum erat conventionem hominum rebus assignari aliquam quantitatem, juxta quam res invicem comparari, exæquarique possent. Quod itidem contingit circa actiones, quas in aliorum usum non gratis adplicare placuit. Ea quantitas nomine *pretii* venire solet ².

Pretium

vulgare in

rebus, emi-

nens in

nummo.

c. i. § 3.

II. DIVIDITUR pretium in *vulgare* & *eminentius*. Illud spectatur in rebus, & actionibus seu operis in commercium venientibus, quatenus

ex eorum luxuriâ. Cùm enim industriâ hominum res naturâ communes in occupationem, & exinde in dominium venerunt, pleræque autem res, quæ usibus humanæ vitæ maximè inservire possint, breves & caducæ fuerunt; exinde res brevi perituras pro firmis & stabilibus permutare cœperunt, puta frumentum pro nunciis, victum pro vestitu; & sic institutæ sunt rerum permutationes & commercia. Deinde rebus quorundam indies crescentibus usque ad satietatem, neque tamen permutationi idoneis, (non enim facilè singula à loco ad locum deferri possunt) tandem inter homines convenit quiddam mutuo dare & accipere, quod diutius durare & nullo fere negotio tractari & deferri potuit; cujus valor ex arbitrio & consensu hominum æstimatus quasi communis mensura esset, ad quam omnia pretiosa referri possunt. Juxta illud ARISTOTELIS, *Eth. ix. 1. Περὶ πάντων κοινὸν μέτρον νόμισμα, πρὸς τὸ ὃ πάντα ἀναφέρεται, καὶ τὸτῳ μετρεῖται πάντα.* Excogitatur pro communi mensura nummus; ad quam omnia referuntur, quaque mensurantur omnia. Metalla, autem, aurum, argentum, æs, & si quid tale, huic usui maximè idonea fuerunt, quorum valor primum à pondere, deinde à signo his impresso (quod mensuræ vice fungi potuit) definitur. Et hæc est origo nummi. Audiamus de hac re Romanos jureconsultos: "Origo emendi vendendique à permutationibus cœpit. Olim enim non ita erat nummus, neque aliud merx, aliud

tenus usum aliquem & delectationem hominibus afferunt. Hoc autem cernitur in *nummo*, quatenus is omnium rerum & operarum pretium virtualiter continere, & communem iisdem mensuram præbere intelligitur. Cap. 14.

III. VULGARIS pretii *fundamentum* in se est aptitudo illa rei vel operæ, qua aliquid mediate aut immediate conferre potest ad vitæ humanæ necessitates, & ad eandem commodiorem aut jucundiorē reddendam. Unde *Illius quod fundamentum est quæ ab eo excepta?* c. i. § 4.

&c

“ aliud pretium vocabatur ; sed unusquisq; secundum
 “ necessitatem temporum ac rerum, utilibus utilia
 “ permutabat ; quando plerumque evenit, ut quod
 “ alteri superest, alteri desit ; sed quia non semper nec
 “ facile concurrebat, at cum tu haberes, quod ego
 “ desiderarem, invicem haberem quod tu accipere
 “ vel les, electa materia est, cujus publica & perpetua
 “ æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate
 “ quantitatis subveniret ; eaque materia formâ publi-
 “ cā percussa usum dominiumque non tam ex substan-
 “ tiâ præbet, quàm ex quantitate : nec ultra merx
 “ utrumque, sed alterum pretium vocatur.” *Digest.*

L. XVIII. tit. i.

² Pretium sic definiri solet : *Quantitas moralis rerum & actionum, quatenus aliquem usum habent in vitâ communi, atque invicem comparantur, quo in commercium venire aptæ sint.* Conf. GROTI. *De Jure B. & P.* L. II. c. xii. § 14. BUDDÆI *Theol. Mor.* P. II. c. iii. S. 5.

²⁴.

³ Sūnt tamen, qui hoc non per se sufficere contendunt, sed præter utilitatem addendum putant, ut omnibus non sufficiant, adeoque suo modo res rara sit. Ita TITIVS & BARBEYRAC. *ad loc.* Rectè, ut opinor, nostrum defendit BUDDÆUS [*Theol. mor.* P. II. c. iii. S. v. § 24.] quoniam de solâ aptitudine recipiendi pretium loquitur PUFENDORFIUS : ut pretium *actu* im-

Z 4

ponatur

Cap. 14. & res nullum plane usum præbentes, nullius pretii solemus vocare. Dantur tamen res quædam, vitæ humanæ utilissimæ, quibus nullum certum pretium impositum intelligitur; vel quia dominio sunt & debent esse vacuæ, vel quia ad permutationem sunt ineptæ, & inde a commerciis sepositæ, vel quia in commerciis nunquam aliter quam appendix alterius rei considerantur. Sed & dum lex divina aut humana quasdam actiones extra commercium remouet, seu pro mercede obire vetuit, pretium quoque iisdem detraxisse intelligitur. Sic quia superiores partes aeris, æther, ac cœlestia corpora, vastusque oceanus a dominio humano sunt exempta, nullum quoque pretium iisdem tribui potest. Sic liberi capitis nullum est pretium, quia liberi homines in commercium non veniunt. Sic apicum solis lumen, liquidus & purus aer, amœna facies terræ, quatenus oculos duntaxat pascit, ventus, umbra, & similia in se & seorsim considerata, pretium non habent; cum homines sine talibus usu terræ frui nequeant. Quibus ipsis tamen magnum mo-

ponatur, accedere debet, ut non omnibus sufficiat. Aqua, si in tanta copia adsit, ut omnium usibus sufficiat, fundamentum pretii habet, utilitatem. In eo aptitudo ad recipiendum pretium consistit. Ut actu imponatur pretium, ob abundantiam non necesse est. Quod si vero rara fiat, pretium omnino actu imponitur. " Mensura ejus, (inquit GROTIUS. L. II. c. xii. § " 14.) quod res quæque valet, maxime naturalis est " indigentia, ut ARISTOTELES recte ostendit. (Etp. " L. V. c. viii.) quod in permutationibus rerum apud " barbaros

momentum inest circa augendum aut minuendum pretium regionum, fundorum atque prædiorum. Sic illicitum est pretio addicere actiones sacras, quibus effectus aliquis moralis ex instituto divino est assignatus; quod crimen *Simoniam* vocant, & improbe justitiam venalem habet iudex.

IV. CAUSÆ autem, cur unius & ejusdem rei pretium *intendatur* vel *remittatur*, quodque adeo una res alteri præferatur, licet hæc æqualem aut majorem usum in vita humana videatur obtinere, sunt variæ. Hæc enim usque adeo necessitas rei aut nobilitas usus primas semper non tenent; ut potius vilissima esse cernamus, quibus vita humana minime carere potest; ideo quod non sine singulari Dei providentia uberem eorum proventum natura profundat. Ad *intentionem* igitur pretii, imprimis facit raritas; quæ non parum commendatur, ubi ex locis remotis res afferuntur. Inde ambitiosa hominum luxuria multis rebus, queis vita humana commodissime carere poterat, enormia pretia posuit; puta unionibus, & gem-

Intensi vel remissi pretii non una causa.

c. i. § 9.

“ barbaros populos maxime spectatur. Non tamen hæc unica est mensura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina est, multas res magis desiderat quàm sunt necessarie. *Margaritis*, inquit PLINIUS, (*Hist. Nat. ix. 34*) *pretia luxuria fecit.*”

† *Libertas inæstimabilis res est.* Digest. Lib. L. t. xvij.

‡ *Simonía* (quàm Latini *ambitum* vocant; siquidem *Simonía* non est vox Latina) dicitur, quando quis vult dare aut accipere dona Dei, datâ aut acceptâ pecuniâ. Et hinc tralatè dicitur de iis, qui *beneficia ecclesiastica* vendunt aut emunt.

mis.

Cap. 14. mis 6. Rerum vero quotidiani usus pretia potissimum intenduntur, quando raritas earundem conjungitur cum necessitate seu indigentia. Pretia rerum artificialium præter raritatem maxime solent intendere subtilitas & elegantia artis, quam præ se ferunt; quandoque & fama artificis, nec non operis difficultas, artificum & operariorum raritas, & similia. Operarum & actionum pretia intendit earundem difficultas, dexteritas, utilitas, necessitas: agentium raritas, dignitas, libertas; & denique ipsa artis opinio, nobilis an ignobilis illa habeatur. Contraria horum pretium minuire solent. Aliquando denique certa aliqua res non in universum, sed a singulis magni æstimatur ex peculiari affectu; puta quod ille, a quo ista in nos profecta est, maximi a nobis fiat, exprimendoque ipsius affectui data sit: aut quod eidem adsueverimus, aut quia insignis casus sit monumentum, aut ejusdem ope magnum malum declinaverimus, aut quia a nobismetipsis confecta sit. Quod solet vocari *pretium affectionis*.

Rerum
pretia definiuntur
conventionem, lege,
usu.
c. i. § 8, 9.

V. AST circa definienda singularum rerum pretia alia quoque considerari sueverunt. Et inter eos quidem, qui in naturali libertate invicem vivunt, rerum singularium pretia non aliter, quam contrahentium conventionem definiuntur, quippe cum illis liberum sit alienare aut acquirere, quæ velint; nec communem habeant

6 Qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis;

habeant dominum, qui eorum commercia mo- Cap. 14.
deretur. Aft in civitatibus duplici modo
pretia rerum definiuntur: uno per decretum
superioris, aut per legem: altero per commu-
nem hominum æftimationem atque iudicium,
feu ufum fori; accedente confenfu eorum qui
inter fe contrahunt. Illud pretium aliqui fo-
lent vocare *legitimum*, hoc *vulgare*. Ubi pre-
tium legitimum in gratiam emtorum fuit con-
ftitutum, quod frequentius fit; non licebit
venditoribus plus exigere; etfi minus accipere
fi velint, non prohibeantur. Sic ubi merces
operarum publice fit taxata in gratiam eorum,
qui conducunt; operario non licet plus exi-
gere, etfi idem non prohibeatur minus acci-
pere.

VI. ENIMVERO vulgare pretium, quod *Pretium*
per leges non eft taxatum, habet aliquam la- *ex ufu fori*
titudinem, intra quam plus minusve dari & *suam habet*
accipi poteft ac folet, prout inter contrahentes *latitudi-*
fuit conventum. Quod tamen fere fequitur *nem.* c. i. § 10.
ufum fori. Ubi folet haberi ratio laborum
& expenfarum, quas mercatores communiter
faciunt in mercibus adportandis & tractandis;
necnon quo modo ematur aut vendatur, in
magna quantitate, an minutatim. Subito
quoque interdum mutatur commune pretium
ex copia aut paucitate ementium, pecuniæ,
aut mercium. Nam paucitas ementium &
pecuniæ, (ex peculiari caufa emergens) &

tionis: difficile est enim finem facere pretio, nisi libidini se-
ceris. CICERO in Verr. iv. 7.

mercium

Cap. 14. mercium abundantia pretium minuit. Contra emturientium & pecuniæ copia, & mercium raritas, pretium intendit. Sic & ad minuendum pretium facit, si merx quærat emtorem. Contra intenditur pretium, ubi venditor ultro rogatur, alias non venditurus. Denique & illud solet attendi, paratam quis pecuniam offerat, an in diem solutionem differat; cum etiam dies sit pars pretii⁷.

*Expedi-
endis ne-
gotiis ne-
cessarius
est num-
mus.*

c. i. § 12.

VII. CÆTERUM postquam a primæva simplicitate mortales desciverunt, & varia quæstus genera introduxerunt; facile fuit deprehensum, solum illud vulgare pretium non sufficere expediendis hominum negotiis, & gliscentibus commerciis. Nam tunc sola permutatione commercia constabant; & operæ aliorum locari aliter, quam mutua opera, aut re tradita non poterant. Atqui postquam tam varia desiderare ad commoditatem aut voluptatem cœpimus, non sane in proclivi fuerat cuivis ejusmodi res possidere, quas alter suis mutare vellet, aut quæ alterius rebus æquivalerent. Et in civitatibus cultis, ubi cives variis statibus distinguuntur, complura hominum genera dari necessum est, quæ, si simplex illarum & operarum permutatio vigeat, vitam plane non tueri, aut ægre queant. Hinc plerisque gentibus, quæ amplior vitæ cultus ardebat, visum fuit conventionem quadam pretium eminens certæ rei imponere, ad quod

⁷ Dies solutionis, sicuti summa, pars est stipulationis, Digest. L. II. t. xiii.

cæterarum rerum pretia vulgaria exigerentur, *Cap. 14.*
 & in quo eadem virtualiter continerentur.
 Adeo ut interveniente illa re quamlibet rem
 venalem quis sibi comparare, & quævis com-
 mercia & contractus commode posset exercere.

VIII. Hunc ad finem plerisque gentibus *Materia*
 placuit adhibere *metalla* nobiliora, & non ad *illi idonea*
 modum frequentia. Nam & illa substantiæ *nobiliora*
 sunt valde compactæ, sic ut usu non facile de- *metalla.*
 teri queant, & divisionem in plurimas minutas *c. i. § 13.*
 particulas admittant. Nec minus custodiæ &
 tractationi eadem sunt habilia; & propter ra-
 ritate multis aliis rebus æquivalere possunt.
 Etsi quandoque ex necessitate, & apud quas-
 dam gentes ex defectu metallorum, aliæ res in
 vicem nummorum sint adhibitæ⁸.

IX. In civitatibus porro *valorem nummi de-* *Nummi*
finire est penes summos imperantes⁹; & inde *valor a*
 publica signa eidem solent imprimi. Est ta- *quo, &*
 men in eo definiendo respicienda communis *qua cau-*
 gentium vicinarum, aut quibuscum nobis *tela, de-*
 commercia exercentur, æstimatio. Alias e- *finiendus.*
 nim, si nimis magnum nummis suis valorem
 posuerit civitas, aut si materiam eorum rite
 non temperaverit, commercia civium suorum
 cum extraneis, quæ quidem sola rerum per-
 mutatione absolvi non possunt, valde sufflami-
 nabit. Et ob eam ipsam causam non temere

⁸ Ut corium apud Lacedæmonios. de quo vid. *SE-
 NEC. de Benef. v. 15.*

⁹ Hinc nummi summorum imperantium imagines
 præferre solent.

Cap. 14. in valore nummorum fieri debet mutatio, nisi summa reſp. neceſſitas id exigat. Etſi glifcente auri argentique copia paulatim nummorum valor in comparatione ad pretium fundorum, & quæ inde dependent, ſoleat velut ultro deſcendere.

C A P. XV.

DE CONTRACTIBUS, QUI PRÆTIA RERUM PRÆSUPPONUNT, ET FLUENTIBVS INDE OFFICIIS.

Contractus rerum dominia & pretia ſupponunt.
L. V. c. ii.

PACTUM in genere eſt conſenſus & conventio duorum pluriumve in idem placitum. Sed quia frequenter ſimplicia *pacta contractibus* contradiftinguuntur, id *discrimen* in hoc potiffimum videtur conſiſtere, quod *contractus* vocentur pacta, quæ circa res & actiones in commercium venientes verſantur, adeoque dominia & pretia rerum præſupponunt. Sed quæ circa alia ineuntur conventiones, communi *pactorum* vocabulo inſigni-

* Alii alias differentias inter contractus & pacta conſtituunt. HOBBS. *De Cive*, c. ii. § 9. VITRIARII *Inſtitut. Jura. N. & G. L. II. c. xii. Qu. 2.* Sed ex jure Romano videntur tantum in eo differre, ut pactum ſit *genus*, contractus *ſpecies*, Illud enim definiſſe ſolent, *duorum pluriumve in idem placitum conſenſus*. Digest. L. II. tit. xiv. Sed conventiones, quæ pariunt actiones, in ſuo nomine non ſtant, ſed tranſeunt in proprium nomen *contractus*, ut emptio, venditio, locatio, &c. *Digeſt. ibid.*

* Conf. GROT. L. II. c. xii.

untur

untur ¹. Et si ex hisce quibusdam promiscue ^{Cap. 15.} pactorum & contractuum nomen tribuatur ².

II. CONTRACTUS dividi possunt in *bene-* ^{Sunt du-} *ficos* & *onerosos*. Illi alteri contrahentium ^{plices, alii} parti gratis commodum aliquod afferunt; uti ^{benefici,} *mandatum*, *commodatum*, *depositum* ³. Hi ^{off.} utramque partem ad æquale onus adstringunt; ^{c. ii. § 8.} quippe in quibus eo fine præstatur aut datur aliquid, ut tantundem recipiatur ⁴.

III. HABENT autem hoc omnes contractus ^{In onerosis} *onerosi*, ut in illis servari *æqualitas* debeat, ^{contracti-} seu ut uterque contrahentium tantundem nan- ^{bis ser-} tificatur: & ubi inæqualitas intervenerit, alteri, ^{vanda æ-} qui minus accepit, nascatur jus ad postulan- ^{qualitas.} dum, ut suppleatur quod sibi deest, aut ad ^{c. iii. § 1.} contractum plane abrumpendum. Id quod tamen in civitatibus potissimum obtinet, ubi usu fori, aut lege, pretia rerum definiuntur. Ad hanc autem æqualitatem inveniendam & determinandam requiritur, ut utrique contrahentium res ipsa, circa quam contrahitur, cum suis qualitatibus, quæ aliquod momentum heic habent, sit *cognita*. Unde &, qui per

³ v. g. Si quis rem minoris vendat, animo beneficium dandi; cujus exemplum vid. apud SÆTON. in *Jul. Cæs.*

⁴ Quorum à jurisconsultis quatuor enumerantur species. 1. *Do ut des*, ut pecuniam pro pecuniâ, vel rem pro pecuniâ, vel usum rei pro re aut pecuniâ aut usu rei. 2. *Facio ut facias*, cujus innumeræ sunt species pro factorum varietate. 3. *Do ut facias*, ut pecuniam pro servitute. 4. *Facio ut des*, ut in conductionibus. *Digest.* L. XIX. tit. v. Conf. GROT. L. II. c. xii. § 3.

Cap. 15. contractum rem in alterum est translaturus, indicare debet non solum qualitates rei æstima-
biles, sed & earundem privationes, & vitia⁵. Citra hoc enim justum pretium constitui ne-
quit. Etsi illas circumstantias, quæ per se rem non contingunt, indicare non sit necessum. Vitia autem utrinque jam nota non opus est indicari. Et qui sciens vitiosi quid comparat, habet quod sibi imputet.

*Erratum
in ea; et-
tiam citra
culpam,
corrigen-
dum.
c. iii. § 2.*

IV. Eousque autem in hisce contractibus æqualitas est adhibenda, ut licet nihil dissi-
mulatum sit, tamen si postea inæqualitas de-
prehendatur, etiam citra culpam contrahen-
tium, puta quia vitium latebat, aut in pretio
est erratum, ea corrigenda sit; & demendum
ei, qui plus habet, addendumque minus ha-
benti

⁵ Præceptum est in lege Mosaicâ. *Quum rem vena-
lem vendideris quisque proximo suo, aut emeris e manu
proximi tui, ne fraudem facito alter alteri. Levitic.
xxv. 14.* Huic affine est illud CICERONIS: *Juris
natura fons est neminem id agere, ut ex alterius prædetur
inscientia. De Offic. III. xvii.* Omnem abesse dissi-
mulationem à contractibus præcipit jus Romanum.
*Dolum malum à se abesse præstare venditor debet, qui non
tantum in eo est, qui fallendi causâ obscure loquitur: sed
etiam qui insidiose obscure dissimulat. Digest. L. XVIII.
tit. i.* Ac de jure prædiorum hoc sancitum esse testis
est CICERO. *Quicquid esset in prædio vitii, id statu-
runt si venditor sciret, nisi nominatim dictum esset præ-
stari oportere. De Offic. III. xvi.*

⁶ Ut legato, qui omnia ad præscriptum agere te-
netur.

⁷ Præclare CICERO de hac re disseruit. " In priva-
tis rebus si qui rem mandatam non modo malitiosus
gessisset

Cap. 15. rem sibi commissam factis⁹: nec non a damnis,
 in quæ ex causa mandati incidit, & quæ proprie ex ipsa re mandata profluxerunt⁹.

*Commodatum qualem gratuitum usum no-
 tet?*
 c. iv. § 6.

VI. *Commodatum* est, quo rei nostræ usum alicui gratis concedimus. In quo observandum, ut quis eandem rem sollicitè & summa cum diligentia servet, tractetque: neque ipsam ad alios usus adhibeat, aut ulterius, quam commodans concessit: ac illæsam & prout accepta fuit restituat, nisi quantum per ordinarium usum eidem decessit. Quod si res ad certum tempus fuerit concessa, & interea dominus eadem valde indigere incipiat, ex casu aliquo tempore commodationis factæ non præviso; repetenti eadem citra tergiversationem erit restituenda. Quod si autem res commodata casu fortuito & improvise citra omnem commodatarii culpam perierit; ejus æstimatio non

“ Ergo idcirco turpis hæc culpa est, quod duas res sanctissimas violat, amicitiam & fidem. Nam neque mandat quisquam fere, nisi amico, neque credit nisi ei quem fidelem putat. Perditissimi est igitur hominis, simul & amicitiam dissolvere, & fallere aum, qui basus non esset, nisi credidisset.” *Pro Sax. Roff. c. xxxviii, xxxix.*

⁹ Sic si à latronibus spoliatus sit, vel naufragium fecerit, mandans ad damnum refarciendum tenetur.

⁹ Quæri solet, an negotio tibi dato & quid omnino faceres definito; contra quid facere debeas, si eo facto videri possit res eventura prosperis exque utilitate ejus, qui tibi id negotium mandavit. De quâ questione vid. A. GELL. N. A. L. I. c. xiii. Hanc sic accuratè dirimit poster. “ Distinguendum est inter mandatum, quod per imperium superioris, & quod ex contractu ultroneo suscipitur. In privatis negotiis facile

“ cæ

non erit solvenda, ubi eadem apud dominum Cap. 15.
quoque peritura fuerat. Alias æquum vide-
tur commodatarium æstimationem rei præstare,
quippe quam dominus amissurus non fuerat,
ni adversus alterum benignus fuisset. Vice
versa, si quid utilium aut necessarium im-
pensarum in rem commodatam factum sit ex-
tra eas, quæ alias usum rei regulariter comi-
tantur, id a domino refundendum erit.

VII. *Depositum* est, quo rem nostram, aut *Depositi*
ad nos quocunque modo spectantem alterius *natura, &*
fidei committimus, ut eandem gratis custodiat. *officia*
In quo requiritur, ut res concredita diligenter *circa illud.*
custodiat, & quodocunque deponenti pla-
cuerit restituatur; nisi ea restitutio domino
aut aliis noxia sit futura, eoque intuitu diffe-
renda sit. Neque licebit re deposita citra
consensum domini uti, siquidem ea ullo modo
per

“ est, ut modus expediendi negotium alteri præsuma-
“ tur præscriptus duntaxat in vicem consilii, in quo
“ immutando prudentiæ mandatarii locus est relictus.
“ At vero qui pro imperio aliquid alteri mandat, non
“ censetur ipsi nisi meram executionem injunxisse, ide-
“ oque non licebit à modo præscripto discedere.”
De Jure N. & G. L. V. c. iv. § 5.

“ Sic statuunt jurisconsulti Romani. “ Si commo-
“ daveris tibi equum, quo uteris usque ad certum
“ locum, si nullâ culpâ tuâ interveniente in ipso itine-
“ re deterior equus sit, non teneris commodati: nam
“ ego in culpa ero, qui in tam longum iter commoda-
“ vi, qui eum laborem sustinere non potuit.” *Digesti.*
L. XIII. tit. vi. l. 23.

“ Tempora enim incidere possunt in quibus deposti-
tum reddere non debemus; ut si quis mente caput
gladium

Cap. 15. per usum fiat deterior, aut domini intersit ne ea conspiciatur. Ac si quis hoc ausus fuerit, quævis pericula, in quæ res ob usum incidit, præstabit. Sed nec licet rem depositam exuere illis vinculis aut receptaculis, quibus a deponente fuit inclusa. Cum autem valde turpe sit & foedius furto, depositum abnegare; tum id multo est turpius, si quis inficiatus fuerit depositum miserabile, seu quod ob periculum incendij, ruinæ, tumultus deponitur. Vicissim a deponente sumtus in rem depositam facti sunt refundendi.

Contractuum onerosum primum, permutatio.
C. V. § 1.

VIII. INTER contractus onerosos antiquissimus fere, & quo solo ante inventum nummum commercia expediebantur, est *permutatio*, qua utrinque res pro re æquivalente datur. Et si & hodie post inventam pecuniam inter mercatores cum primis usitatum sit genus permutationis, quo non simpliciter res inter se comparantur, sed prius pecunia taxantur, & deinde loco pecuniæ invicem traduntur. Diversum tamen negotii genus a contractu permutationis est *reciproca donatio*; in qua ut æqualitas observetur necessum non est.

Emtio, venditio, eique adjici solita pacta.

IX. *Emtio venditio* est, qua pro pecunia rei

C. V. § 2. gladium requirat. SENEC. *De Benefic.* IV, x. "Depositum reddere per se res expetenda est; non tamen semper reddam, nec quolibet loco, nec quolibet tempore. Aliquando nihil interest, utrum inficiet, an palam reddam. Intuebor utilitatem ejus cui redditurus sum, & nociturum illi depositum peragabo."

ali-

alicujus dominium, aut eidem æquipollens jus acquiritur. Ejus simplicissimum genus est, si ubi in pretium fuit consensus, emtor statim pretium, venditor mercem offerat, tradatque. Frequenter tamen ita convenitur, ut merx quidem statim tradatur, pretium autem post certum intervallum sit solvendum¹². Aliquando super pretio quidem convenitur, sed ut traditio rei seu mercis ad certum terminum debeat fieri. Ubi æquitati conveniens videtur, ut ante elapsum eum terminum res sit periculo venditoris: sed si post eum elapsum emtor in mora fuerit, quo minus eam sibi tradi curarit, emtori deinceps res peribit¹³. Solent & *emtionis venditionis* contractui varia pacta adjici: uti est *addictio in diem*, qua res ita venditur, ut liceat venditori meliorem conditionem, ab altero intra certum tempus oblatam, acceptare¹⁴. Item *lex commissoria*, quando ita convenit, ut si ad certum diem pretium non solvatur, res sit inempta¹⁵. Item *retractus*, seu pactum de retrovendendo; quod vel ita concipitur, ut si pretium intra certum tempus aut quandocunque offeratur, emtor rem te-

¹² Emptio & venditio contrahitur, simul atque de pretio convenerit, quamvis nondum pretium numeratum sit, ac ne arrha quidem data fuerit. *Instit.* L. III. tit. xxiv.

¹³ Vel venditori, si ipse in morâ fuerit. *TRAEVER.*

¹⁴ *Digest.* L. XVIII. tit. ii.

¹⁵ *Ibid.* tit. iii.

Cap. 15. neatur venditori restituere¹⁶; vel ut si res offeratur, venditor pretium teneatur restituere¹⁷; vel ut si emtor ultro sit iterum venditurus, prior venditor ad emendum præ cæteris admittatur: quod etiam dicitur jus προτιμήσεως¹⁸. Sic & frequens est, ut ex prædiis venditis aliquam sibi particulam, aut certum ejus usum recipiat venditor. Est quoque emtionis genus, quod vocant *per averfionem*, quando multæ res disparis pretii non sigillatim æstimatæ, sed conjunctim & velut confusæ taxatæ emuntur. In eo modo venditionis, quæ vocatur *auetio*, res demum illi addicitur, qui ex pluribus licitantibus plurimum obtulerit. Est denique & genus emtionis, quo non certa res, sed probabilis tantum *spes* emitur; cui aleæ quid est admixtum, sic ut neque emtor, si spes fefellerit, neque venditor, si ea multum supra fuerit, queri debeat.

*Locatio
conductio.
Et quæ in
ea obser-
vanda?
c. vi.*

X. *Locatio conductio* est, qua pro mercede alicui usus rei, aut opera addicitur¹⁹. In qua licet regulariter in antecessum de mercede soleat conveniri: tamen si quis citra definitam prius mercedem alteri operam aut usum suæ rei addixerit, censetur id expectare quantum

¹⁶ *Cod. L. IV. tit. liv.*

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Quod in linguâ vernaculâ vocamus, *The Refusal*. e, g. Qui fundum vendidit, ut eum certâ mercede conductum ipse habeat; vel si vendat, non alii sed sibi distrahat, vel simile aliquid paciscatur: ad complendum id quod pepigerunt ex vendito agere poterit, *Digest. L. XVIII. tit. i. l. 75.*

communis usus aut conductoris æquitas tulerit. Circa hunc contractum observandum, si res locata plane perierit, ex eo tempore conductorem ad mercedem seu pensionem non amplius teneri. Quod si res locata certum ac definitum habeat usum; uti dominus eam præstare debet, quo ei usui sit idonea: ita si illa detrimenti quid ceperit, conductor de pensione detrahit, quantum usui rei decesserit. Sed si rei locatæ proventus sit incertus, & aliquid alæ contineat; uti exuberans proventus conductoris lucro, ita malignus ejusdem damno est; nec stricto jure de pensione ob sterilitatem quidquam detrahendum; præsertim cum unius anni sterilitas alterius ubertate soleat pensari. Nisi casus, qui proventum interceperint, rariore fuerint, & de quorum aëa in se suscipienda conductor non cogitasse præsumitur. Hos enim ad pensionem minuendam, aut remittendam valere utique æquum est. Cæterum uti qui rem aliquam alteri locavit, præstare tenetur, ut ipsa usui sit habilis, impensasque necessarias tolerare: ita conductor ad boni patrisfamilias modum eadem uti, & quæ ipsius culpa perdita fuerunt, restituere debet. Et qui opus faciendum conduxit, quod sua

¹⁹ Locatio & conductio proxima est emtioni & venditioni; ipsdemque juris regalis constitit. *Instit.* L. III. tit. xtv.

²⁰ Conductio tacito consensu fieri potest. Sit qui impleto tempore conductionis remansit in conductione, reconduxisse videtur. *Digest.* L. XIX. tit. ii.

Cap. 15. culpa corruptum est, itidem præstat. Qui
 momentaneam suam operam alicui locavit, ubi
 eam quocunque casu præstare impeditus fue-
 rit, mercedem petere non potest. Sed qui
 continuam alicujus operam conduxit, ubi is
 morbo aut alio casu per modicum tempus ad
 operam inutilis fuerit factus, inhumaniter ip-
 sum vel plane sua functione dejicit, vel de pen-
 sione quid eidem detrahit.

*Mutuum,
 tum gra-
 tuitum,
 tum etiam
 usura.
 c. vii.*

XI. IN contractu *mutui* datur alicui res
 fungibilis ea lege, ut is post intervallum idem
 genus reddat in eadem quantitate & qualitate.
 Vocantur autem res, quæ mutuo solent dari,
fungibiles, seu quæ functionem in suo genere
 recipiunt, ideo, quia quodlibet ex isto genere
 vicem alterius ita subire potest, ut qui ex eo-
 dem genere, eadem quantitate & qualitate re-
 ceperit, idem quod dedit recepisse dicatur.
 Eadem quoque res pondere, numero, & men-
 sura determinantur, & specificantur: quo re-
 spectu etiam quantitates solent adpellari, spe-
 ciebus

21 Neque obstant leges divinæ, quæ *usuras* prohibere
 videntur, apud *Exod. xxii. 25. Levit. xxv. 36. Deuter.*
xxiii. 19. uti ostendit BUDDEUS. *Theol. Mar. P. II.*
c. iii. S. v. § 28. Nam ob terræ canaaniticæ conditio-
 nem, aliasq; rationes Deo causæ justissimæ erant, cur
Israelitis omnes cujuscunque generis *usuras a fratribus*
 accipere prohiberet. Sed generatim ad omnes homines
 hoc extendendum non esse patet ex *Deuter. xxiii. 20.*
 quod tamen non de præcepto, sed de permissione
 tantum est intelligendum; ab alienigenis scil: illis li-
 citum esse *usuras* accipere. *Usuræ* vero intelligun-
 tur, quæ charitati & æquitati naturali non repugnant:
 cum

ciebus contradistinctæ. Cæterum datur aliquod Cap. 15.
mutuo vel gratis, ita ut non plus, quam datum
fuit, recipiatur; vel cum aliquo emolumento,
quod *usura* vocabulo insignitur. Quæ nihil
habet naturali juri repugnans, siquidem fue-
rit modica, & respondens lucro, quod alter ex
pecunia, aut alia re credita facit; meoque
damno, aut lucro cessanti, quod ex absentia
rei meæ capio; & ubi non exigatur ab homi-
nibus tenuibus, apud quos mutuum vicem e-
leemosynæ subit ²¹.

XII. IN contractu *societatis* duo pluresve *Societas,*
inter se pecuniam, res, aut operas conferunt *quæque jura*
eo fine, ut quod inde redit lucri inter singulos *ra & con-*
pro rata dividatur; & si quid damni capiatur *ditiones,*
id simili modo a singulis pro rata feratur. *c. viii.*
In
qua societate, uti officii est fidem & indus-
triam adhibere ²²; ita ex illa intempestive &
in fraudem socii discedi non debet. Cæterum
societate soluta, quilibet post detractum lu-
crum aut damnum, quantum intulit, recipit.
Quod

cum nec peregrinum opprimere fas sit, ipsos *Israelita*,
hujus officii admonente Deo, *Exod. xxiii. 9.* Sunt
qui generale Salvatoris nostri præceptum, [*δὲ δὲ ἐπε-*
μὴ δὲ ἀπελπίζοντες. Luc. vi. 35.] quasvis usuras pro-
hibere existimant. Sed manifestò constat hic non de
mutuo officioso, sed de eleemosynis sermonem esse,
adeoque ad usuras compensatorias & negotiatorias
hæc verba minimè trahenda esse.

²² " In rebus minoribus socium fallere turpissimum
est: neque injuriâ, propterea quod auxilium sibi se
putat adjunxisse, qui cum altero rem communicavit,
recti esse ad alienos possumus, intus multa aper-
" hora

Cap. 15. Quod si autem unus pecuniam aut rem, alter operam contulerit, videndum est, quo modo facta sit collatio. Quando enim alterius opera tantum versatur circa istius pecuniam aut rem tractandam aut distrahendam, partes lucri ita definiuntur, prout sese pecuniae aut rei emolumentum ad pretium operae habet, & fors salva est, ac perit ei qui contulit. Quando autem opera impenditur ad mellorandam rem ab altero collatam, iste pro ratione mellorationis in ipsa quoque re partem habere intelligitur²³. Ast ubi omnium bonorum societas est inita, singuli socii, uti quæ lucrantur fideliter conferre debent; ita contra ex communi massa pro ratione conditionis suæ singuli sustentandi. Soluta autem societate, divisio bonorum fit pro ratione eorum, quæ singuli in societatem initio intulerunt; non attendendo, per
cujus

“ tiora videant, necesse est; socium vero cavere qui
“ possumus? Quem etiam si metuimus, jus officii læ-
“ dimus. Recte igitur majores eum, qui socium se-
“ scississet, in virorum bonorum numero non putarunt
“ haberi oportere.” *Pro. S. Roscio*, c. xl.

“ “ Conveniens est viri boni arbitrio, ut non utique
“ ex æquis partibus socii simus, veluti si alter plus
“ operæ, industriæ, pecuniæ in societatem collaturus
“ sit.” *Digest. L. XVII. tit. ii. l. 6.*

“ “ Sic ex legibus quarundam civitatum omnis vis ob-
ligandi sponsonibus fortuitis detrahitur, uti inter mē-
stiores Amstelodamenses (teste Ev. OTTONE in loc.)
“ in Anglia, *aleis* de lucro, quod aleæ questum est,
(nisi exiguum sit) irrita est. Romæ quidem & in aliis
bene moratis civitatibus aleatores lucri faciendi causa
sterilis infamia notati sunt. Vid. Cic. *Philipp. ii. 23.*
ad

cujus bona societati lucrum aut damnum pro-Cap. 15.
venerit ; nisi aliter sit conventum.

XIII. DANTUR quoque complures *contrac-* *Sponso, lu-*
tus qui aleam continent. Quos inter referre *us fortui-*
possis *sponsiones*, quando eventus alicujus, non-
dum utrinque notorii, existentiam alter affir- *fortuna,*
mat, alter negat, certo pretio utrinque depo- *assatura-*
sito, quod illi cedat, cujus assertioni eventus *tio.*
congruere deprehensus fuerit. Huc pertinent *c. ix.*
omnia *ludorum* genera, in quibus aliquo pre-
tio certatur. Inter quos tamen minus aleæ
habent, qui certamen ingenii, dexteritatis, so-
lertię aut roboris continent. In quibusdam
ingenium & alea pari vigore sese exerit. In
aliis denique alea prædominatur. Et recto-
rum civitatis sit despiciere, quousque ex usu pub-
lico aut singulorum sit, ejusmodi contractus so-
lerari. Huc spectat *lutaris*, quando plures
de re, quam collatitia pecunia emunt, post sorte
dicer-

ad Attic. i. 16. Diversæ de ludis, qui sortem suppo-
nunt, virorum doctorum sunt sententiæ. Sunt, qui
eos omnes omnino damnant, inter quos censendus est
cel. BUDDEUS. *Theol. Moral. P. II. c. iii. S. v. § 26.*
Alii eos, qui recreationis saltem causâ instituuntur,
haud illicitos esse judicant, si modo abusus absint. In
horum censum veniunt PLACETTE *des Jeux de hazard,*
& Barbeyrac *in traité du Jeu.* Me quidem iudice,
ludis uti (in quibus certamen est ingenii, vel fortunæ)
animi recreandi gratiâ licet ; sed (ut recte nos monet
CICERO) “ sicut somno & quietibus cæteris, tum cum
“ gravibus seriisque rebus satisfecerimus. — Et luden-
“ di quidam est modus retinendus, ut ne nimis omnia
“ profundamus, elatique voluptate in aliquam turpi-
“ tudinem delabamur.” *De Offic. I. xxix.*

²⁵ Genus ludi, quod nostrates vocant, *Raffling.*

Cap. 15. decernunt, cui soli ea tota debeat cedere. Item *olla fortuna*²⁶, quando dejecto in urnam certo tesserarum seu schedularum numero inscriptarum & inanium, pretio redimitur facultas easdem extrahendi, ita ut extrahens id accipiat, quod illarum inscriptio præ se fert. Hisce contractibus affinis est *affecuratio*, seu contractus periculi avertendi & præstandi, quo quis certa pecunia accepta in se suscipit & præstat pericula, quæ subituræ sunt merces in alia loca transportandæ; ita ut si has interire contigerit, affecurator earundem pretium domino restituere teneatur.

Fideijussio XIV. Ad maiorem firmitatem & securitatem contractibus frequenter solent adjici *fideijussiones* & *pignora*. In *fideijussione* alius homo, qui creditori idoneus judicatur, principalis debitoris obligationem velut in subsidium in se suscipit, ita ut nisi iste solvat, hic ipse vices subeat: ut tamen quod erogavit, a principali debitori ipsi refundi debeat²⁷. Etsi autem ad maiorem summam fidejussor, quam debitor

²⁶ Linguâ vernaculâ, *Lottery*.

²⁷ " Solent autem alii pro aliis sese obligare triplicibus potissimum in negotiis. 1. In obligationibus circa præstandas res & actiones pretio æstimabiles, maximè inter privatos. 2. In criminibus, quod reus sententiam in se latam sit subiturus; qui proprio vocabulo vocantur *vades*. 3. In obligationibus publicis, quibus cavetur per sponsores & obfides."

PUP. De Jure N. & G. L. V. c. x. § 9.

²⁸ Sic statuunt jurisconsulti: " Fidejussores ita obligari non possunt, ut plus debeant, quam debet is, pro quo

debitor principalis teneri non possit ; non ta-
men repugnat istum, quam hunc arctius tene-
ri ; quippe cum huic plus quam illi, fidei
fuerit habitum ^{18.} Naturaliter tamen princi-
palis debitor prius, quam fidejussor est appel-
landus, nisi hic istius obligationem plane in
se receperit ²⁹ ; qui *expromissor* vocari solet.
Quod si plures pro uno fidejusserint, pro rata
duntaxat erunt singuli conveniendi ; nisi forte
quis eorum solvendo non sit, aut ejusdem con-
veniendi non detur facultas. Tunc enim re-
liqui hujus portione onerabuntur.

XV. SÆPE quoque solet creditori in secu-
ritatem crediti tradi aut assignari a debitore
certa quæpiam res *Pignoris* aut *Hypothecæ*
nomine, quousque istud fuerit exsolutum. Cu-
jus finis est non solum, ut debitor ad solven-
dum urgeatur desiderio rei suæ recuperandæ ;
sed & ut in promptu sit, unde sibi solvatur.
Inde regulariter & pignora tanti aut majoris
esse solent, quam ipsum debitum. Cæterum
res, quæ pignori opponuntur, sunt vel *fructuo-*
sæ,

*Itemque
pignus da-
tum, &
assignata
hypotheca,
c. x. § 9.*

quo obligantur. Nam eorum obligatio accessio est
principalis obligationis ; nec plus in accessione po-
test esse, quam in principali re. At ex diverso ut
minus debeant, obligari possunt. Itaque si reus
decem aureos promiserit, fidejussor in quinque
recte obligatur ; contra verò obligari non potest.
Item si ille purè promiserit, fidejussor sub conditio-
ne promittere potest : contra verò non potest.”
Instit. L. III. tit. 21.

²⁹ Sed ex jure Romano potestas est creditori, relictæ
res, eligendi fidejussores ; nisi inter contrahentes aliud
placitum

Cap. 15. *sc. vel steriles.* Circa priores sæpe adjūci solet pactum *ἀρτοχρήσεως* ³⁰, seu ut creditor loco usuræ fructus istius pignoris percipiat. Circa posteriores autem *lex commissoria*, ut nempe pignus cedat creditori, ubi intra certum tempus solutio non sit facta ³¹. Id quod naturaliter iniquum non est, ubi pignus pluri non est, quam debitum, & usura intermediū temporis; aut si quod excedit, domino restituatur. Uti autem creditor pignus solutione facta, debet restituere: ita interea non minorem, quam propriis rebus illi custodiam debet: & ubi pactum *anticheoreticum* non accesserit, fitque talis res, quæ usu atteratur, aut si debitoris ullo modo interfit, invito hoc eadem uti non potest. Differt hypotheca a pignore, quod hoc constituatur rei traditione; hæc autem, re non tradita, constat nuda assignatione rei imprimis immobilis, ex qua, solutione non facta, creditor suo credito potiri queat ³².

Contrahentium officia.

XVI. CÆTERUM quænam contrahentium sunt officia, ex fine & natura horum contractuum liquido adparet.

placitum doceatur. *Cod. L. VII. tit. xli; Conf. Por. De Jure N. & G. L. V. c. x.*

³⁰ *Ἀρτοχρήσις* est mutuus pignoris usus pro credito. *Digest. L. XX. tit. i.*

³¹ Cujus hanc rationem reddunt jurisconsulti quod in hoc casu quodammodo conditionalis sit venditio. *Digest. ubi supra, l. 16. § 9.*

³² Hanc linguâ vernaculâ dicimus, *a Mortgage*; illud vero, *a Pawn*.

C A P.

C A P. XVI.

QUIBUS MODIS SOLVANTUR OBLIGATIONES QUÆ EX PACTIS ORIUNTUR.

I. **I** N T E R modos solvendi obligationes ^{Obligatio} ex pactis oriundas, quibusque adeo offi- ^{ex pacto} cia inde promanantia plane expirant, maxi- ^{solvitur} me naturalis est ^{expletione.} *expletio* aut *solutio* *ejus*, ^{c. xi. § 1.} *de quo fuit conventum* *. Ubi licet regulariter is, qui debet,olvere teneatur: tamen si præstatio fiat ab alio, nomine ejus, qui obligationem contraxit, hæc dissolvitur: siquidem alias nihil interfit, abs quo expletio fiat *. Ita tamen ut qui pro altero animo non donandi solvit, ab hoc quod erogavit reperere queat. Solvendum præterea ei cui debetur, aut quem hic delegavit, ut ipsius nomine debitum recipiat. Et denique illud ipsum præstandum, aut solvendum, de quo conventum fuit; non aliud ejus

* *Tollitur omnis obligatio solutione ejus quod debetur.*
Instit. L. III. tit. xxx.

* Quisolvere debet, aut potest, & cui aut quid solvendum est, omnino ex naturâ conventionis judicandum est. " Si navem à se fabricandam quis promiserit, vel insulam ædificandam, fossamve faciendam, & hoc specialiter actum est, ut suis operis id perficiat: fidejussor ipse ædificans vel fossam fodiens, non consentiente stipulatore, non liberabit reum." *Digest. L. XLVI. tit. iii. l. 31.* Ratio ibidem allata est, propterea.

Cap. 16. ejus loco: integrum, non mutilum, non partim taxat, non divisum, loco itidem & tempore convento. Etsi sæpe humanitas creditoris aut impotentia debitoris subigat terminum solutionis prorogare, aut diffindere, vel etiam aliud pro alio accipere.

Aut compensatione, compensationis causa: **IL. TOLLUNTUR** quoque obligationes *compensatione,* quæ est crediti & debiti inter se contributio, seu quando debitor ideo liberatur, quia eadem ipse creditor rem ejusdem generis, & quæ tantidem est, vicissim liquido debet³. Cum enim imprimis in rebus fungibilibus tantundem sit idem; & vero ubi mutuum est debitum, mihi statim tantundem esset reddendum, atque ipse accepi: igitur declinandis inutilibus solutionibus commodissimum est utrumque simul terminando solutione defungi. Patet autem compensari proprie posse res fungibiles ejusdem generis, quarum solvendarum tempus præsens est, aut præterit; non alias res aut præstationes diversæ naturæ⁴. *nisi*

propterea quod inter artifices longa differentia est & ingenii & naturæ & doctrinæ & institutionis.

³ “Justitia expletrix, quoties ad idem non potest pertingere, fertur ad tantundem, quod est morali æstimatione idem.” GROT. *De Jure B. & P.* Lib. II. c. viii § 2.

⁴ Non tantum ejusdem generis, sed æquæ bonæ reddi debent. Sic jubet jus Romanum: *Non licet debitori deteriorem rem, quæ ex eodem genere sit, reddere: veluti vinum novum pro vetere.* Digest. L. XII. tit. i.

⁵ “Acceptilatio est imaginaria solutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, si id velit Titius remittere, poterit sic fieri, ut patiatu debitorum

nisi forte illæ utrinque in sui æstimationem, *Cap. 16.*
 seu in pecuniam resolvantur.

III. TOLLITUR quoque obligatio *condonatio* seu remissione ejus, cui quid debebatur, *Aut condonatio*, & cujus interest obligationem fuisse expletam, *seu expresse*. Ea solet fieri vel expresse per adhibita signa *sa, seu tacita*: consensus testantia, puta, data acceptilatione⁵, redditis aut abolitis chirographis; vel tacite, si quis ipse impediat, aut in causa sit, quo minus, quod sibi debetur, possit præstari⁶.

IV. SOLENT quoque solvi obligationes, quæ *Aut, re* utriusque partis præstatione constant, re adhuc integra, *Mutuo consensu*; nisi leges positivæ id prohibuerint⁷. Ubi autem ab altera *parte* jam quid sit præstitum, accedat oportet vel hujus *condonatio*, vel *ut* alia ratione id sarciantur⁸.

V. PRÆTEREA non tam solvitur, quam *Abrumpitur* obligatio, alterius partis *perfidia*, *Quando* *obligatio alterius perfidia.*
 c. xi. § 9.

“torem hæc verba dicere: Quod ego tibi promisi, habesne acceptum? Et Titius respondeat, Habeo.”
 “Exempli causâ: “Si cum aliquo ita mihi convenit, quod ipsum sim admoniturus, ubi opera erit obeunda, admonitione à me omiſſa istam censehor remiſſiſſe. Ubi etiam quando alium ejusdem vices obitutum substitutero.” PUFEND. De Jure N. & G. L. V. c. xi. § 7.

⁷ Ut in contractibus matrimonialibus, si modo non detur confamatio.

⁸ Ex obligationes, quæ contrahuntur consensu, contrariâ voluntate dissolvuntur. Nam si Titius & Seius

B b

inter

Cap. 16. Quando enim unus non præstat, de quo est conventum, neque alter tenetur præstare, quod intuitu istius præstationis recipit 9. Nam capita præstandorum in pactis priora posterioribus insunt per modum conditionis, quasi ita dictum foret; Præstabo, si tu præstiteris prius,

Exspirat, VI. EXSPIRANT quoque obligationes, quan-
mutata sta- do statum, in quo ex tum unice fundabantur,
tu in quo fundatur; mutaverit vel ille, qui præstare, vel is, cui
 c. xi. § 10. præstari debebat 10.

Aut lapso VII. IPSO tempore expirant obligationes,
tempore, à quarum duratio a puncto aliquo temporis sus-
quo suspen- pensa fuit; nisi expressa aut tacita partium
sa fuit conventionione illa prorogata fuerit. Necessum
 c. xi. § 11. est tamen, ut intra illud tempus facultas exi-
 gendi obligationem extiterit 11.

Morte quo- VIII. Morte denique solvuntur obligationes
que, nisi in persona alicujus radicatz. Subjecto quippe
obbet pecu-
liaris ratio.
 c. xi. § 11.

inter se consenserint, ut fundum Tusculanum emptum Seius haberet centum aureis; deinde re nondum secuta, id est, neque pretio soluto neque fundo tradito, placuerit inter eos, ut discederetur ab eâ emptione & venditione, invicem liberantur. *Instit.* L. III. tit. xxx. § 4. Sed non poterimus eâdem ratione, uti post pretium solutum emptione repetita, cum post pretium solutum infectam emptionem facere non possumus. *Digest.* Lib. XVIII. tit. 5.

9 Frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem à se præstitam servare recusat. *Decret.* L. VI. tit. ult.

10 Exempla sunt in manumissis, emancipatis, tutoribus, &c. qui depositâ conditione, vel munere pristino, ad specialia non amplius obligantur. *Conf. Digest.* L. XLVI. tit. iii,

sublato,

sublato, accidentia quoque extingui necessum est. Sæpe tamen in superstitibus defunctorum obligatio continuatur. Idque vel quia superstes ex officio pietatis, aut alias ob rationes defuncti obligationes explendas in se suscepit; vel quia ex defuncti bonis obligationi erat satisfaciendum, quæ cum isto onere in hæredem transferunt.

IX. PER *delegationem* substituit quis creditori suo consentienti debitorem suum, ut hic loco ipsius debitum suum exsolvat¹². Ubi creditoris quidem consensus requiritur, non autem tertii istius debitoris, quem etiam ignarum & invitum alteri volenti delegare possum¹³. Nam nihil interest, utri quis solvat: multum autem, a quo quis debitum exigit¹⁴.

C A P.

¹² Hoc autem non fit naturaliter, sed ex jure civili. Tempus nihil agit, nisi in ipsâ conventionem expresse stipulatur: ut si hæc expressa sit conditio: *nisi intra triennium repeteres, debitum non solvam*. Sic moris est, ut fidejussor ad certum duntaxat tempus sese obliget; eo nimirum fine, ut maturè, quamdiu adhuc solvendo est, debitorem creditor urgeret; ne in infinitum iste obstrictus hæreat.

¹³ Delegare est vice suâ alium reum dare creditori, vel cui jufferit. *Digest.* L. XLVI. tit. ii. l. ii.

¹⁴ Delegatio debiti, nisi consentiente & stipulante promittente debitore, jure perfici non potest. *Cod.* L. VIII. tit. xlii.

¹⁵ Hisce modis obligationes solvendi duos alios addit jus Romanum, *Confusionem* sc. & *Novationem*. 1. Additio hæreditatis nonnunquam jure confundit obligationem; veluti si creditor debitoris vel contra debitor creditoris adierit hæreditatem. *Digest.* L. XLVI.

B b 2

tit.

C A P. XVII.

DE INTERPRETATIONE.

Officio for-
vit recta
verborum
interpreta-
tio.

L.v.c. 12.

IT A quidem est, ut neque in illis, quæ imperio injunguntur, quis ulterius obligetur, quam hic voluit; neque ad quæ quis ultro sese adstringit, ulterius teneatur, quam ipse voluit. Quia tamen de voluntate hominis alter homo judicare non potest, nisi ex actibus & signis in sensus incurrentibus; inde de *num in id quilibet obligari in foro humano censetur, quod recta signorum interpretatio suggeret*¹. Unde tam ad leges quam ad pacta rite intelligenda, & exinde officio explendo plurimum prodest *regulas bonæ interpretationis circa verba* potissimum, tanquam communissimum signum, constitui².

Verba po-
pularia ac-
cipienda
populari
usu.
c. xii. § 3.

II. DE *verbis popularibus* hæc est regula: Verba regulariter intelligenda sunt in proprio suo & famoso significato, quem ipsis imposuit non tam proprietas aut analogia grammatica

tit.iii.L95. 2. *Novatio* est prioris debiti in aliam obligationem, vel civilem vel naturalem, transfusio atque translatio: hoc est cum ex præcedenti causâ ita novâ constituitur, ut prior perimatur. Novatio enim à novo nomen accepit, & à novâ obligatione. *Digest. L. XLVI. tit. ii.*

20

aut derivationis conformitas, quam popularis Cap. 17.
 usus ;

*Quem penes arbitrium est, & jus & norma
 loquendi.*

III. *Vocabula artium* explicanda sunt secundum *Vocabula*
 definitiones prudentum cujusque artis. *artium*
 Quod si *vocabula artium* a diversis diversimode *juxta de-*
 definiantur, ad lites præscindendas facit, po- *fnitiones.*
 c. xii. § 4.
 popularibus verbis exprimere, quid per eas
 voces intelligamus.

IV. *Conjecturis* autem ad eruendum genui- *Conjecturae*
 num sensum opus est, si vel verba simplicia, *locus in*
 aut verborum complexio sint *ambigua* ; aut si *ambiguis*
 partes quædam orationis sibi invicem *videan-*
tur repugnare, ut tamen dextra explicatione *nantibus.*
 c. xii. § 6.
 adhibita conciliari invicem possint. Nam ubi
 certa & manifesta est repugnantia, posterius
 derogabit prioribus 4.

V. *CONJECTURÆ* voluntatis, rectique sen- *Conjectura*
 sus in sermone ambiguo aut intricato petuntur *formanda*
 potissimum *ex substrata materia, ex effectu, ex subjecta*
 & *conjunctis*. Circa *materiam* hæc est regula ; c. xii. § 7.
 verba regulariter sunt intelligenda secundum
 substratam materiam. Nam semper illi, qui
 locutus est, materia, de qua sermo institutus

¹ Valere etiam hanc regulam coram tribunali divino
 decrevit BARBEYRAC.

² Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. II. c. xvi.

³ HORATIUS. *Ars Poet.* v. 73. De regulis interpretandi
 vid. CLERICUS *Art. Critic.* P. II.

⁴ Ubi due contrariæ leges sunt, semper antiquæ abro-
 gat novæ. LIV. ix. 34.

Cap. 17. est, ob oculos versari præsumitur; ideoque
 semper ad eandem sententia verborum adtem-
 peranda ⁵.

*Aut ex ef-
fectu &
consequen-
tibus;* VI. DE *effectu & consequentibus* hæc est
 regula: Ubi verba crude & simpliciter accep-
 ta vel nullum, vel absurdum aliquem effectum
 c. xii. § 8. post se essent tractura, a receptiori sensu paulif-
 per deflectendum ⁶, quatenus nullitatis aut
 absurditatis vitandæ necessitas requirit ⁷.

*Aut ex con-
junctis, vel
loco, vel
origine.* VII. Ex *conjunctis* validissimæ sumuntur con-
 jecturæ; quia regulariter quilibet sibi constare
 præsumitur. *Conjuncta* sunt vel loco, vel tan-
 tum origine. De prioribus hæc est regula: Si
 sensus in ejusdem sermonis loco aliquo plane &
 perspicue sit expressus, obscuriores locutiones
 ex illis planis sunt interpretandæ. Cui vicina
 est altera: In omni sermone interpretando ac-
 curate ad antecedentia & consequentia est at-
 tendendum, quibus interjecta attemperari & re-
 spondere præsumuntur. De posterioribus au-
 tem ista habetur regula: Unius & ejusdem ho-
 minis obscurum dictum interpretandum est ex
 ipsius

⁵ " Sic vox dici, si triginta dierum pacta sint in-
 ducia, non debet de diebus naturalibus, sed civili-
 bus intelligi: id enim materiæ congruit. " GRO-
 TIUS, *ubi supra*. § 5.

⁶ Sic Bononiæ lege sancitum est, ne quis alteri san-
 guinem in plateâ effundat: iniquum tamen esset ton-
 forem, qui venam in plateâ secuit, criminis reum
 postulare. BARBEYRAC.

⁷ In ambigua voce legis ea potius accipienda est fig-
 nificatio, quæ vitio caret; præsertim cum etiam vo-
 luntas legis ex hoc colligi possit. *Digest.* L. I. tit. iii.
 Cujus

ipsius dictis clarioribus, licet alio tempore & loco prolatis; nisi manifeste adpareat, ipsum sententiam mutasse.

VIII. PLURIMUM quoque prodest ad verum sensum investigandum, in legibus cum primis, inspicere *rationem legis*, seu causam & respectum illum, qui ad legem ferendam latorem moverit; imprimis ubi constat, unicam eam legis rationem fuisse. De qua hæc regula est: Illa interpretatio legis est sequenda, quæ rationi legis congruit; & contra rejicienda, quæ ab eadem discrepat. Item, cessante ratione legis unica & adæquata, cessat ipsa lex. Verum ubi plures ejusdem legis fuerint rationes, non statim una cessante tota lex cessat; cum reliquæ rationes ad ejus vim sustinendam sufficere possint. Sæpe quoque sola voluntas legislatoris sufficit, ut ratio legis subiectos lateat.

IX. OBSERVANDUM præterea est, multa vocabula habere plures una *significationes*, alia *latius*, alia *odiosius* interpretanda. *Favorabilia latius, odiosa strictius interpretanda.* c. xii. § 12.

Cujus hanc rationem attulit CICERO: Nullam esse legem, quæ aliquam rem inutilem aut iniquam fieri velit. De Invent. II. § 138. Et ibid. I. § 68. Omnes leges ad commodum reip. referre oportet, & eas ex utilitate communi, non ex scriptione, quæ in literis est, interpretari.

⁸ Optimam interpretandi regulam nobis præbuit CICERO: Quæ in sententiâ scriptor fuerit, ex cæteris ejus scriptis, factis, dictis, animo atque vitâ ejus sumi oportebit. De Inv. II. § 117.

⁹ Exemplo sit illud, quod profert auctor ad Herenn. I. § 19. "Sit lex quæ jubeat eos, qui propter tempesta-

Cap. 17. *teram laxiorem, alteram strictiorem.* Sed & *aliam materiam esse favorabilem, aliam odiosam, aliam mixtam.* *Favorabile est, quod utriusque partis æqualem facit conditionem, quod communem utilitatem spectat, quod actus quolibet conservat, quod pacem promovet, &c.* *Odiosum est, quod unam duntaxat partem, aut unam magis quam alteram gravat, quod poenam in se continet, quod actum reddit irritum, aut priora immutat, quod bellum promovet.* *Mixtum est, v. g. si quod priora quidem immutat, sed pacis tamen causa.* De istis hæc est regula: Favorabilia latius, odiosa strictius interpretanda.*

Interpretatio quandoque extendenda venit;

X. DANTUR quoque conjecturæ aliunde quam ex verbis ortæ, quæ efficiunt, ut interpretatio quandoque sit extendenda, quandoque coarctanda, Et si facilius dentur rationes, quæ

c. xii. § 17. suadent interpretationem coarctari, quam ex-

“tem navim reliquerint, omnia perdere, eorum navim
 “cæteraque esse, si navis conservata sit, qui remanserint in navi. Magnitudine tempestatis omnes perterriti navim reliquerunt, scapham conscenderunt, præter unum ægrotum; is propter morbum exire & fugere non potuit. Casu & fortuito navis in portum incolumis delata est, illam ægrotus possidet; navim petit ille, cujus fuerat.”

10 Hanc distinctionem à GROTIUS transtulit noster; cum autem non adeo certe definiri potest, quænam sunt *favorabilia*, quænam *odiosa*; hanc regulam parùm utilem esse, nec satis certo fundamento nitî, rectè nos monent TITIVS ad loc. & BARNEYRACC. ad GROTIUM. *De Jure. B. & P. L. II. c. xvi. § 10.*

tendi

tendi. Potest igitur lex ad casum, qui in Cap. 17. lege non exprimitur, extendi, si constet, rationem, quæ in illum casum quadrat, unicam fuisse, quæ legiflatorem moverit, eamque ab ipso consideratam fuisse in sua generalitate, & ut æquipollentes quoque casus complecteretur. Sed & extendi lex debet ad illos casus, qui in fraudem legis ab hominibus prave solerti-
bus inveniuntur."

XI. Ut autem verba generaliter posita *restringenda* stringantur, contingit aut ex *defectu voluntatis originario*, aut ex *casus emergentis cum voluntate repugnantia*. Quod aliquis ab initio quid noluisse præsumitur, intelligitur, I. Ex *absurdo*, quod alias inde sequeretur; id quod nemo sanus voluisse judicatur. Inde verba generalia sunt restringenda, in quantum alias absurditas inde erat emersura". II. Ex *defectu rationis*, quæ unice ipsius voluntatem movit

Sape re-

stringenda

ex origin-

ario defec-

tu volun-

tatis;

c. xii. § 1.

" Cujus rationem sic exposuit QUINTILIANUS;
" Nulla tanta providentia potuit esse eorum, qui leges
" componebant, ut omnes species criminum complec-
" terentur. Nam & semper caventes nequitia vicisset;
" & jus ita multiplex atque diffusum esset, ut pro in-
" certo haberetur ignotum. Fecerunt ergo ut rerum
" genera complecterentur. Et spectarent ipsam æqui-
" tatem. Multa ergo inveniuntur frequenter, quæ
" legum verbis non teneantur, sed ipsâ vi & potestate
" teneantur." *Declam. 331.*

" Exemplo fit, quod de *Aristide* narrant, qui dena-
rium promiserat ei, qui veritatem ipsi dicturus sit.
Cui sophista dicebat; *tu promissum denarium mihi non*
dabis. Dubitatur, quid *Aristide* faciendum. Si dat
dedit ei, qui veritatem non dixit; si non dat, verita-
tem

Cap. 17. movit. Inde sub generali locutione non comprehenduntur casus, in quos ratio legis unica & adæquata non quadrat¹³. III. Ex defectu materiae, de qua semper is, qui loquitur, cogitasse censetur. Inde & ad eandem verba generalia semper sunt adtemperanda¹⁴.

Aut ex casu emergente, ad- versus vo- luntati. XII. Quoniam autem casus, qui postea emergit, cum voluntate ejus, qui aliquid constituit, pugnet; id deprehenditur vel *ex naturali ratione*, vel *ex aliquo signo voluntatis*. Prius contingit, si ab æquitate foret discedendum, nisi certi casus ab generali lege eximerentur. Est quippe æquitas correctio ejus, in quo lex deficit ob universalitatem. Quia enim non omnes casus prævideri, nec ob infinitam varietatem exprimi possunt; ideo quando generalia verba ad speciales casus sunt adplicanda, extendendi sunt illi casus, quos exemturus fuerat ipse legislator, si super tali casu consultus

tem iste dixit, & *Aristides* promissum non servat. *Puf. De Jure N. & G. L. V. c. xii. § 16.*

¹³ Sic jure Romano statutum est, patronum non posse adigere jurejurando libertum, ne uxorem ducat, aut liberos tollat: adjicitur vero; *quamvis nulla persona lege extipietur, tamen intelligendum est de his legem sentire, qui liberos tollere possunt. Itaque si castratum libertum jurejurando quis adegerit; dicendum est non puniri patronum hac lege.* Digest. L. XXXV. tit. xiv.

¹⁴ v. g. Si feudum concessum sit alicui pro se & descendantibus masculis, non intelliguntur nepotes ex filiâ; quia natura ejusmodi feudi repugnat, quæ foeminas & descendentes ex illis planè excludit. *Puf. De Jure, &c. ibid.*

fuiſſet

fuiſſet. Ad iſthanc tamen æquitatem decur-
 rere non licet, niſi ſufficientia indicia ſubigant.

Inter quæ certiffimum eſt, ſi adpareat, viola-
 tum iri legem naturalem, ubi preſſe quis li-
 teram legis humanæ ſequi velit¹⁵. Proximum
 ad hoc, ſi non quidem illicitum ſit verba legis
 ſequi ; ſed tamen rem humaniter æſtimanti
 id nimis videatur grave, & intolerabile, ſive
 in univerſum omnibus hominibus, ſive certis
 perſonis : aut ſi finis tanti non videatur, qui
 tam care ſit redimendus¹⁶.

XIII. DENIQUE & ab univerſali locutione
 facienda eſt exceptio, ſi verba alio loco poſita
 cum præſenti lege aut pacto non quidem
 directe pugnant ; ſed propter certam tempo-
 ris circumſtantiam heic & nunc ſimul obſer-
 vari nequeunt. Heic igitur certæ ſunt obſer-
 vandæ regulæ, ut intelligi poſſit, *quænam*
lex in eo caſu, ubi utrique ſimul ſatisſieri nequit,

*Quæ lex
 ſi utrique
 nequit ſa-
 tisſieri,
 præſeren-
 da ?
 c.xii. § 23.*

¹⁵ Hic notavit TITIVS auctorem, dum nimis ſecurè
 GROTIUM ſequitur, in modo docendi varie impinge-
 re. 1. Facit duas adhibendæ reſtriſtionis cauſas, cum
 ſaltem unica ſit. 2. Tria adducit interpretandi funda-
 menta cum tamen plura dentur. 3. Eandem rem ſub
 novis ſaltem, iſſque ambiguis repetit. 4. Æquitatem
 cum interpretatione reſtriſtivâ vel confundit, vel illam
 huic ſoli adjungit. Porro idem exiſtimat totam rem
 ſic breviter & perſpicuè proponi poſſe. Reſtriſtione
 opus eſt, quoties deficit voluntas ; defectum autem
 illum ex conſuetis interpretandi fundamentis (inter quæ
 tria hæc utique occurrunt) colligimus.

¹⁶ Vid. quæ ſupra notavimus de æquitate ad cap. ii.
 § 9, 10.

præ

Cap. 17. *preferri debeat* ¹⁷. I. Id quod permittitur tantum, cedit ei, quod jubetur ¹⁸. II. Quod faciendum est certo tempore, praefertur ei, quod quovis tempore fieri potest ¹⁹. III. Affirmativum praecipit cedit negativo; seu quando praecipit affirmativo satisfieri nequit, nisi violato praecipit negativo, istius impletio erit in praesens omittenda ²⁰. V. Inter conventiones, legesque caetera aequales, peculiaris praefertur generali ²¹. V. Inter quas praestationes, certo temporis articulo invicem collatas; quarum una causas magis honestas aut utiles, quam altera habet, hanc isti cedere par fuerit ²². VI. Injuratum pactum cedit

¹⁷ Has regulas transtulit auctor ex GROTIUS de *Aequitate*; cap. i.

¹⁸ *Plus valet sanctio permissionis.* Auct. ad Herenn. L. II. c. x. Cujus hanc rationem attulit CICERO. *Id quod imperatur necessarium est; illud, quod permittitur, voluntarium est.* De Invent. II. § 145.

¹⁹ Deinde ex lege utrum statim fieri necesse sit: utrum habeat aliquam moram & sustentationem; nam quod statim faciendum est, perfici prius oportet. Ibid.

²⁰ Deinde utra lex jubeat, utra vetet. Nam saepe ea, quae vetat, quasi exceptione quadam corrigere videtur illam quae jubet. Ibid.

²¹ Deinde utra lex de genere omni, utra de parte quadam; utra communiter in plures, utra in aliquam certam rem scripta videatur. Nam quae in partem aliquam, & quae in certam quandam rem scripta est, promptius ad causam accedere videtur & ad judicium magis pertinere. Ibid.

²² Leges oportet contendere considerando, utra lex ad majores, hoc est, ad utiliores, ad honestiores ac magis necessarias res pertineat. Ex quo conficitur, ut si leges duae aut

jurato, quando utrique simul satisfieri nequit. **Cap. 17.**

VII. Obligationi perfectæ cedit imperfecta. **Cap. 17.**

VIII. Lex beneficentiæ, cæteris paribus, cedit legi gratitudinis ²³.

aut si plures, aut quotquot erunt, conservari non possint, quia discrepent inter se; ea maxime conservanda putetur, quæ ad maximas res pertinere videatur. Ibid.

²³ De hac re legas omnino cl. BUDDI exercitationem juris naturalis de comparatione obligationum, quæ ex diversis hominum statibus oriuntur, in *Select. Juris N. & G.* p. 677.

SAM. PUFENDOR FII
DE

OFFICIO
HOMINIS & CIVIS.

LIBER SECUNDUS.

DE OFFICIO CIVIS.

CAPUT I.

DE STATU HOMINUM NATURALI.

*Officia ex
diverso sta-
tu oriun-
da.*

I. **P**ROXIMUM est^{*}, ut inquiremus de illis *officiis* quæ homini obeunda incumbunt *ex diverso statu*, in quo in
L. II. c. ii. vita communi degere deprehenditur. Voca-
mus autem *statum* in genere illam conditio-
nem, in qua homines constituti intelliguntur
ad certum genus actionum obeundum. Quem
etiam peculiaris fere jura comitantur.

II.

^{*} Hoc caput est quasi ἀνακεφαλαιώσις eorum, quæ supra dicta sunt in Lib. I. c. iii. ad c. vii. inclusive.

^{*} Quæ ratione officia triplici modo dividuntur secundum objecta. 1. Officia erga Deum. 2. Erga
nosme-

II. *Status* hominum est vel naturalis, vel ad-Cap. 1,
ventitius. Naturalis triplici modo considerari,
solo prælucente rationis lumine, potest; vel ^{Status na-}
in ordine ad Deum creatorem, vel in ordine ^{turalis tri-}
^{plex con-}
singulorum hominum ad seipsos, vel in ordine ^{deratio;}
ad alios homines.

III. *Priori modo* consideratus naturalis status ^{Vel in or-}
hominis est illa conditio, in qua a creatore est ^{dine ad}
constitutus, dum eximium præ cæteris animal ^{Deum}
eundem esse voluit. Ex quo statu fuit, quod ^{creatorem;}
homo debeat autorem sui agnoscere, colere,
& ipsius opera admirari; ac diversa plane ra-
tione a brutis vitam suam exigere. Inde & ei
statui *opponitur vita & conditio brutorum*.

IV. *Altero modo* statum hominis naturalem ^{Vel in ordi-}
considerare possumus, si animo fingamus, qua-
lis ejusdem conditio futura esset, si quilibet ^{ne singu-}
^{lorum ad}
sibi soli relictus foret sine ullo adminiculo ab
aliis hominibus accedente; & quidem posita
illa naturæ humanæ conditione, qualis jam de-
prehenditur. Quæ sane miserior quam cuius-
vis belluæ videtur futura fuisse, si expendatur,
quanta cum debilitate in hunc mundum jam
egredietur homo, periturus statim sine aliorum
auxilio: & quam rudem sit vitam idem exac-
turus, si nihil aliud cuique adesset, quam quod
propriis viribus ingenioque debeat. Quin po-
tius quod ex tanta imbecillitate adolescere po-
tuimus, quod infinitis jam commoditatibus

nosmetipsos. 3. Erga alios homines. De quibus
supra disseritur. L. I. c. iv. y. yi,

³ Conf. L. I. c. iv,

fruiuntur.

Cap. 1. fruimur, quod animus corpusque in nostrum
 & aliorum usum excolimus; id omne ab auxilio aliorum hominum provenit. Et in hoc sensu status naturalis opponitur vitæ per industriam hominum excoltæ⁴.

*Vel denique
 in ordine
 ad alios
 homines.*

V. Tertio modo statum hominis naturalem consideramus, prout intelliguntur homines se invicem habere ex nuda illa & communi cognitione, quæ ex similitudine naturæ resultat, ante pactum aliquod aut factum humanum, quo peculiariter unus alteri redditus fuit obstrictus. Quo sensu in statu naturali invicem vivere dicuntur, qui neque communem habent dominum, & quorum unus alteri non est subjectus, quique inter se neque beneficio neque injuria sunt cogniti⁵. Quo sensu status naturalis opponitur statui civili.

*Hic spectari potest
 vel fictus
 vel verus.*

VI. Hujus porro naturalis status indoles considerari potest vel prout per fictionem representatur, vel prout revera existit. Prius fit, si vel concipiamus ab initio aliquam multitudinem hominum simul extitisse sine ulla unius ab altero dependentia; uti de Cadmæis fratribus in fabulis est: vel si fingamus totum genus

⁴ Conf. L. I. c. iii:

⁵ Quo statu omnes autuntur, nisi consensu suo expresso vel tacito pactum cum aliis inierunt, & communione societatis cum hominibus conjungantur. Hunc locum contra adversarios suos defendit noster in *Eride Scandica*. p. 185.

⁶ Recte hunc statum vocat *fictitium*, quem tamen *realem* esse existimabant veteres philosophi; necnon & recentioribus *Hobbesius*. (*De Civis*, c. viii.) Vid.

genus humanum jam ita dissolutum esse, ut Cap. I.
 quilibet seipsum seorsum gubernaret, & nemo
 ulli alio esset vinculo conjunctus, quam simi-
 litudine naturæ⁶. Sed status naturalis, qui re-
 vera existit, id habet, ut quis cum aliquibus
 hominibus peculiari societate jungatur; cum
 reliquis autem omnibus nihil præter speciem
 humanam obtineat commune, nec alio nomine
 quidquam ipsis debeat. Qualis status jam in-
 ter diversas civitates ac cives diversarum re-
 rum publicarum existit, & quondam inter pa-
 tres familias segreges obtinebat.

VII. MANIFESTUM quippe est universum *Fictus pat-*
 genus humanum nunquam simul & semel in *latim reut-*
 statu naturali extitisse. Qui enim ex proto- *ra obtineret*
 plastis geniti erant, ex quibus quidquid est *carpit.*
 mortalium originem ducit, prout divinæ tra-
 dunt Scripturæ; eidem potestati patriæ sub-
 jecti erant⁷. Neque tamen eo minus postea
 status hicce naturalis inter quosdam homines
 emerfit. Nam primi mortalium, ut orbem ad-
 huc vastum implerent, & laxiorem sibi suisque
 pecoribus habitationem quærerent, relictis la-
 ribus paternis in diversa discesserunt, suam-

Vid. supra, L. I. c. iii. § 3. not. 5. Et plura ejusmodi
 in opere majori. L. II. c. ii. § 2. Nos autem qui
 lumine revelationis gaudemus, certiores de primævo
 hominum statu facti sumus. Conf. *Erid. Scand.* p. 301,
 362.

⁷ Civile imperium revera originem suam à paterno
 duxisse admodum verisimile videtur, & vetustissimæ
 historiæ tum sacræ tum profanæ congruum. Vid.
Hist. Univ. L. I. c. ii. § 7. Vol. 1. p. 171.

C c

quæ

Cap. I. que sibi fere singuli mares familiam constitue-
runt. Inter quorum posteros itidem sese dis-
pergentes, peculiare cognationis vinculum, &
ortus inde affectus paulatim exolevit, & com-
mune tantum illud, ex similitudine naturæ re-
sultans, remansit. Donec postea, cum genus
humanum insigniter fuisset multiplicatum, de-
prehensis vitæ segregis incommodis, paulatim
proximi quique cohabitantes in civitates coive-
re, minores primo, dein majores, ex pluribus
minoribus ultro aut per vim coalitis. Quas
inter civitates, utpotè nullo alio, quam com-
munis humanitatis vinculo junctas, status na-
turalis utique adhuc existit.

*Estque sta-
tus liberta-
tis & æ-
qualitatis;*

VIII. EORUM autem, qui in statu naturali
vivunt, hoc est præcipuum *jus*, ut nemini præ-
terquam Deo sint subiecti atque obnoxii. Quo
respectu etiam ille status nomine *libertatis na-
turalis* venit; per quam quilibet citra ante-
gressum factum humanum, sui juris potestatis-
que, ac nullius hominis imperio subiectus esse
intelligitur. Quo ipso etiam quivis cuiusvis al-
teri, cui neque ipse subiectus est, neque eun-
dem sibi subiectum habet, *æqualis* censetur.
Cum porro homini lumen rationis sit insitum,
quo prælucente actiones suas temperare pos-
sit; consequitur, quemlibet, qui in naturali
libertate vivit, in regendis suis actionibus a
nullo mortalium dependere; sed ex proprio
judicio atque arbitrio omnia, quæ sanæ ratio-
ni

* De naturali hominum æqualitate, vid. supra. L. I.
c. vii.

ni congruunt, agendi habere potestatem. Et ^{Cap. 1.} cum homo ob communem inclinationem, omnibus animantibus insitam, non possit non ad conservationem sui corporis vitæque, nec non ad dispellenda ea, quæ eandem destruere videntur, omnibus modis incumbere, mediaque ad eum finem adhibere; & vero in statu naturali nemo habeat alterum hominem superiorem, cui voluntatem, judiciumque suum submiserit: inde in eo statu quilibet ex proprio judicio definit de aptitudine mediorum, an ad conservationem sui conducant, necne. Nam si vel maxime alterius consilium audiat, penes ipsum tamen est, an velit alienum consilium probare vel non. Ut tamen isthæc propria sui gubernatio recte sese habeat, requiritur, ut ea juxta dictamen rectæ rationis legemque naturalem suscipiatur.

IX. STATUS naturalis, utut libertatis nomine, & immunitatis ab omni subjectione insigniter blandiatur; idem tamen antequam hominibus in civitates fuerit concessum, plurima habet adjuncta *incommoda*; sive fingamus omnes & singulos in eo existere, sive consideremus conditionem patrum familias sequegum. Nam si animo concipias hominem etiam adulta ætate in hoc mundo destitutum solum, & sine omnibus commodis & adminiculis, quibus vitam cultiorem & molliorem reddidit solertia hominum; videbis animal nudum, mutum, inops, famem radicibus & herbis, sitim obvia aqua, injurias aeris antris utcunque dispellens, feris bestiis expositum, & ad cujusvis

Cap. I. occursum pavidum. Paulo cultior vita potuit esse inter eos, qui in familiis segregibus degebant : Sed quæ tamen cum vita civili nullo modo comparari poterat ; non tam ob indigentiam, quam inter coercitas cupiditates familia sic satis videtur posse dispellere ; quam quod securitati parum ibi sit consultum. Et ut in pauca rem conferamus, in statu naturali quisque propriis tantum viribus protegitur ; in civitate omnium : ibi fructus ab industria sua nemini certus ; heic omnibus ; ibi imperium affectuum, bellum, metus, paupertas, foeditas, solitudo, barbaries, ignorantia, feritas⁹ ; heic imperium rationis, pax, securitas, divitiæ, ornatus, societas, elegantia, scientia, benevolentia¹⁰.

*Controversia in eo
artex quo
modo dirimenda?
L. V. c.
xiii.*

X. In statu porro naturali, si vel quis alteri ultro non præstat, quæ ex pacto debet, aut si injuriam intulit, aut si alias controversiæ quid oriatur ; nemo est, qui pro imperio alterum ad præstandum debitum, reparandamve injuriam adigere, litemque decidere possit ; uti in civitatibus, ubi judicis communis auxilium implorare datur. Quia tamen non ob quamvis causam natura in bellum ruere permittit, etiam ubi quis de justitia suæ causæ ampliter sit persuasus : igitur prius tentandum,

num

⁹ Hic paulò nimium causæ suæ inservit auctor, HOBESII vestigiis inhaerens ; cujus verba hic apposuit ex cap. 10. *de Civ.* § 1. Vid. BARBEYRAC. ad opus majus. L. II. c. ii. § 2. & TITII observat. 460.

¹⁰ Vid. supra, L. I. c. iii. § 3.

¹¹ " Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim ; cumque illud proprium

rium molliori via res possit componi, discepta-Cap. i.
 tione scilicet partim amica", & puro (non
 conditionato) compromisso", seu *provocatione*
ad arbitros. Qui arbitri æquos sese utrique
 parti gerere debent, & in ferenda sententia ni-
 hil odio aut gratiæ dare, sed unice merita
 causæ respicere. Quam ob rationem etiam non
 solet quis capi arbiter in ea causa, in qua ipsi
 commodi, vel gloriæ peculiaris spes major ad-
 paret ex victoria unius partis, quam alterius;
 adeoque ubi ipsius interest alterum quocunque
 modo causam obtinere. Hinc & nullum pac-
 tum aut promissum intercedere debet inter ar-
 bitrum & partes, cujus vi pronunciare in gra-
 tiam alterius teneatur. Quod si arbiter neque
 ex communi partium confessione, neque ex cer-
 tis instrumentis, aut indubiis rationibus & sig-
 nis, quid in facto sit cognoscere valeat, ex effa-
 tis *testium* id erit cognoscendum. Quos licet ad
 verum dicendum lex naturalis, & plerumque
 juramenti religio adstringat: tutissimum tamen
 fuerit tales non admittere, qui erga alterutram
 partem ita sunt affecti, ut conscientiæ ipsorum
 cum gratia, odio, vindictæ libidine, alioque
 violento animi motu, aut etiam arctiore qua-
 dam necessitudine sit velut luctandum; quibus
 superandis non omnibus sat constantiæ est. A-

" prium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est
 " ad posterius, si uti non licet superiore." Cic. *de*
Offic. I. xi.

" *Compromissum* est simultanea illa partium promissio,
 quâ sua sponte ad alicujus boni viri arbitrium suam
 remittunt controversiam. CALVINI *Leg. Jurid.*

Cap. 1. liquando etiam per communium amicorum interpositionem lites tolluntur; quod merito inter sanctissima officia habetur, Cæterum in hoc statu executionem, ubi ultro ab altero non præstatur quod debetur, sibi quisque facit¹³.

XI. QUANQUAM autem natura ipsa inter homines aliquam cognationem esse voluerit, cujus vi nefas sit alteri homini nocere, & potius fas sit cuivis aliorum commodis sese diffundere: ¹⁴ tamen inter eos, qui in naturali libertate invicem vivunt, hæc cognatio sat debiles fere exferit vires; ita ut quivis homo, qui non est noster civis, seu quicum in statu naturali vivimus, non quidem pro hoste, sed tamen *pro amico parum firmo* sit habendus¹⁵. Cujus rei ratio est, quod homines non solum sibi invicem maxime possint, sed & variis de causis sæpissime velint nocere. Alios quippe pravitas ingenii, aut dominandi & superflua habendi libido ad lædendos alios incitat; alii modesto licet ingenio, studio se conservandi, & ne ab aliis præveniantur, in arma ruunt. Multos ejusdem rei desiderium, alios ingeniorum contentio

¹³ Tertia ratio dirimendi lites fit per sortem; de qua supra, L. I. c. xv. § 13. Tres igitur sunt modi, quibus vitari potest, ne controversiæ in bellum erumpant, viz. Colloquium, compromissum, & per sortem. Conf. Puff. *De Jure N. & G. L. V. c. xiii.* GROTIJ. *De Jure B. & P. L. II. c. xxiii. § 7, 8.*

¹⁴ Recte noster *Hobbesianum* statum naturæ (qui belli status est) repudiat. Hanc naturalem hominum cognationem iustum esse pacis & amicitiae fundamentum uno ore testantur veteres Philosophi. Ex hoc (inquit

contentio committit. Inde in isto statu tantum non perpetuæ vigent suspiciones, diffidentia, studiū aliorum vires subruendi, libido alios præveniendi, aut ex aliorum ruina vires suas augendi. Ergo uti probi est hominis rebus suis contenti alios non laceßere, nec aliena adpetere: ita cauti est, suæque salutis amantis, ita omnes homines amicos credere, ut tamen iidem mox hostes fieri queant; ita pacem cum omnibus habere, quasi quæ mox bello mutari possit. Qua de causa & felix habetur respub. quæ etiam in pace de bello cogitat.

Cap. I.

C A P. II.

DE OFFICIIS CONJUGALIBUS.

I. **I**NTER *status adventitios*, seu in quibus homo factus aliquo humano antecessente constituitur, primo loco venit *matrimonium*: Quod ipsum etiam est primum velut specimen

Status adventitius
primus matrimonium
L. VI. c. i.

CICERO *de Fin.* iii. 19.) “ nascitur, ut etiam communis hominum inter homines naturalis sit commendatio, ut oporteat hominem ab homine, ob id ipsum quod homo sit, non alienum videri.

“ Vid supra, L. I. c. iii. § 6.

“ Status adventitii recte in quatuor classes distribuuntur. Sunt enim vel *conjugalis*, vel *paternus*, vel *herilis*, vel *civilis*. Quorum ultimus itidem varios status speciales sub se complectitur. Modo haud multum ab simili distinguit CICERO: *Prima societas in ipso conjugio*

C c 4

est;

Cap. 2. specimen vitæ socialis, & simulque generis humani seminarium³.

Extra hoc vetitum omne genus libidinis. c. i. § 5. II. CIRCA hoc initio constat, ardentem illam sexuum inter se proclivitatem a sapientissimo creatore institutam, non ad inanem voluptatem satiandam, quippe quæ unice spectata summam foeditatem & confusionem in genere humano excitaturâ erat : sed tum ut eo jucundior inter conjuges esset conversatio, tum ut eo libentius homines propagationi sobolis operam darent, ac molestias tolerarent, quæ istius susceptionem atque educationem comitantur. Ex quo consequitur, naturali legi repugnare omnem usum membrorum genitalium, qui ab hisce finibus abit. Quo nomine etiam vetita libido in diversam speciem, aut eundem sexum ruens ; quævis foedæ pollutiones, & denique omnis commixtio sive mutuo consensu suscepta, sive invitæ fæminæ intentata extra matrimonium.

Quæ sit ad id contrahendum obligatio? c. i. § 6. III. *Obligatio ad contrahendum matrimonium* considerari potest vel in respectu ad totum genus humanum, vel in respectu ad singulos. Illa in eo consistit, quod propagatio speciei humanæ hautquaquam sit instituenda per vagos & solutos concubitus ; sed utique legibus conjugalibus circumscribenda, adeoque per matrimonium duntaxat exercenda. Citra hoc enim decora & bene disposita inter homines

est ; proxima in liberis ; deinde una domus, communia omnia ; id autem est principium urbis, & quasi seminarium reip. De Offic. I. xvii.

societas,

Societas, vitæque civilis cultus intelligi nequit. **Cap. 2.**
Singuli autem ad matrimonium ineundum tenentur, quando commoda sese ejus occasio offert : quam tamen non sola ætas generandique facultas absolvit ; sed ut copia quoque sit decentis conditionis, nec non facultas alendi uxorem & prolem nascituram ; ac ut mas quoque sit idoneus ad gerendam personam patrisfamilias. Nisi tamen aliquis compositus sit ad exigendum castum cælibatum, sentiatque plus se utilitatis posse procurare humano generi, aut civitati cælibem, quam uxoratum ; præsertim ubi nulla prolis penuria sit metuenda.

IV. INTER eos qui matrimonium inituri *Paſſi con-*
 ſunt, intervenire ſolet & debet *paſtum*, quod *jugalis*
 ubi *regulare & perfectum* fuerit, hiſce capitibus *perfecti*
 abſolvitur. *ſapita* *Primo*, quia vir (abs quo ut *præcipue*
 contractus incipiat, utriusque ſexus indoli magis congruit) propriam utique ſibi ſobolem intendit quærere, non ſuppoſititiam aut adulterinam : igitur *fidem dare viro debet ſæmina*, ut nemini præterquam ipſi corporis ſui uſuram veſt concedere. Quod itidem *a marito ſæmina* viciffim ſolet ſtipulari. Deinde cum nihil magis ab indole vitæ ſocialis & civilis abhorreat, quam vita vaga ac deſultoria, incerto lare, nulla fortunarum ſede ; cumque communis ſobolis educatio commodiffime inſtituatur,

² Matrimonii institutionem luculenter deſcribit *Mops. Gen. II. 20. ſeq.*

³ Conf. *Grot. De Jure B. & P. L. II. c. v.*

conjunctis

Cap. 2. conjunctis utriusque parentis operis ; ac cohabitatio continua plurimum contineat jucunditatis inter conjuges bene compositos, per quam etiam marito certius de castitate uxoris constare potest : igitur in id quoque fidem marito dat uxor, ut *virō continuo cohabitare*, adeoque in arctissimam vitæ societatem, eandemque familiam cum ipso coalescere velit. Cui ipsi & mutua promisso de tali invicem conversatione, qualem indoles ejus societatis requirit, inesse intelligitur. Quia autem non solum naturali utriusque sexus conditioni maxime congruit, ut in matrimonio viri conditio sit potior, sed & maritus familiæ, a se utrique constitutæ, caput sit ; consequitur, ut uxor in negotiis matrimonium ac familiam spectantibus directioni mariti sit obnoxia. Inde & mariti est de domicilio constituere ; nec uxor isto invito peregre abire aut secubare potest. Ta-

4 Imperium mariti in uxorem non tam ex naturâ, quam ex lege civili oriri videtur : Sunt mariti quidam qui suæ causæ nimium faventes, ex masculini sexus præstantiâ colligi posse existimant dignum esse maritum ut potiores in conjugio partes teneat. Quid autem, anne ideo jus habet imperandi ? Quod si hoc sit concessum, tum concessio itidem fœminam virō esse sapientiâ præstantiorem, hinc pronè sequitur uxorem esse marito superiorem, & imperium quoddam in eam tenere. Proculdubio nequit vel superior potestas, vel sapientia, vel alia quævis perfectio jus imperii in alterum tradere. Vid supra, L. I. c. ii. § 5. not. 10. Quicquid igitur juris mas habet in fœminam, id ex ipsius consensu quærendum erit : sunt enim naturâ æquales. Fieri utique potest neutrum alterius dominio subjici, vel maritum uxoris imperio esse obnoxium.

le tamen imperium, quod jus vitæ & necis, Cap. 2. gravemque coercionem, nec non plenam potestatem circa quævis bona uxoris disponendi comprehendat, ad essentiam matrimonii necessarium non videtur: sed illud ex peculiaribus pactis inter conjuges, aut ex legibus civilibus alicubi constituitur *.

V. PORRO uti illud manifeste legi naturali repugnat, *unam mulierem pluribus viris simul* ^{*Polygamia omnis*} cohabitare: ita, ut *unus simul duas pluresve* ^{*à ratione aliena.*} uxores habeat, apud plurimas gentes, & in c. i. § 16. ipso quondam Judaico populo receptum. Nihilominus si vel maxime a primæva matrimonii institutione in divinis Leteris tradita abstrahamus; ex ipsa tamen recta ratione constat, longe decentius juxta atque utilius esse, unum *una* esse contentum. Id quod & usus omnium quas novimus gentium Christianarum a tot seculis comprobavit s.

VI.

* Polygamiam non esse jure naturæ vetitam *alibi* statuit noster: Quod *Polygamiam* attinet, certum quidem est talem, quæ una pluribus simul viris *uxor* est, à natura & sine matrimonii prorsus abhorrere; at vero ut unus pluribus sæminis simul jungatur, etsi lege divinâ positiuâ inter Christianos jam credatur interdictum, legi tamen naturæ in se haud repugnat. Non enim necessum est, ut quemadmodum uxor nemini viro corporis sui copiam debet facere, præterquam uni marito; sic & maritus aliæ fæminæ præterquam unicæ uxori. Nam prius necessarium est ob certitudinem sobolis. Gravissimæ de causæ concessam antehac Polygamiam, post perpositas leges prohibitam fuisse censendum est." ..
Elem. Jurispr. Univ. L. II. Observ. v. § 7. Notavit etiam

Cap. 2. VI. Nec minus natura tam arctæ conjun-
 ctionis ostendit, *matrimonium debere esse per-*
Matrimo- *nii vincu-* *petuum*, & non nisi alterutrius conjugum morte
lum insola- *bile est.* finiendum: nisi principalis pacti matrimonialis
 6. i. § 20. capita fuerint violata per adulterium, & ma-
 litiosam desertionem. Ob mores autem male
 compositos, & qui cum malitiosa desertione
 eundem non producant effectum, separatio
 duntaxat *quoad sborum & mensam* inter Chri-
 stianos recepta est, sine permissione ad secunda
 vota transeundi. Cujus inter alias etiam hæc
 ratio est, ne facultas divortii contumaciam
 morum alat; sed potius alterius conditionis
 desperatio ad commoditatem morum, mutua-
 que tolerantiam conjuges incitet. Cæterum ob
 violata

etiam GROTIUS viros sanctos ante legem plures unâ
 uxores habuisse, & in lege præcepta quædam dari his,
 qui plures unâ habeant. *De Jure B. & P. L. II. c. v.*
 § 9. Satis autem apparet, quid optimum sit Deoque
 gratissimum ex primâ illâ conditione, quâ uni mari non
 nisi unam sœminam Deus attribuit. Bene SALLUSTI-
 US. *Jugurth. c. lxxxii.* *Apud eos qui plures uxores habent,*
levis ista ducitur necessitudo, quod animus multitudinem dis-
tractus nullam pro sociâ obtinet, omnes pariter viles sunt.
 Et CLAUDIAN. *De Bello Gildon. v. 442.*

Connubia mille;
 Non illis generis nexus, non pignora curæ,
 Sed numero languet pietas

Sequuntur & hoc Christiani, ut scilicet animus ab ux-
 ore in solidum marito datus æquali retributione pense-
 tur (1 *Corinth. vii. 4.*) quod, ubi diversæ sunt uxores,
 nequaquam fieri potest. Sed licet plurimæ rationes
 afferri queant, quibus probetur satius esse, & ad plu-
 rima

violata pacti matrimonialis capita, pars læsa **Cap. 2.**
 tantum vinculo exsolvitur; quod in altero con-
 tinuatur, siquidem pars læsa velit, & cum al-
 tero in gratiam redire dignetur 6.

VII. CONTRAHERE licite matrimonium, *Contrahere matrimo-
 nium*
 ubi lex civilis non obstat, potest *quilibet cum*
qualibet, si ætas corporisque constitutio matri-
 monio habilis adsit 7; *nisi impedimentum aliquod*
morale obstat. *ceat? c. i.*
 Moraliter impeditur aliam § 25.
 conjugem adsciscere, qui, quæve alteri jam
 conjugii junctus, junctave est.

VIII. SED & pro morali legitimarum nup- *Non san-
 guine aut
 affinitate*
 tiarum impedimento habetur *arcta nimis san-
 guinis aut affinitatis conjunctio.* Quo nomine *nimis vi-
 cinus.*
 etiam naturali lege nefariæ judicantur nuptiæ
 inter c. i. § 28.

rima incommoda evitanda convenientius, ut unâ uxore
 contentus sit maritus, inde tamen non sequitur (ut rec-
 tē nos monet BUDDÆUS) jure naturali Polygamiam
 esse prohibitam. Interim id inde liquet divinam pro-
 hibitionem, quæ ex institutione matrimonii primævâ
 petitur, æquissimis rationibus ad hominum etiam spec-
 tare salutem. *Theol. Mor. P. II. c. iii. S. 6. § 9.*

6 “ Christi lex, ut res alias, ita & hanc conjugii;
 “ inter Christianos ad perfectionem redegit normam,
 “ ex quâ & qui dimisisset uxorem non adulteram, &
 “ qui duxisset dimissam, adulterii reos pronunciat.
 “ (Matt. v. 32.) Et apostolus ejus atque interpre-
 “ PAULUS non viro tantum jus dat in corpus uxoris
 “ (quod & in naturali statu procedebat) sed & uxori
 “ vicissim in corpus mariti, 1 Cor. vii. 4. GROT.
De Jure B. & P. L. II. c. v. § 9. Conf. LACTANT,
Instit. vi. 23.

7 Hinc eunuchorum, aliorumq; omnium a quibus
 præcipuus matrimonii finis obtineri nequit, illicita esse
 conjugia existimat BUDDÆUS. Idem judicat de con-
 jugiis

Cap. 2. inter ascendentes & descendentes in infinitum.

Reliquas autem nuptias in limite transverso, puta cum amita & matertera, cum sorore; item in affinitate, cum noverca, focru, privigna; non solum lex divina, sed & cultarum leges gentium, & Christianorum consensus deestatur. Quin & multorum populorum leges civiles remotiores quosdam gradus prohibuerunt, ad obijciendam velut sepem prius dictis gradibus sanctioribus, ne ad hos temerandos ita facile rueretur².

IX.

jugiis *Senum*, quorum aut utraque aut alterutra pars ita comparata est, ut finis principalis, nempe procreatio sobolis obtineri non possit. Vid. *Theol. Moral. P. II. c. iii. S. 6. § 7.*

² De gradibus affinitatis, quibus licita sunt matrimonia, sæpe & acriter disputari solet, nec jure naturali facilè definitur. "Causas certas, ac naturales (inquit GROTIVS) cur talia conjugia, ita ut legibus aut moribus vetentur, illicita sint, assignare qui voluerit, experiendo discet quàm id sit difficile; imo præstari non possit." *De Jure B & P. L. II. c. v. § 12.* Ut mihi videtur, *ascendentium & descendantium* conjugia (v. g. parentum cujuscunque gradus cum liberis) in tantum juri naturali repugnant, in quantum inde commixtio & confusio obligationum diversæ naturæ oritur. Sed quoad fratrum & sororum, cæterorumque affinitatis graduum, eorumque sanguinis præsertim ex transverso limite, haud facile ratione assequi possumus, ea juri naturali adversari. Hic igitur in subsidium veniunt sacræ literæ, quæ collateralia ista matrimonia prohibent, & fines affinitatis definiunt, intra quos contrahi non debent. *Levit. c. xviii.* "Cessò (inquit GROTIVS) à mero jure naturæ non venire hæc interdicta, videri tamen possunt præcepto divini

IX. CÆTERUM uti aliis contractibus atque Cap. 2.
negotiis certa quædam requisita fœverunt ad-
clere leges civiles, quæ si observata non fue- *Solemnia*
runt, in foro civili pro validis non habentur: *matrimo-*
ita & circa matrimonium contingit, dum ali- *nia sunt*
cubi per leges civiles honestatis & boni ordi- *juris civi-*
nis causa *solennia* quædam requiruntur. Quæ
licet extra jus naturalem sint; citra illa tamen,
qui legibus civilibus, subjiuntur, legitimum
matrimonium non contrahant; aut saltem e-

“ divinx voluntatis hæc ivisse in vetitam: neque vero
“ tale id esse præceptum, quod solos Hebræos astrin-
“ gat, sed quod homines universos; colligi videtur
“ ex illis Dei verbis apud Moſem (*Levit. xviii. 24*
“ —27.) *Ne polluite vos ulla harum rerum: quia om-*
“ *nibus istis polluti sunt populi, quos vobis advenientibus*
“ *dispello. Mox, Ne facite ullam ex istis rebus abominan-*
“ *dis: nam omnes istas fecerunt indigenæ terræ istius, quæ*
“ *vobis exposita est, unde polluta est terra.*” Ibid. § 13.
De gradibus autem affinitatis, observari in promptu est,
in lineâ rectâ *ascendente* & *descendente* conjugium jure
divino prohiberi in infinitum; in lineâ *collaterali æquali*
nuptias tantum esse prohibitas inter fratres & sorores;
in *collaterali inæquali*, inter eas quæ sibi parentum &
liberorum loco sunt, etiam ex uno latere in infinitum.
Sic nuptiæ cum amitâ, materterâ & patruo, i. e. secun-
dus consanguinitatis gradus lineæ collateralis inæqualis,
diserte prohibentur. Vid Buppæus ubi supra.

Porro notandum est leges quasdam civiles alias fa-
cultates morales requirere, ut maturitatem ætatis,
consensus parentum, &c. de quibus hoc observandum
est, non ideo matrimonia jure esse irrita, quoniam juri
repugnant: sæpe valet hæc regula, *quod fieri non debet*
factum valet; & sunt diversa, prohibere & irritum
facere.

jusmodi

Cap. 2. jufmodi conjunctio effectus juftri matrimoni in civitate non habebit ?

*Officiu-
tus mariti
& uxoris.*

X. *Officium mariti* eft uxorem diligere, nutrire, regere, atque defendere : *Uxoris* maritum amare, honorare ; adjutorio efle ei, non folum in generanda & educanda fobole, fed & in parte curarum domesticarum capeffenda. *Utrunque* autem indoles tam arctæ conjunctio- nis requirit, ut conjuges tam prosperæ quam adverfæ fortunæ fint focii, & fi qua alterutri calamitas obtingat, ab altero fublevetur ; nec minus ut prudenter mores ad concordiam in- vicem tolerandam attemperent ; qua tamen in parte concedere magis uxoris eft.

9 Id quidem habent matrimonia cum aliis pactis commune, ut per leges civiles certæ quædam ceremoniæ & ritus folennes iis adjungantur, quibus feppofitis in foro civili pro validis non habentur. Vera tamen & indiffolubilia efle poffunt matrimonia, licet quibufdam effectibus civilibus defituantur. Nam conjunctio illa matrimonialis fit per mutuum utriufq ; partis confenfum. Unde facile dijudicari poteft, quid de nuptiis, ab ebris, vel per errorem aut vim initis cenfendum fit. Nam eodem fere modo hæc fe res habet, ac in aliis pactis. Sic fi error fuerit in iis, quæ ad ipfam matrimonii effentiam ex fine ejus primario æftimandam pertinent, irrita funt fponfalia. In eo vero hæc a reliquis pactis differunt, quod mutuo confenfu diffolvi fequuntur.

C A P.

C A P. III.

DE OFFICIIS PARENTUM
ET LIBERORUM.

I. **E**X matrimonio provenit proles, in *Potestas* quam constituta est *potestas patria*; *patriis imperium* antiquissimum juxta ac sanctissimum *genus* *imperii* *vestitus*, quo parentum jussa venerari, eorumdemque præ se eminentiam agnoscere liberi *L. VI. c. ii.* tenentur [†].

II. *Oritur* imperium parentum in liberos *du-* *Quibus illa nititur fundamētis?* *plici* potissimum de *causa*: Primo quia ipsa *lex naturalis*, dum sociabilem esse hominem *jussit*, *parentibus curam liberorum* injunxit; *c. ii. § 4.* quæ ut eo minus negligeretur, tenerrimum simul affectum in prolem natura iisdem implantavit. Isti curæ exercendæ requiritur potestas liberorum actiones dirigendi ad ipsorum salutem, quam ipsi propter judicii defectum nondum intelligunt. Deinde id imperium *tacito quoque consensu prolis* nititur. Nam recte præsumitur, si infans eo, quo sublatuſ est, tempore usum rationis habuisset, ac perspexisset vitam se citra parentum curam ac junctum ipsi imperium servare non posse, lubenter illam in id consensuram, commodamque sibi educationem ab iisdem vicissim fuisse stipulaturam.

† Conf. GROTI. *De Jure B. & P. L. II. c. v.*

Cap. 3. *Actu* autem parentibus imperium in prolem constituitur, quando illam tollunt nutriuntque, & in commodum humanæ societatis membrum pro virili formandam suscipiunt².

Utra potestior potestas patris, matrisve?

c. ii. § 5.

III. CUM autem ad generationem sobolis non mater minus quam pater concurrat, adeoque physice proles utrique sit communis; disquirendum, *utrius jus in prolem sit potius*. Super qua re distincte pronunciandum. Si enim *extra matrimonium* proles sit generata, illa primo matris erit; quia pater heic nisi in dicio matris cognosci nequit³. Inter eos quoque, qui *in libertate naturali* & *supra leges civiles* degunt, pacto conveniri potest, ut non patris, sed matris jus potius sit. Sed *in civitatibus* utique per mares constitutis, cum regulariter

² Alii ab aliis principiis jus parentum in liberos deducunt. Vult GROTIUS generatione parentibus jus in liberos acquiri; utrique scilicet parentum, patri ac matri. *De Jure B. & P. L. II. c. v. § 1.* Impossibile esse pronunciat HORRESIUS, ut dominium quovis acquiratur solâ generatione; & contendit jure nature dominium infantis ad eum primum pertinere, qui primus in potestate suâ ipsum habet. Sic infans qui modò nascitur prius est in potestate matris, quàm cujusquam alterius; ita ut illum vel educare vel exponere suo arbitrio & jure possit. A matre autem ad alios transit dominium diversis modis. 1. Si jus suum dereliquerit, sive abjecerit filium exponendo: is qui expositum educaverit, idem habebit dominium, quod habebat mater. 2. Si mater bello capta sit, natus ex eâ capientis est. 3. Si mater civis sit, is qui in civitate summum habet imperium, dominium habebit ejus, qui ab eâ nascetur. 4. Si contractus sit inter marem

&

gulariter contractus matrimonii a patre incipiat, & is caput familiæ sit, potius erit jus patris: sic ut licet proles matri utique reverentiam, gratumque animum debeat; jussis tamen matris non obligetur, quæ quidem non iniquis patris præceptis repugnant. De-
functo tamen patre jus ipsius in prolem, saltem nondum adultam, matri videtur accrescere; & hac ad secundas nuptias transeunte, vitrico, siquidem ipse in fidem & curam naturalis parentis succedat. Et qui desertum, aut orbatum parentibus, liberaliter educandum suscipit, jure suo ab eo filialem observantiam exigere potest.

IV. UT autem accurate intelligatur, quanta *parentum sit in liberos potestas*, distinguendum est tum inter *patresfamilias segreges*, & qui in

Ea quousque se extendat; quousque non?
c. ii. § 6.

& sceminam ad cohabitationem, liberi geniti patris sunt, quia in omnibus civitatibus imperium domesticum viri est: HOBBS. *De Cive*, c. ix. § 2—6. Noster *tacitum consensum* prolis requirit ad imperium paternum stabiliendum. Enimvero mihi videntur rectius ad scopum tendere, qui ut in cæteris societatibus, ita & in paternâ imperium & obligationes ex fine societatis derivant. Hic autem *finis* est nutritio & educatio sobolis, qui sine quodam imperio obtineri nequit: unde plane sequitur parentibus imperium in liberos competere, à liberis autem obsequium exigi. Quod si illis nulla sit liberorum cura, imperium suum cessat, & ad eos pertinet, qui ipsos alendo & educando conservant.

Lex naturæ hæc est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio, matrem sequatur, nisi lex specialis aliud inducit. *Digest. L. I. tit. v. leg. 24.*

* Si contendant inter se imperia, præfertur patris imperium ob sexus præstantiam. *GROTIUS ubi supra.*

D d. 2

civitatem

Cap. 3. *civitatem subierunt ; tum inter potestatem quam habet genitor ut talis, & quam habet ut est caput suæ familiæ. Patri ut tali cum sit a natura injunctum, ut liberos bene educet, quo in commoda humanæ societatis membra evadant, quousque ipsi sibi prospicere queant : inde tanta eidem in liberos potestas concessa intelligitur, quanta ad hunc finem sufficit. Quæ hautquaquam eousque se extendit, ut parentes prolem intra materna viscera latentem elidere, aut editam abjicere, necareque possint⁵. Nam excitatur quidem ex substantia parentum soboles ; ut tamen in æqualem conditionem humanam cum illis locetur, & injuriæ etiam ab ipsis parentibus capax sit. Neque etiam hæc potestas ad jus vitæ & necis ex occasione delicti exercendum videtur porrigi, sed ad modicam duntaxat castigationem : quippe*

⁵ Homicidii reus est qui prolem exponit juxta illud *Pauli* jurisconsulti. *Necare videtur non tantum is, qui partum perferat, sed & is qui abjicit, & qui alimonia denegat, & is qui publicis locis misericordiæ causâ exponit, quam ipse non habet.* Digest. L. XXV. tit. iii. l. 4. Attamen expositio liberorum, (utut inhumanum sit & crudele) plerisque gentibus, iisque (quod miro simile videtur) cæteroquin excultis & bene moratis, Græcis & Romanis, haud inusitata fuit. De Romanis id tradit *DIONYSIUS HALICAR. Antiq. Rom.* L. II. *VALERIUS MAX.* L. v. c. 8. Idem de Græcis testatur *ARISTOTELES*, suoq; calculo probat in *Polit.* L. VI. c. 16.

⁶ Sunt qui sentiunt patribus in statu naturali, prout opponitur civili, constitutis, jus vitæ & necis tribuendum esse ; sed falsa nituntur hypothesis, ac si status familiarum

quippe quæ versatur circa ætatem teneram, Cap. 3: in quam tam atrocia delicta, quæ morte sint expianda, vix cadunt ⁶. Sed si tamen citra spem emendationis omnem disciplinam pertinaciter adspernetur puer, poterit domo patria ejici, atque abdicari.

V. ISTHÆC porro potestas, ita presse accepta, considerari potest *juxta diversitatem sit in prima ætate in liberis*. Nam in prima ætate, ubi ^{max ætatis} immaturus adhuc rationis usus est, omnes li- ^{liberos?} c. ii. § 7, 8. berorum actiones directioni parentum subjacent. Quo tempore, si quid bonorum ab aliis in impuberem transferatur, id parens loco filii acceptare, & administrare debet, ut tamen dominium ipsi filio adquiratur; etsi ut fructus patri cedant ad plenam usque filii ætatem æquissimum sit. Sic & quod ex filii labore lucri aut emolumenti provenit, id merito sibi pater vindicat, cui ex adverso filii nutritio & educatio incumbit ⁷.

IV.

familiarum in statu naturali viventium non differat a statu civili, & quod in illo patribus ceu capitibus familiarum summum aliquod imperium competat. Quam sententiam post HOBBSIUM defendendam sumpsit D. Robert. FILMERUS, in libro, cui titulus *Patriarcha*: quem ex instituto refutarunt ALGERN. SIDNEY & J. LOCKIUS de *imperio civili*.

7 " Ut res omnes liberorum parentibus acquirantur, non naturale est sed ex quorundam populorum legibus." GROTIUS *ubi supra*. Et rectè de hac re BUDDEUS. " Si liberi propria industria aliquid adquirent, omnino sibi adquirunt. Imperium enim paternum facultate acquirendi, qua per naturam gaudent, eos privare nequit. Quod si autem ex rebus parentum aliquid adquirunt, non sibi sed parentibus

D d 3

" acqui-

Cap. 3.

*Quanta
in eisdem
ætatis
adultæ?
c. ii. § 10.*

VI. *In adulta ætate*, ubi liberi pleno quidem judicio præditi sunt, pars tamen adhuc familiæ paternæ existunt; distincte considerari potest potestas, quam pater habet *ut genitor*, & quam habet *ut caput familiæ*. Illa cum commodam educationem & gubernationem liberorum pro scopo habeat, patet adultos quoque liberos auctoritatem parentum tanquam prudentiorum sequi debere. Et qui vult ex paternis bonis sustentari, ac in ea deinceps succedere, necessum est, ut ad familiæ paternæ rationes sese attemperet; quam moderari utique penes patrem est ⁸.

*Quæ in
statu naturali, quæ
in civili
ætate?
c. ii. § 11.
12.*

VII. CÆTERUM *patresfamilias*, qui nondum in civitates successerant, in domo sua imperium aliquod instar principum gerebant. Inde & liberi in eorum familia adhuc hærentes ipsorum imperium tanquam summum venerari debebant ⁹. Verum postea imperium istud familiare, (uti & alia jura) ad usum & decus civitatum fuit attemperatum; & alicubi multum,

“adquirunt; cum fructus ad dominium rei pertineant,
“& industria liberorum alimentis pensetur. At quod
“liberis usu rationis destitutis donatur, liberorum est.
“Parentes enim in acceptione vices illorum sustinent,
“& nulla ratio suadet, ut liberi eodem priventur.”
Phil. Pract. P. II. c. iv. S. 11. § 12.

⁸ “Verum hoc debitum cum non sit ex vi facultatis
“moralis, sed ex pietate, observantia, & gratiæ re-
“pendendæ officio; non efficit ut irritum sit, si quid
“contra sit factum.” GROTIUS *ubi supra*.

⁹ Vult HOBBSIUS civile imperium à paternâ potestate derivari. *De Civ. c. v. § 12.* Eandem partem tractat

multum, alicubi parum de eo patribus relic- Cap. 3.
tum. Inde observamus, in quibusdam civita-
tibus patres jus vitæ & necis, ex causa delicti-
exercendum, in liberos obtinuisse; in aliis id
ipsum iis ademptum, ne forte parentes sua in
liberos potestate in fraudem boni publici, aut
ad iniquam istorum oppressionem, abuterentur;
aut ne ob molliorem paterni affectus dis-
simularentur vitia, in exitum publicum erup-
tura; aut ne patri tam tristis sententiæ pro-
nunciandæ necessitas imponeretur.

VIII. SED ubi *proles familia paterna plane* *Excessu*
excessit, & vel novam sibi familiam constituit, *prolis è fa-*
vel alteri adjungitur, potestas quidem patria *milia an*
solvitur; ut tamen semper pietatis & obser- *solvatur?*
vantia debita maneat; quippe fundatum in
meritis parentum, quibuscum paria facere li-
beri nunquam aut rarissime creduntur. Et
ista merita non in eo tantum consistunt, quod
parentibus liberi vitam debeant, occasionem
omnium bonorum; sed & quod laboriosam ac-
sum-

tuetur Dominus ROB. FILMER, in libro cui titulus,
Patriarcha. Unde absolutam & irresistibilem potentiam
civili magistratui attribuunt. Hos autem præclare
refellit LOCKIUS *de Civ. imperio*, & validissimis argu-
mentis evincit civile imperium à paterna auctoritate
derivari non posse. Supra ostensum fuit (L. I. c. vii.)
omnes homines esse naturâ æquales. Infantes quidem hac
æqualitate non potiuntur, propterea quod non sunt
ratione præditi. Postquam vero ex ephebis exceßerunt
& maturâ ætate utuntur, omnino sunt *adversus*
suique juris; manente tamen illo pietatis & observan-
tiæ debito, cujus causa perpetua est. Imperium civile

Cap. 3. sumtuosam educationem eorum susceperint, quos
 eos in commoda humanæ societatis membra
 formarunt, ac sæpe de mediis vitam commodè
 & copiosè exigendi iisdem prospexerunt.

*Alteri quo-
 usque prolis
 educatio
 committi
 possit?*

IX. ETSI autem parentibus obligatio edu-
 candi prolem à natura sit injecta : id tamen
 non obstat, quo minus, utilitate prolis aut ne-
 cessitate exigente, ejusdem *administratio alteri
 commendetur*; ita tamen ut inspectionem sibi
 in istum delegatum parens reservet. Unde &
 pater non solum præceptoribus idoneis filii in-
 formationem rectè committit : sed & eundem
 alteri adoptandum dare potest, siquidem ex-
 inde in filium aliquod sit emolumentum redun-
 daturum. Et si nulla alia ratio sit prolem a-
 tendi; potius quam inopia extinguatur, pater
 eam oppignorare, aut vendere in tolerabilem
 servitutem potest, saltem sub lege retractus,
 ubi pater ad lautiorē fortunam pervenerit,
 aut quispiam ex cognatis istum redimere ve-
 lit. Quod si autem parens per inhumani-
 tatem prolem exposuerit & abjecerit, is qui ean-
 dem sustulerit atque educaverit, in paternum
 quoque

& paternum prorsus diversi sunt generis : nec origine,
 nec fine, nec usu conveniunt. Fieri quidem potest,
 & probabile videtur in primævo rerum statu, prius-
 quam homines in civitates venerunt, patres-familias
 imperium aliquod civile in suis familiis gessisse : id
 autem à consensu liberorum vel expresso vel tacito
 ortum est, qui prudentiam & affectum parentum exper-
 ti facillè sibi utile esse judicarunt, ut eorundem imperio
 & directioni subjicerentur. Exinde autem nullo modo
 effici potest civilis magistratûs imperium à paterno jure
 derivari

quoque jus succedet; ita ut iste *alumnus filia-* Cap. 3.
lem observantiam educatori suo debeat.

X. Uti autem *pater prolem familia sua eji-* *An à pa-*
cere non debet, educatione & auxilio istius ad- *tris con-*
 huc indigentem, citra gravissimas causas: ita *sensu pen-*
 & proles non nisi cum bonâ patris venia ex *deat pro-*
 ipsius familia excedet. Cæterum cum liberi *lis conju-*
 matrimonii fere contrahendi occasione pater- *gium?*
 nam familiam relinquant; & vero parentum *c. ii. § 14*
 utique interfit, cui proles sua jungatur, & ex
 quibus nepotes sibi proveniant: inde officium
 filiale plane requirit, ut *patris consensum heic*
sequantur liberi, nec eo invito conjugii focien-
 tur. Quod si tamen de facto invitis parenti-
 bus matrimonium contraxerint, & consumma-
 verint liberi, jure quidem naturali id irritum
 non videtur; præsertim ubi familiam pater-
 nam non amplius isti onerare velint, & alias
 conditio non sit indecora. Inde si alicubi e-
 jusmodi matrimonia habentur irrita, aut ille-
 gitima, id ex legibus civilibus est¹⁰.

XI. *Officium parentum* in hoc præcipue con- *Officia pa-*
 sistit, ut liberos commode alant, corpusque & *rentum*
 animum *erga libe-*
ros quæ?

derivari posse. Vid supra, cap. I. § 7. not. 7. Conf.
 LOCKE *De Civ. Imp.* P. II. c. vi.

¹⁰ Sic ex jure Romano quædam nuptiæ irritæ sunt,
 si consensus patris deficit: quod non ex natura esse,
 sed ex juris conditorum voluntate recte nos monet
 GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. II. c. v. § 19.

Cap. 3. *animus per dextram & cordatam educationem*
 ita forment, quo idonea & utilia membra so-
 cietatis humanæ & civilis fiant, probi, cordati,
 & bene morati. Item & eosdem ad idoneum
 & honestum vitæ genus adplicent; & quantum
 ratio & occasio fert, fortunam ipsorum fun-
 dent & promoveant¹¹.

*Quæ vi-
 cissim bo-
 rum erga
 illos?*

XII. *Liberorum contra debitum est* parentes
 honorare, id est, reverentiam illis exhibere,
 non externis tantum signis, sed multo magis
 interna æstimatione, tanquam autoribus vitæ,
 ac tantorum aliorum beneficiorum; infideli o-
 bedire; pro viribus inservire, inprimis senio
 aut egestate confectis; sine consilio & autori-
 tate eorum nihil magni momenti suscipere; &
 denique eorum morositatem, aut vitia, si qua
 inveniuntur, patienter ferre¹².

¹¹ Recte JUVENAL. Sat. xiv. 70.

*Gratum est quod patriæ civem populoque dedisti,
 Si facis, ut patriæ sit idoneus, utilis agris,
 Utilis, & bellorum, & pacis rebus agendis.
 Plurimum enim intererit, quibus artibus, & quibus
 hunc tu
 Moribus instituas* —————

¹² Bene sancitum est à JUSTINIANO reverentiam
 parentibus etiam impiis deberi: *licet enim legum con-
 temtor & impius sit, tamen pater est.* Novell. L. XII,
 c. ii.

C A P.

C A P. IV.

DE OFFICIIS DOMINORUM ET
SERVORUM.

I. POSTQUAM genus humanum mul- *Introduc-
servitutis
in famili-
am occasio.
L. vi. c. iii.*
tiplicari cœpisset, atque deprehensum
fuiſſet, quam commode res domesticæ aliorum
ministerio curari poſſent; mature introductum
fuit, ut ad operas domesticas obeundas *in fa-
miliam adſciſcerentur ſervi.* Quos ab initio
ultra ſeſe obtuliſſe probabile eſt, inopia adactos,
aut propriæ hebetudinis ſenſu; ſtipulatoſque
ſibi perpetuam alimentorum & aliarum neceſ-
ſitatum præbitionem, in perpetuum hero ſua
minifteria addixiſſe¹. Dein cum bella paſſim
increbeſcerent, apud plurimos populos recep-
tum, ut quibus *bello captis* vita donata eſſet,
ſervitio addicerentur, una cum prole, quæ de-
inceps ex ipsis eſſet proventura². Etſi apud
multos populos nulla ejuſmodi ſervitus in uſu,
ſed omnia munia domestica per mercenarios ad
tempus conductos expediuntur³.

¹ Sequitur ex naturali hominum æqualitate, funda-
mentum ſervitutis eſſe pactum; & nullos eſſe natura
& ante omne factum humanum in ſtatu ſervili.

² Quod omnino injuſtum eſt; vid, *mox infra.* not. 5.

³ Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. II. c. v. § 26.
Et L. III. c. xiv.

II. PROUV

Cap. 4. II. PROUT autem sunt *diversi velut gradus*

Quæ vero in servum mercenarium potestas: *servitutis:* ita & potestas herorum, & servorum conditio variat. *Mercenario temporario* dominus conventam mercedem; iste huic vicissim conventam operam debet. Et quia in eo contractu domini melior est conditio, ideo

c. iii. §3. etiam ejusmodi minister domino pro ratione dignitatis reverentiam exhibere tenetur; & ubi malitiose aut negligenter opus fecerit, ejusdem coercitioni est obnoxius; quæ tamen ad gravem corporis afflictionem, multo minus ad mortem, propria autoritate sumendam, procedere nequit⁴.

Quæ in servum, qui se ultro alicui in perpetuum servitium addixit, domini addixit? III. EJUSMODI autem servo, qui sese ultro alicui in perpetuum servitium addixit, dominus perpetua alimenta, & quæ alia vitæ necessaria sunt; ille huic vicissim perpetuas operas, quascunque dominus præscripserit, præstare debet, & quicquid ex illis provenit, domino fideliter consignare. In quibus tamen virium & dexteritatis servi humaniter rationem habebit dominus, ne vires ipsius excedentem laborem cum asperitate exigat. Castigationi quoque domini iste subest, non solum ad expellendam negligentiam in opere exsequendo; sed & ut ipsius mores ad decus & tranquillitatem familiæ componantur. Non tamen invitus alteri vendi talis potest; quia ultro hunc, & non alium dominum adscivit; & ipsius interest, utri serviat. Si atrox delictum in alium extra familiam

⁴ GROTIUS servitus est *perfecta* vel *imperfecta*: Prior est quæ perpetuas operas debet pro alimentis & aliis quæ

familiam admiserit : in civitatibus poenæ po-
testatis civilis subjacet : ubi familia segrex
fuerit, expelli inde poterit. Sed ubi delictum
in ipsam familiam segregem sit admissum a do-
mino etiam per extrema coerceri poterit.

IV. IN istos autem *servos, qui bello capti* Quæ in il-
lum, qui
bello cap,
tua est?
c. iii. § 6.
fuerant, a plerisque durius agi coeptum, quod
hostilis adhuc iræ quid in eo superesset, &
quia ipsi extrema nobis nostrisque fortunis in-
tentaverant. Quamprimum tamen inter ejus-
modi victorem victumque mutua fides circa
consociationem in familiam intercessit, omnis
antegressa hostilitas remissa censetur. Et tunc
utique injuriam etiam taliter adquisito servo
facit dominus, si vel necessaria ad victum non
suppeditet, vel citra rationem in eum sæviat ;
multoque magis si citra condignum delictum
eundem occidat.

V. CIRCA illos quoque servos, qui bellica
vi in eam conditionem fuerant abstracti, nec
non qui pretio emuntur, receptum, ut non se-
cus ac aliæ res nostræ in quemcunque placeret
transferri, & ad instar mercium venire possent.
Sic ut ipsum *corpus servi domini esse* Servos
quos, &
qua lege,
alienare
liceat?
c. iii. § 11 intelli-
geretur. Ubi tamen humanitas jubet, ut nun-
quam obliviscamur, servum utique hominem
esse : adeoque nequaquam eum ita tractemus
velut alias res nostras, quibus pro libitu uti
abutique, easque destruere possimus. Et ubi
talem servum alienare placeat ; ne iis data ope-

quæ vitæ necessitas exigit : posterior verò, quæ in diem
est aut sub conditione, aut ad res certas, *De Jure B.*
§ P. L. H. c. v. § 27, 30.

Cap. 4. ra aut præter meritum addicatur, apud quod
 ~~~~~ inhumana ipsum tractatio est mansura.

Vernæ quæ jure fiant domini matris? VI. DENIQUE & id passim receptum, ut quæ ex servis parentibus nascitur *proles*, *servilis* & ipsa sit conditionis, pertineatque tan-

a. III. § 9. quam mancipium ad dominum matris. Id quod isthoc argumento defenditur, quod cujus est corpus, ejus quoque par sit fructum esse, qui ex eo corpore provenit: Et quia ista proles nascitura plane non erat, si dominus jure bellæ in parentem usus fuisset: Et quia parens nihil habet proprii, nulla ratio prolem ejusmodi alendi superest, nisi ex bonis herilibus. Cum igitur dominus alimenta præbeat ejusmodi proli diu ante, quam ipsius opera utilis esse queat, & sequentes operæ sui temporis alimenta non multum fere excedant; effugere eidem servitutem invito domino non licebit. Manifestum tamen est, cum ejusmodi vernæ nulla sua culpa in servitutem perveniant, nullum esse prætextum, quare isti durius debeant tractari, quam conditio perpetuorum mercenariorum admittit.

C A P.

---

§ Naturalis quidem servitus eorum, qui ex servis nascuntur, axiomati isti, *homines esse naturâ æquales*, directè adversatur; quam ob causam opinionem auctoris omnino repudiamus. Qui in servitutem non consenserunt, nec justo bello redacti sunt, domino nullum in eos imperium competit. Præterea mitiorem conditionem proculdubio merentur, qui ex ejusmodi servis nati sunt, & præter culpam suam in hunc statum devenerunt. Audiamus GROTIUM: "Romano jure
 " & jure gentium circa captivos, ut in bestiis, ita in
 " servilis

C A P. V.

DE CAUSA IMPULSIVA CONSTITUEN-
DE CIVITATIS.

I. **Q**uanquam vix sit jucunditatis quid at- *Officia in*
que commoditatis, quod per hacte- *civitate,*
nus enumerata officia statumque obtineri non *ex hujus*
posse videatur; quare tamen mortales, non *ortu dedu-*
contenti parvis illis primisque societatibus, *cenda.*
magnas societates, quæ *civilatum* nomine *L. vii. c. i.*
veniunt, constituerint, jam investigandum
restat. Ex hisce enim fundamentis deducen-
da est ratio officiorum, quæ statum hominum
civilem comitantur.

II **H**ic igitur non sufficit dixisse; *Ad eam*
hominem
esse na-
tura pro-
num non
sufficit.
c. i. § 3.

“ servilis conditionis hominibus *partus matrem sequitur*; *sufficit.*
“ quod tamen juri naturali non satis congruit, ubi *c. i. § 3.*
“ pater aliqua ratione sufficere cognosci potest. Po-
“ namus autem, quo minor sit difficultas, utrumque
“ parentem servitutem servire; & videamus, an na-
“ turaliter partus servilis futurus sit conditionis. Cer-
“ te si alia nulla fuerit ratio educandi partum, potue-
“ runt parentes prolem sibi nascituram in servitutem
“ secum addicere: quippe cum tali ex causâ etiam in
“ libertate natos vendere parentibus liceat. Sed cum
“ hoc jus naturaliter ortum ducat ex ipsâ necessitate,
“ extra eam non est jus parentibus prolem suam cui-
“ quam addicere.” *De Jure B. & P. L. II. c. v.*
§ 29.

Concilia cætusque hominum jure sociati civitates appel-
lantur. Cic. Somn. Scip. c. iii.

civilem

Cap. 5. *civilem*, ut citra eam nec possit, nec velit *vere*. Sane enim cum apertum sit, hominem esse tale animal, quod seipsum & suam utilitatem quam maxime amat; necessum est, ut dum ultro societatem civilem affectat, aliquam utilitatem inde sibi proventuram respexerit. Et quanquam extra societatem cum sui similibus homo erat futurus animal longe miserum: tamen cum naturalibus desideriis & necessitatibus hominis per primas societates, & per officia ex humanitate aut pactis præstita, abunde potuerit satisfieri; non statim ex socialitate hominis inferri potest, ejus indolem præcise ad societatem civilem ferri.

*Triplex in
hanc rem
considera-
tio.*

III. Id quod planius fiet, si consideremus, quænam *conditio ex constitutis civitatibus* apud homines proveniat; Quid requiratur, ut quis *vere* dici queat *animal politicum*, i. e. *bonus civis*; Quid denique deprehendatur in *natura hominis, indoli vitæ civilis repugnans*.

*Primo,
conditionis
ex hac so-
cietate pro-
venientis;*

IV. Qui *civis* fit, libertatis naturalis jacturam facit, ac imperio se subjicit, quod jus vitæ & necis complectitur; & cujus jussu plurima facienda, abs quibus quis alias abhorrebat; & omittenda, quæ vehementer adpetebat. Pleræque etiam actiones ad bonum societatis referendæ, quod sæpe a bono singulorum

---

* Similiter CICERO: "Hanc ob causam maxime ut sua tenerent, resp. civitatesque constitutæ sunt. " Nam etsi *duce naturâ* congregabantur homines, tamen spe custodiæ rerum suarum arrium præsidia quærebant. " *De Offic. II. xxi.* Male autem statuit

rum videtur discrepare. Atqui ad hoc per in-
clinationes jam congenitas fertur homo, ut ne-
mini subiectus esse, ut omnia suo agere arbi-
trio, ut proprio commodo in omnibus velifi-
cari velit.

V. *Animal vere politicum* 3, i. e. *bonum ci-* Tum, re-
vem illum dicimus, qui iussis imperantium *quisito-*
promp̃te paret, qui ad bonum publicum omni-
bus viribus connititur, ac post illud privatum *rum ani-*
bonum lubenter habet; imo qui nihil sibi bo-
num credit, nisi idem bonum quoque sit civi-
tati; qui denique adversus alios cives commo-
dum sese gerit. Atqui paucorum ingenia ul-
tro ad hunc finem attemperata inveniuntur;
maxima pars metu poenæ utcunque continen-
tur; multi per totam vitam mali cives, &
animalia non politica manent.

VI. DENIQUE *nullum homine animal fero-* Tum, na-
cius, aut indomitum magis, & quod in plura *turæ hu-*
vitia pacem societatis perturbare apta sit pro-
clive. Præter desideria enim cibi, Venerisque, *manæ vi-*
quibus bruta quoque solent committi, multis *tæ civili*
homo agitur vitiis, quæ bruta ignorant; uti *repugnan-*
est superfluarum rerum insatiabilis cupido, &
sævisimum malorum, ambitio. Vivax item ni-
mis injuriarum memoria, & vindictæ ardor,
longo post tempore adhuc gliscens. Nec non

---

tuit HOBBSIUS *De Cove*, c. i. §. 2. congestum omnem
spontaneum vel egestate mutuâ conciliari, vel captandâ
gloriâ, & has *solas* esse causas societatis querendâs.

3^a *Ἀνθρώπος ἐξ ὧσει ζῷον πολιτικόν.* Homo naturâ
est animal politicum. ARISTOT. *Polit.* L. I. c. ii.

E. c

infinita

Cap. 5. infinita dissimilitudo inclinationum & appetituum, & cuique pro studio suo extollendo per-
 vicacia. Accedit, quod eo furore in proprium
 genus sævire gaudeat homo, ut maxima pars
 malorum, quibus humana conditio vivit ob-
 noxia, ab ipso homine proficiscatur 4.

*Causa ci-
 vitatis
 constituen-
 de, vite
 securitas.
 c. i. § 7.*

VII. GENUINA igitur & principalis causa,
 quare patresfamilias, desertâ naturali liberta-
 te, ad civitates constituendas descenderint,
 fuit ; ut præsidia sibi circumponerent contra
 mala, quæ homini ab homine imminet. Nam
 uti post Deum O. M. homo homini plurimum
 prodesse ; sic & idem non minus obesse potest.
 Et recte malitiam hominum, ejusque remedium
 æstimant, qui in proverbii vicem receperunt :
 nisi iudicia essent, unus alterum devoraret.
 Postquam autem per civitates in talem sunt
 digesti ordinem homines, ut a mutuis læsioni-
 bus tuti esse possent ; ultro deinde consecutum
 fuit, ut eo uberius fruerentur commodis, quæ
 ex hominibus in homines provenire apta sunt ;
 puta, ut moribus a puero imbuerentur com-
 modioribus, & varias invenirent atque exco-
 lerent

---

4 In tribus novissimis sectionibus auctor HOBBSII
 vestigia maximè insequitur. Conf. *De Cive*, c. i.

5 De origine civitatum similia tradidit CICERO :
 “ Mihi quidem non apud Medos solum, ut ait HERQ.
 “ DORYS, sed etiam apud majores nostros, justitiz
 “ fruendæ causâ, videntur olim bene morati reges
 “ constituti. Nam cum premeretur inops multitudo
 “ ab iis, qui majores opes habebant, ad unum aliquem
 “ confugiebant, virtute præstantem, qui eum prob
 “ bere

L. II. CONSTITUENDÆ CIVITATIS.

421

lerent artes, quibus vita humana copiosa & Cap. 5.
commoda fuit reddita^s.

VIII. ILLUSTRIOR adhuc fiet causa consti-
tuendæ civitatis, si consideremus, *alia media* ^{Quam per}
non fuisse suffectura reprimendæ hominum ma- ^{non præ-}
litia. Quamquam enim *lex naturalis* præcipiat, ^{stat lex}
ut ab omnibus injuriis inferendis homines sese ^{naturæ ;}
abstineant⁶; tamen ejus legis reverentia id
præstare non potest hominibus, ut in libertate
naturali satis tuto degere queant. Et si enim
forte dentur homines animo ita modesto, ut
ne impunitate quidem data alios violare ve-
lint; alii quoque metu proventuri inde mali
cupiditates suas utcunque compescant; magna
tamen ex adverso eorum turba datur, quibus
omne jus vile est, quoties spes lucri arriserit,
& fiducia propriarum virium, aut solertiæ, qua
repellere aut eludere læsos sese posse sperent.
Quos uti nemo non cavere nititur, qui salutem
suam amat; ita cautio illa commodius, quam
ope civitatum obtineri nequit. Nam utut ali-
qui mutuo fidem dederint de auxiliis invicem
ferendis; ni tamen adsit aliquid, quo & judi-
cia eorum uniantur, & voluntates firmiter ad-
stringantur ad explendam fidem; frustra ab

“ beret injuriâ tenuiores æquitate constituendâ, summos
“ cum infimis pari jure retinebat.” *De Offc. II.*
xii.

⁶ Etiam si auctor in plurimis HOBBSIIUM sequitur;
ex hisce tamen plane patet eum longe ab impiâ hujus
hypothesi abhorruisse, quæ docet *ἀνερκεῖν*, seu *raptò*
vivere, in statu naturali, non esse contra legem naturæ.
Conf. *De Civ.* c. v. § 2.

E e 2

iisdem

Cap. 5. iisdem certum auxilium sibi quis promittit.

Neque Numinis metus, & morsus conscientiae.

IX. DENIQUE licet lex naturalis hominibus satis insinuet, non impune laturos, qui alios injuria affecerint : tamen neque metus divini Numinis, neque conscientiae morsus sat validamprehenduntur vim habere quorumvis hominum malitiae coercendae. Nam apud multos educationis & consuetudinis vitio virationis velut obsurdescit. Unde fit, ut illi praesentibus tantum immineant, futurorum parum curiosi ; ac non nisi iis moveantur, quae in sensus incurrunt. Cum autem vindicta divina lento fere pede soleat incedere ; inde pravis mortalium praebetur occasio ad alias causas impiorum mala referendi ; praesertim cum saepe videant, improbis affatim adesse, quae vulgus felicitatem metitur. Accedit, quod stimuli conscientiae, qui facinus antecedunt, non ita validi videantur, quam qui idem subsequuntur, quando id, quod factum est, infectum amplius fieri nequit. Enim vero pravis cupidinibus reprimendis praesentaneum, & ad indolem hominum probe attemperatum remedium in civitatibus reperitur.

G A P. VI.

DE INTERNA CIVITATUM
STRUCTURA.

I. **P**ROXIMUM est, ut investigemus, *Avertendis*
 qua ratione civitates sint extructæ, *malis utilis*
 earundemque *interna compages* cohæreat. Ubi *conjunctio*
 illud primo manifestum est, adversus mala ab *hominum:*
 hominum pravitate imminetia singulis homi- *L.VII. c.*
 nibus neque locum aliquem, neque arma, ne-
 que animantia bruta commodius & efficacius
 præsidium potuisse suppeditare, quam *alii ho-*
mines. Eorum autem vis cum in longe di-
 stantia non feratur, necessum erat *conjugi*
 per quos finis iste obtinendus erat.

II. NEC minus constat, ejusmodi securita- *Neque eo-*
 tem adversus alios homines præstare non posse *rum pau-*
 duorum vel trium consensionem. Quia facile *corum, sed*
 est, ut ad paucos hosce opprimendos tot con- *bene mul-*
 spirent, ut certissimam sibi de illis victoriam *torum;*
 spondere possint; quibus spes successus & im- *c. ii. § 2.*
 punitatis fiduciam ad aggrediendum est datura.
 Igitur ad istum finem necessarium est, *in signem*
hominum multitudinem sese conjungere; ut
 paucorum hominum ad hostes accessio, non sit
 ipsis conspicui momenti ad victoriam.

III. INTER multos istos, hoc fine coeuntes, *Per eadem*
 oportet ut sit *consensus circa adhibenda media* *media in*
ad eundem finem idonea. Nam etiam multi, *eundem fi-*
 ni consentiant inter se, sed distracti sententiis *spiranti-*
um.

E c 3 -

in *c. ii. § 3.*

Cap. 6. in diversa tendant, nihil efficient. Aut licet
 ad tempus consentiant, impellente aliquo affectu, mox tamen, prout mutabilia sunt hominum ingenia & inclinationes, in diversa abibunt. Et quamvis pacto inter se promittant, quod ad defensionem communem vires suas sint adplicaturi; tamen ne hoc quidem modo ad diuturnitatem isti multitudini sat cautum erit. Sed oportet ut quid amplius accedat, ut qui semel ad pacem & mutuum auxilium causa communis boni consenserint, prohibeantur, ne postea, cum bonum suum privatum a publico discrepare visum fuerit, iterum dissentiant.

Huc spectat voluntatum sub una potestate unio. c. ii. § 5. IV. CÆTERUM in humano ingenio duo potissimum occurrunt vitia, quæ impediunt, quominus multi sui juris, & abs se invicem non dependentes, diu in communem aliquem finem possint conspirare. Unum est *diversitas inclinationum & iudicii* circa discernendum, quod ad finem est utilissimum; cui in multis est conjuncta *bebetudo* ad dispiciendum, quæ sententia ex pluribus sit magis proficua; & *pervicacia* mordicus defendendi, quod semel utcumque arriserit. Alterum est *torpor & aversatio* ultro faciendi quod utile est, ubi desit aliqua necessitas, quæ tergiversantes velint nolint ad officium faciendum subigat. Priori vitio occurritur, unitis in perpetuum voluntatibus omnium: posteriori autem, si constituatur aliqua potestas, quæ præsens, & in sensus incurrens, malum infligere possit communi utilitati reluctantibus.

V.

V. *Uniri multorum hominum voluntates* nul-
la alia ratione possunt, quam si unusquisque
suam voluntatem voluntati unius hominis, aut
unius consilii subiciat; ita ut deinceps pro
voluntate omnium & singulorum sit habendum,
quicquid de rebus ad securitatem communem
necessariis ille voluerit.

VI. *Potestas* autem talis, quæ omnibus sit
metuenda, itidem inter multos homines nulla
alia ratione constitui potest, quam si omnes &
singuli sese obligaverint, ut eo modo vires suas
sint adplicaturi, sicut ille voluerit, in quem
omnes virium suarum directionem resignarunt.
Ubi autem & voluntatum & virium unio facta
fuerit, tunc demum multitudo hominum in
validissimum corpus, civitatem nimirum, ani-
matur.

VII. PORRO ut civitas *regulari modo* coa-
lescat, requiruntur *duo pacta*, & *unum decre-*
tum. Primo enim omnium illi multi, qui in
libertate naturali constituti intelliguntur, ubi
ad civitatem faciendam congregantur, inter
se *singuli cum singulis pactum* ineunt, ut in
unum & perpetuum coetum coire velint, suæ-
que salutis ac securitatis rationes communi
consilio ac ductu administrare; uno verbo, ut
velint concives mutuo fieri. In quod pactum
omnes & singuli ut consentiant necessum est;
& qui non consenserit, is extra futuram civi-
tatem manet.

VIII. *Post isthoc pactum* oportet, ut de-
cretum fiat, *qualis forma regiminis* sit intro-
ducenda. De hac enim antequam constitutum
sit,

E e 4

fit,

Cap. 6. *fit, nihil constanter poterit expediri, quod ad*
communem salutem faciat.

Denique,
paſſum in
ter ciues
& impe-
rantem.
 c. ii. § 8. **IX.** Post decretum circa formam regimi-
 nis, altero pacto opus est, quando constituitur ille vel illi, in quem, vel quos regimen nascentis civitatis confertur: quo quidem pacto hi ad curam communis securitatis & salutis, reliqui ad obsequium his præstandum sese obstringunt; quo ipso etiam omnes suam voluntatem subjiciunt voluntati istius vel istorum simulque suarum virium usum & applicationem ad communem defensionem eidem, vel iisdem deferunt. Atque hoc pactum ubi rite fuerit executioni datum, tunc demum perfecta & regularis civitas inde provenit.

Civitatis
natura &
definitio ex
traditis.
 c. ii. § 13. **X.** CIVITAS ita constituta ad modum & *nus personæ* concipitur, unoque nomine ab omnibus particularibus hominibus distinguitur, atque dignoscitur, habetque peculiaria jura ac res proprias, quæ neque singuli, neque multi, neque

---

¹ Hanc auctoris doctrinam perstringunt TITIVS & BARBEYRACCIUS; præcipue eo nomine, quod ex *falsâ hypothesis resultat, quasi ingens hominum multitudo, civitatis condendæ causâ convenerit, aut omnes vel primæ saltem civitates libero consensu constructæ sunt; quarum neutra tamen est veritati consentanea, quoniam vis est civitatum origo valde probabilis.* Quæ quidem omnia, salvâ auctoris doctrinâ, facile concedi possunt. Non enim quaeritur quænam sit *de factis* civitatum origo, sed quid de earum origine præcipit jus naturale, Quod si vero rationi & philosophiæ consona sit theoria, quam noster proposuit, quod quidem negari non potest, nihil omnino valet, si vix ullem deprehendere possumus exemplum civitatis, quæ regulariter & per ejusmodi pacta

neque adeo omnes simul citra eum, qui sum-
 mum habet imperium, seu cui regimen civita-
 tis commissum, sibi asserere possunt. Unde
*CIVITAS definitur quod sit persona moralis
 composita, cujus voluntas ex plurium patris im-
 plicita & unita, pro voluntate omnium habetur,
 ut singulorum viribus & facultatibus ad
 pacem & securitatem communem uti possit.*

XI. EXERIT autem sese voluntas civita-
 tis, tanquam principium actionum publica-
 rum, vel per unum hominem, vel per unum
 concilium, prout in illum aut hoc summa re-
 rum fuit collata. Ubi penes unum hominem
 est regimen civitatis, civitas velle intelligitur,
 quodcunque isti homini (cui sanam rationem
 constare præsupponitur²) placuerit, & qui-
 dem circa negotia quæ ad finem civitatum
 spectat.

*Regimen
 civitatis
 vel uni ho-
 mini ;
 c. ii. § 14;*

XII. VERUM ubi regimen civitatis colla-
 tum est in concilium, ex pluribus hominibus
 constans, quorum quisque suam retinet volun-
 tatem.

*Vel concilio
 ex plu-
 ribus col-
 lecto com-
 missum.
 c. ii. § 15.*

patra expressa consuerit. Conf. LOCKE de Civ. Imp.
 P. II. c. vii. ALG. SIDNEY de Civ. Imp. c. iii.

² Hanc definitionem ex HOBBSIO de Cive, c. v. §
 9. desumpsit noster, quam non satis esse accuratam
 notavit TITIVS, cum civitatem & imperantem consti-
 dat. Aliam ipse affert in Specim. Juris Publ. L. VI. c.
 vii. § 14. Accipe autem Grotianum. Civitas est cætu,
 perfectus liberorum hominum juris fruendi & communis uti-
 litatis causâ sociatus. De Jure B. & P. L. I. c. i. § 14.
 Quæ ab istâ CICERONIS haud multum differt, quam
 supra attulimus ad cap. v. not. 1.

³ Recte addit, cui sanâ ratio constet; cui adjungit
 TITIVS, juxta præscriptum legum fundamentalium.

tatem

Cap. 6. tatem naturalem; regulariter illud habetur
 ~~~~~ pro voluntate civitatis, in quod consensit
 major pars hominum, ex quibus concilium
 componitur ⁴; nisi expresse statutum sit, quo-
 ta pars concilii consentiens requiratur ad re-
 præsentandam voluntatem universitatis ⁵. Ubi
 autem duæ sententiæ discrepantes pares sint,
 nihil agetur, sed res in priori statu manebit ⁶.
 Inter plures sententias discrepantes illa præ-
 valebit, quæ singulis dissentientibus major est;
 modo in eam tot conspirent, quot alias volunt-
 tatem universitatis per sanctiones publicas re-
 præsentare possunt ⁷.

*Membra
 civitatis,
 Imperans
 & civis.*
 §. ii. § 19.

XIII. CIVITATE ita constituta, ille in
 quem imperium est collatum, prout vel est
 unus homo, vel unum concilium paucorum
 aut univerforum, *Monarcha, Senatus,* aut *Pop-
 ulus liber* dicitur; reliqui *Subditi* audiunt,
 aut *Cives*, vocabulo hoc *latius* accepto. Esti
 pressius illi quibusdam duntaxat cives soleant
 dici, quorum coitione & consensu primo ci-
 vitas coaluit, aut qui in horum locum succes-
 ferunt; nempe patresfamilias. Sunt porro
cives vel originarii vel adscititii. Illi sunt, qui

⁴ Similiter GROTIVS: Pars major nomine universi-
 tatis obligant singulos, qui sunt in societate. *De Jure*
B. & P. L. II. c. v. § 17.

⁵ Sic in POLONIA una vox negativa contra cæterum
 omnes ita valebit, ut re infectâ concilium dissol-
 vatur.

⁶ Nova vis requiritur ad novum effectum creandum,
 unde paribus sententiis æquum est res manere in statu
 quo. SENEC. *Epist.* 81. *Res sententiis paribus absol-
 vitur.*

el initio civitati nascenti interfuerunt, vel Cap. 6.
 ui ex hisce sunt geniti ; quos etiam *indige-*
as adpellari mos est. Hi autem sunt, qui
 ivitati jam constitutæ extrinsecus accedunt eo
 ine, ut fortunarum ibi sedem figant. Nam
 qui tantum ad tempus commorandi causa in
 civitate versantur, etsi tantisper ipsius impe-
 rio subjiciantur ; cives tamen non habentur,
 sed peregrini aut inquilini vocantur.

XIV. ISTA tamen, quæ super origine ci-
 vitatum tradita sunt, non obstant, quo minus
imperium civile a Deo esse recte dicatur. Cum
 enim idem legem naturalem ab omnibus ho-
 minibus exerceri velit ; & vero post multi-
 plicatum genus humanum tam horrida vita in-
 ter homines proventura fuerit, ut legi natu-
 rali vix ullus relinqueretur locus ; cujus tamen
 exercitium per institutas civitates egregie pro-
 movetur : ergo (cum qui jubet finem, jubere
 etiam censeatur media ad finem necessaria)
 Deus quoque mediante dictamine rationis an-
 tecedenter præcepisse humano generi multipli-
 cato intelligitur, ut civitates, quæ summo im-
 perio velut animantur, constituerentur.⁷ Qua-
 rum

⁷ Exempli causâ : Si tres voces steterint pro unâ
 parte, quatuor pro alterâ, & quinque pro tertiâ, tum
 vincet, quæ quinque habet : si modo tot sint voces
 conspirantes, quot ex legibus civitatis universitatem
 repræsentare possunt. In plerisque societatibus requi-
 ritur, ut major pars totius numeri conspiret.

⁸ Qui verò contendunt civile imperium à Deo oriri,
 quiddam prorsus diversum significatum esse volunt ;
 viz.

Cap. 6. rum ordinem quoque in divinis literis, et
 preste adprobat, ejusque sanctimoniam pec-
 liaribus legibus sancit, sibi que illud peculiar-
 ter curæ esse testatur.

C A P. VII.

DE PARTIBUS SUMMI IMPERII.

*Partes summi im-
 perii va-
 ria:*
 L.vii.c.iv. I. QUÆ *Partes* sint summi imperii, &
 quibus modis ejusdem sese vis in civi-
 tatibus exerat, ex natura & fine earunden-
 liquido potest colligi ¹.

*Potestas
 scilicet fe-
 rendi lo-
 ges:*
 c. iv. § 2. II. IN civitate omnes suam voluntatem sub-
 miserunt voluntati imperantium circa negotia
 ad salutem civitatis facientia, ut velint facere
 quicquid illi voluerint ². Hoc ut fieri possit,
 necessarium est, ut *imperantes civibus significant,*

vix, immediate & specialiter à Deo fundatum esse seu
 pactis aut ullo humano actu interveniente : unde ha-
 jusce opinionis defensores inviolabilem quandam ma-
 jestatem & sanctitatem regibus inesse quasi celis
 dimissam, sibi in mente persuadeant : quam quidem
 sententiam argumentis tam ex sacris literis quam ex
 lumine naturali petitis stabilire aggressi sunt regni
 imperii fortissimi assertores ; quales fuerunt HOBBSI-
 US, FILMERUS, LESLEYUS, & alii. Sed nil nisi
 nugas agunt. Ex iis quæ supra dicta sunt, facile pa-
 tebit civile imperium aliunde originem duxisse ; &
 neminem nisi consentientem alieno imperio subijci.
 Sed de hac questione videbis LOCKE de Civili Imp:
 Vid supra *Hist. Juris Nat.* § 51 ; p. 73.

que

æ ipsorum circa talia sit voluntas. Istud Cap. 2.
 itur faciunt non solum per mandata ad sin-
 ulos directa circa negotia particularia; sed
 iam per generales regulas, unde omnibus in
 perpetuum de agendis omittendisve constet.
 Per quas etiam definiri solet, quid cuique
 ium, quid alienum censi debet; quid in
 civitate pro licito, quid pro illicito, quid pro
 honesto aut inhonesto habendum; quid cui-
 que ex libertate naturali supersit, aut quo-
 modo quisque usum suorum iurium ad tran-
 quillitatem civitatis temperare debeat; quid
 denique & quo modo quisque suo jure ab al-
 tero exigere queat. Hæc omnia enim liquido
 definita esse, ad decus & tranquillitatem civi-
 tatis plurimum facit.

III. Is porro potissimus civitatum finis est, *Et inter-*
 ut homines mutua conspiratione & ope tuti *minandi*
 sint adversus damna & injurias, quæ ab ho- *atque in-*
 minibus *stigendi*
pœnas:
c. iv. § 3.

2 " Notandum est (inquit GROTIUS) homines non
 3 " Dei præcepto sed sponte adfectos experimento
 4 " infirmitatis familiarum segregum adversus violentiam
 5 " in societatem civilem coisse; unde orum habet
 6 " potestas civilis, quam ideo humanam ordinationem
 7 " RETIUS vocat: (1 Ep. ii. 13.) quanquam alibi &
 8 " divina ordinatio vocatur, quia hominum salubre
 9 " institutum Deus præbavit." (Rom. xiii. 1.) GROT.
 De Jure B. & P. L. I. c. iv. § 7.

1 Conf. GROT. De Jure B. & P. L. I. c. iii. § 17.

2 Quæ de legibus in genere ferendis supra dicta
 fuerunt (L. I. c. ii.) huc etiam applicari possunt.

3 De his scilicet rebus, quas in medio reliquit lex divina,
 quod obiter notandum esse duxi, ne confundatur
 nostræ

Cap. 7.

minibus invicem inferri possunt & solent. ut obtineatur ab hominibus, quibuscum eandem societatem conjungimur, non sufficit ut mutuo inter se pacificentur de injuriis non inferendis; neque etiam ut nuda superioris voluntas civibus innotescat: sed opus est *metu pœnæ, & facultate eandem repræsentandæ*. Quæ pœna, ut huic fini sufficiat, ita est temperanda, ut aperte majus malum sit leges violasse, quam observasse; utque adeo pœna acerbitas voluptati aut lucro, quod ex injuria capitur aut speratur, præponderet. Nam non possunt homines non ex duobus malis minus eligere. Licet autem multi per imminentem pœnam ab injuriis non reprimantur, id tamen inter minus frequentia habendum est; quæ plane evitare conditio humana non patitur s.

IV.

nostri doctrina cum impietate Hobbesianâ, quæ fas & nefas, honestum & turpe omnino ab arbitrio principis pendere docet. HOBBS. *de Civitate*, c. vi. § 9. Vid. contra CUDWORTH. *de Æternâ & Immut. Moralit.*

4 Hinc oritur jus vitæ & necis. Vid. *infra*, cap. xiii.

5 Addendum est justam dari proportionem inter delictum & pœnam, quam observare debent legislatores; & quoad hanc proportionem imprimis respiciendum esse ad damnum, [quod sustinebit civitas ex crimine perpetrato; ut quo majus hoc sit, eo graviore pœna subiret delinquens. Porro pœnas remittere potest imperator, si modo lex quiddam duri præcipiat, vel utilitas reip. id suadeat. V. *supra*, L. I. c. ii. § 10.

6 De imperantis facultate judiciariâ, quæ à nonnullis *jurisdictione* vocatur, pauca hic notanda veniunt, quæ et

Bv.

IV. QUIA etiā sæpe controversiæ super Cap. 7.
 et legum adplicatione ad facta singularia *Et lites*
 oriri solent, ac multa accurate expendenda oc- *civium de-*
 currant, si quid contra leges factum esse dica- *cidendi.*
 tur : inde, ut inter cives tranquillitas constet, *c. iv. § 42*
 summi imperii est *lites civium cognoscere &*
decidere, singulorumque facta, quæ legibus
 contraria arguuntur, examinare, ac poenam
 legibus convenientem dictitare & exsequi ⁶.

V. UT autem qui in civitatem coiverunt *Etiā po-*
 adversus extraneos tuti sint, summi imperii *testas belli*
 est *congregare, unire, & armare* tot cives, aut *& fæde-*
 eorum loco conducere, quot pro incerto nu- *rum :*
 mero & viribus hostium ad communem de- *c. iv. § 5*
 fensionem opus visum fuerit ; rursusque ubi
 expedierit pacem facere ⁷. Cumque & belli
 & pacis temporibus inserviant *fædera*, ut &
 commoda diversarum civitatum melius com-
 municari possint, & validior hostis junctis vi-

BUDDEO supplebimus. “ Ut judicium rite procedat,
 “ ratio postulat, ut primò adfit *accusator*. Perinde
 “ autem est, siue accusatio fiat à læso, siue ab illis, qui
 “ publicâ auctoritate ad hoc sunt constituti. Deinde
 “ ut accusato concedatur *defensio*, ne non audietur
 “ damnetur. Huc pertinent *advocati*. Præterea si
 “ causa non sit liquida, ut instituat *inquisitio*. Hæc
 “ autem instituat per *testes, iurandum, &c. Tortura*,
 “ ut vocatur, non tam ad inquisitionem, quàm ad delicti
 “ confessionem est comparata, Denique *sententia* fere-
 “ tur, & quidem secundum *acta & probata*. Si con-
 “ scientia judicis repugnet, iterum & quidem accu-
 “ ratori studio inquisitio instituat.” *Phil. Præf.*
 P. II. c. iv. § 13. § 25.

⁷ Vid. *infra*, cap. xvi.

rius

Cap. 7. *ribus repelli, aut in ordinem redigi queat;*
 penes summum quoque imperium erit, uti-
 que tempori inservientia foedera inire, univer-
 sosque subditos ad ea servanda obstringere,
 simulque exinde redundantia commoda in ci-
 vitem derivare⁸.

*Nec non
 creandi
 magistra-
 tus :*

c. iv. § 6.

VI. CUM etiam civitatis amplæ negotia,
 tam belli quam pacis tempore occurrentia, ab
 uno homine sine ministris & magistratibus exe-
 cutioni dari nequeant; opus erit ab summo
 imperio constitui homines, qui ipsius vic-
 controversias civium examinent, vicinorum
 consilia explorent, milites gubernent, ope-
 civitatis colligant, & dispensent, ac denique
 utilitati civitatis undique prospiciant. Quos
 ipsos summus imperans ad officium faciendum
 compellere, gestorumque rationes pascere po-
 test ac debet⁹.

*Imperandi
 tributa &
 vestiga-
 lia :*

c. iv. § 7.

VII. QUIA porro nec belli nec pacis tem-
 pore civitatis negotia sine sumptibus geri pos-
 sunt, sumptui imperii est adigere cives, ut eos-
 dem

⁸ Vid. *infra*, cap. xvii.

⁹ Vid. *infra*, cap. xi. § 9.

¹⁰ Vid. *infra*, cap. xi. § 10.

¹¹ De jure imperantis in rebus sacris gravis est inter-
 eruditos contentio: neque nostri est tantas lites com-
 ponere. Sed ne quæstio intacta maneat, sententiam ci-
 BUDDI, quæ mihi maxima ex parte arridet, lectori-
 bus sistam. "Ut rite intelligatur, quousque summo
 "imperanti hoc competat, duo sunt observanda: pri-
 "mo imperantem tum absolute ut imperantem, tum ut
 "imperantem Christianæ religioni addictum posse consi-
 "derari, sed in ipsa reipublicæ administratione, hæc
 debere

dem suppeditent. Id quod variis modis con-
tingit ; puta, si vel cives aliquam bonorum
aut proventuum regionis abs se infessæ par-
tem ad hos usus seponant, vel singuli cives de
suis bonis conferant, simulque ubi opus sit o-
peras suas præbeant ; vel si vectigalia impo-
nantur mercibus, quæ importantur, & expor-
tantur (quorum illud tamen magis cives, hoc
exteros onerat) aut si de pretio rerum, quæ
consumuntur, modica pars decidatur ¹⁰.

VIII. DENIQUE cum singulorum actiones
a sua cujusque opinione regantur ; plerique
autem de rebus ita soleant judicare, prout as-
sueverunt, & prout communiter judicari vi-
dent ; paucissimi proprio ingenio vera & ho-
nesta dispicere queant : inde civitati expedit,
ut publice ejusmodi *doctrinis* personet, quæ
cum recto fine & usu civitatum congruunt, si-
mulque animi civium à puero istis imbuantur.
Ejusmodi igitur doctrinas qui publice doceant,
summi imperii est constituere ¹¹.

*Disposen-
di de pub-
licis doc-
trinis.
c. iv. § 8.*

IX.

“ debere esse conjunctissima : deinde religionem
“ Christianam quoad *externa*, directione quadam opus
“ habere, sed hanc directionem ita instituendam esse,
“ ne indoli & naturæ hujus religionis adversetur.
“ Hæc adeo clara esse arbitror, ut à nemine in dubium
“ vocari possint.

“ Hisce præmissis, assero, primo summum imperan-
“ tem obligatum esse ut impediatur, ne religio talis in-
“ troducatur, quæ statum civitatis evertere, aut tran-
“ quillitatem per se turbare possit : multo minus itaque
“ *atheismo* locum concedet, cum hic palam salutem civi-
“ tatis adversetur : deinde summum imperantem ut

F f

Chri-

Cap. 7. IX. SUNT autem istæ partes summi imp
 rii naturaliter ita *connexæ*, ut, siquidem reg
Quæ impe- laris forma civitati constare debeat, omnes
rii partes singulæ penes unum radicaliter esse debeat
natura Nam si una vel altera plane abfuerit, mai
sunt indi- cum erit imperium, nec ad finem civitat
visa.
 c. iv. § 11.

pro

“ *Christianum*, obligatum esse, ad salutem æternam
 “ suorum civium promovendam, & hunc in finem ad
 “ omnem operam navandam esse, ut vera religio
 “ reat ; sed per vim eam propugnare nequit, cum na
 “ tura veræ religionis hoc non exigat, nec permittat
 “ interim impedimenta, quæ obstant quo minus de
 “ reat, aut in integritate sua conservetur, recte rem
 “ vere potest ; non autem summi imperantis est
 “ *prædicare verbum, administrare sacramenta, &c.* na
 “ que nec natura reipublicæ, nec officium summi
 “ imperantis, nec indoles Christianæ religionis hoc
 “ requirunt.

“ Hæc cum satis manifesta sint, haud difficulte
 “ quibus partibus jus majestatis circa sacra, absolvetur,
 “ intelligitur. Nimirum, summus imperans curare
 “ debet, ut idonei *ministri* constituantur, sed ita ut
 “ invitis nemo obtrudatur, nisi manifesta sit auditorum
 “ malitia : Summus imperans corruptam ecclesiam
 “ quoad mores, & quoad dogmata, *reformare* potest :
 “ Summus imperans ad religionem quandam amplec
 “ tendam neminem cogere potest : si nova *heresi*
 “ ingruat, prohibere doctoribus potest, ne nova dog
 “ mata disseminent, nisi forte pacta specialia obtineant,
 “ quod si nihilo secius id faciant, punire eos potest :
 “ quidni enim hanc malitiam ut cætera delicta rem
 “ publicam turbantia, punire possit ? *Seductos* in qui
 “ bus nulla est malitia, punire nequit, præsertim si
 “ error per se rempublicam non turbet ; omnem tamen
 “ operam navare debet, ut in rectam viam revocen
 “ tur : Summus imperans *ceremonias & ritus sacras præ-*
 “ scribere potest, in quantum cum ipsa religione non
 “ pugnant :

procurandum idoneum. Sin autem istæ divi- Cap. 7.
dantur, ita ut quædam radicaliter sint penes
unum, reliquæ penes alium; irregularem
remp. & male cohærentem emergere neces-
sum est ¹².

C A P.

“ pugnant : huc & pertinet *indictio festorum*, &c.
“ Summus imperans recte convocat *concilia*, eadem di-
“ rigit, iisdem præest, & illorum decretis vim obli-
“ gandi civilem addit ; *disputationibus* quoque de rebus
“ sacris modum, limites, & formam præscribere po-
“ test : qui sacris operantur, omnino summo imperan-
“ ti, sunt subjecti, hoc enim requirit reipublicæ salus :
“ Ad summum imperantem pertinet administratio
“ suprema *bonorum ecclesiasticorum*, constat enim quod
“ bona ecclesiastica revera sint publica, adeoque sum-
“ mi imperantis, ad certos saltem usus destinati, hinc
“ & urgente necessitate ea abalienare, aut in alios con-
“ vertere usus, potest. Qui autem temere hoc facit,
“ animum Numinis & religionis contemptorem palam
“ prædit. Denique & constitutio *fori ecclesiastici* huc
“ pertinet. De cæteris autem ex hætenus dictis
“ iudicium ferri potest.

“ Ita ergo cum intelligatur, quænam juris hujus sint
“ partes, nunc quod soli imperanti hoc competat, pro-
“ bo : primo quia natura civitatis requirit, ut omnium
“ rerum & negotiorum suprema administratio sit penes
“ summum imperantem : deinde, quia nec natura
“ religionis, nec ecclesiæ Christianæ requirit, ut penes
“ alium quam supremum imperantem sacrorum sit
“ dispensatio ; & denique quia exemplis, & aucto-
“ ritate veteris ecclesiæ, idem comprobari potest.”

Phil. Pract. P. II. c. iv. S. 13. § 19 — 22. Vid supra Hist. Juris. Nat. not. 88. p. 80.

¹² Sed nil vetat quo minus imperium inter plures
dividatur, ut forma sit *Aristocratia*, vel *mixta Monar-*
chia ; & ut diversis imperii partibus diversæ constitu-
antur potestates. Sic in Britannia suprema potestas

C A P. VIII.

DE FORMIS RERUMPUBLICARUM.

Formæ rerump. varia.
L. VII. c. v.
I. **S** UMMUM imperium, prout vel in uno homine vel in uno concilio ex paucis aut universis constante reperitur, diversas formas rerump. producere solet.

Vel regulares vel irregulares.
c. v. § 2.
II. S U N T autem formæ civitatis vel regulares vel irregulares. Illæ sunt, ubi imperium summum in uno subiecto ita est unitum, ut illud indivisum & inconvulsus ab una voluntate per omnes civitatis partes atque negotia sese dispenset. Ubi hoc non deprehenditur, irregularis forma civitatis erit.

Illæ Monarchia, Aristocratia, Democratia.
c. v. § 3.
III. C I V I T A T I S regularis tres sunt formæ. Prima, quando summum imperium est penes unum hominem; & dicitur *Monarchia*. Altera, quando summum imperium est penes concilium ex selectis duntaxat civibus constans; & vocatur *Aristocratia*. Tertia, quando summum imperium est penes concilium ex universis patribus-familias constans; & appellatur *Democratia*. In prima is, qui re-

Regi & consilio optimatum & populi (quod *Parliamentum* vocant) competit; attamen *Regi* soli quædam potestates peculiariter adherent, v. g. jus belli & pacis, administratio legum; & similiter quædam *Parlamento*, v. g. jus indicendi tributa; & quædam utrique conjunctim, v. g. jus leges ferendi & abrogandi.

rum

rum potitur, dicitur *Monarcha*; in secunda, Cap. 8, *Optimates*; in tertia, *Populus*.

IV. IN omnibus hisce formis potestas quidem est eadem. Sed in eo insignem habet *Monarchia præ commoditatem* monarchia præ reliquis formis, *aliis commoditas.* quod in ea ut deliberetur & decernatur, i. e. c. v. § 9. ut imperium actu exerceatur, non opus sit temporibus & locis conductis, sed quovis loco & tempore deliberari & decerni possit; sic ut Monarcha semper in proxima sit potentia ad actus imperii exercendos. Sed ut Optimates & Populus, qui non sunt una persona naturalis, decernant, necessum est, ut certo loco & tempore conveniant ibique super negotiis publicis deliberent & decernant: cum alio modo voluntas senatus ac populi, quæ ex conspirantibus majoris partis sententiis resultat, cognosci nequeat.

V. CÆTERUM uti circa alia jura, ita & *Vitia* circa summum imperium contingit, ut id alicubi bene, alicubi pravè & imprudenter administraretur. Unde fit, ut aliæ civitates *sanæ*, *aut* *aut status.* aliæ *morbidæ & corruptæ* dicantur: etsi propter istiusmodi morbos, peculiare formas aut species rerum publicarum comminisci necessum

¹ Singulæ civitatum formæ & commoda & incommoda sibi adjuncta habent: de quibus auctores plurima disceptarunt. Neque tamen (ut cum OTTONE loquar) magna hujus disceptationis est utilitas: nam optima forma est, quæ cum genio populi cujusque maxime convenit. Est quoddam genus naturæ factum ad herum recipiendum, aliud ad regem, aliud resp. aptum, & æqualitatis amans, ut pulchrè ARISTOTELIS exemplis docuit, *Polis*. L. VII. c. vii.

F f 3

non

Cap. 8. non sit. Eorum autem morborum, quibus civitates infestantur, alii in hominibus, alii ipso statu hærent. Inde alia vitia hominum alia vitia status audiunt.

Vitia hominum in Monarchia.

VI. *Vitia hominum in Monarchia* sunt, si qui solum obtinet, regnandi artibus destituitur, nullaque aut non sufficiente reipubl. cum tangitur, eamque pravorum ministrorum ambitioni aut avaritiæ lacerandam prostituit; si sævitia & iracundia idem est terribilis; si etiam citra necessitatem remp. in casum dare gaudet; si quæ ad tolerandos sumptus reip. conferuntur, luxu, aut per inconsultas largitiones dissipat; si pecunias civibus extortas præter rationem accumulatur; si contumeliosus, si injustus est; & si quæ sunt alia, per quæ mali nomen principis comparatur.

Vitia hominum in Aristocratia.

VII. *Vitia hominum in Aristocratia* sunt, si per ambitum, pravasque artes via in senatum patet viris improbis aut ineptis, exclusis melioribus; si optimates factionibus distrahantur; si plebe tanquam mancipiis abuti, & bona civitatis augendo privato patrimonio intervertere student.

Vitia hominum in Democratia.

VIII. *Vitia hominum in Democratia* sunt, si inepti & turbulenti homines turbulenter & importune sententias suas tueri solent; si egregiæ & reip. non prægraves virtutes opprimuntur; si per levitatem leges temere figuntur atque refiguntur, & quæ modo placuerunt mox citra rationem displicent; si sordidi & inepti homines rebus gerendis præficiuntur.

IX. *Vitia*

IX. *Vitia hominum*, quæ in quamvis civitatibus speciem cadunt, sunt; si, quibus imperii administratio incumbit, officio suo negligenter aut prave funguntur; & si cives, quibus sola obsequii gloria relicta est frænum mordent.

Cap. 8.

Vitia hominum in quamvis forma.

X. Ast *Vitia Status* sunt, ubi leges aut instituta civitatis non sunt attemperata ad genium populi, aut regionis; aut ubi eadem cives disponunt ad turbas internas, aut ad justa vicinorum odia incurrenda; aut si eosdem ineptos reddunt ad obeundas functiones, quæ reip. servandæ sunt necessariæ: puta, si per leges civitatis non possint non in imbellem segnitiam resolvi, aut inidonei ad pacem ferendam reddi; aut si leges fundamentales ita sint dispositæ, ut per eas negotia publica non possint non tarde aut difficulter expediri*.

Vitia status nonnulla notata.

XI. MORBIDIS ejusmodi rebus publ. multi peculiariter quoque vocabula adplicant; ita ut vitiosa Monarchia vocetur *Tyrannis*; vitiosus status paucorum *Oligarchia*; vitiosus status popularis *Ochlocratia*. Et si frequenter contingat, ut multi per isthæ vocabula non tam morbum reip. quam suum affectum aut displicentiam in præsentem statum, imperantesve exprimant. Sæpe enim, cui vel Rex vel status Monarchicus displicet, Tyrannum aut Dominum solet vocare etiam legitimum & bonum principem, præsertim ubi is leges severe exsequitur. Sic & cui dolet Senatu se excludi,

Tyrannis, Oligarchia, Ochlocratia, quæ? c.v. § 11,

* Ut in *Poloniâ*, ubi in concilio (quod *Diet* appellant) omnium ad unum consensus requiritur, ut quidam ratum sit.

Cap. 8. cum tamen aliis senatoribus inferiorem se
 hautquaquam arbitretur; per contemptum
 invidiam *ἀλγος*, illos vocat, q. d. paucos quor-
 dam, qui cum nulla re cæteros emineant, in-
 pares tamen aut meliores non sine fastu impo-
 rium exerceant. Denique superbo homines
 ingenio, & quibus æqualitas popularis invis-
 est, ubi in Democratia pari omnes jure de
 republ. suffragia ferre vident cum tamen in
 quavis civitate plebis maximus sit numerus;
 Ochlocratiam id vocant, q. d. statum, ubi vi-
 lis turba rerum potitur, nec egregiis viris,
 quales ipsi se ducunt, aliqua prærogativa re-
 linquitur.

*Reipublicæ
 irregularis
 variæ spe-
 cies.*

c. v. § 14.
 15.

XII. *Respublica irregularis* est, in qua non
 ita perfecte unio illa, in qua essentia civitatis
 consistit, deprehenditur; idque non per mo-
 dum morbi, aut vitii in administratione reip.
 hærentis; sed ut publica lege aut consuetudine
 ea velut legitima sit recepta. Cum autem ab-
 errationum a rectitudine infiniti esse modi
 queant, non possunt etiam irregularium re-
 rump. certæ & definitæ species constitui. In-
 doles tamen ejus ex uno aut altero exemplo
 plane potest intelligi. v. g. Si in aliqua re-
 publica senatus & populus summo utrinque
 jure

³ Hic autem recte notat OTTO non ideo labe
 aut vitio adspergi remp. quod irregularis est. Irregula-
 ris forsitan vocabitur regni Britannici forma, (quippe
 quod in eo suprema potestas regi, optimatibus & popu-
 lo conjunctim attribuitur) quam tamen optimè consti-
 tutam esse compertum fuit. Ipse CICERO remp. tri-
 pliciter temperatam optimè constitutam judicavit.

Sig

ure negotia publica tractent, ita ut neuter ^{Cap. 8.}
alteri obnoxius sit. Aut si in regno aliquo
procerum potentia ita invaluerit, ut regi de-
inceps non alio modo, quam inæquales foede-
rati subsint³.

XIII. *Systemata civitatum* vocamus, ubi ^{Systema ci-}
plures perfectæ civitates aliquo peculiari vin-^{vitatium}
culo ita connectuntur, ut ipsarum vires fere ^{duplex.}
pro unius civitatis viribus haberi queant. ^{c. v. § 16.}
Exsurgunt autem systemata *duplici* potissimum
modo : uno per communem Regem, altero per
foedus.

XIV *Mediante communi Rege systema* e- ^{Aliud e-}
mergit, quando plura separata regna vel ex ^{mergens}
conventionem, vel ex occasione matrimonii, hæ- ^{ex commu-}
reditatis, aut victoriæ, unum & eundem ha- ^{ni rege :}
bent regem : ita tamen ut ideo in unum reg- ^{c. v. § 17.}
num non coalescant, sed singula juxta suas leges
fundamentales a communi rege administrentur.

XV. *Altera species systematum* provenit, ^{Aliud ex}
quando plures civitates vicinæ *perpetuo fæde-* ^{plurium}
re ita connectuntur, ut aliquas partes summi ^{perpetuo}
imperii, quæ præcipue defensionem contra ^{fædere}
extraneos spectant, non nisi consensu omnium ^{c. v. § 18.}
exercere velint, salva manente de cætero singu-
larum civitatum libertate & independentia⁴.

Sic enim scribit *de Rep.* apud NONIUM : *Statuo esse
optime constitutam remp. quæ ex tribus illis generibus, regio
optimatum & populari confusa modicè, nec puniendo irriset
animum, immanem ac ferum, nec omnia prætermittendo
licentia cives deteriores reddat.*

⁴ Ut in *Belgio Fœderato*, cujus singulæ provinciæ
propriam remp. constituunt; & omnes in rebus com-
munis defensionis contra extraneos conjunguntur.

C A P.

C A P. IX.

DE AFFECTIOIBUS IMPERII CIVILIS.

*Imperium
civitatis
summum
est.
L. VII. c.
vi.*

I. **H**ABET hoc omne imperium, quo universa aliqua civitas regitur in qualibet reip. forma; ut sit *summum*, i. e. in sui exercitio a nullo homine tanquam superiore dependens, sed ex proprio iudicio & arbitrio sese exferens, sic ut ejusdem actus a nemine tanquam superiori queant imiti reddi¹.

*Adeoq. in
terris in-
dependens.
c. vi. § 2.*

II. INDE etiam est, quod idem imperium sit ἀνυπεύθυνον², seu nemini mortalium obstrictum ad reddendas rationes eo cum effectu, ut si eas alteri non adprobaverit, poenis humanis aut coercitioni, velut a superiore profectis, eo nomine sit obnoxium³.

¹ Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. I. c. iii. iv.

² ARISTOT. *Polit.* L. IV. c. x.

³ Conf. HOBBS. *De Cive*, c. vi. § 14.

⁴ Illud imperatorem præclare admonet CLAUDIUS. *De Conf. Honor.* iv. 296.

*In commune jubes si quid, censesque tenendum,
Primus jussa subi; tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipsum
Authorem parere sibi: componitur orbis
Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, ut vita regentis.*

III. CUI

III. Cui conjunctum est, ut idem summum Cap. 9.
imperium *legibus humanis & civilibus*, ut ta-
libus, *sit superius*, iisdemque adeo directe non
obstringatur. Istæ enim leges a summo im-
perio tam in origine, quam in duratione de-
pendent. Inde fieri non potest, ut per istas
idem obligetur; cum alias idem seipso supe-
rius foret. Et si ubi summus imperans quæ-
dam civibus lege injunxerit, quorum materia
in ipsum quoque cadit, decorum sit & ad au-
toritatem legi addendam proficuum, ut ad ea-
dem iste ultro sese componat 4.

IV. HABET denique & peculiarem *sancti-Sanctum-*
moniam summum imperium, ut non solum que, cui
ejus jussis legitimis resistere nefas sit, sed & *resistere*
ejusdem asperitas, non secus atque a probis c. vi. § 5-
liberis parentum morositas, a civibus sit pa-
tienter ferenda. Quin & ubi atrocissimas in-
jurias intentaverit, singuli potius fuga sibi
consulent, aut quantamcunque calamitatem
sustinebunt, quam ferrum in durum quidem,
sed tamen parentem patriæ stringent;

V. PRÆ-

Regem timendum & honorandum esse omnes boni
fatentur & suadent; etiam malum & injuriosum diu
tolerandum, nec facile tentanda ultima remedia. Ita-
que nequaquam audiendi sunt, qui summos imperantes,
quoties imperio suo male utuntur, protinus coercen-
dos esse docent. Non videtur autem omnino negan-
dum jus populi ad injurias propulsandas; sed distin-
guendum est cum BARBEYRACCO (ad GROTIIUM,
De Jure B. & P. L. I. c. iv. §. 2.) inter injurias *dubias*
& *tolerabiles*, & *manifestas*, ac *intolerandas*. Quæ prioris
generis sunt, eas pati quisque debet, non propter
principem.

Cap. 9.

*Summum
imperium**alibi abso-**lutum;*

c. vi. § 7.

V. PRÆTEREA summum imperium, in Monarchiis potissimum & Aristocratiis, alicubi *absolutum*, alicubi *limitatum* deprehenditur. *Absolutum imperium* monarcha habere dicitur, qui illud administrare potest proprio ex judicio non ad normam certorum ac perpetuorum statutorum, sed prout præsens rerum conditio videtur exigere, quique adeo proprium ad arbitrium salutem reipubl. prout ejusdem tempora postulaverit, procurat.

*Alibi certis
limitibus
circum-*

scriptum.

c. vi. § 9.

VI. VERUM quia unius hominis judicium ab erroribus non est immune, & voluntas in prava

principem, qui ne quidem minimam injuriam inferendi jus habet, sed ne societas civilis turbetur. Posterioris autem generis nemo pati tenetur; easque repelli finis ipse civitatum constitutarum postulat: tantum abest ut vetet. Consistentem habemus ipsum GROTIUM, fortissimum regiae majestatis & inviolabilis sanctimoniae assertorem, casus summæ necessitatis tacitam habere exceptionem, & in gravissimo & certissimo discrimine legem de non resistendo nos non obligare; adhibita tantum cautione, in tali periculo personæ regis parcendum. Qui se hostem populi totius profitetur, (verbis GROTIANIS utor) is eo ipso abdicat regnum. *De Jure B. & P. L. I. c. iv. § 7, 11.* Similiter BUDDERTS: Cum imperans hostilem erga rempublicam induit animum, atque in tyrannum degenerat, omnino ut illi resistatur, par est. Hoc natura & finis civilis societatis postulat, in quam homines coiverunt, non ut perderentur sed ut conservarentur. Multo magis hoc cum licet, si imperantis limitata sit potestas, atque status aut ordines regni in consortium summi imperii quodammodo veniunt. In eo tamen citra controversiam falsatur GROTIUS, dum populo jus puniendi principem seu summum imperantem tribuit. Cum enim Populus summus

prava flexilis, in tanta cum primis libertate ; Cap. 9. quibusdam populis consultum visum, ejus *imperii exercitium certis limitibus circumscribere* ⁶. Id quod factum, dum ad certas leges circa administrationem partium imperii in delatione regni regem adstrinxerunt ; & si quando negotia summam rerum spectantia, quæque in antecessum definiri nequeunt, inciderent, voluerunt ea suscipi non nisi præsciente & consentiente populo, aut ejusdem deputatis in comitia convocatis, ut eo minor occasio regi præbeatur a salute regni aberrandi.

summo imperanti resistere potest, hoc fit per modum belli, non per modum judicii & pœnæ, quæ superiorem supponit. Populus autem non est superior summo imperante. Interim etiam quoad facultatem resistendi, quam populo tribuimus, certi observandi sunt gradus. *Primo* enim, cum summi imperantes aliquid jubent, quod legibus divinis adversatur, fas est non obedire. *At* 4. 9. Sed non statim vim usurpare licet. *Deinde*, si ipse imperans vim addat, incipiatque sævire in innocentes, sed, ut hætenus remp. directè non pessundet, quidvis potiùs præsertim religionis causâ tolerandum, quam violenter resistendum est, exemplo christianorum primitivæ ecclesiæ. *Denique*, si non tantum in innocentes sæviat, sed leges etiam fundamentales violet & cuncta conturbet, tum demum ei ut hosti resistere licet. *Theol. Moral.* P. II. c. iii. S. 7. §9. Ut paucis dicam ; urgente tantum summâ necessitate, i. e. cum respublica aliter servari nequeat, supremo magistratui resistere licet.

⁶ Manifestum est igitur id iniquè admodum statutum esse ab HOBBSIO, *Summum imperium neque viribus civitatis neque ullâ glîâ limitandum.* De Cive, e. vi. § 18,

Cap. 9 VII. SOLET denique in regnis occurrere
 { aliquod discrimen circa *modum habendi* reg-
Regna ha- num, qui non in omnibus æqualis deprehen-
bentur in ditur. Quidam enim reges dicuntur regnum
patrimonio suum habere *in patrimonio*, ita ut illud pro
vel usu- libitu dividere, alienare, transferre possint,
fructu. in quemcunque voluerint. Quod potissimum
 § 14.-16. continget illis, qui armis regnum sibi quæ-
 sivere, ac suum sibi populum ipsi fecerunt.
 Reliqui autem reges, qui ultro a populo sunt
 adsciti, etsi summo jure imperium exerceant;
 regnum tamen pro libitu dividere, alienare,
 aut transferre nequeunt; sed in eo ad successores
 demittendo legem fundamentalem, aut con-
 suetudinem in populo receptam sequi tenen-
 tur; eoque a quibusdam certo respectu cum
usufructuariis comparantur⁷.

CAP. X.

DE MODIS ADQUIRENDI IMPERIUM,
imprimis MONARCHICUM.

Imperii
adquirendi
duplex mo-
odus:
 L. VII. c.
 vii.

I. QUANQUAM ad quodvis Imperium
 legitimum constituendum *consensus*
 subjectorum requiratur, is tamen non ubi-
 que

⁷ Similiter GROTIUS: " Summum imperium dicta-
 tor Romanus habebat jure *temporario*: Reges ple-
 rique tam qui primi eliguntur, quam qui electis le-
 gitimo ordine succedunt, jure *usufructuario*: at qui-
 dam reges *pleno jure* proprietatis, ut qui iusto bello
 imperium quæsierunt, aut in quorum ditionem
 " populus

que pari modo elicitur. Interdum enim ^{Cap. 10.} *per violentiam bellicam* aliqui adiguntur in victoris imperium consentire; interdum *ul-*
tro ad aliquem principem constituendum cives accedunt¹.

II. *Modus* acquirendi imperii *violentus* so-^{*Violentus per occupa-*}
let vocari *occupatio*, quando scilicet aliquis, ^{*tionem, a-*}
iusta bellandi causa subnixus, favente vi ar-^{*jusque ti-*}
morum ac fortuna, populum aliquem eo re-^{*tulus :*}
diget ut ipsius deinceps imperio sese subjicere
cogatur. Cujus imperii legitimus titulus non
inde solum deducitur, quod victor, si rigore
belli voluisset uti, vitam plane victis adimere
potuisset, atque sic, dum minore istos incom-
modo defungi patitur, clementiæ insuper lau-
dem nanciscatur : sed & quod cum altero in
bellum descendens, quem ipse antea læserat, &
cui æquam satisfactionem præbere renuit, om-
nes suas fortunas aleæ martis exponat, sic ut
jam in antecessum tacite consenserit in quam-
cunque conditionem, quam eventus belli ipsi
est assignaturus.

III. *Ultroneo* autem *consensu* populi paratur ^{*Consensu,*}
regnum interveniente *electione*, qua populus ^{*per electio-*}
constituendus, aut jam constitutus, ultro cer-^{*nem a po-*}
tum hominem, suo judicio imperii capacem, ^{*pulo fact-*}
designat ; cui quando decretum populi fuerit ^{*am.*}
^{*c. vii. § 6,*}

“ populus aliquis, majoris mali vitandi causâ, ita se
“ dedit ut nihil exciperetur. ” *De Jure B. & P.*
L. 1. c. iii. § 11. Ubi rectè notat BARBEYRACCIUS,
re verâ nullum omnino regnum esse in *patrimonio*, nisi
ex consensu expresso vel tacito populi.

¹ Conf. GROT. *De Jure B. & P.* L. II. c. vii

fig-

Cap. 10. significatum, idque ille acceptaverit, **promisso**
 { populi obsequio imperium confertur.

Interreg-
num, ejus-
que incom-
modum.
 c. vii. § 7. IV. ELECTIONEM in civitate jam consti-
 tuta, siquidem illa suscipiatur rege priore de-
 functo, antecedere solet *interregnum*. In quo
 licet ad imperfectam formam recidat civitas,

dum cives primo tantum pacto inter se con-
 nectuntur: multum tamen firmitatis ei adhuc
 addit nomen & affectus communis patriæ, ci-
 viumque plerorumque fortunæ isti loco fere
 affixæ; quæ bonos cives subigunt, ut ultro
 tantisper pacem inter se colant, & quantocys
 ad plenum imperium instaurandum incum-
 bant. Et si magnopere ad incommoda, ex in-
 terregnis oriri apta, evitanda faciat, si in ante-
 cessum constituentur, penes quos solio vacante
 interim reip. administratio esse debeat².

Successio
constituta
arbitrio
regis vel
populi.

c. vii. § 11.

V. CÆTERUM alicubi quidem singulis mo-
 narchis defunctis nova instituitur electio. A-
 licubi autem regnum ea lege in alterum con-
 fertur, ut citra novam intervenientem electio-
 nem in alios per successionem transeat. Illud
 jus successionis constituitur vel *arbitrio ipsius*
regis, vel arbitrio populi.

In priori
disponit
monarcha
pro libitu.

VI. Reges, qui regnum suum habent in
 patrimonio, pro libitu *super successione* pos-
 sunt *disponere*; quorum dispositio æquæ ac
 privatorum testamentum observabitur, præ-
 fertim ubi abs aliquo regnum fuerit condi-
 tum ac partum. Ubi licebit ipsi, si placuerit,

² Ubi regnum hæreditarium est, non datur interreg-
 num: unde vox illa in Britannia valet, *Regem non*
mori.

regnum inter plures liberos dividere, etiam Cap. 10. filiabus non exclusis ; imo & hæredem instituere filium adoptivum, naturalem, aut qui nulla plane cognatione ipsi est junctus.

VII. VERUM ubi ejusmodi rex super sua *Si nihil* successione nihil peculiariter disposuit, *præsumitur*, Primo, eum nequaquam regnum suum *disposuerit, quid præsumendum ?* secum expirare velle, sed ut omnino in liberos suos propter communem mortalium affectum id devolvatur. Dein ut post ipsum monarchica forma conservetur, quippe quam ipse suo exemplo comprobavit. Tum ut regnum maneat indivisum ; quippe cum divisio cum regni juxta & familiæ regiæ convulsione sit conjuncta. Præterea ut inter pares gradu mas præferatur foeminæ, primogenitus deinceps generitis. Denique ut liberis deficientibus ad proximum quemque sanguine regnum devolvatur.

VIII. IN illis autem regnis, quæ ab initio *Populus* ultronea populi voluntate sunt constituta, *ordo quando & successione originarie ab ejusdem populi voluntate dependet.* Qui ubi in regem una cum *qualem successione nem defini-* imperio jus quoque successoris constituendi *at ?* contulerit, succedet quem hic voluerit. Ubi *c.vii. § 12.* hoc non fuit factum, id jus populus sibi reservasse intelligitur. Cui si placuit in electum regem hæreditario jure regnum conferre, *ordinem succedendi vel simplicibus hæreditatibus consimilem,* quantum salus regni admittit, effecit ; vel *peculiari ipsum ratione temperavit.*

IX. UBI *simpliciter populus regem jusserit* hæreditario jure regnum obtinere, nec quid peculiariter addiderit ; voluit quidem, ut regnum *In hoc successione genere nonnulla notanda.*

G g

Cap. 10. nūm eo ordine devolvatur, quo privatæ hæreditates; sed non sine aliquo temperamento. Nam in hisce fere ut a privatis hæreditatibus discedat successio in regnis, salus civitatum requirit, I. Ut regnum sit individuum. II. Ut successio stet intra eos, qui a primo rege descendunt. III. Ne succedant, nisi qui nati sunt secundum leges patriæ, non nothi tantum, sed & adoptivi. IV. Ut in pari gradu mares præferantur foeminis, etiam majoribus natu. V. Ut successor regnum agnoscat tanquam beneficium populi, non tanquam beneficium antecessoris³.

*Successio
linealis
in quo con-
sistat?
c.vii. § 13.*

X. VERUM quia facile inextricabiles controversiæ oriri poterant, uter ex familia regnatrice nuper defunctum proxima cognatione contingeret, ubi ab autore stirpis longius discessum fuerat; inde multos apud populos *successio linealis* introducta est. Quæ in hoc consistit, ut prout quisque ab autore stirpis regnatricis descendit, ita lineam velut perpendicularem constituat; & inde quilibet ad regnum vocetur, prout ipsius linea alias præcedit; nec de una linea in alteram fiat transitus, quoad ex priore aliquis adhuc superfit; licet forte existat, qui propiore gradu proxime defunctum regem attingat⁴.

*Species e-
jus dua,
cognatica
& agna-
tica.*

XI. SUCCESSIONIS linealis usitatissimæ sunt

³ Has regulas ex GROTIUS transulit noster. *De Jure B. & P. L. II. vii. § 14—18.*

⁴ Talis ordo succedendi in Britannia præscriptus est.

species

ecies *Cognatica*, & *Agnatica*. In illa foeminae Cap. 10.
 non excluduntur, sed postponuntur maribus in
 dem linea, ita ut etiam ad ipsas fiat regres-
 s, si mares potiori aut pari gradu defecerint.
 hæc autem foeminas, & ex hisce natos etiam
 iares in perpetuum excludit ⁵.

XII. UBI super successione in regno patri- *Lites super*
 noniali controversia oriatur, optimum fuerit *successione*
 d arbitros ex familia regia ire. Si successio *à quo diri-*
 uerit voluntate populi constituta, declaratio *menda?* c. vii. § 15.
 populi dubium tollet.

C A P. XI.

DE OFFICIO SUMMORUM IMPERAN- TIUM.

I. Q UIBUS præceptis Officium Sum- *Officia*
 morum Imperantium constat, ex in- *summi im-*
 dote ac sine civitatum, nec non expensis *perantis :*
 summi imperii partibus, perspicue colli- *L. VII. c.*
 gitur. *ix.*

II. UBI ante omnia requiritur, ut impe- *Ante om-*
 rantes ipsi diligenter *discant, quæ ad plenam* *nia quid*
ejus officii cognitionem pertinent; cum nemo *sui officii*
 laudabiliter exercere possit quod non probe *fit, bene*
novisse. c. ix. § 2.

⁵ Sic in Galliâ foeminae ab imperio excluduntur ex
 lege *Salicâ*; quæ (teste GRONOVIO) exinde nomen
 sortita est, quod in terrâ *Salicâ* nulla portio heredita-
 tis mulieri veniat; sed ad virilem sexum tota terræ
 hereditas perveniat.

Cap. II. didicit. Unde principi sequestranda illa studia, quæ ad huncce finem nihil faciunt. Circumcidendæ quoque voluptates, oblectationes, vanæque occupationes, quatenus istum finem intercipiunt. Ideo & in familiaritatem admittendi viri cordati, rerumque humanarum periti: adulescentes, nugatores, & qui præter inania nihil didicerunt, procul arcendi. Enimvero, ut generalia prudentiæ rectoris præcepta rite adplicare norit; quam penitissime ipsi conditio sui status, subjectique indoles populi est cognoscenda¹. Illisque præterea virtutibus cumprimis studendum, quarum usus in tantæ molis administratione maxime conspicitur; moresque ad tanti fastigii dignitatem componendi².

*Salutem
populi
summam
legem ha-
bere.*

c. ix. § 3.

III. GENERALIS lex summorum imperantium est hæc, *Salus populi suprema lex est*¹. Ea enim intentione in istos imperium est collatum, ut per id procuraretur finis, ob quem civitates sunt institutæ. Inde credere iidem debent, nihil sibi privatim expedire, quod non idem expedit civitati.

*Disciplina
publicæ
cives as-
suesfacere.*

c. ix. § 4.

IV. AD internam civitatum tranquillitatem requiritur, ut voluntates civium ita temperentur, & dirigantur, prout saluti civitatis

¹ "Senatori est necessarium (inquit CICERO) nosse rempublicam; id quod latè pater, quid habeat militum, quid valeat ærario, quos socios habeat, quos amicos, quos stipendiarios, quâ quisque sit lege, conditione, sœdere; tenere consuetudinem decernendi, nosse exempla majorum." *De Leg.* III. xviii.

expedit.

expedit. Inde summorum imperantium est Cap. II.
non solum idoneas ei fini *leges* præscribere ;
sed & *publicam disciplinam* ita sancire, ut non
tam metu suppliciorum, quam assuetudine,
cives ad legum præscripta sese componant. Ad
quem finem quoque facit curare, ut doctrina
Christiana, pura illa & sincera, in civitate
vigeat ; ac in scholis publicis talia dogmata
tradantur, quæ cum fine civitatum conveni-
unt 4.

V. AD eundem finem expedit, perscriptas *Leges cla-*
habere *leges perspicuas & planas* circa nego-^{ras nec}
tia, quæ frequentissime inter cives versari so-^{nimis mul-}
lent. Non tamen plura legibus civilibus san-^{tas, ferre.}
cienda sunt, quam ad bonum civitatis & ci-
vium conducunt. Nam cum de eo, quod fa-
cere vel non facere debent, sæpius per ratio-
nem naturalem, quam per scientiam legum
homines deliberare solent ; ubi plures *leges*
sunt, quam ut facile memoria comprehendi
queant ; & per eas prohibeantur ea, quæ ra-
tio per se non prohibet ; necesse est, ut per
ignorantiam sine ulla prava intentione inci-
dant in *leges*, tanquam in laqueos. Quo ipso
civibus per imperantes supervacuum incom-
modum conciliatur ; quod est contra finem
civitatum 5.

² Vid. BARBEYRACC, ad opus majus. L. vii. c. ix.
§ 2. 3. qui ibidem plurima pulchra ac utilia de princi-
pum officiis collegit.

³ CICER. *De Leg.* III. iii.

⁴ Vid. *supra*, c. xii. § 8.

⁵ *Corruptissima rep. plurimæ leges.* TACIT. Ann. III. xxvii.

Cap. II. VI. QUIA autem frustra feruntur leges, impune eas violari tolerant Summi Imperant
Executio- igitur horum est *executionem earundem* p
nem, etiam curare; utque quivis suo jure potiatur, cit
perpænas, lentas moras, elusiones atque vexationes, e
procurare. ficere: *pænas* quoque sumere pro cujusq
 c. ix. § 6. facti conditione, transgressorisque intentione
 & malitiâ: nec sine sufficiente causa veniam
 indulgere; cum iniquum sit & ad irritando
 civium animos efficacissimum, æqualiter me-
 ritos, cæteris paribus, non æqualiter trac-
 tare⁶.

Pænas ad VII. UTI autem nihil pœnis sanciendum
usum civi- quod non ad usum civitatis facit: *item pæna*
tatis tem- quoque sunt temperandæ, ut ad finem istum
perare. proportionem habeant, utque adeo cives non
 c. ix. § 7. plus afflictionis, quam resp. utilitatis inde fe-
 rat. De cætero si scopum suum debent ob-
 tinere pœnæ, adparet eas eoulque esse inten-
 dendas, ut acerbitas earundem præponderet
 lucro & delectationi, quæ ex facto legibus ve-
 titio redundare potest⁷.

Civium in- VIII. QUIA porro hoc fine in civitatem
ter se inju- coiverunt homines, ut securitatem adversus
rias probi- injurias aliorum obtinerent; Summorum Im-
bere. perantium est eo severius *civium inter se inju-*
 c. ix. § 8. *rias prohibere*, quo faciliorem perpetua coha-
 bitatio

⁶ Conf. BUDDI *Philos. Pract.* P. III. c. v. S. 5.

⁷ Vid. *supra*, c. vii. § 3.

⁸ Præclare de hac re CICERO. "Nihil est exitio-
 "sius civitatibus, nihil tam contrarium juri & legi-
 "bus,

bitatio occasionem ad lædendum præbet, Nec Cap. 11.
discrimina ordinum ac dignitatum eo valere
debent, ut potentiores tenuioribus pro libidine
insultare possint. Sed & scopo summi imperii
adversatur, ut cives, quas sibi factas arbitran-
tur injurias, privata violentia exsequantur *.

IX. PRÆTEREA quanquam ad omnia ci- *Ministros*
vitatis amplioris negotia immediate obeunda *aptos, &*
unus princeps non sufficiat, sic ut necessario *prudentes,*
adhibere.
Ministri in partem curarum sint vocandi : ta- c. ix. § 9.
men uti hi omnem a summo imperante pote-
statem mutantur ; ita & bene & male ab ip-
sis gestorum imputatio ultimo demum in istum
redundat. Quam ob rationem, & quia prout
ministri sunt, ita recte aut prave negotia ex-
pediuntur ; summi imperantes tenentur ad
munia civitatis adhibere viros probos, & ido-
neos, & in eorum acta subinde inquirere ; eos
denique, prout rem gessisse deprehenduntur,
præmiis vel poenis mactare : quo cæteri intel-
ligant, non minore fide ac diligentia publicam
quam propriam rem tractandam. Sic & cum
pravi mortalium ad scelera perpetranda spe
impunitatis alliciantur ; quæ ipsis præbetur
facillima, ubi *Judices* corruptionibus patent ;
Summorum imperantium est, in ejusmodi ju-
dices, tanquam fautores scelerum, queis secu-

“ bus, nihil minùs civile & humanum, quam compo-
“ sita & constitutâ rep. quicquam agi per vim. Parere
“ jubet intercessori, quo nihil præstantius : impediri
“ enim bonam rem melius, quàm concedi malâ.”
De Leg. III. xviii.

Cap. II. *ritas civium abrumpitur, severe animadvertere.* Præterea licet ordinaria negotiorum expeditio ministris credenda sit : summi tamen imperantes querelis ac desideriiis civium patienter aurem præbere nunquam detrahebunt ?

Tributa ad necessitatem imperare. X. Cum ad *Tributa* & alia onera ferenda cives nullo alio nomine teneantur, quam quantum ista necessaria sunt ad sumtus civitatis

c. ix. § 10. belli pacisque tempore tolerandos ; igitur summarum heic imperantium officium erit, non plus extorquere, quam necessitates, aut insignes reip. utilitates requirant ; & quantum fieri potest, ita onera temperare, ut quam minime cives iisdem affligantur. Deinde ut iusta in proportionem describantur ; nec aliquibus civibus immunitates concedantur in fraudem & oppressionem reliquorum. Tum quæ collecta fuerunt, in usus reip. impendantur : non per luxuriam, largitiones, superfluam ostentationem, aut inania dissipentur. Denique providendum, ut erogationes redditibus respondeant, & quæ hi non pertingunt, a parcimonia & circumcisis sumtibus non necessariis subsidium petendum⁹.

XI. QUANQUAM autem summi imperantes *Rei fami- liari civi- um provi- dere.* subditos alere non teneantur, (nisi quod eorum, qui per immeritam aliquam calamitatem seipsum sustentare non possunt, peculiam curam agere caritas jubeat ;) tamen quia non solum ex bonis civium colligendi sunt

⁹ Conf. BUDDI *Philos. Pract.* P. III. c. v. S. 6.

¹⁰ Conf. ... ADEUM ubi *supra*. S. 7.

sumtus,

sumtus, civitati conservandæ necessarii ; sed Cap. II.
 etiam robur civitatis in virtute & opibus civi-
 um consistit : igitur illis, quantum in se, pro-
 videndum erit, ut *res familiaris civium* gliscat.
 Ad hunc finem facit cives disponere, ut quan-
 tum fieri potest, uberem proventum ex terra
 & aquis capiant ; ut, quæ apud ipsos proveni-
 unt, materiis industriam adhibeant ; aut quem
 ipsi commode laborem obire possunt, ab aliis
 non redimant : quod fit, siquidem artes me-
 chanicæ foveantur. Maximi quoque est mo-
 menti mercaturam, & in regionibus maritimis
 navigationem excolere. Nec ignavia solum
 proscribenda, sed & ad parcimoniam revo-
 candi cives per *leges sumtuarias*, queis super-
 flui sumtus prohibeantur, imprimis illi, per
 quos opes civium ad externos transferuntur. Et-
 si majorem heic, quam quævis leges, effi-
 caciam obtinent summorum imperantium ex-
 empla 11.

XII. QUA etiam sanitas ac firmitas inter-
 na civitatum ex *unione civium* provenit, quæ Omne fa-
Bionum
 quo accuratior fuerit, eo majore cum efficacia genus præ-
cavere.
 vis imperii per universum sese civitatis corpus c. ix. § 12.
 dispensat : igitur summis imperantibus incum-
 bit providere, ne in civitate *factiones* orian-
 tur ; neve quidam cives inter se peculiaribus
 pactis connectantur ; neve omnes aut aliqui
 ab ullo alio, sive intra sive extra civitatem
 constituto, sub quocunque obtentu, sacro aut
 profano, magis dependeant, quam a legitimo

11 Conf. BUDDIUM, ubi supra. S. 8.

suo

Cap. II. suo principe; & in nemine plus sibi præsidium quam in eodem repositum arbitrentur.

*Armis securitati
civium
prospicere.*
c. ix. § 13.

XIII. DENIQUE cum status civitatum inter se sit pax fatis infida; summorum imperantium est curare, ut *virtus civium, peritiaque armorum* alatur; & omnia, quæ ad vim repellendam requiruntur, mature parentur, munita loca, arma, milites, &, rerum gerendarum nervus, pecunia¹². Ultro autem etiam posita iusta belli causa nemo laceffendus, nisi tutissima arriserit occasio, & conditio civitatis commode id ferat. Eundem quoque ob finem consilia & molitiones vicinorum accuratè exploranda & observanda sunt; nec non amicitia & foedera prudenter contrahenda.

C A P. XII.

DE LEGIBUS CIVILIBUS IN SPECIE.

Legum civilium descriptio.
L. VIII. c.

I. DISPICIENDUM quoque jam restat de partibus summi imperii in specie, & quæ circa eas peculiariter observanda occurrunt. Ubi primum locum occupant *leges civiles*, quæ sunt *decreta summi imperantis civilis*,

¹² Vid. *supra*, L. I. c. xiv.

¹ Conf. GROT. *De Jure B. & P. Proleg.* § 15.

² Istæ vero minùs propriè *leges civiles* vocantur; sunt enim *præcepta jura naturalis*.

³ Vim & observantiam legibus naturalibus addere possunt civiles, propterea quod quorundam tam iniqua sit

lis, per quæ civibus injungitur, quid in vita civili facere, quidve omittere debeant ^{Cap. 12.}

II. DICUNTUR autem leges civiles duplici ^{Duplici} potissimum respectu ; vel ^{respectu} *respectu autoritatis*, vel ^{ea dicuntur tales.} *originis*. Priori sensu leges civiles vocari possunt omnes leges juxta quas in foro civili jus redditur, undecunque demum illæ originem suam trahant. Posteriori sensu leges civiles dicuntur, quæ primo a voluntate summi imperii civilis profectæ sunt, atque circa ea versantur, quæ jure naturali ac divino definita non sunt, sed ad peculiarem utilitatem singularum civitatum faciunt.

III. CÆTERUM uti legibus civilibus nihil ^{Legi natu-} est fanciendum, quod non ^{rali ad-} *ad commodum reip.* referatur : ita cum vitæ civilis decori & tranquillitati maxime expediat, legem naturalem ^{dunt vim} a civibus probe observari ; hinc summis imperantibus incumbit, isti vim atque efficaciam legis civilis impertiri. Nam apud plurimos mortalium tanta deprehenditur malitia, ut neque manifesta legis naturalis utilitas, neque metus divini Numinis ei reprimendæ sufficiat. Quo igitur utcunque vitæ civilis honestas servari queat, summum imperium efficere potest, legibus naturalibus vim legum civilium tribuendo.

fit insoles, ut plus poenas hujusce vitæ quam futuræ metuant. Sed non ideo sequitur (quod malè statuit HOBBSIUS *De Cive*, c. xiv. § 9, 10.) legibus naturalibus totam obligandi vim à civilibus accedere, & magistratum omnino ex suo arbitrio definire posse, quid honestum & turpe sit, quid furtum, adulterium, homicidium, &c. Vid. *supra*, L. I. c. iii. § 1.

IV. CON-

Cap. I 2. IV. CONSISTIT autem *vis legum civilium*

Per adjectionem scil.
sanctionem poenarum: in hoc, ut præceptis de faciendo vel omittendo addatur *sanctio poenalis*; sive ut definiatur, quæ poena in foro civitatis sit mansura cum, qui facienda omiserit, aut fecerit omittenda.

Qua sanctione poenali quæ destituuntur leges naturales, in foro humano impune violantur, salva tamen vindicta tribunalis divini.

Et accommodatam ad eam actionem in foro.

V. PRÆTEREA quia vitæ civilis indoles non fert, ut quod quisque sibi deberi arbitrat, propriam per violentiam exigit: inde & in eo legi naturali subveniunt leges civiles, quod ad ea, quæ ex illa debentur, hæ *actionem* accommodant, cujus vi ista in foro civili per subsidium magistratus exigi possunt. Quam vim quæ per leges civiles non acceperunt, ab invitis extorqueri non possunt, sed solo debentium pudore & conscientia stant. Solent autem leges civiles illis potissimum obligationibus actionem accommodare, quæ per expressa pacta inter homines contractæ sunt. Cæteris, quæ ex indefinito aliquo officio legis naturalis debentur, fere actionem denegarunt, ut esset materia, qua virtutem suam exercerent probiores mortalium; insignemque pararent laudem, si citra coactionem recte fecisse videntur. Sæpè etiam tanti non fuit visum negotium, ut ideo prætor fatigaretur.

Legem naturæ adplicant & explicant.

VI. CUM etiam multa lege naturali *indefinite*

4 Hoc modo CICERO. "Aliter leges, aliter philosophi; leges quatenus manu tenere possunt; philosophi, quatenus ratione & intelligentia." *De Offic.* II. xvii. Similiter SENECA: "Multa legem non

nite præcipiantur, adplicatione in cujusvis ar-
bitrio relicta; inde lex civilis ad decus & tran-
quillitatem civitatis ejusmodi *actionibus tem-*
pus, modum, locum & personas assignare, alias-
que circumstantias determinare, quandoque
& præmiis homines ad eas suscipiendas allie-
cere solet. Si quid etiam in lege naturali ob-
scuri sit, legis civilis est *explicare*. Quam ex-
plicationem in agendo sequi cives tenentur;
utut fortasse privata ipsorum opinio in diver-
sum abeat.

VII. CUM etiam plurimæ actiones per le-
gem naturalem cujusque judicio & arbitrio
sint relictae, quas tamen in civitate uniformi
modo temperari tranquillitatis & decoris pub-
lici interest: inde leges civiles ejusmodi actio-
nibus & negotiis *certam formam* solent assign-
nare; uti contingit in ultimis voluntatibus, in
contractibus, & multis aliis. Ob eandem cau-
sam etiam leges civiles exercitium eorum ju-
rium, quæ naturaliter competunt, circumscri-
bere fuerunt.

VIII. DEBENT autem cives legibus civili-
bus, quatenus aperte juri divino non repug-
nant, *obtemperare*, non velut ex nudo poenæ
metu, sed ex intrinseca obligatione, per ipsum
jus naturale confirmata: quippe inter cujus
præcepta quoque est, legitimis imperantibus
esse parendum.

IX. De-

“habent, nec *actionem*, ad quæ consuetudo vitæ huma-

“næ lege omni valentior dat aditum.” *De Benef. v. 21.*

Quæstio in scholis notissima est, *Utrum leges humanæ*
conscientiam obligent? i. e. Utrum ita astringant aliquem
ad

Cap. 12. IX. DENIQUE non minus *peculiaribus jussis* summorum imperantium, quam *legibus* communibus cives obtemperare debent. Ubi tamen observandum est, utrum summus imperans civem quid jubeat facere tanquam *actionem civi propriam*; an vero mandet *suscipere nudam executionem actionis*, quæ propria imperantis esse debeat. Nam posteriori casu necessitate ab imperante adhibita, citra proprium peccatum potest aliquid agere civis, quo patrato ipse imperans peccat. Sed ut civis velut proprio nomine peccatum legi naturali & divinæ repugnans perpetret, fieri recte non potest. Inde est, quod si in bello etiam injusto civis jussu summi imperantis arma gerat, non peccet. Sed si ejusdem jussu aliquis innocentem damnet, falsum testimonium dicat, calumniam alicui intentet, utique peccat. Nam civis militat nomine publico; sed proprio nomine judicat, testatur, accusat.

C A P.

ad obediendum (SANDERSONI verbis utor) ut si non pareat, non solum pœnæ temporali, aut legibus constitutæ, aut ex superioris arbitrio inferendæ obnoxius sit, sed & à propriâ conscientia velut neglecti officii contractæque inde offensionis Dei reus merito redarguatur? Idem partem affirmativam acutè defendit. Vid. *De Obligatione Conscientiæ*, Præl. 5ta.

⁶ Hæc distinctio negotium haud expedit. Nequit cogi voluntas, & Deo potius obediendum quam hominibus; unde ne minimum quidem malum patrandum est, ut bonum exinde eveniat.

⁷ Nequaquam hoc admitti debet, si subito constet actionem esse illicitam.

⁸ Rectius judicat GROTIUS milites, si quidem constat ipsis injustam esse belli causam, abstinere omnino debere.

C A P. XIII.

DE JURE VITÆ AC NECIS.

I. **S**UMMO imperio civili in *vitam ci-* *ius impe-*
vium duplici modo jus competit; indi- *rantis in*
rectè vel *directè*: illud quidem ad *defensionem* *vitam ci-*
civitatis. hoc autem ad *compescenda delicta* ^{1.} *viuum:* L.VIII.c.

II. Cum enim sæpe vis exteriorum per vim ^{ii. lii.}
 sit repellenda, aut jus nostrum violenter ab *Indirec-*
 ipsis vindicandum; licet utique summo impe- *tum, peri-*
 rio cives ad hoc negotii compellere: ubi de *culo eam*
 industria non id agitur, ut cives vitam amit- *exponendi*
 tant, sed duntaxat periculo mortis eorum vi- *c. ii. § 1,*
 ta exponitur ^{3, 4.} ^{2.} Qualibus in periculis ut stre-
 nue & dextre sese cives gerere possint, sum-
 mum imperium exercere eos & præparare de-
 bet. Nulli autem civi ejus periculi metu ad
 munia militaria sese inutilem reddere licet 3.

debere. *De Jure B. & P. L. II. c. xxvi. § 2.* Quod
 si dubitent utrum bellum sit licitum necne, principi
 parendum est; & nil obstat regula à GROTIO allata,
quod dubitas ne faceris. Vid. *supra*, L. I. c. i. § 6. not. n.

¹ Conf. GROT. *De Jure B. & P. L. II. c. xx.* BUD-
 DEI *Phil. Pract. P. II. c. v. S. 1.*

² Hoc sequitur ex fine civitatis; qui duplex est. 1.
 Ut avertantur mala. 2. Ut compescantur delicta.

³ *Augustus* (referente SÆTONIO, c. xxiv.) equitem
 Romanum, quod duobus filiis adolescentibus causâ de-
 tractandi sacramenti pollices amputasset, ipsum bona-
 que subjecit hastæ. Et ad hoc flagitium reprimendum
 plurimæ leges latæ sunt ab imperatoribus, *Traiano, The-*
odosio, Constantino, aliisque. Conf. PUF. *De Jure N. &*
 G. L. VIII. c. ii. § 3.

Et

Cap. 13. Et qui militiæ est adscriptus, hautquaquam assignatam stationem ex formidine deseret, sed ad extremum potius spiritum pugnabit nisi intelligat imperantis voluntatem esse, ut potius vitam, quam locum conservet; aut locus iste tanti non sit civitati, quam vitæ civium 4.

*Directum
adimendi
per modum
penæ.*
c. iii. § 1.

III. DIRECTE autem vitam civibus adimere potest summum imperium ob atrociam delicta, & per modum penæ; quæ tamen & in alia hominis bona cadit. Quo loco de natura penæ quædam in universum erunt exponenda.

*Pænæ rationem
quoniam
habere
possint.*
c. iii. § 4.

IV. EST igitur POENA *malum passionis* quod infligitur ob *malum actionis*; seu malum aliquod molestum, quod per modum coactionis

4 Hoc in loco merito quaeri potest, utràm civem innocentem liceat hosti ad certam mortem tradere, ut evitetur imminens reip. ruina? Partem negativam, nosse in opere majori, L. VIII. c. ii. § 5. " Ut civis (inquit) eum in tyranni manum tradat aut ut eundem cogat quo seipsum dedat, neque fas esse neque necessarium arbitror." Rectius (ut opinor) pro parte affirmativâ stat GROTIVS. Caritas & amor patriæ id à cive exigit, ut seipsum tradat; quoniam utilitati omnium plusquam unius alicujus aut suæ consulendum est. Quod si id facere tenetur, ad id recte cogi potest. " Superior (teste GROTIO) cogere potest ad ea, quæ virtus quælibet præcipit, quia in jure proprio superioris, qua superior est, hoc est comprehensum. Sic in magna fragmenti penuria cives cogi possunt, quod habent, in medium conferre: quare & in nostra illa controversia verius videtur cogi posse civem, ut id faciat, quod exigit caritas."

De

nis & pro imperio, intuitu antegressi delicti, Cap. 13. alicui imponitur⁶. Licet enim sæpe alicui poenæ loco imperentur quædam actiones; in iis tamen spectatur id, quod laboriosæ, & facienti molestæ sint, quodque agenti passio quædam per eas inferatur. Invitis autem poena est infligenda, quia alias illa non obrineret finem suum, qui est, acerbitate sua homines a peccatis detertere. Quem effectum non habent, quæ quis lubens admittit. Denique poenæ rationem non habent mala, quæ in bello pugnave inter repugnandum inferuntur; quia non pro imperio: Neque quæ per injuriam quis patitur; quia non intuitu antegressi delicti inferuntur⁷.

V. SI-

De Jure B. & P. L. II. c. xxv. § 3. Porro notandum est, ubi hostis potentior certos sibi cives *obsides* ad pacta quævis firmanda postulaverit; eos ad hoc onus suscipiendum adigi posse. Quod si illius, quicum paciscimur, ~~que~~ *postulæ* civitatis nihil interest, è civibus quis obses fuerit; præcidendis querelis aptissimum erit sortem adhibere. *De Jure N. & G. L. VIII. c. ii. § 6.*

⁵ Definitio ex GROTIUS petita. *De Jure B. & P. L. II. c. xx. § 1.*

⁶ *Omnis poena, si justa est, peccati poena est.* AUGUSTI Retr. I. ix.

⁷ Par in pacem non habet imperium, ideoque poenam propriè dictam ex auctoris definitione infligere non potest. Eadem ratione in statu naturali nemo poenis humanis obnoxius esse potest, quoniam non datur superior. Hanc autem nostri doctrinam improbat BARBEYRACCIUS, & longâ verborum ambage probare aggreditur poenam à paribus in pares infligi posse. Eodem modo bellum *punitivum* esse posse statuit GROTIUS; & libertatem salutis suæ perpœnas consulend iniritio

H h

penes

Cap. 13.

*Imperanti
competit
jus punien-
di.*

c. iii. § 7.

*In pœnis
humanis
respecien-
da utili-
tas :*

c. iii. § 8.

*Aut pec-
cantis, aut
læsi, aut
omnium.*

c. iii. § 9.

V. SICUTI autem libertas naturalis habet, ut qui in ea constitutus præter Deum neminem habet superiorem, divinis tantum pœnis sit obnoxius : ita cum introducto inter homines imperio hoc quoque imperantibus salus societatum attribuit, ut ipsi malo representato malitiam subditorum coercere queant, quo plures homines securi invicem possint vivere.

VI. ETSI autem in eo nihil videatur iniqui, ut malum patiatur, qui male egit : in pœnis tamen humanis non simpliciter respiciendum est, quodnam malum sit perpetratum ; sed & quæ utilitas ex pœna possit provenire. Sicuti & nequaquam eo fine pœnæ exercendæ, ut læsus animum pascat, & voluptatem capiat ex dolore & supplicio lædentis ; quippe cum hæc voluptas plane sit inhumana, & socialitati repugnans.

VII. GENUINUS pœnarum humanarum finis est præcautio læsionum & injuriarum ; quæ

penes singulos fuisse. *De Jure B. & P. L. II. c. xi. § 40.* Sed rectius, me judice, decernit noster ; in eo quod facultatem delinquentes puniendi paribus non concessit. Proculdubio licita est defensio per violentiam contra injurias, licitum est bellum in eos, qui jura nostra violarunt ; non autem per modum pœnæ, sed defensionis. Jure naturali, nemini alterius actione dirigendi nedum puniendi competit facultas, in quem non habet imperium. Qui delictum aliquod admisit, pœnas luere debet ; sed ab eo solo, cujus leges migravit. Neque adeo gens gentem punire recte potest, quoniam par est utriusque conditio ; unde *bellum punitivum* GROTII figmentum recte haberi potest.

pro-

Provenit, si vel in melius emendetur, qui peccavit; aut alii ejus exemplo, ne deinceps velint peccare; vel si ita coerceatur qui peccavit, ut non possit deinceps nocere. Id quod etiam ita potest exprimi; quod in pœnis respiciatur vel utilitas ejus, qui peccavit; vel ejus cujus intererat non fuisse peccatum, quique ideo per peccatum læsus fuit; vel indistinctum quorumlibet.

VIII. PRIMUM igitur in sumenda pœna respicitur utilitas ejus, qui peccavit, dum dolore pœnæ ipsius animus emendatur, & peccandi libido per eundem exstinguitur⁹. Quale genus pœnæ etiam in plerisque civitatibus in suos domesticos exercere patribus-familias relictum. Eo solo tamen fine ad mortem procedere posse non videtur; cum qui mortuus est, emendari nequeat¹⁰.

IX. DEINDE in pœna versatur utilitas ejus, qui læsus fuit, ne tale quid in posterum ab eodem aut aliis patiatur. Quorum prius obinetur, si vel tollatur, qui peccavit; vel vi-

* Scitè cecinit CLAUDIANUS, *Conf. Manlii*. ver. 223.

*Qui fruitur pœnâ, ferus est, legumque videtur
Vindictam præstare sibi: Diis proximus ille est,
Quem ratio non ira movet; qui facta rependens
Consilio punire potest——*

⁹ " Castigatio sincera & cum ratione aliquando necessaria est. Non enim nocet, sed medetur specie nocendi. Ingenia vitio prava dolore corporis animique corrigimus. SENECA de Ira. L. I. c. v.

¹⁰ Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. II. c. xx. § 7.

Cap. 13. res nocendi, salva vita, ipsi adimantur; vel si malo suo dedoceatur delinquere. Posterius autem obtinetur poena aperta & conspicua, cujusque adparatus ad terrorem aliis incutendum aptus sit ¹¹.

*Quomodo
utilitas
omnium?*
c. iii. §
12.

X. DENIQUE in poena *utilitas* quoque *omnium* quaeritur, dum nempe id agitur, ut ne, qui uni nocuit, aliis deinceps noceat, vel ut exemplo territi cæteri a similibus patrandis abstineant. Quod pari modo atque prius obtinetur ¹².

Pœnis humanis exempti actus interni:
c. iii. §
14.

XI. QUOD si porro tum fines poenarum tum conditionem generis humani consideraremus; adparet, *non omnia peccata esse ejusmodi indolis, ut in foro humano ea puniri omnino conveniat*. Inde pœnis humanis eximuntur *actus mere interni*, i. e. cogitatio delectabilis de peccato aliquo, cupiditas, desiderium, desinatio citra effectum; etsi postea per subsequentem confessionem ad notitiam aliorum perveniant. Nam cum ejusmodi motu interro nemini noxa inferatur, nullius quoque hominis interest, ut ob eundem quispiam puniatur ¹³.

Et lapsus minutissimus:

XII. DURUM quoque nimis foret pœnis humanis subijcere *minutissimos lapsus*, quos in isthac

¹¹ Ibid. § 8.

¹² Ibid. § 9. Add. SELDEN, *De Jure Nat.* L. I. c. iv.

¹³ Id tamen non obstat (teste GROTIUS) quò minus actus interni quatenus in externos influunt, in æstimationem

isthac naturæ conditione non datur effugere, *Cap. 13.*
quantamcunque attentionem quis adhibere in-
stituat ¹⁴.

XIII. PRÆTEREA multos actus dissimulant *Et quæ*
leges humanæ ob tranquillitatem civitatis, auf-^{ferre jubet}
alias ob rationes: puta, si splendidior futuro ^{civitatis}
sit actus, ubi ex intuitu poenæ non videatur ^{tranquilli-}
susceptus; aut ubi operæ pretium non sit ju-
dices inquietari, aut si obscurissimæ res sit dis-
ceptationis, aut si inolitum plane malum citra
convulsionem civitatis tolli nequeat.

XIV. DENIQUE & a poena humana eximi *Aut com-*
necesse est illa vitia animi, ex corruptione mor-^{munis bo-}
talium communi resultantia, quæ ita frequentia ^{minum cor-}
reperiuntur, ut defuturi essent, quibus impe-^{rptio.}
raretur, si severis ista poenis plectere velis,
quousque in enormes actus non eruperunt:
ut est ambitio, avaritia, inhumanitas, ingra-
tus animus, hypocrisis, invidia, superbia, i-
racundia, simultas, & similia.

XV. NEQUE tamen si quæ peccata sint pa-^{Venia qui-}
trata poenis humanis idonea, semper necessum ^{bus casibus}
est poenam exigere. Quin aliquando contingit, ^{recte fiat?}
ut delinquentibus recte peccati *Venia* fieri ^{c. iii. §}
possit. Id quod tamen citra graves causas
fieri non debet. Inter quas sunt, si fines poe-
narum in certo casu non videantur necessarii;
aut si venia majorem quam poena producere

tionem veniant non sui propriè, sed actuum externo-
rum, qui inde meriti sui accipiunt qualitatem. *Ibid*,
§ 18.

¹⁴ *Ibid.* § 19.

Cap. 13. utilitatem sit idonea; aut si fines poenarum alia via commodius obtineri possint. Item si qui deliquit alleget sua aut sibi conjunctorum eximia in rempubl. merita, peculiari præmio digna; aut si ab alia quapiam insigni re commendetur, puta, a raro aliquo artificio; aut si spes sit fore, ut peccatum illud egregiis factis eluatur; præsertim ubi aliqua ignorantia, licet non plane inculpabilis, intervenit, aut si particularis ratio legis in aliquo facto cessaverit. Sæpe quoque ob multitudinem peccantium venia est danda, ne suppliciis civitas exhauriatur¹⁵.

*Delicti
gravitas
unde fit æ
stimanda?
c. iii. § 18.
22.*

XVI. *Gravitas autem delictorum æstimatur* ex objecto in quod peccatum fuit, prout illud nobile & pretiosum habetur: item ex effectu, prout multum aut parum damni in remp. redundat: & denique ex pravitate intentionis, quæ ex variis indiciis colligitur; puta, si facile potuit resistere causis, quibus quis ad peccandum fuit impulsus; aut si præter communem rationem peculiaris quædam accessit, quæ a peccando debebat abstertere; aut ubi circumstantiæ singulares factum aggravant; aut si animum quis habuerit idoneum ad resistendum

¹⁵ Ibid. § 21, &c.

¹⁶ Ordinem delictorum quoad objecta sic instituit noster. 1. Præ cæteris maxime detestanda habetur actio quæ directe in Dei contumeliā tendit. 2. Quæ universam hominum societatem tangit. 3. Quæ publicum civitatis ordinem perturbat. 4. Quæ singulos homines tangit. Ubi in foro civili primo loco statuitur vita, quæ est fundamentum omnium bonorum temporalium; tum

Um peccatorum illecebris. Sed & confide- Cap. 13.
 rari solet, primus quis, an aliorum exemplo
 seductus; semel, an sæpius, & post consum-
 tas frustra admonitiones quis peccaverit ¹⁶.

XVII. Quod tamen pænæ genus & quan- Unde defi.
 tum præcise singulis peccatis sit infligendum, niendum
 penes summum imperium civile est definire; pænæ ge-
 quod hæc unice utilitatem reipubl. præ oculis nus &
 habere debet. Unde fieri potest & solet, ut quantitas?
 eadem pœna imponatur duobus delictis inæ- c. iii. § 23,
 qualibus. Nam quæ æqualitas iudicibus circa 24.
 reos observandos præcipitur, illa intelligenda
 est de reis, qui idem specie delictum commise-
 runt: hætenus, ut quod in uno vindicatur de-
 lictum, alteri citra gravissimam causam con-
 donari non debeat. Etsi autem quantum fieri
 potest, homo in hominem lenior esse debeat:
 interdum tamen pœnas exasperari salus civita-
 tis, & securitas civium jubet; puta, si contra
 gliscentia vitia asperiore medicina opus sit; aut
 ubi delictum aliquod reip. sit perniciosissimum.
 Id autem omnino observandum circa magni-
 tudinem pœnarum, ut illæ tantæ sint, quantæ
 sufficiant ad reprimendam libidinem morta-
 lium, qua feruntur in peccatum, in quod pœ-

tum membra non vitalia, citra quorum usum vita nisi
 miserrima trahi non potest, quæ pro nobilitate sui u-
 sus æstimantur. 5. Quæ familias privatorum, quarum
 fundamentum est matrimonium, perturbat maculatve.
 6. Quæ perdit aut avertit alias res expetibiles, vitæ
 necessitatibus aut commoditatibus inservientes; idque
 vel directè vel indirectè dolo malo causam damni dan-
 do. 7. Denique quæ famam aut existimationem civi-
 lem destruit. *De Jure N. & G. L. VIII. c. lii. § 18.*

Cap. 13. *næ* constituentur. Tum etiam, *ne* exigantur graviores poenæ, quam legibus definitæ sunt; nisi atrociores circumstantiæ factum aggravent¹⁷.

XVIII. QUIA tamen eadem poena non omnes æque afficit, adeoque apud omnes non parum effectum producit circa reprimendam peccandi libidinem; inde tam in generali poenarum designatione, quam earundem ad singulos adplicatione, respicienda est *persona ipsius delinquentis*; & in eadem illæ qualitates, quæ sensum poenæ augere vel minuere possunt; puta ætas, sexus, status, opes, vires, & similia¹⁸.

Ob delictum alienum nemo puniendus:
c. iii. § 23.

XIX. PORRO uti ob alienum delictum in foro humano poena proprie dicta nemo potest affici: ita si *ab universitate aliqua delictum sit admissum*, eo non tenebitur, qui in id non consenserit. Atque inde isti dissentienti nihil poterit eripi, quod nomine & beneficio universitatis non obtinebat. Etsi ex occasione punitæ universitatis & innocentes incommode sentire soleant. Exspirant quoque delicta universitatum, quando nemo amplius superest eorum, quæ consentientibus & cooperantibus illud delictum fuit patratum.

XX.

¹⁷ Vid. *supra*, c. vii. § 3. not. 5.

¹⁸ Huc spectat illud JUVENALIS *Sat.* VIII. 140.

*Omne animi vitium tantò conspectius in se
Crimen habet, quantò major qui peccat habetur.*

¹⁹ Non autem poenas sed infortuniùm subeunt. Unde facile intelligi potest, quâ ratione Deus (salvâ ejus justitiâ

XX. Id tamen frequenter contingit, ut *Cap. 13.*
licenum delictum occasionem præbeat, ex qua in *Et si id oc-*
 alios incommodum proveniat, aut bonum an- *casione*
 tea speratum intercipiatur. Sicuti bonis pa- *incommodi*
 rentum ob delictum confiscatis ad paupertatem *præbere*
 rediguntur etiam innocentes liberi ¹⁹. Et *possit.*
 reo aufugiente fide-jussor exsolvere multam
 cogitur, non ex delicto, sed quia in talem e-
 ventum ultro sese obligavit ²⁰.

C A P. XIV.

DE EXISTIMATIONE.

I. **E**XISTIMATIO in genere est valor per- *Existima-*
 sonarum in vita communi, secundum *tio in ge-*
 quem aptæ sunt aliis personis exæquari aut *nere quid?*
 comparari, eisque vel antehaberi, vel post- *L.VIII.c.*
 poni ¹. *iv.*

II. DIVIDITUR illa in *simplicem & inten-* *Quotuplex*
sivam. Utraque consideratur vel inter eos qui *in duplici*
in naturali libertate, vel qui in *statu?*
statu civili in-
 vicem degunt.

III. *Existimatio simplex inter eos, qui in na-* *Simplex in*
turali libertate vivunt, in hoc potissimum con- *libertate*
naturali
in quo
fit?

titia) damnum posteris ob delicta majorum instigat. *c. iv. § 3.*
Ferretne (inquit CICERO) *ulla civitas latorem istiusmodi*
legi, ut condemnatur filius aut nepos, si pater aut avus deli-
quisset? De Nat. Deor. III. xxxviii.

²⁰ Vid. GROTI. *ubi supra*, § 13, &c.

¹ Conf. auctoris Dissertat. Acad. de *Existimatione*. p.

sistit,

Cap. 14. sistit, ut quis talem se ferat, & pro tali habetur, quicum agi queat tanquam cum viro bono, & qui cum alijs ad præscriptum legis naturalis vivere sit paratus.

Ea quam diu maneat integra?
c. iv. § 3. IV. Atque isthæc integra tamdiu habetur, quoad quis nondum per malitiosum aut enormem facinus sciens volensque dolo malo legem naturæ adversus alios violavit. Inde & naturaliter quilibet pro bono viro habetur, donec contrarium probetur².

Quibus facis diminuat?
c. iv. § 4. V. EADEM existimatio *diminuitur* per facinora enormia contra legem naturalem malitiose patrata; quæ efficiunt, ut majore circumspeditione opus sit, si quis cum tali agere velit. Ea tamen macula elui potest, præstita ultro damni dati reparatione, & edito feriæ penitentiae documento³.

Quibus penitus extinguatur?
c. iv. § 5. VI. Consumit eandem penitus vitæ genus & institutum directe spectans ad alijs promiscue nocendum, & rem ex manifestis aliorum injuriis faciendam. Cujus farinæ homines quamdiu resipiscere nolunt, tanquam communes hostes possunt tractari ab omnibus, quos ipsorum malitia ullo modo potest tangere⁴. Reparare tamen hi existimationem possunt, ubi præstita refusione damni, aut obtenta condonatione, honestum vitæ genus, vitioso ejurato, subierint.

² Iniquè igitur statuit Hobbseivs omnes in sua naturali degentes pro malis habendos esse. *De Civ. c. i.*

³ Vid. *supra*, L. I. c. v. § 17.

⁴ Quales sunt latrones, piratæ, sicarii, & id genus tenebriones.

VII. *Existimatio simplex intra civitates de-Cap. 14.*
ritium est, qua quis juxta leges & mores ci-
 tatis pro vitioso ejusdem membro non fuit *Simplex in*
 claratus, & aliquo numero esse intelligitur. *civitate*
qua?

VIII. Isthæc in civitate deficit vel ex me- *Ea quo-*
statu, vel ex delicto. Prius contingit *modo defi-*
ici modo: vel ut status ille in se naturaliter *ciat ex me-*
 nihil turpe habeat; vel ut cum vitio, aut sal- *ro statu?*
 tem ejus opinione, sit conjunctus. Illud con- *c. iv. § 6.*
 tingit in quibusdam civitatibus, ubi servi nullo
 numero sunt⁵. Hoc circa lenones, meretrices,
 & similes obtinet; qui quamdiu publice tole-
 rantur in civitate, communi quidem defensione
 ruuntur, honestorum tamen hominum con-
 sortio excludendi. Quod idem contingit qui-
 busdam circa foeda aut vilia, licet naturaliter
 non vitiosa, occupatis⁶.

IX. Ex delicto autem eadem plane deficit, *Quomodo*
 quando quis juxta leges civiles ob certum de- *ex delicto*
 lictum *Infamia* notatur: idque ut vel morte *per notam*
 simul plectatur, & sic memoria ejus notatur; *infamiae?*
 vel ut civitate expellatur; vel ut in civitate *c. iv. § 7.*
 retineatur tanquam infame & putridum mem-
 brum.

X. Id autem manifestum est, existimatio- *Naturalis*
 nem simplicem, seu *naturalem honestatem non honestas*
 posse alicui eripi *ex mero arbitrio summorum arbitrio*
 imperantium. Cum id nullo modo ad utili- *imperantis*
 tatem civitatis facere, adeoque in ipsos nullo *non subest.*
c. iv. § 9:

⁵ Quam vilis fuerit eorum conditio apud Romanos,
 omnibus notissimum est. Vid. L. XVIII. tit. v. l. 6.
ad L. Jul. de Adult.

⁶ Quales sunt carnifices, lictores, fornicarii, &c:
 modo

Cap. 14. modo collatum, intelligi possit. Sicuti ne
 vera infamia videtur contrahi posse, dum quod
 jus civitatis per modum nudi ministris exequitur.

Existimatio intensiva, item que honor.
 c. iv. § 11.
 XI. *Existimatio intensiva* est, secundum quam personæ, alias quoad existimationem simplicem æquales, sibi invicem præferuntur, prout uni præ altero insunt, queis aliorum animi ad exhibendum honorem permoveri solent. Est autem *Honor* proprie significatio judicii nostri de alterius præstantia.

Varia ad ejus intelligentiam notanda.
 XII. Hæc existimatio intensiva considerari potest vel inter eos, qui in naturali vivunt libertate, vel inter cives ejusdem republicæ. Deinde expendenda sunt ejusdem fundamenta, & quidem prout producunt vel aptitudinem duntaxat ad honorem ab aliis expectandum, vel jus stricte dictum quo idem ab aliis tanquam debitus postulari queat.

Fundamenta intensivæ existimationis quæ?
 c. iv. § 12.
 XIII. *Fundamenta intensivæ existimationis* in genere censentur omnia illa, quæ insignem perfectionem & præstantiam habent, aut eandem judicantur arguere, & quidem talem, cuius affectus cum fine legis naturalis aut civitatum congruit. Uti sunt perspicacia mentis, & capacitas varias scientias & artes. addiscendi, acre judicium in rebus gerendis, animus firmus & per externa inconcussus, illecebrisque ac terroribus superior; eloquentia, forma &

7 Malè igitur HOBBIUS honorem in potentiâ fundavit. *Consistit honor* (inquit) *in solius potentiæ existimatione.* Leviath. cap. x. p. 47.

lexteritas corporis, bona fortunæ, & impri-
mis res egregie gestæ⁷. Cap. 14.

XIV. Hæc tamen omnia non producant *jus ad bo-*
nisi jus imperfectum, seu aptitudinem ad ha-
bendum ab aliis honorem & venerationem. *norem im-*
perfectum,
perfectum.
Unde si quis eundem aliis etiam bene meritis c. iv. §
denegaverit, non injuriam facit, sed duntaxat¹⁴
ob inhumanitatem & velut incivilitatem male
audit. Sed *jus perfectum* ad habendum ab al-
tero honorem, aut ejus insignia, provenit vel
ex imperio, quod quis in istum obtinet; vel
ex pacto cum eodem ea super re inito; vel ex
lege per communem dominum lata aut appro-
bata.

XV. Inter principes autem & integros po-
pulos pro eminentia & *præcedentia* solet alle-
gari potissimum antiquitas regni & familiæ; *præceden-*
tiam inter
amplitudo & opulentia ditionum, & potentia, *principes*
qualitas potestatis, qua quis imperium in suo *unde?*
regno obtinet, & splendor tituli. Quæ tamen
omnia per se non pariunt *jus perfectum* ad præ-
cedentiam adversus alios reges populosve, nisi
pacto aut concessione horum istud quæsitum
fuerit. c. iv. §
15, 16.

XVI. Inter cives autem *gradus dignitatis*
designare summi imperantis est; qui tamen *gradus*
heic recte cujusque præstantiam, & ad confe-
renda in remp. merita aptitudinem respicit. *dignitatis*
civilis a
Quem autem iste civi dignitatis gradum affig-
naverit, eum recte hic contra concives suos tue-
tur; nec minus eodem ipse adquiescere debet.²³ *quo desig-*
nandi?
c. iv. §

⁷ Conf. BUDDEI, *Philos. Pract.* P. II. c. iv S. 13
§ 3t.

C A P. XV.

DE POTESTATE SUMMI IMPERII IN
BONA CIVITATE CONTENTA.

*Jus impe-
rantis in
bona civi-
um triplex.
L. VIII. c.
v.*

I. **Q**uemadmodum ubi *Bona* ab summi
imperantibus in cives profecta sunt,
in istorum arbitrio est, quid hi in ea
ris obtineat: ita in ea bona, quæ civi-
propria sibi industria, aut alio modo plene
quæfiverunt, *triplex* potissimum *jus*, ex indole
civitatum resultans, & ad harum finem neces-
sarium, summis imperantibus competit.

*Leges fe-
rendi circa
eorum u-
sum;
c. v. § 3.*

II. PRIMUM *jus* in eo consistit, ut civibus
isti possint *leges præscribere* circa usum eo-
rundem ad utilitatem civitatis adtemperan-
dum, aut circa modum, qualitatemque pos-
sessionum; uti & rationem transferendorum
in alios bonorum, & quæ sunt ejus generis
alia³.

III.

¹ Quales sunt *leges sumptuariæ*, *leges contra aliena*
latæ, &c.

² Qualis erat Romæ *lex Licinia*, ne quis ultra *Dagm*
jugera, neque *pecoris majoris* ultra *C*, minoris ultra
D capita haberet. Vid *PAUL. Manut. de LL. Rom. et*
Macrob. Sat. L. III.

³ Quales sunt *leges circa modum donationum*, *lega-*
tionum, &c. & quæ vetant *pecunias*, vel certas qual-
dam merces extra civitatem exportari.

⁴ Hanc vocem *Dominium eminens*, vel *supereminens*,
primus usurpavit *GROTIUS* (*De Jure B. & P. L. II.*
c. xiv. § 7.) de qua superiori sæculo litem moverunt e-
ruditi

III. ALTERUM jus in hoc consistit, ut pos- Cap. 15.
 sit particulam aliquam de ipsorum bonis *Tri-*
buti aut *Vestigalis* nomine decerpere. Cum *Decerpen-*
 enim civium vita & fortunæ per civitatem sint *di de eis*
 defendendæ, oportet ut hi conferant, unde *vestigalia*
 sumtus ad eum finem necessarii tolerantur. *& tri-*
 c. v. § 4.
 Sic ut valde impudens sit, qui defensione qui-
 dem & commoditate civitatis frui vult, & ta-
 mē nihil operæ aut rei ad eandem servandam
 conferre. Etsi heic merito prudentes sese re-
 ctiores ad querulum vulgi ingenium adtempe-
 rent, & ut quam minimo cum sensu ista cor-
 rogari queant, laborent, imprimis æqualita-
 tem observando, & modica potius, ac varia,
 quam grandia ac uniformia exigendo.

IV. TERTIUM jus est *Dominium eminens*⁴, *Casu ne-*
 quod in eo consistit, ut urgente reip. necessi- *cessitatis*
 tate bona subditi cujuscumque, quibus præsens *ad usus*
 tempus maxime opus habet, ad usus publicos *publicos*
 arripi & applicari queant; licet ista longe su- *applican-*
 perent ratam partem, quam iste ad sumtus *di.*
 reip. conferre tenebatur. Ob quam tamen
 c. v. § 7.

ruditi. Vip. *supra*, BUDDI *Hist. Jur. Nat.* § 53.
 Non operæ est pretium de verbis contendere, cum fa-
 cultatem ipsam imperantibus competere manifestum
 sit: quæ tamen non nisi urgente necessitate exerceri
 debet. *Ut id fiat* (inquit GROTIUS *loc. citat.*) *ex vi su-*
pereminentis domini, primum requiritur utilitas publica;
deinde ut si fieri potest compensatio, fiat ei qui suum amisit,
ex communi. Minimè licet principi aliquem pro arbi-
 trio bonis suis spoliare: nec id concedendum esse
 HOBBSIO permittimus, *civis non ita proprium habere*
quicquam, in quod non habeat jus ille, qui habet imperium
summum. De Cive, cap. vi. § 15.

rationem

Cap. 15. rationem isti civi, quod excedit, de publico aut ex collatione cæterorum civium, quantum ejus fieri potest, refundi debet.

Jus principis in fisco cum atque ærarium.
c. v. § 8.

V. PRÆTER hæc tria jura in multis civitatibus dantur *peculiaria bona publica*, quæ patrimonium reip. aut regni solent adpellari. Quod alicubi iterum distinguitur in *patrimonium principatus*, & *reipublicæ*, seu in *Fiscus* & *Ærarium*. Quorum prius destinatum est ad sustentationem regis, ejusque familiæ: posterius ad publicas utilitates regni. Circa prius rex habet usumfructum, & de fructibus inde provenientes pro suo arbitrio disponere potest. Circa posterius autem administratoris munus obit, idemque usibus, quibus destinatum est, adplicare debet. Neutrum nisi consensu populi alienare potest.

In remp. totam vel ex parte alienandam.
c. v. § 9
—11.

VI. MULTO minus autem, qui regnum non habet in patrimonio, totum regnum, aut ejus partem alienare potest, nisi accedat consensus populi, & posteriore casu etiam peculiariter consensus partis alienandæ. Sicuti nec vice versa membrum aliquod a civitate invita sefe abrumperæ potest, nisi per vim externorum hostium in eam sit redactum conditionem, ut aliter nullo modo salvum esse queat s.

s Qualis lex olim fuit apud Argivos. OVID. Met. XV. 28.

—————*Prohibent discedere leges
Pænæque mors posita est, patriam mutare volenti.*

C A P.

C A P. XVI.

DE BELLO ET PACE.

I. **Q**UANQUAM id legi naturali maxime fit *Bellum &*
 conveniens, ut homines pacem ini- *justum &*
 cem agitent, ultro ea præstando, quæ de- *prudens*
 bebant; imo pax ipsa sit status homini, qua- *esse debet.*
 tenus a brutis distinguitur, peculiaris: ali- *L. VIII.*
 c. vi.
 quando tamen ipsi quoque homini *bellum* * fit
 licitum, & quandoque necessarium; quando
 nempe per alterius malitiam nostra servare,
 aut jure nostro potiri citra vim adhibitam ne-

* Hinc plane patet, quicquid nonnulli criminantur,
 auctorem à statu naturæ *Hobbesiano*, qui status belli est,
 prorsus abhorruisse.

Ad hanc rem satis scitè & commodè scripsit QUIN-
 TILIANUS vel quisquis erat. *Declam. IX.* " Na-
 tura præter cætera animalia induit nostris pectori-
 bus quandam societatem, quæ mutuo gaudere con-
 gressu, contrahere populos, condere urbes edocuit,
 & cum mentibus nostris varios imposuerit motus,
 nullam profectò meliorem benevolentiam tribuit af-
 fectum. Quid enim foret humano genere felicius,
 si omnes esse possent amici? Non bella, seditiones,
 latrocinia, lites, cæteraque mala, quæ hominibus ex
 seipsis nata sunt, fortunæ accessissent."

* Bellum CICERO dixit *certationem per vim*. *Offic.*
I. xi. GROTIUS placuit, ut non actio sed status eo
 nomine indicetur, ita ut sit bellum *status per vim certan-*
siu, qua tales sunt. *De Jure B. & P. L. I. c. i. § 2.*

I i quimus;

Cap. 16. quimus 3. In quo ipso tamen prudentia & humanitas suadet, ut ne ad arma eamus, ubi injuriarum nostrarum persecutione plus malum in eos nostrosque quam boni sit redundarum 4.

*Belli def-
fensivi &
offensivi
justæ
causæ.*

c. vi. § 3.

II. *Justæ causæ*, ob quas bellum suscipi possit, huc redeunt, ut nos & nostra servemus & tueamur contra injustam aliorum invasionem; aut ut quæ nobis debita ab aliis exhiberi renuuntur asseramus; aut injuriæ jam illatæ reparationem, & cautionem in posterum obtineamus. Ob priorem causam quod geritur *bellum defensivum*: quod ob posteriores *offensivum* dicitur 5.

Prius sem-

per tentan-

da via

amicitiæ.

c. vi. § 4.

III. NEQUE tamen confestim, ubi quis sese læsum arbitratur, ad arma est decurrendum, imprimis ubi adhuc dubii aliquid circa jus aut factum occurrit: sed tentandum, num

amici

3 Bellum esse licitum sequitur ex studio illo naturali, quod hominibus inest, *seipso conservandi*. “Etenim, cum gentes integræ (ut BUDDI verbis utar) in statu quippe naturali constitutæ, communem judicem non habeant, omnium tamen salus legum naturalium observationem requirat, Deusque ipse, ut *seipsam* quæ libet *conservet*, velit; nihil aliud superest, quàm vim illis opponant, qui migratis naturæ legibus viæ opprimere aggrediuntur. Accedit quod Deus in S. Literis bella passim approbet, quod evidentissimum nobis documentum præbet, jure naturæ bellum gerere nequitiam nefas esse.” *Philos. Pract. P. II. c. v. S. 2. Conf. supra, L. I. c. v.*

4 Conf. GROT. *De Jure B. & P.* passim. BUDDI *Phil. Pract. P. II. c. v. S. 2.—7.*

5 Si strictè loquamur, omne bellum ob justas causas susceptum est *defensivum*; nemini enim licet alterum *offendere*

amica via res possit componi ; puta, colloquio Cap. 16.
inter partes instituto, provocatione ad arbitros facta, aut re forti commissa. Præcipue autem hæc via tentanda illi, qui petit ; quippe cum possessionem cum aliquo titulo favor utique comitetur⁶.

IV. *Injustæ* porro bellorum *causæ* vel *aperte* tales sunt, vel *colorem* aliquem licet dilutum admittunt. Illæ ad duo potissimum capita referuntur, avaritiam & ambitionem, seu habendi, & dominandi libidinem. Hæ variæ sunt ; puta, metus ex opibus & potentia vicini, utilitas jure destituta, amor sedes meliores parandi, denegatio eorum quæ ex simplici aliqua virtute debebantur, stoliditas possessoris, cupido extinguendi jus alterius legitime quæsitum, quod nobis paulo molestius videtur ; & similia⁷.

ferre, vel nocere. Adjungit GROTIUS bellum *punitivum*, quod verò minus propriè dictum est ; quoniam gentes inter se sint æquales, & pœna non nisi a superiori infligi possit. Vid. *supra*, c. xiii. § 4, not. 7.

⁶ Vid. *supra*, L. I. c. v. § 7.

⁷ Utut bella ob has causas suscepta justitiæ specimen & colorem præ se ferre possunt, tamen vere justa causa belli suscipiendi nulla esse alia potest, nisi injuria. Itaque ad tot classes bellorum causæ commodè referri possunt, quot sunt injuriarum genera. Vid. *supra*, L. I. c. vi. Dividitur autem dupliciter à GROTIO causa belli (quæ & *principium* vocatur) in *justificam*, sc. & *suasoriam* ; illa est, quæ movet sub ratione justitiae, & bellum justum reddit ; hæc vero, quæ sub ratione utilitatis suadet. De Jure B. & P. L. II. c. i. & c. xxii. § 2.

Cap. 16. V. ETSI autem *modus agendi in bello* maxime proprius sit vis & terror : non minus tamen adversus hostem fraude ac dolo uti licet, modo fides data non lædatur. Inde hostem licet decipere sermone assertivo, seu per fictas narrationes : nequaquam autem per promissa aut pacta *.

Vis in bello adhibenda moderata.

VI. CIRCA vim, quæ in bello adhibetur adversus hostem ejusque res, distinguendum est inter id, *quod hostis sine injuria pati potest*, & *quod ipsi salva humanitate nos inferre possunt*.

* Vid. *supra*, L. I. c. x. § 5. not. 7. Conf. GROTIUS *De Jure B. & P.* L. III. c. i. § 6. 7. 17. qui hoc argumentum ibidem plenè & accuratè tractavit.

9 Hanc rem fusè exposuit GROTIUS (L. III. c. iv. —viii.) cujus doctrinam paucis complectitur BUDDUS. “ In Bello licet hostem *interficere* : finis enim belli cæteroquin obtineri non posset. Non tamen in infinitum excurrit hæc interficiendi licentia. Nec infantes, nec feminae, nec captivi, nec supplices, nec qui seipso dedunt, per se interfici possunt, nisi forte exinde singulare aliquod momentum ad finem belli conferatur. Quin omnis vis, in quantum hoc non facit, plane illicita est. Unde & nunquam sine horrendo & inexpiabili scelere stupra inferri feminis possunt ; cum ad finem belli nulla ratione hoc quicquam faciat, & à plusquam barbarâ libidine procedat. Qui autem justè interfici possunt, recte interficiuntur in *solo* proprio, hostili, nullius : neutiquam autem in territorio tertii, quocum nihil nobis est negotii propter jus, quod illi in suum territorium competit. *Veneno* an hostem interficere liceat, non adeo expeditum videtur, certè moribus quarundam gentium hoc repugnat. Naturæ tamen lege permiffum est, hosti quocunque modo nocere, modò finis habeatur

mus. Qui enim hostem sese mihi declara- Cap. 16.
vit, cum in hoc ipso sit professio extrema ma-
la mihi intentandi, eo ipso quoque, quantum
in se, mihi indulget facultatem adversus se in-
finitum. Humanitas tamen jubet, ut quan-
tum armorum impetus patitur, non plus mali
hosti inferamus, quam defensio aut juris nostri
vindictio, & in posterum securitas requirit⁹.

VII. SOLET bellum dividi in *solenne* & *mi-
nus solenne*. Ad illud requiritur, tum ut ge- *Bellum so-
lenne, mi-
nus solen-
ne.*
ratur autore utrinque eo, qui summum habet
c. vi. § 9.

“ beatur ratio. An ergo & spicula & fontes & aquas
“ veneno inficere liceat, hinc itidem est definiendum.
“ Quoad *percussores* omnino cum H. GROTIUS distinguo
“ inter eos, qui fidem expressam vel tacitam violant;
“ & qui eam non violant. Tales percussores, qui hos-
“ ti nullo modo sunt obstricti, immittere, haud prorsus
“ illicitum videtur; cum perinde sit, sive pauci, sive
“ plures hosti noceant. Ast de illis qui fidem violant,
“ secus est sentiendum. Si vitam hostium corpusque
“ lædere, multò magis *res* vastare, eisque eripere licet.
“ Nec excipio *res sacras* aut religiosas, quippe quæ
“ ejus sunt, qui summum imperium habet. Nec tamen
“ in rerum vastatione ultra limites progrediendum.
“ Si enim rerum vastatio ad finem belli pacemque ac-
“ celerandam nihil conferat, eam jure naturæ illicitam
“ esse omnino assero. Stultum sane non minus ac
“ impium est nullo suo bono nocere alteri. Quarum
“ rerum vastatio itaque nobis nec necessaria nec ullo
“ modo utilis est, eam intermittere ratio jubet. Sic
“ cum rarò admodum sit necessarium templa, statuas,
“ ædificia tum publica tum privata post victoriam cor-
“ rumpere, iisdem parcere naturæ leges jubent.” *Phi-
los. Pract. P. II. c. v. S. 5. § 4 — 10.* Conf. Ejusdem
Dissert. de Jure Belli circa res sacras.

Cap. 16. imperium; tum ut præcesserit *indictio*¹⁰. *M*-
 nus solenne est, quod denunciatum non est,
 aut quod in privatos geritur. Quo etiam per-
 tinent bella civilia.

VIII. *Jus bellum movendi* in civitate, ut
Jus bellum
movendi est penes eum, qui summum habet imperium,
penes impe- ita istud usurpare citra delegatam ab illo fa-
rantem est. cultatem, supra mensuram magistratus est; et
 c. vi. § 10, tiam ubi hic conjicit, summæ potestati, si con-
 11. suleretur, placitum heic & nunc bellum
 geri". Et si omnibus, qui alicui provincie
 aut loco munito cum copiis militaribus præ-
 ficiuntur, ex fine muneris sui id quoque injunc-
 tum intelligatur, ingruentem hostem quovis
 modo a locis sibi commissis repellere: ut ta-
 men

¹⁰ A nonnullis alio nomine vocatur *jus feciale*. "Be-
 " li quidem æquitas sanctissimè *feciali* populi Romani
 " *jure* perscripta est: ex quo intelligi datur nullum
 " bellum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis ge-
 " ratur, aut denunciatum ante sit & indictum." Cic.
De Offic. I. xi. Indictionem vero solennem non ex ja-
 re naturæ sed ficto quodam jure gentium requiri con-
 tendit GROTIUS: (L. III. c. iii. § 6.) quæ distinctio
 mihi omnino inutilis & vana videtur. Rectius [ut o-
 pinor] BUDDEUS: "Cum præcipiat [jus naturæ] ut
 " omnia prius ad lites componendas tentemus, quàm
 " arma arripiamus; sine dubio etiam præcipit, ut alter
 " quem ut hostem invadere constituimus, hâc de re
 " certior reddatur, ut hoc quoque modo illi occasio
 " bellum evitandi subministretur. Atque cum omnes
 " res bellicæ ad summum imperantem spectent, ab eo
 " quoque indictionem fieri debere nemo inficiatus fu-
 " erit.

" Estque hæc belli indictio vel *conditionata*, quæ
 " cum rerum repetitione est conjuncta, & alias *clarifica-*
 tio

nen non temere bellum in ditionem hostilem Cap. 16.
ransferant.

IX. CÆTERUM ut qui in naturali libertate *Quæ pri-*
vivit, ob injurias tantum abs se patratas bel-*vata inju-*
o potest peti: ita in civitate sæpe bello *ria fundet*
vaditur rector civitatis, aut *tota civitas*, etsi iste *justum bel-*
autor injuriæ non fuerit. Sed ut recte hoc *lum?* c. vi. § 12.
fiat, necessum est, ut injuria ista aliquo modo
in illum transferat. Ac rectores quidem civi-
tatum ex injuriis per antiquos cives, aut qui
recens ad eos confugiunt, patratis participant,
si *passi* fuerint eas patrari, aut si *receptum* præ-
stent. Ut patientia sit culpabilis, requiritur,
ut quis & sciat delinqui, & possit prohibere.
Sciri autem a rectore civitatis præsumuntur,

“tio dicitur, & tum maxime locum habere videtur,
“cum nihil antea de litibus amice finiendis actum fu-
“it: vel *pura*, qua simpliciter alterius amicitiae & soci-
“etati renunciamus, eumque hostem nostrum declara-
“mus, quæ & speciali quadam ratione & per emin-
“tiam *indictio* dicitur.

“Habet autem indictio sive denunciatio saltem lo-
“cum in bello, quod vocant, *offensivo*; in quo semper,
“etiam cum legati violati fuerint, usurpanda est. In
“*defensivo* autem supervacua videtur, cum ibi res ip-
“sa doceat, invasorem constituisse armatâ manu jus
“quod se habere putat, prosequi. Cum indictione
“tamen non confundenda est belli *promulgatio*, qua
“subditis significatur hunc vel illum à nobis pro hoste
“haberi, & nihil nisi hostilia nos ab eo expectare posse.”

Philos. Pract. P. II. c. v. S. 4. § 9—11.

“Quod si ita præsens sit periculum (ut recte nos
monet GROTIUS) ut tempus non ferat eum consuli,
qui supremum in civitate jus habeat: hic necessitas ex-
ceptionem porriget. *De Jure B. & P. L. I. c. iii.*
§ 4.

Cap. 16. quæ a civibus aperte & frequenter fiunt. Fructus prohibendi semper præsumitur, nisi eius defectus manifeste probetur. Ut tamen, qui noxium ad se confugientem poenæ duntaxat declinandæ causa recipit & protegit, bello peti possit; id magis ex peculiari pacto inter vicinos & socios, quam communi aliqua obligatione provenit; nisi iste profugus apud nos hostilia in eam civitatem quam deseruit machinetur¹².

Repressalia, præludia bellorum.

c. vi. § 13.

X. SED & illud inter gentes receptum, ut pro debito civitatis proprio, aut quod iustitiam requisitam non administrando in se derivavit, singulorum civium bona teneantur haberi, ut extranei, quibus debetur, istis apud se deprehensis manus injicere queant: Ita tamen ut civibus, quibus hoc modo sua eripiuntur, refusio sit procuranda ab illis, qui debitum contraxerunt¹³. Quales executiones solent vocari *Repressalia*, quæ frequenter sunt bellorum præludia¹⁴.

Pro altero bellum gerere qui possint?

c. vi. § 14.

XI. BELLUM gerere potest non solum qui libet pro se, sed & unus pro altero. Quod tamen ut recte fiat, requiritur in eo, pro quo bellum geritur, iusta causa; in auxiliatore autem

tem

¹² Sed rationi ideoque juri naturali consonum videtur, ut qui noxium defendat, criminis se reddat participem, & ob hanc causam recte bello petatur: unde peculiari pacto nihil opus esse videtur. Conf. GROTIUS. L. II. c. xxi, § 4.

¹³ Licebit *repressalias* usurpare, ita quidem ut alterius reip. cives capiat, si ipsius subditi in altera civitate detineantur; bona autem, si bona fuerint prius capta: sin bona haberi nequeant, nihil obstat quo minus

tem probabilis ratio, cuius intuitu pro isto in Cap. 16. alium hostilia exercere queat. Inter eos autem, pro quibus non solum possumus, sed & debemus arma sumere, primo loco sunt subditi nostri non universi solum, sed & singuli; modo ex hoc civitas non evidenter majoribus malis sit involvenda. Sequuntur socii, in quorum foedere id comprehensum est: Qui tamen non modo civibus nostris cedunt, ubi ipsi eodem tempore auxilio opus habent; sed & apud eosdem iusta belli causa, & aliqua prudentia in bello suscipiendo præsupponitur. Hos excipiunt amici, etsi peculiariter id ipsis non sit promissum. Denique ubi nulla alia ratio est, vel sola communis cognatio sufficere potest, ut injuste oppressum, nostra auxilia implorantem, quantum commode facere possumus, defensum eamus.

XII. *Licentia in bello* eousque *Extendit*, *Licentia* ut quamvis quis cædes patrando aut res vastando atque eripiendo, ultra quam humanitas admiserit, sit grassatus: Gentium tamen *utque patient?* *c. vi. § 16.* opinione pro infami, & quem honesti viri averfari debeant, non habeatur. Nisi quod cultiores gentes modos quosdam nocendi hq-

“ minus ipsi homines capiantur.” BUDDI *Phil. Pract. P. II. c. v. S. 3. § 9. Conf. GROTI. De Jure B. & P. L. III. c. ii.*

“ Nonnulli huc referunt ἀνδραποδία Græcis
 “ quondam maximè frequentatam, qua alterius civi-
 “ tis homines propter homicidam nec deditum nec pu-
 “ nitum capiebant & detinebant, donec alterutrum
 “ impetrarent.” BUDDIUS, *ibid* § 5.

“ De causis belli pro aliis suscipiendi, vid. GROTI.
 L. II. c. xxv.

stibus

Cap. 16. sibus vires habent; puta, veneno uti, al-
 alterius cives militesque in dominorum ce-
 dem corrumpere ¹⁶.

Res bello XIII. *Res mobiles* in bello tunc demum
captæ qui- *captæ* intelliguntur, quando persecutionem
bus *hostilem* effugerunt: *immobiles* autem, quan-
cedant? do ita à nobis detinentur, ut hostem inde ar-
 cendi sit facultas. Et si ut prioris domini jus
 ad eas res recuperandas plane extinguatur,
 necessum sit, ut per subsequens pactum omni
 prætensionem renunciaverit. Alias enim vi par-
 tum vi licebit iterum eripere. Cæterum uti
 milites autoritate civitatis belligerant: ita quæ
 ipsi hostibus eripiunt, proprie civitati, non
 sibi adquirunt. Et si passim receptum, ut mo-
 bilia, præsertim quæ non sunt magni pretii,
 militibus qui ceperunt relinquantur per con-
 sistentiam, aut præmii, vel quandoque sti-
 pendii loco; aut ut alliciantur, qui citra ne-
 cessitatem sanguinem suum locare velint.
 Quando autem res captæ iterum hosti eripi-
 untur, immobiles quidem ad antiquos domi-
 nos redeunt; nec minus mobiles debebant;
 et si

¹⁶ Vid. *supra* § 6. not. 9.

¹⁷ Conf. GROTIUS. L. III. c. vi. BUDDEI *Phil. Præf.*
 P. II, c. v. S. 6.

¹⁸ Iis quæ dicta sunt de rebus ex hoste captis, quæ-
 dam addenda sunt de *postliminio*, quod argumentum
 fuisse tractavit GROTIUS. L. III. cap. ix. Est aut
 POSTLIMINIUM (ex GROTII Def.) *jus quod nascitur*
ex reditu in limen, id est, fines publicos. Et leg. 19.
 ff. de capt. POSTLIMINIUM est *jus amissæ rei recup-*
erandæ ab extraneo, & in statum pristinum restituendæ intur
 201

etsi apud plerosque populos & hæ militibus *Cap. 16.*
in prædam concedantur ¹⁷.

XIV. SOLET denique bello *adquiri* etiam Imperium
imperium tam in singulos, quam in integros ^{eo quæsi-}
populos victos. Quod tamen ut fiat legiti- ^{tum qui}
mum, & conscientias subsectorum stringat, ^{fiat legiti-}
necessum est, ut victi victoribus fidem dede- ^{mum?}
rint, & hi hostilem statum animumque ad- ^{c.vi. §. 24.}
versus illos exuerint ¹⁸.

XV. SUSPENDUNTUR actus bellici per in- ^{Inducie}
ducias, quæ sunt conventio, per quam ad ^{bellum sus-}
tempus, manente belli statu ac lite ex qua ^{pendunt.}
bellum fuit ortum, bellicis actibus offensivis ^{L.VIII.c.}
est abstinendum; quibus elapsis, ni interea ^{vii. § 3.}
pax coiverit, citra novam indictionem ad
hostilitatem redditur ¹⁹.

XVI. POSSUNT autem *inducie* dividi in ^{Variae ea-}
eas, quæ ineuntur subsistentibus in expediti- ^{rum no-}
one exercitibus, retentoque utrinque bellico ^{tate spe-}
adparatu; quæ ad modicum fere tempus su- ^{cies.}
muntur: & eas, quibus adparatus bellicus
utrinque dissolvitur. Hæ in satis longum
tempus iniri possunt & solent, & plenæ pacis

nos ac liberos omnes populos ac reges legibus ac moribus con-
stitutum. Et FESTUS ex Gallo *Ælio*, lib. 1. signif. POST-
LIMINIO RECEPTUM, ait esse eum, qui liber ex qua
civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem
redit. eo jure, quod constitutum est de postliminiis. Item qui
servus à nobis in hostium potestatem pervenit, postea ad nos
redit, in ejus potestatem cujus antea fuit, redit. In jure
postliminium equi & muli & navis eadem ratione. Conf.
BUDDEUM, ubi & supra. S. 6. § 26.

¹⁹ Conf. GROT. L. III. c. xxi. § 6, &c. BUDN.
P. II. c. v. S. 7. § 14.

faciem

Cap. 16. faciem gerunt, ac aliquando etiam pacis vocabulo insigniuntur cum adjectione certi temporis. Nam alias regulariter omnis pax æterna est, seu in perpetuum extinguat controversas, ob quas bellum conflatum erat. Quæ autem solent vocari induciæ tacitæ, nullam continent obligationem; sed partes ibi pro arbitrio utrinque quiescunt, & ad actus bellicos quandocunque placitum fuerit, procurrare iterum possunt ²⁰.

Pacis natura, conditiones, firmitas.
L.VIII.c.viii.

XVII. PENITUS autem tollitur bellum, sancita per summos utrinque imperantes *pax*: cujus leges & conditiones definire, uti est penes paciscentes; ita illæ fideliter & convento tempore executioni dandæ & servandæ sunt. In cujus rei firmitatem non modo jusjurandum solet interponi, & obsides dari; sed & sæpe alii, imprimis qui paci conciliandæ interveniunt, ejus observationem præstandam recipiunt, auxilio promisso ei, qui contra leges pacis ab altero læsus fuerit ²¹.

²⁰ Conf. GROTI. Lib. III. c. xxi.

²¹ Conf. GROTI. L. III. c. xxii—xxv.

C A P. XVII.

DE FOEDERIBUS.

I. **B**ELLI juxta ac pacis temporibus *Fœdera* inserviunt *fœdera*, seu pacta inter *amicitiæ*,
summos utrinque imperantes inita. Ist hæc *vel specia-*
intuitu materiæ possunt dividi in ea, quæ con-*lis præsta-*
stituunt de aliquo officio invicem præstando, *L.VIII.c.*
quod jam antea lege naturali præcipiebatur; *ix.*
& quæ officiis legis naturalis aliquid superad-
dunt, aut saltem eadem ubi indefinita viden-
tur, ad certi quid determinant.

II. Ad priorem classem referuntur fœdera, *Istorum*
quibus de simplici duntaxat humanitate exer-*præcipua*
cenda, aut noxa non inferenda convenitur. *quædam*
Quo pertinent & ea, quibus simplex duntaxat *capita.*
amicitia citra peculiarem præstationem sancitur. Aut quibus jus hospitii, aut commerciorum, quatenus id naturali lege debetur, stabilitur¹.

III. POSTERIORIS classis fœdera sunt vel *Hæc æqua-*
æqualia, vel *inæqualia*. Illa sunt, quæ utrin-*lia aut in-*
que eodem se modo habent; seu quando non *æqualia:*
solum æqualia utrinque promittuntur simpli-*et quæ*
citer, aut observata proportionem virium; sed *illa?*
c. ix. § 3.

¹ Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. II. c. xv. Cujus vestigia in hoc capite auctor maxime insequitur.

² Vid. *supra*, L. I. c. xv..

Cap. 17. & æquali modo, ita ut neutra pars præ altera sit deterioris conditionis, aut alteri obnoxia.

Inæqualia quando, & a quibus, contra-bantur?
c. ix § 4.

IV. INÆQUALIA sunt, quando vel inæquales præstationes invicem exhibentur, vel altera pars est deterioris conditionis. Promittuntur atque inæqualia vel à foederato digniore, vel à minus digno. Prius fit, si potentior auxilia promittat alteri, nec restipuletur; aut si majori proportionem quam alter promittat. Posterius contingit, si foederatus inferior plura teneatur præstare, quam ab altero recipit.

Summum imperium aut minuit, aut non.

V. EORUM, quæ à foederato inferiore præstantur, quædam sunt *conjuncta cum imminutione summi imperii*; puta, si conventum sit ne inferior socius partem aliquam summi imperii exerceat, nisi cum consensu superioris. Quædam autem *summum imperium non diminuant*, licet adjunctum habeant aliquod onus transitorium, seu quo simul & semel licet defungi; puta, si ex foedere pacis alter teneatur stipendium solvere alterius militibus, belli sumptus restituere, certam summam pecuniæ solvere, moenia diruere, obsides dare, naves, arma tradere, &c. Immo nec quævis perpetua onera summum imperium diminuant. Qualia sunt; eosdem cum altero amicos & hostes habere, sed non reciproce; ne ad certa loca navigare, &c. Item si unus sociorum alterius socii

³ Conf. LIV. L. XI. c. v.

Non possum non mirari, auctorem nihil omnino de *legatis* dixisse, quorum sanctimonia, privilegia, jura tam notabilia ab iis, qui juri naturæ & gentium operam dant,

cii majestatem comiter teneatur colere, seu re-
verentiam quandam ipsi exhibere, & sese ad
ejusdem placitum modeste adtemperare. Cap. 17.

VI. CÆTERUM fœdera tam æqualia quam
inæqualia varias ob causas solent contrahi :
inter quas arctissimam fœderum speciem pro-
ducunt, quæ ad conjunctionem aliquam per-
petuam plurium civitatum spectant. Fre-
quentissima autem sunt, quæ ad auxilia in bel-
lo defensivo aut offensivo præstanda, aut ad
commercia regenda pertinent.

VII. CELEBRIS quoque est divisio fœde-
rum in *Realia* & *Personalia*. Quorum hæc
sunt, quæ cum rege intuitu personæ ipsius in-
euntur, eoque defuncto simul expirant. Illa
vero sunt, quæ non tam ipsius regis, populivæ
rectorum ut talium, quam reipubl. & regni
intuitu contrahuntur, ac perdurant, istis licet
mortuis, qui eorundem autores fuerant.

VIII. CONJUNCTÆ fœderibus sunt *Spon-
siones*, quæ proprie vocantur ista pacta quæ a
ministro summæ potestatis circa negotia ad
eamdem spectantia sine ipsius mandato ineun-
tur. Quibus uti summus imperans non tene-
tur, nisi postquam eadem rata habuerit : ita
si minister easdem absolute contraxerit, & ra-
tificatione secuta non fuerit ; ipse viderit, quo
modo satisfaciet illis, qui ejus fidem secuti
inanibus pactis decepti sunt.

C A P.

dant, proculdubio negligi non debent. Quoniam verò
solent fœdera ut plurimum iniri operâ legatorum ; de
hisce quid naturæ leges præcipiant, haud inutilem ope-
ram me acturum esse duco, si hic paucis exponam. Li-
ceat

C A P. XVIII.

DE OFFICIIS CIVIUM.

*Offitium
civis, ge-
nerale,
speciale.*

I. **O**FFICIUM *Civium* est vel gener-
le vel speciale. Illud oritur ex com-
muni obligatione, qua isti imperio civili sunt
subiecti

ceat autem verbis cl. BUDDXI sci, qui quidem omnia
cum perite & scienter tum breviter & presse dixerit.

“ Summa (inquit) huc redit : *legatos non esse ledendos.*
“ Eorum enim opera & bella finiuntur, & pax & tran-
“ quillitas inter gentes conservatur. Sed cum lerna-
“ turæ in genere distitet, neminem esse ledendum,
“ legati tamen in eo præcipuum quid præ cæteris habent,
“ quod ne belli quidem tempore & inter armorum stre-
“ pitum lædi debeant. Idque ideo, quia humani ge-
“ neris, gentiumque omnium salus hoc requirit. Deo
“ ergo qui omnia ea præcipit facienda, quæ ad hunc
“ finem conducunt, legatos etiam non ledendos præ-
“ cipit. Qui enim vult finem, media etiam huc du-
“ centia approbare censetur.

“ Præcipue quidem hoc ad illos legatos pertinet, qui
“ belli aut pacis causa mittuntur. Nec tamen illis qui
“ commerciorum causa, aut ad amicitiam incandam,
“ vel firmandam, stabiliendamque, splendido hocce
“ munere funguntur, sanctitas deneganda. Etenim ut
“ commercia floreat, ut amicitia & concordia fovea-
“ tur, hominum omnium, gentiumque maximopere
“ interest, Saltem humanitatis leges palam migrare
“ qui ejusmodi legatos læderet.

“ Læditur autem legatus, primo si non sine præ-
“ nunti causa admittatur : deinde, si in corpore, bonis
“ existimatione, famulis, sanctitas ejus violetur.

“ Quod ad *admissionem* attinet, possunt aliquando non
“ admitti

subiecti. Hoc vero ex peculiari munere & Cap. 18.
functione, quæ per summum imperium sin-
gulis est injuncta.

II. OFFICIUM generale civium respicit vel *Generale*
rectores civitatis, vel totam civitatem, vel con- *triplex.*
cives.

III. *Reſtoribus civitatis civis debet reveren-*
tiam, fidelitatem, & obsequium. Cui con- *Erga Re-*
junctum est, ut idem præſenti ſtatu adquieſcat, *rem civi-*
neque *tatis quod?*

“ admitti, ſi prægnans hoc jubeat ratio: qualis eſt; ſi
“ mittens callida legationis ſimulatione nos antehac
“ decepit, & nunc ſimiles fraudes metuantur; item ſi
“ is qui mittitur, perfidia, aut alio crimine atrociori
“ erga eum ad quem mittitur, ſe obſtrinxerit, ut & ſi
“ conſtet legatum non venire ut agat id quod præ ſe
“ fert, ſed ut ad ſeditiones concitet populum, arcana
“ noſtra exploret, prædatæ, &c.

“ Admiſſum non eſſe lædendum, ſatis patet. Idque
“ ne jure talionis quidem licet, cum qui legatum ad-
“ miſit, juri iſti, ſi quod habuit, renunciaviſſe merito
“ exiſtimetur. Cætera facile deſiniri poſſunt, ſi ad ſi-
“ nem & naturam *legationum* attendatur. Ergo tanta eſt
“ legatorum ſanctitas & inviolabilitas, quantam lega-
“ tionum ſinis requirit. Hinc concludo legatum ab eo,
“ ad quem mittitur, non poſſe puniri. Nunquam enim
“ ſummus imperans per legatum ſe alterius imperio
“ ſubjicit. Per legatum enim ut æqualis cum æquali,
“ non ut inferior cum ſuperiori agere voluit. Atque
“ id natura negotiorum, quæ à legatis tractantur exi-
“ git. Ergo legatis immunitas ab omni imperio eſt
“ concedenda.

“ Quod ſi ergo delinquerit, non ut cum ſubdito, ſed
“ ut homine alterius imperio ſubjecto agendum, hoc
“ eſt, ſi res tanti ſit, ut reparationem damni dati, vel
“ pœnam à legato exigi noſtrâ interſit, dominus legati
“ adeundus eſt, ſique is petitioni noſtræ ſatisfacere

K k

“ reſpon-

Cap. 18. neque ad res novandas animum adjiciat, neque alteri cuivis adhæreat magis, eundemve admiretur & veneretur; atque bene ac honorifice de iisdem, & eorum actionibus sentiat, atque loquatur¹.

IV. *Erga totam civitatem officium boni civis*
Erga civitatem totam quod? est, ut ejus salute & incolumitate nihil habeat carius; ut vitam, opes, fortunaſque ſuas ad eandem ſervandam libenter offerat; ut ad

“renuat, ea omnia nobis licent, quæ in principem, “ſubditorum delicta punire nolentem, conſeſſa ſunt. “Quod ſi res nullam ferat moram, ut hoſtis capi, cuſtodiri, & pro periculi magnitudine interfici poteſt. “Finis enim legationum neutiquam requirit, ut quidvis à legatis patiamur.

“Nec legatorum ſanctitas eoſque ſe extendit, ut “ſi per territorium hoſtis ejus, ad quem mittuntur, tranſeant, non debeant violari. Finis enim legationum “ſine hocce jure obtineri poteſt. Nec obſtat, quod “ſummum imperantem referant. Namque & ipſi “ſummi imperantes ab hoſte lædi poſſunt; ergo multo “magis qui eos repræſentant legati, niſi lex ſpecialis, “aut conventio, intercedat.

“Quod de ipſo legato dictum, illud certa ratione “etiam de comitibus ſamuliſque ejus eſt intelligendum. “Hi ergo ſi deliquerint, poſtulari à legato poteſt, ut “eos dedat: ſi hoc facere renuat, ipſe ſe crimine obſtringit, adeoque locum habebunt, quæ antea de legati delicto diximus. Ipſe legatus autem eos punire “nequit, cum finis & natura legationis facultatem puniendi comites, aut ſervos, non requirat, legatoque “adeo non conſeſſa videtur ab eo ad quem mittitur. “Bona ejus per judiciorum ordinem pignoris cauſa capi nequeunt, cum hoc arguat vim ſuperiorem, à qua legatum immunem eſſe, demonſtravimus. Si “ſolvere debita nolit, eodem modo, ut in delictis procedendum.

“U;

ad eandem illustrandam, ejusque commoda Cap. 18.
 promovenda omnes ingenii & industriæ ner-
 vos intendat ².

V. *Erga concives civis officium* est amice & *Erga on-*
 pacifice cum illis vivere; commodum sese ac *cives*
 facilem præbere, nec morositate aut pervicacia *quod?*
 sua turbas dare; cæterorum commodis non
 invidere, aut eadem intervertere ³.

VI.

“ Ut vero legato jus asylum in ædibus suis constitu-
 “ endi, & quosvis eo confugientes recipiendi conce-
 “ datur, natura & indoles legationum nullatenus re-
 “ quirat. Quod si autem simile quid concessum fuerit,
 “ nullam tamen rationem video, quo minus imperans,
 “ si salus civitatis suæ hoc exigat, istud revocare possit.
 “ Unde quid de lite inter Galliæ regem, & Romanum
 “ pontificem, hac super re agitata, censendum sit, pa-
 “ tet. Interim si per consensum imperantium certa
 “ jura legatis competant, quorsum & ritus & ceremo-
 “ nias refero, hæc sine prægnanti causa illis denegari
 “ nequeunt, cum hoc ipso fama & existimatio eorum
 “ lædatur.” *Philos. Pract. P. II. c. iv. S. 5. § 19—37.*
Conf. GROT. De Jure B. & P. L. II. c. xviii.

¹ Hoc officium non minus sacris literis quam rationi
 convenit. Vid. *Rom. xiii. 1, &c. 1 Pet. ii. 17.*

² De amore erga patriam multa præclara scripserunt
 veteres Romani. Audiamus CICERONEM: “ Cum
 “ omnia ratione animoque lustraris, omnium societa-
 “ tum nulla est gravior, nulla carior, quam ea quæ
 “ cum rep. est unicuique nostrum: cari sunt parentes,
 “ cari liberi, propinqui, familiares: sed omnes om-
 “ nium caritates patria una complexa est: pro qua
 “ quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit prosu-
 “ turus? ” *De Off. I. xvii.*

³ CICERONI iterum auscultemus: “ Multa sunt ci-
 “ vitatibus [f. civibus] inter se communia, forum, fana,
 “ porticus, viæ, leges, jura, judicia, suffragia, consue-
 “ tudines præterea & familiaritates, multisque cum

Cap. 18.

*Specialium
officiorum
lex gene-
ralis.*

VI. *Specialia officia* vel per universam seſe
remp. velut diffundunt, vel circa certam dun-
taxat partem occupantur. Circa quæ omnia
hoc generale præceptum habetur: Ne quis
ullum officium in rep. affectet aut fuscipiat,
ad quod ſeſe ineptum deprehendit.

*Conſilia-
riorum
principis
officia.*

VII. Qui *conſilio* ſuo rectoribus civitatum
aſſiſtunt, in omnes reip. partes aciem mentis
convertant⁴; quæ ex uſu reip. videbuntur
eſſe, dextre & fideliter citra affectus ac pra-
vos reſpectus exponant; ſalutem reip. in om-
nibus conſiliis pro ſcopo habeant, non pro-
prias opes, aut potentiam; pravis affectibus
principum adulando non velificentur; facti-
onibus & coitionibus illicitis abſtineant; nihil
quod dici oportet diſſimulent, nihil quod ta-
ceri oportet eliminant; exterorum corruptio-
nibus impenetrabiles ſeſe præbeant; privatis
ſuis negotiis aut voluptatibus publica negotia
non poſthabeant.

*Sacrorum
miniſtro-
rum officia.*

VIII. Qui publice conſtituti ſunt ad *ſacra*
obeunda, in iſdem gravitatem & attentionem
adhibeant; vera de cultu Numinis dogmata
pro-

“ multis res rationeſque contractæ. Arctior verò eſt
“ combinatio propinquorum. Sanguinis autem con-
“ junctio & benevolentia devincit homines caritate.
“ Magnum eſt enim eadem habere monumenta majo-
“ rum, iſdem uti ſacris, ſepulchra habere communia.
“ Sed omnium ſocietatum nulla præſtantiſſima eſt, nulla
“ firmior, quàm cum viri boni moribus ſimiles ſunt ſa-
“ miliaritate conjuncti. In quibus enim eadem ſtudia
“ ſunt, eademque voluntates, in hiſt ut æquè quiſ-
“ que altero delectetur, ac ſeiſpo; efficiturque id,
“ quod PYTHAGORAS ultimum in amicitia putavit
“ ut

proponant; eorum quæ ipsi docent populo Cap. 18.
 sese conspicuum exemplar exhibeant; nec
 pravitatem morum, muneri suo dignationem,
 doctrinæ pondus detrahant 5.

IV. QUÆ publicè injunctum variarum *Professe-*
scientia rerum animos civium imbuere, nihil *rum arti-*
 falsi aut perniciosi doceant: vera autem ita *um officia.*
 tradant, ut auditores iis assentiantur non tam
 adfuetudine audiendi, quam quia solidas eo-
 rundem rationes perspexerunt; omnia dog-
 mata ad societatem civilem turbandam directè
 fugiant; omnem scientiam humanam inanem
 habeant, ex qua nulla in vitam humanam &
 civilem utilitas redundat 6.

X. QUI *juri dicundo* præficiuntur, quibus *Judicum*
 vis facilis accessum præbeant; plebem ab *officia.*
 oppressione potentiorum protegant; jus
 æque pauperi & humili, quam potenti &
 gratioso dicant; lites ultra necessitatem non
 extrahant; a corruptelis abstineant; in cognos-
 cendis causis diligentiam adhibeant, omnesque
 affectus sinceritatem judicii corrumpentes se-
 ponant; rectè faciendo neminem timeant 7.

XI.

“ ut unus fiat ex pluribus. Magna etiam illa commu-
 nitas est, quæ conficitur ex beneficiis ultro citro datis
 acceptis; quæ & mutua & grata dum sunt, inter
 quos ea sunt, firmâ devinciuntur societate.” *Ibid.*

4 “ Ad consilium de republica dandum caput est
 nosse rempublicam.” *Cic. de Orat. II. lxxxii.*

5 De hoc argumento leg. omnino BURNET. *de Cu-
 rā Pastoralī. BUDDÆI Theol. Moral. P. 2. c. iii. S. 8.*

6 Vid. *QUINTIL. Instit. L. I. c. ii.*

7 “ Summovendum utrumque est ambitus genus, vel
 potentibus contra humiles venditandæ operam, vel

Cap. 18. XI. QUIBUS armorum cura commissa, militem diligenter & tempestive exerceant, & ad tolerandos militiæ labores firment; disciplinam militarem sartam testamque habeant; milites hosti jugulandos temere non obijciant; annonam & stipendium quantum in se promte procurent, nec de eo quidquam interverant; milites semper ut reip. faveant curent, nec unquam eos sibi adversus rempubl. concilient.

Militum officia.

XII. *Milites* contra stipendiis suis contenti sint; ab expilandis & vexandis paganis abstineant; labores pro tuenda rep. libenter & strenue obeant; pericula per temeritatem non arcessant, per ignaviam non defugiant; fortitudinem in hostem, non in commilitones, ostentent; stationem assignatam mascule defendant; honestam mortem turpi fugæ & vitæ præferant.

Legatorum officia.

XIII. *Quorum opera civitas apud exteros utitur*, cauti sint & circumspecti; inania a solidis, vera fabulosis discernere callidi; secretorum tenacissimi, pro utilitate suæ civitatis adversus quaslibet corruptiones obstinati⁸.

Præfectorum rei nummarie officia.

XIV. *Qui opibus civitatis colligendis aut dispensandis præsumt*, cavenat ab omni non necessaria acerbitate; nec ob proprium questum, aut per petulantiam vel malignitatem

“ illud etiam jactantius minores utique contra dignitatem attollendi. Non enim fortuna causas vel justas vel improbas facit.” QUINTIL. *Instit.* L. XII. c. vii.
⁸ De legatorum jure & privilegiis, vid. *supra*, cap. xyii. § 8. not³,

animi,

animi, oneris quid adjiciant; publici nihil Cap. 18.
 intervertant; quibus de publico quid solven-
 dum, illis citra moras non necessarias satis-
 faciant.

XV. *Durat* autem civium speciale officium,
 quamdiu in ea functione, ex qua illud pro- Officium
 fluit, sunt constituti; qua ubi abeunt, & il- civis quo-
 lud expirat. Generale itidem durat, quam- usque du-
 diu cives sunt. *Cives* autem *esse desinunt*, vel ret?
 si consensu expresse aut tacito civitatis disce- L.VIII.c.
 dant, & alibi sedem fortunarum figant; vel xi.
 si ob delictum in exilium ejiciantur, & jure
 civitatis priventur; vel si hostica vi oppressi
 in victoris ditionem concedere adigantur.

F I N I S.

INDEX Rerum*.

A.

- A** *Cceptatio* necessaria in promissione, 1. 9. 16.
Acceptilatio tollit obligationem, 1. 16. 3.
Accessiones quid sint, 1. 12. 7.
Acquirendi modi diversi, 1. 12.
Actio humana, 1. 1. 2. Bona, mala, licita, 1. 2. 11. Voluntaria, invita, mixta, 1. 1. 16. Imputari quæ potest, *ib.* 17, 18. Judicialis, 2. 12. 5.
Actionis materia, forma, p. 136. n. 42.
Actus dividui, individui, 1. 6. 8. not. 14.
Additio in diem, 1. 15. 9.
Æqualitas hominum, 1. 7. 1. Non sequitur ab æqualitate virum, 1. 7. 2. not. 3. In statu naturæ, 2. 1. 8.
Æqualitas quid, 1. 17. 12. A dispensatione differt, 1. 2. 10.
Æternitas Dei demonstratur, 1. 4. 5. not. 14.
Affectus, quam vim habeant, 1. 1. 14. Eorum origo. *ib.* n. 36.
Alienatio regni, an licita, 2. 15. 6.
Ambitus quid, 1. 14. 3. not. 5.
Amor sui ipsius naturalis, 1. 3. 2.
Analogia à philosophia exulanda, 1. 4. 5. not. 18.
Anima mundi, 1. 4. 3.
Animalia, utrum jus hominibus in eorum vitas competat, 1. 12. 1. not. 1. Damnum ab iis datum à domino resarciendum, 1. 16. 12.
Animi cultura necessaria, 1. 5. 2. not. 3.
Antichresis, 1. 15. 15.
Aristocratia, 2. 8. 3.
Atheismus poenis coercendus, 1. 4. 2. not. 6. Societatem destruit. 1. 3. 10. not. 9. 1. 4. 9. not. 24. 1. 5. 2. not. 3.

* Primus numerus librum, secundus caput, tertius paragraphum, Pr. auctoris præfationem, not. notam designat.

Abseorum juramentis nulla fides,
1. 11. 4. not. 5.
Attributa Dei demonstrantur, 1.
4. 5. not. 14.
Auctio, 1. 15. 9.

B.

B *Ellum*, 2. 16. Defensivum,
offensivum, 2. 16. 2. So-
lenne, minus solenne, 2. 16.
7.
Benevolentia, fundamentalis lex
naturæ, 1. 3. 9. not. 9.
Bonitas à justitiâ differt, 1: 2.
13.
Bonarum quot genera, 1. 1. 11.
not. 26.
Bona-fidei possessor, 1. 13. 4.

C.

C *Ausa* actionis, principalis,
collateralis, subalterna, 1.
1. 27. not. 61.
Civile imperium, à Deo in quo
sensu, 2. 6. 14. not. 8. Non
à paterno, 2. 3. 7. not. 9.
Civiles leges quid, 2. 12. 1.
Cives originarii, adscititii. 2. 6.
13.
Civium officium, 2. 18.
Civitas quid sit, 2. 5. 1. & 2.
6. 10. Ejus causa, 2. 5. 7.
Et origo, 2. 6. 9. Et struc-
tura, 2. 6.
Commercium unde, 1. 14. 1. not.
1. Ejus leges generales, *ib.*
6.
Commissoria lex, 1. 15. 15.
Commodatum quid, 1. 15. 6.
Compensatio, 1. 16. 2.
Compromissum, 2. 1. 10. not. 12.
Concursus ad alienum crimen
quotuplex, 1. 1. 27. not. 61.

Condenatio debiti, 1. 16. 3.
Confusio, 1. 16. 9. not. 14.
Conjugium, 2. 2. Vid. *Matrimonium*.
Conscientia quid, 1. 1. 5. not. 9.
Certa, dubia, erronea, pro-
babilis, scrupulosa, *ib.* Non
est innata nec suprema actio-
num norma, *ib.*
Consensus in pactis *necessarius*, 1.
9. 8. Debet esse mutus, 1.
9. 15. Expressus, tacitus,
1. 9. 9.
Conservatio sui homini naturalis,
1. 3. 2.
Consuetudo quantum valet, 1. 1.
13. Alteram naturam vocat
CICERO, *ib.* not. 35.
Contractus quid, 1. 15. 1. Be-
neficus, onerosus, *ib.* 2. A
pacto differt, *ib.* 8.
Corporis cultura necessaria, 1. 5.
8.
Creatio æterna impossibilis, 1. 4.
3. not. 7.
Crimen unde æstimandum, 1.
13. 16.
Cultus Dei in quo consistit, 1. 4.
7. Externi necessitas ex lege
naturæ, 1. 4. 7. n. 22.

D.

D *Annus* resarciendum, 1. 6.
Per se & per alios, 1. 6. 7.
Defensio inculcata, 1. 5. 10.
Delegatio, 1. 16. 9.
Democratia, 2. 6. 11. & 8. 8.
Depositum quid, 1. 15. 7.
Derelictum quid, 1. 12. 6. not.
15.
Deus auctor legis naturæ, 1. 3.
1. 11. Atributa ejus de-
monstrantur, 1. 4. 5. not. 14.
Existentia, 1. 4. 2. not. 2.
Providentia, 1. 4. 4. not. 12.

Non

Non extenditur, 1. 4. 5. not. 16. *Pœnitet* in quo sensu, 1. 4. 5. not. 17. *Nequit obligari*, 1. 2. 4.
Dispensatio quid, 1. 2. 9. *An lex divina admittat*, *ib.* not. 21.
Diffimulatio licita, 1. 10. 5.
Divortii causæ, 2. 2. 6.
Doloris acriores stimuli quam voluptatis, 1. 1. 13. not. 37.
Dominium quomodo acquiritur, 1. 12. 2. *Eminens* quid, 2. 15. 4.
Dominorum officia, 2. 4.
Donatio, 1. 12. 14.
Duellum, 1. 5. 13. not. 22.

E.

E *Brietas* non excusat delictum, 1. 1. 15. not. 39.
Emphyteusis quid, 1. 12. 8. not. 23.
Emptio, venditio, 1. 15. 9.
Error quotuplex, 1. 1. 7. *Consensum impedit*, 1. 9. 12. & 1. 11. 6.
Existimatio quid, 2. 14. 1. *Simplex*, intensiva, *ib.* 2.
Expositio infantis homicidium, 2. 3. 4. not. 5.
Expromissor, 1. 15. 14.

F.

F *Alloquium* quando licitum, 1. 10. 5. not. 8.
Favorabile interpretatione extenditur, 1. 17. 9.
Fidejussor, 1. 15. 14.
Finis à medio distinguitur, 1. 1. 9.
Fœdus, 2. 17. *Reale*, personale, *ib.* 6. *A sponsione differt*, *ib.* 8.

Forma mundi non æterna, 1. 4. 3. not. 11.
Fruſtus quomodo æstimentur, 1. 6. 6. *Ad quem pertineant*, 1. 13. 6.
Fungibiles res, 1. 15. 11.
Furis nocturni & diurni discrimen, 1. 5. 16. not. 25.
Furor impedit consensum, 1. 9. 10.

G.

G *Rratitudo*, 1. 8. 5.

H.

H *Abitatio*, 1. 12. 8, not. 27.
Habitus quæ vis, 1. 1. 13.
Hæres quis, 1. 12. 11.
Harmonia præstabilita, 1. 4. 4. not. 12.
Honor quid, 1. 4. 6.
Humanitatis officia, 1. 8. 1.
Humilitas, 1. 7. 5.
Hypotheca, 1. 15. 15.

I.

I *Ignorantia* quotuplex, 1. 1. 8.
Imbecillitas hominum naturalis, 1. 3. 3.
Immutabilitas Dei demonstratur, 1. 4. 5. not. 14.
Imperantium officia, 2. 11. 1.
Potestas, 2. 7. *In rebus sacris*, 2. 7. 8. not. 11.
Imperium summum quid, 2. 9. 1. *Utr. resistere liceat*, 2. 9. 4. not. 5. *Civile*, in quo sensu à Deo oritur, 2. 6. 14.
Jus ejus unde oritur, 1. 2. 5.
Non ex potentiâ, *ibid.* not. 10.

Im-

- Impossibilium nulla obligatio* 1. 2. 8.
- Imputativitas actionum*, 1. 17.
- Independentia Dei demonstratur*, 1. 4. 5. not. 14.
- Inducia*, 2. 16. 15.
- Infinitem quid sonat*, 1. 4. 5. not. 15.
- Infnita series absurda*, 1. 4. 2. not. 2.
- Ingenii humani diversitas*, 1. 3. 6.
- Injuria quomodo fit*, 1. 2. 15.
- Innoxia utilitatis res*, 1. 8. 4.
- Intellectus quid*, 1. 1. 14.
- Intemperantia quare vitiosa*, 1. 5. 10.
- Internuntius*, 1. 9. 21:
- Interpretatio legum*, 1. 17. 8.
- Interregnum*, 2. 10. 4.
- Judicium*, utr. ad intellectum, an ad voluntatem pertineat. p. 116. n. 7.
- Judicum officia*, 2. 18. 13:
- Juramentum*, vid. *Jusjurandum*.
- Jus gentium quid*, 1. 1. 1.
- Jus imperii unde oritur*, 1. 2. 5.
- Parentum in liberos, 2. 3. 2. not. 2. Maris in sceminam, 2. 2. 4. not. 3. Vitæ & necis, 2. 13. 2.
- Jus naturale quid*, Pr. § 3. & 1. 1. 1. not. 1. Civile, *ib.*
- In quibus differunt, Pr. § 4.
- Sibi invicem non repugnant, Pr. § 5.
- Jus naturale circa externas actiones præcipue versatur*, Pr. § 5. Utrum idem sit in statu integro ac corrupto, Pr. § 7. not. 19. Utr. existat, 1. 3. 1. not. 1. Varia ejus principia. *ib.* not. 2. Ejus auctor Deus, *ib.* A natura hominum investiganda, *ib.*
- Jusjurandum quid*, 1. 11. 1. Ejus finis & usus, *ib.* 2. Per animam, per salutem quid vult, *ib.* 3. not. 4. Obligationem firmat, non creat, *ib.* 5. Vi & metu extortum obligat, *ib.* 6. not. 10. Assertorium, promissorium, *ib.* 10.
- Justitia quid*, 1. 2. 12. Commutativa, distributiva, *ib.* 14. Æquatoria, rectoria, *ib.* not. 34. Particularis, universalis, attributrix, expletrix, *ib.*

L.

- L** *Æso quævis injusta*, 1. 6. 2:
- Legati jura & privilegia*, 2: 17. 8. not. 3. Officia, 2: 18. 13.
- Lex definitur*, 1. 2. 2. An à normâ distinguatur, *ib.* not. 2: A consilio differt, 1. 3. 10. not. 10. Commissoria, 1. 15: 3. 15. Divina, 1. 2. 16. Humana, *ib.* Conscientiam obligat, 2. 12. 8. Salica, 2. 10. 11. Summaria, 2. 11. 11. Ejus sanctio, 2. 14. 4. Imperantem non obligat, 2. 9. 3. Vid. *Jus*.
- Liberi omnes naturâ*, 1. 7. 6. not. 10.
- Liberi hæredes parentum*, 1. 12. 11. Eorum officia, 2. 3. 12.
- Libertas voluntati attribuitur*, 1. 1. 9. not. 19.
- Locatio, conductio*, 1. 15. 10.
- Lotaria*, 1. 15. 13.
- Lumen naturale quid*, 1. 1. 4.

M: MA.

M.

M *Agistratum* officia, 2. 8. 10.
Mandatarii obligatio, 1. 9. 21.

Mandatum ejusque jura, 1. 5. 5.
Mare utrum jure liberum sit, 1. 12. 4. not. 10.

Mariti officium, 2. 2. 10.

Materia actionis à forma distinguitur, 1. 1. 17. not. 42.

Materia legis quid, 1. 2. 8.

Materia non æterna, 1. 4. 3. not. 13.

Matrimonium quid, 2. 2. 1.

Quibus contrahere licet, *ib.*

7 An requirat consensum parentum, 2. 3. 10.

Medium à fine distinguitur, 1. 1. 9.

Mendacium illicitum, 1. 10. 8.

Metus obligationem solvit, 1. 9.

14. Non solvit, 15. not.

23. In juramentis, 1. 11. 7.

Militum officia, 2. 18. 12.

Ministrorum sacrorum officia, 2. 18. 8.

Mobilia quænam sunt, 1. 12. 6. not. 13.

Monarchia, 2. 6. 11.

Moralis scientiæ tres fontes, Pr. § 2.

Moralia Dei attributa demonstrantur à posteriori, 1. 4. 5. not. 14.

Motus non essentialis materiæ, 1. 4. 3. not. 11.

Mundus non æternus, 1. 4. 3. not. 11.

N.

N *Atura* quid vult, 1. 4. 3. not. 8.

Naturale jus, vid. *Jus*.

Naufragium quam licentiam det, 1. 5. not. 29. 33.

Nauticæ leges, 1. 5. 24.

Necessitas non habet legem, 1. 5.

23. Jus omnibus in omnia dat, *ib.* not. 31. *Physica*, moralis. 1. 2. 3. not. 5.

Novatio, 1. 16. 9. not. 14.

Noxæ deditio servi, 1. 6. 11. *Animalis*, *ib.* 12.

Nummi origo, 1. 14. 1. not. 1.

O.

O *Obligatio* quid, 1. 2. 3. Unde oritur, *ib.* 4. *Triplex* est, 1. 9. 4. not. 6. Quibus modis tollitur, 1. 16.

Occupatio originarius acquirendi modus, 1. 12. 6. *Dominii* origo, *ib.* 2. not. 4.

Ochlocratia, 2. 8. 11.

Officium quid, 1. 1. 1. *Variae* ejus species, 1. 3. 13. *Absolutum*, 1. 6. 1. *Hypotheticum*, 1. 9. 22.

Oligarchia, 2. 8. 11.

Olla fortunæ, 1. 15. 13.

Omnipotentia Dei demonstratur, 1. 4. 5. not. 14.

Omniscientia, *ib.*

Operæ servorum, 1. 12. 8. not. 28.

P.

P *Actum* quid 1. 15. 1. *Necessarium*, 1. 9. 2. *Servandum*, *ib.* 3. A promisso distinguitur, *ib.* 5. Et à contractu, 1. 15. 1. *Metus* non violat, 1. 9. 14. not. 23.

Parentum officia & jura, 2. 3.

Partus matrem sequitur, 2. 4. 6. not. 5.

Passiones, 1. 1. 14. *Reprimendæ*, 1. 5. 2. not. 3.

Patrumfamilias jus, 2. 3. 7.

Pax.

Pax, 2. 16. 17.
Peculium liberorum, 2. 3. 5.
Perfectio quid sonat, 1. 4. 5. not. 18.
Permissa actio, 1. 2. 11.
Permutatio, 1. 14. 1.
Pignus, 1. 15. 15.
Pæna quid, 2. 13. 4. De essentia legis, 1. 2. 7. Sanctio legis, 2. 12. 4. Cui usui infervit, 2. 11. 7.
Politicum animal homo, 2. 5. 5.
Polygamia an licita, 2. 2. 5. not. 5.
Positivæ Dei leges non inutiles, 1. 2. 8. not. 20.
Possessor bonæ fidei ad quæ tenetur, 1. 13. 4.
Præda in bello cuius fit, 2. 16. 13.
Præfectorum rei nummarie officia, 2. 18. 14.
Præscriptionis jus, 1. 12. 12.
Pretium quid, 1. 14. 1.
Primævus hominum status, 1. 3. 3. not. 5.
Primogeniti quid fit jus, 1. 12. 11. not. 37.
Principum officia, 2. 11. 2.
Promissum quid, 1. 9. 5. De futuro, *ib.* 6. not. 9. Perfectum, imperfectum, *ib.* Purum & sub conditione, *ib.* 20.
Promulgatio de essentia legis, 1. 2. 6.
Protimefeos jus, 1. 15. 9.
Providentia Dei demonstratur, 1. 4. 4. not. 12.
Pudicitia vi recte defenditur, 1. 5. 20.

R.

R *Egnum* an possit alienari, 2. 15. 6. *Usufructuarium*, 2. 9. 7.

Religio naturalis, 1. 4. Non per se sufficit, 2. 5. 8. Vinculum societatis, 1. 3. 9. & 1. 4. 9. & 1. 5. 3. Ejus cura imperanti incumbit, 2. 2. 4.
Repressaliæ, 2. 16. 10.
Retractus, 1. 15. 9.

S.

S *Acrorum* ministrorum officia, 2. 18. 8.
Salus populi suprema lex, 2. 11. 3.
Sanctio pœnalis legis, 1. 2. 7.
Sepultura jus, 1. 8. 8. not. 15.
Sermocinantium officia, 1. 10.
Servitus perfecta, imperfecta, 2. 4. 2. not. 4. Ejus origo, 2. 4. 1.
Servitutes prædiorum, 1. 12. 1.
Servorum officia, 2. 4.
Silentium signum consensus, 1. 9. 9.
Simonia quid, 1. 14. 3.
Socialitas fundamentum juris naturalis, 1. 3. 7.
Societas quare instituta, 2. 5. 1.
Solutio obligationum, 1. 16. 1.
Sors litibus dirimendis apta, 1. 7. 4. & 1. 15. 13. & 2. 1. 10. not. 13.
Sponsiones, 2. 17. 8.
Sponte fieri quæ dicuntur, 1. 14. 9. not. 20.
Status quid, 2. 1. 1. Naturalis, 1. 3. 3. & 2. 1. 3. Adventitius, 1. 6. 1. Civilis, 2. 5. 3. Futurus an ratione innotescit, Pr. § 5. & 1. 4. 8. 1. 5. 2. Hominum corruptus, Pr. § 6.
Successio linealis, 2. 10. 10. Testamentaria, 1. 12. 13. Agnatica, cognatica, 2. 10. 11.

Sui.

Suicidium illicitum, 1. 5. 4. not.

6.

Summum jus, summa injuria, 1.

2. 10. not. 24.

Sumptuariæ leges, 2. 11. 11.

Superbia in quo consistit, 1. 7. 5.

Superficiarium jus, 1. 12. 8. not.

23.

Suspicio non justa causa belli, 1.

5. 15.

Systema civitatum, 2. 8. 13.

T.

T *Empus* lapsus obligationem tollit, 1. 1. 6.

Testamenti jus, 1. 12. 13. Utr-
ex jure naturali originem
trahat. 1. 12. 12. not. 40.

Testis officium, 2. 1. 10.

Thesaurus quid, 1. 12. 6. not.
17.

Transitio ad dominum transferen-
dum requiritur, 1. 12. 13.
not. 41.

Transitus innoxius aliis conce-
dendus, 1. 8. 8. not. 15.

Tributa, 2. 11. 10. & 2. 15. 3.

Tutela inculpata, 1. 5. 10.

Tyrannis, 2. 8. 11.

V.

V *Estigalia*, 2. 15. 3.

Venditio, vid. *Emptio*.

Venia danda poenitenti, 1. 6. 13.

Aliquando delictis, 2. 13. 15.

Veritas, moralis, logica, 1. 10.

7. Utr. per se fit prosequen-

da, 1. 10. 5. not. 8.

Vindicta illicita, 1. 6. 13.

Vitæ jus, vid. *Jus*.

Vitricus an habeat paternam
potestatem, 2. 3. 3.

Unitas Dei probatur, 1. 4. 5.
not. 19.

Universitas quomodo punienda,
2. 13. 19.

Voces nihil certum naturâ desig-
nant, 1. 10. 2.

Voluntas quid, 1. 1. 9. Bonum
appetit, 1. 1. 11. Hypotheses
variæ de ejus libertate, *ib.* 9.
not. 19.

Ufucapio modus acquirendi, 1.
12. 12.

Ufusufructus, 1. 12. 8. not. 25.

Ufusufructuarium regnum, 1. 9. 7.

Ufus quid, 1. 12. 8. not. 25.

Ufura licita, 1. 15. 11.

Utilitatis innoxiae officia, 1. 8.

4.

Uxor officia. 2. 2. 10.

FINIS INDICIS.

